THOMAS HARDY

Primarul din Casterbridge

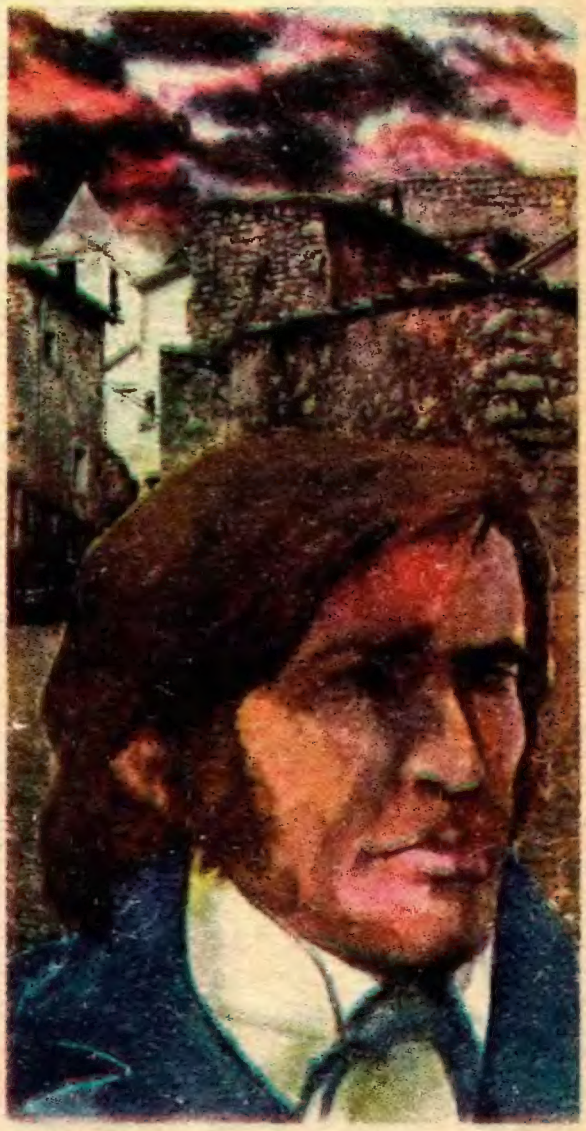

Editura Univers

clw

Clasicii

Literaturii Universale

Coperta colecţiei : *Vasile Socoliuc*
Ilustraţia copertei : *Damó Istvan*

The Life and Death of the MAYOR OF CASTERBRIDGE

A Story of a Man of Character

by

THOMAS HARDY

MacMillan-London

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS.

Thomas Hardy

VIAŢA ŞI MOARTEA PRIMARULUI DIN CASTERBRIDGE

Povestea unui om neînduplecat

În românește de
LILIANA PAMFIL-TEODOREANU

București • 1985

Editura UNIVERS

I

Într-o seară de vară tîrzie, înainte ca veacul al nouăsprezecelea să-şi fi depănat o treime din firul său, un bărbat tînăr şi o femeie purtînd un copil în braţe se îndreptau pe jos spre satul Weydon-Priors, din Wessex-ul de Sus. Erau îmbrăcaţi simplu, dar nu sărăcăcios, deşi stratul de praf adunat pe încălţările şi hainele lor de pe drumul, desigur foarte lung, pe care-l străbătuseră, dădea acum înfăţişării lor un aspect nu tocmai îngrijit.

Bărbatul era înalt şi zdravăn, cu chipul negricios şi sever. Văzut din profil, unghiul său facial prezenta o înclinare atît de mică, încît era aproape drept. Purta o haină scurtă de catifea castanie, mai nouă decît restul costumului său, compus dintr-o vestă de barchet cu nasturi albi de os, pantaloni din acelaşi material, jambiere de piele şi o pălărie de pai acoperită cu pînză neagră, lucioasă. Pe spate purta, legat cu o curea, un coş de răchită din care ieşea mînerul unei custuri pentru tăiat fînul, iar o coarbă pentru legatul baloturilor de fîn se zărea de asemenea prin deschizătura coşului. Pasul său măsurat, fără grabă, era pasul muncitorului agricol stăpîn pe meseria lui, diferit de mersul tîrşiit, dezordonat al zilierului de rînd. Felul cum călca apăsat mai dovedea şi o oarecare încăpăţînată şi cinică indiferenţă, proprie omului nostru, care se vădea pînă şi în cutele regulate ale pantalonilor de barchet, ce se formau cînd pe piciorul drept, cînd pe cel stîng, în timp ce paşii îl purtau înainte.

Dar ceea ce era cu deosebire neobişnuit în mersul acestei perechi şi ceea ce ar fi atras atenţia oricărui observator, chiar şi unuia mai puţin perspicace, care altfel nu i-ar fi băgat în seamă, era tăcerea totală în care mergeau. Păşeau alături atît de apropiaţi, încît de departe

ar fi dat impresia unei conversaţii duse cu voce joasă, plină de confidenţe şi interes reciproc ; dar văzuţi mai de aproape, se putea observa că bărbatul citea sau se prefăcea că citeşte o foaie cu versuri tipărite, pe care o ţinea cu oarecare dificultate în faţa ochilor, cu mîna trecută prin cureaua coşului de răchită. Dacă această ocupaţie aparentă era cauza reală, sau dacă o alesese numai pentru a evita o convorbire care l-ar fi plictisit, nimeni afară de el nu ar fi putut-o spune cu siguranţă ; dar tăcerea lui era statornică şi femeia nu simţea în nici un fel căldura prezenţei lui.

În realitate, ea mergea pe drum singură, doar cu copilul în braţe ; uneori cotul îndoit al bărbatului aproape că îi atingea umărul, căci păşea cît putea mai aproape de el, fără însă a-l atinge ; nu părea că doreşte să-i ia braţul şi nici el nu se gîndea să i-l ofere ; în loc să pară surprinsă de tăcerea lui nepăsătoare, o primea ca pe un lucru firesc. Dacă se auzea vreo vorbă din partea micului grup, aceasta era doar cîte o şoaptă rostită de femeie pentru copilul ei — o fetiţă în rochie scurtă şi botoşei albaştri împletiţi — şi gîngureala de răspuns a copilului.

Principala, aproape singura atracţie a chipului tinerei femei era mobilitatea lui. Cînd privea în jos, într-o parte, spre fetiţă, devenea frumoasă, mai ales fiindcă atunci chipul ei se lumina de razele soarelui roşietic, care-i punea transparenţe pe pleoape şi pe nări şi jeratic pe buze.

Cînd păşea însă obosită în umbra vreunui gard viu, gîndind în tăcere, avea expresia împietrită, aproape apatică, a celui ce se aşteaptă la orice, în afară poate de lucruri bune, din partea timpului şi a întîmplării. Prima expresie era opera naturii ; cea de a doua, probabil opera civilizaţiei.

Că bărbatul şi femeia erau soţ şi soţie şi părinţii fetiţei purtate în braţe, nu exista nici o îndoială. Nici o altă legătură decît aceasta n-ar fi putut explica atmosfera de lîncedă intimitate pe care cei trei o purtau ca un nimb, în timp ce păşeau înainte pe drum.

Nevasta privea mai tot timpul înainte, deşi cu puţin interes ; peisajul care i se desfăşura în faţa ochilor era la fel cu oricare altul ce s-ar fi putut afla în aproape orice loc din orice comitat al Angliei în acel anotimp :

un drum nici drept nici cotit, nici neted nici deluros, mărginit de garduri vii, pomi şi alte plante ale căror frunze luaseră culoarea verde închis a vegetaţiei sortite pieirii, în drumul ei către nuanţe mai întunecate, către galben-brun şi roşcat. Iarba de pe taluzul şoselei şi cele mai apropiate ramuri ale tufelor erau pudrate de praful spulberat de vehicule grăbite ; acelaşi praf era aşternut în strat gros pe şosea, înăbuşind paşii ca un covor ; toate astea, împreună cu mai sus pomenita lipsă de conversaţie, făceau să se audă cu uşurinţă orice sunet venit de aiurea.

Mult timp nu s-a auzit însă nimic, în afară de glasul unei păsări anemice cîntînd un banal cîntec de seară — cîntec ce se auzea fără îndoială pe acelaşi deal şi la aceeaşi oră, chiar cu aceleaşi inflexiuni, triluri şi acute, întîmpinînd orice asfinţit în acel timp al anului, de secole fără de număr. Dar pe măsură ce se apropiau de sat, la urechi le ajunse zvon de glasuri şi zăngănit metalic, venind dintr-un loc mai înalt ce nu se putea vedea încă, ascuns fiind de frunzişul arborilor. Cînd în sfîrşit se zăriră primele case răzleţe din Weydon-Priors, întîlniră un săpător de napi, cu sapa pe umăr şi cu o desagă cu merinde atîrnată de ea. Cel care citea ridică imediat ochii.

— E rost de vreo treabă pe-aici ? întrebă el flegmatic, arătînd spre satul din faţă cu mîna în care ţinea foaia tipărită. Şi gîndind că muncitorul nu l-a înţeles, adăugă : Ceva de lucru la strînsul fînului ?

Omul cu sapa şi începuse să clatine din cap :

— Doamne păzeşte şi apără ! Ce minte mai are şi omul ăsta, să cate la Weydon de lucru la fîn, tocmai la vremea asta !

— Atunci, se găseşte pe aici vreo casă de închiriat, vreo căsuţă nouă, ridicată de curînd sau aşa ceva ?

Pesimistul răspunse tot printr-o negaţie.

— Mai curînd se găsesc dărîmături la Weydon. Cinci case s-au năruit anul trecut, şi anul ăsta trei ; şi-s oameni care n-au unde sta, nici măcar o colibă cu acoperiş de paie ; cam aşa merg lucrurile pe-aici, la Weydon-Priors.

Cel care părea evident să fie cosaş de fîn dădu din cap cu oarecare superioritate. Privind către sat, glăsui mai departe :

— Se petrece totuşi ceva acolo, nu-i aşa ?

— Aşa-i, e zi de tîrg. Dar ce auzi acum e doar clinchetul şi forfota ălor care-i uscă de bani pe copii şi pe nătărăi. Vînzările şi cumpărăturile s-au făcut mai devreme. Am auzit huietul ăsta toată ziulica, cît am săpat aici, dar nu m-am dus să văd. Ce să caut eu acolo ? Nu-i treaba mea.

Omul cu nevasta şi copilul îşi continuară drumul şi în curînd ajunseră la locul unde se ţinea tîrgul. Erau acolo ţarcuri în care sute de cai şi de oi fuseseră expuse şi vîndute în cursul dimineţii. Aceste animale însă fuseseră mai toate luate de cumpărătorii lor şi acum, după cum spusese şi omul întîlnit pe drum, se mai încheiau doar puţine tranzacţii de seamă. Cea mai importantă din ele era vînzarea la licitaţie a cîtorva vite prăpădite, ce nu se puteau da în alt fel, fiind refuzate de negustorii mai cu vază care veniseră şi plecaseră devreme. Totuşi, mulţimea era mai deasă acum decît în timpul orelor de dimineaţă, reprezentînd o categorie mai uşuratică de vizitatori, care cuprindea argaţi învoiţi pentru cîte o zi, cîte un ostaş în permisie, negustoraşi din satele vecine şi alţii de acelaşi soi, oameni care se simţeau la largul lor printre panorame, tarabe cu jucării, figuri de ceară, monştri vorbitori, doftori, chipurile dezinteresaţi, care cutreierau lumea pentru binele public, măscărici, vînzători de mărunţişuri şi ghicitori ai soartei. Nici unul din cei doi călători proaspăt sosiţi nu avea chef de asemenea distracţii ; priveau doar în jur pentru a afla vreun loc unde să cumpere ceva de-ale gurii, printre numeroasele corturi care smălţau pajiştea. Două dintre acestea ce se aflau mai aproape păreau la fel de ademenitoare, în lumina gălbui-roşietică a soarelui ce se stingea pe nesimţite. Unul era de pînză nouă, albă ca laptele şi purta steguleţe roşii în vîrf ; pe firmă scria : „Bere bună de casă şi cidru". Celălalt cort era mai puţin nou ; un mic burlan de tablă străpungea pînză în spate, iar în faţă se putea citi anunţul : „Aici se vinde fiertură de grîu".

Omul nostru cîntări în minte cele două inscripţii şi înclină către primul cort.

— Nu, nu — hai în celălalt, zise femeia. Întotdeauna mi-a plăcut fiertura de grîu, şi fetiţei îi place, şi o să-ţi placă şi ţie, să vezi. E hrănitoare după o zi întreagă de mers.

— Nu mi-a plăcut niciodată, zise bărbatul.

Totuşi, cedă insistenţelor ei şi intrară cu toţii în baraca cu fiertură de grîu.

Înăuntru, încăperea era plină de oameni aşezaţi la două mese înguste şi lungi, care mergeau pe laturi pînă în fundul cortului, unde se afla o sobiţă de tuci cu un foc de mangal. Deasupra ei sta proptită pe trei picioare o tingire lustruită pe margine, arătînd că era făcută din aramă. O făptură slută de vreo cincizeci de ani oficia, îmbrăcată cu un şorţ alb ; crezînd că dacă şorţul o acoperea mai mult, el îi dădea un aer de mai mare respectabilitate, îl croise atît de larg, încît i se înfăşura aproape complet în jurul taliei. Hîrşîitul surd al lingurii lungi cu care mesteca în tingire se auzea în tot cortul. Tot învîrtind lingura, ea nu lăsa să se lipească de fund amestecul de grîu, făină, lapte, stafide, struguri uscaţi şi toate celelalte ingrediente ce compuneau antica reţetă a terciului pe care îl vindea femeia. Diferite vase conţinînd aceste felurite ingrediente se aflau alături, rînduite pe o rudimentară masă de scînduri, acoperită cu un şervet alb.

Noi veniţi cerură fiecare cîte un castron de zeamă fierbinte şi se aşezară jos să o soarbă în tihnă. Pînă aici, totul era în regulă, căci fiertura de grîu, cum spusese şi femeia, era hrănitoare — una dintre cele mai cinstite mîncări ce se puteau găsi în Anglia, deşi pentru cei neobişnuiţi cu ea, boabele de grîu ce pluteau la suprafaţă, umflate şi mari ca sîmburii de lămîie, ar fi putut produce la prima vedere o impresie neplăcută.

Dar în cortul acela se petreceau şi alte lucruri, care ar fi scăpat unui privitor superficial ; omul nostru, cu instinctul celui dominat de un viciu, le mirosi repede. După ce gustă fiertura din castron, urmări cu coada ochiului gesturile negustoriţei şi văzu ce manevra. Îi făcu cu ochiul şi împinse către ea castronul, ca răspuns la o încuviinţare din cap. Femeia luă pe furiş o sticlă de sub

masă, măsură un păhărel din conţinutul ei şi-l turnă în fiertura din castron. Băutura adăugată fierturii era rom. Omul îi trimise, tot pe sub mînă, banii pentru adaos.

Bărbatul găsi fiertura astfel dreasă mult mai pe gustul lui, decît fusese în starea ei naturală. Nevastă-sa urmărise această manevră cu multă îngrijorare, dar el încercă să o convingă să-şi „dreagă" şi ea zeama şi, după cîteva ezitări, se învoi să i se toarne o măsură mai mică de rom.

Omul îşi termină mîncarea din castron şi mai ceru o porţie, făcînd semn să-i sporească cantitatea de rom. Efectul nu întîrzie să se vadă în purtarea lui, iar nevasta înţelese cu durere în suflet că, încercînd să-l îndepărteze de primejdia cortului cu băuturi permise de lege, naufragiase aici în curentul primejdios al contrabandiştilor de alcool.

Copilul începu să se foiască nerăbdător, iar femeia zise în mai multe rînduri :

— Michael, ce facem cu locuinţa ? Ştii că s-ar putea să avem destul necaz pînă om găsi ceva, dacă nu plecăm de-aici mai curînd.

Dar el se făcu că nici nu aude cuvintele ei sau scîncetul copilului. Vorbea tare cu ceilalţi bărbaţi. Ochii negri ai fetiţei, după ce priviră lung, încet şi gînditor la lumînările aprinse, se lăsară în jos, apoi se deschiseră, se închiseră din nou şi copilul adormi.

După ce sorbise primul castron, omul devenise senin, după al doilea era jovial ; la al treilea se făcu tot mai vorbăreţ, la al patrulea unele trăsături ale feţei, încleştarea gurii şi lucirea aprinsă a ochilor negri prevesteau o altă purtare ; acum era semeţ şi gata de harţă.

Conversaţia se purta acum în jurul unor subiecte mai generale, cum se întîmplă adesea în asemenea ocazii. Pierzania unor bărbaţi buni din pricina unor neveste netrebnice şi cu deosebire ratarea unor tineri cu frumoase perspective şi ambiţii măreţe din cauza unei căsătorii nesocotite sau prea timpurii — constituiau teme de discuţie.

— Aşa ceva mi-am făcut şi eu cu mîna mea, zise cosaşul, cu o amărăciune meditativă care se apropia mult de ciudă. M-am însurat la optspreceze ani ca un zevzec ce eram, şi iată cu ce m-am ales !

Și arătă spre sine și familia lui, cu un gest al mîinii care voia să indice mizeria spectacolului.

Tînăra femeie, soția sa, care părea obișnuită cu asemenea observații, se făcu că nici nu le aude și își continuă vorba duios șoptită cu copilul, care se trezea și adormea iar în răstimpuri, și pe care-l culcase pe banca de lemn de alături, ca să-și mai ușureze brațele. Dar bărbatul urmă :

— N-am decît cincisprezece șilingi la sufletul meu, și totuși sînt neîntrecut în meseria mea. Aș vrea să văd un altul în Anglia care să mă întreacă în ale nutrețului ; dacă aș fi încă o dată liber, aș face o mie de lire ca un ban. Dar omul nu află lucrurile astea decît atunci cînd nu le mai poate schimba.

Negustorul care conducea licitația cailor bătrîni din iarmarocul de afară striga :

— Acum, asta e ultima ; e un mare chilipir. Să zicem patruzeci de șilingi ? E o iapă fătătoare foarte bună, ceva mai mare de cinci ani și fără nici un cusur, decît că e un pic deșălată și că are ochiul stîng scurs ; a pocnit-o cu copita o altă iapă, chiar propria ei soră, venind pe drum.

— După mine nu știu de ce bărbații care au neveste care nu le mai trebuie nu pot scăpa de ele, cum fac țiganii ăștia cu caii bătrîni, zise omul către ceilalți din cort. De ce să nu le scoată în vînzare la licitație, să le ia alții care au nevoie de asemenea articole ? Ha, ce ziceți ? Să mă bată Dumnezeu dacă eu n-aș vinde-o pe-a mea în clipa asta, de s-ar găsi cineva s-o cumpere !

— E unii care ar face asta, își dădură cu părerea cîțiva dintre oaspeții localului, privind femeia care nu era deloc urîtă.

— Bine ai zis, încuviință un domn care fuma pipă și al cărui surtuc avea acel frumos luciu pe la guler, coate, cusături și umeri ce e de obicei rezultatul unei lungi frecări de suprafețe aspre, deși un asemenea luciu e mai mult apreciat pe mobilă decît pe haine. După înfățișarea lui, se putea crede că fusese pe vremuri vizitiu sau rîndaș, la vreun moșier din partea locului. Eu am trăit printre cei din lumea bună, cum s-ar zice, adăugă el, și

mă pricep mai bine ca oricine la oameni fini, şi pot să vă spun că femeia asta are stofă — cum s-ar zice pe dinăuntru — poate mai mult ca alte cucoane din tîrgul ăsta — doar că are nevoie de puţină şlefuire să o scoată la iveală.

Tînărul soţ, astfel înfruntat, rămase o clipă descumpănit de această neaşteptată laudă adusă soţiei sale, aproape îndoindu-se de dreptatea propriei lui atitudini faţă de posesoarea unor asemenea calităţi. Dar reveni iute la prima lui convingere şi spuse brutal :

— Foarte bine, nu pierdeţi ocazia. Primesc orice ofertă pentru acest giuvaer al firii.

Ea se întoarse către bărbatul ei şi murmură :

— Michael, ai mai spus prostii de-astea şi altă dată în lume. Gluma e glumă, dar vezi că te cam întreci cîteodată şi n-o să iasă bine.

— Ştiu că am mai spus-o şi altă dată. Află că nu glumesc. Nu vreau decît un cumpărător !

În acea clipă o rîndunică, una dintre ultimele din acel anotimp, găsind din întîmplare o deschizătură în partea de sus a cortului, începu să zboare încoace şi-ncolo în cercuri iuţi deasupra capetelor, urmărită de ochii tuturor. Privind zborul păsării pînă cînd îşi găsi drumul de scăpare în văzduh, oamenii din cort uitară să răspundă ofertei bărbatului şi subiectul discuţiei fu părăsit.

Dar după vreun sfert de oră, omul — care îşi „dresese“ tot mai tare fiertura cu rom, fiind sau foarte hotărît sau un băutor atît de rezistent încă să pară destul de treaz — reveni la vechiul cîntec, aşa cum într-o fantezie muzicală un instrument reia tema originală.

— Ei, ce se-aude cu oferta mea ? Aştept răspuns. Femeia asta nu-mi mai trebuie. Cine vrea s-o ia ?

Dispoziţia comesenilor se mai schimbase între timp sub influenţa băuturii, şi întrebarea bărbatului fu întîmpinată cu un rîs admirativ. Femeia şopti — era îngrijorată şi-l implora :

— Hai, hai, acuşi se întunecă şi lasă prostiile astea. Dacă nu vii, să ştii că plec fără tine. Hai să mergem.

Ea tot aştepta şi aştepta, dar el nu se mişca. După alte zece minute, omul întrerupse din nou conversaţia dezordonată a băutorilor de rom :

— Am întrebat ceva şi nu mi-a răspuns nimeni. Nu e nici unul dintre voi care să-mi cumpere marfa ?

Atitudinea femeii se schimbă şi figura ei luă o înfăţişare mai întunecată.

— Mike, zise ea, mergi prea departe.

— Vrea s-o cumpere careva ? întrebă omul.

— Chiar aş vrea să mă ia cineva, zise femeia cu hotărîre. Stăpînul ce-l am acum nu-i deloc pe placul meu.

— Nici tu pe al meu, o repezi el. Aşa că ne-am înţeles. Domnilor, aţi auzit ? Ne-am învoit să ne despărţim. N-are decît să-şi ia copilul dacă vrea şi să se ducă cu Dumnezeu. Eu îmi iau uneltele şi-mi văd şi eu de drumul meu. E simplu ca bună-ziua. Ei, hai, scoală-te, Susan, să te vadă lumea.

— Nu face asta fetiţo, şopti o negustorească de dantele, o femeie durdulie, îmbrăcată cu multe fuste înfoiate, care stătea alături de nevasta scoasă la mezat. Bărbatul dumitale nu-şi dă seama ce vorbeşte.

Femeia totuşi se ridică.

— Ei, cine conduce licitaţia ? strigă bărbatul.

— Eu, răspunse îndată un om îndesat, cu un nas ca o măciulie de aramă, o voce răguşită şi ochi ca două butoniere. Cine face o ofertă pentru această doamnă ?

Femeia privea în pămînt, ca şi cum s-ar fi ţinut în picioare doar printr-un suprem efort de voinţă.

— Cinci şilingi, zise cineva, după care toţi izbucniră în rîs.

— Fără insulte, zise soţul. Cine dă o guinee ?

Nimeni nu răspunse şi negustoreasa de dantele interveni :

— Poartă-te cum se cuvine, omu' lui Dumnezeu ! Ah, cu ce călău s-a măritat biata fată ! Tare scump plătesc unele pentru un amărît de pat şi o mîncare, zău dacă nu-i aşa !

— Ridică preţul, omule, zise bărbatul.

— Două guinee ! strigă conducătorul licitaţiei, dar nimeni nu replică.

— Dacă nu vor s-o ia cu preţul ăsta, peste zece secunde vor trebui să dea mai mult, făcu soţul. Foarte bine, mai adaugă una.

— Trei guinee — se vinde cu trei guinee, anunţă omul cu vocea răguşită.

— Nici o ofertă ? se miră soţul. Păi, ce Dumnezeu ! că pe mine m-a costat pînă acum de cincizeci de ori pe-atît. Zi mai departe.

— Patru guinee ! strigă omul cel răguşit.

— Ştiţi ce ? N-o dau mai ieftin de cinci, se hotărî bărbatul, lăsîndu-şi pumnul greu pe masă şi făcînd să sară din loc castroanele. O vînd pe cinci guinee oricui vrea să-mi dea banii şi să se poarte bine cu ea ; şi poate s-o ţină toată viaţa, că de mine n-o să mai audă. Da' cu mai puţin n-o dau. Ia să văd — cine dă cinci guinee — a şi luat-o. Susan, te învoieşti ?

Ea dădu din cap cu o totală indiferenţă.

— Cinci guinee, anunţă conducătorul licitaţiei, sau o retragem. Dă cineva suma asta ? E ultima ocazie. Da sau nu ?

— Da, zise o voce din uşă.

Toţi ochii se întoarseră în direcţia aceea. În deschizătura triunghiulară care forma uşa cortului, stătea un marinar care, neobservat de nimeni, sosise acolo de cîteva minute. O tăcere de moarte urmă afirmaţiei lui.

— Zici că vrei s-o cumperi ? întrebă bărbatul, privindu-l uimit.

— Aşa am zis, întări marinarul.

— Da' zisu e una, şi plata e alta. Unde-s banii ?

Marinarul şovăi o clipă, privi din nou femeia, apoi înaintă, desfăcu cinci hîrtii foşnitoare şi le aruncă pe masă. Erau bilete de bancă de cîte o liră. Pe ele mai lăsă să cadă, una cîte una, monedele de un şiling — una, două, trei, patru, cinci. [1]

Vederea unor bani reali, ca răspuns la o ofertă care pînă atunci păruse cam problematică, avu un puternic efect asupra spectatorilor. Ochii lor rămaseră aţintiţi pe feţele principalilor actori ai dramei ; se întoarseră apoi spre hîrtiile care stăteau pe masă, apăsate de metalul monedelor.

---

[1] Cinci guinee echivalau cu cinci lire şi cinci şilingi.

Pînă în acel moment, nu s-ar fi putut afirma cu siguranţă că omul, în ciuda declaraţiei lui provocatoare, vorbea serios. Spectatorii luaseră vorbele lui ca o glumă, dusă ceva cam prea departe, şi gîndeau că omul, fiind fără lucru, era supărat pe lume, şi pe societate, şi pe însăşi familia lui. Dar cu cererea şi oferta în bani adevăraţi, veselia uşuratică ce stăpînea spiritele se destrămă cu totul. O lumină lividă părea că umple cortul şi schimbă înfăţişarea tuturor celor dinăuntru. Urmele rîsului pieriră de pe feţele ascultătorilor şi acum aşteptau cu gurile căscate.

— Acum, zise femeia, rupînd tăcerea cu vocea ei joasă, uscată, ce răsună destul de tare, înainte de a merge mai departe, ascultă-mă, Michael. Dacă te atingi de banii lui, eu şi copilul ne ducem cu omul ăsta. Bagă de seamă că nu mai e vorba de glumă.

— Glumă ? Bineînţeles că nu-i de glumă ! strigă bărbatul, stîrnit din nou de vorbele ei. Eu iau banii, marinarul te ia pe tine. E destul de limpede. S-a mai făcut şi în alte părţi — de ce nu s-ar face şi aici ?

— Numai cu condiţia ca şi tînăra nevastă să fie de acord, zise marinarul cu blîndeţe. N-aş vrea pentru nimic în lume s-o supăr.

— Nici eu, răspunse soţul. Dar ea se învoieşte, cu condiţia să poată lua şi copilul. Aşa mi-a spus mai zilele trecute, cînd am vorbit despre asta.

— Juri că e aşa ? o întrebă marinarul.

— Jur, zise ea, după ce privi la bărbatul ei, pe faţa căruia nu văzu nici o urmă de căinţă.

— Foarte bine, să ia copilul, şi cu asta am încheiat tîrgul, zise soţul.

Luă de pe masă bancnotele marinarului, le împături cu hotărîre şi le puse împreună cu şilingii într-un buzunar de sus din căptuşeala hainei, dînd gestului un caracter defintiv.

Marinarul se uită la femeie şi zîmbi.

— Hai să mergem ! îi spuse blînd. Ia-o şi pe cea mică — cu cît mai mulţi, cu atît mai bine !

Ea se opri pentru a-l privi mai de aproape. Apoi, plecîndu-şi din nou ochii şi nemaispunînd nici un cuvînt,

îşi luă fetiţa şi-l urmă pe bărbatul ce se îndrepta spre uşă. Ajungînd acolo, se întoarse şi, scoţîndu-şi de pe deget verigheta, o aruncă de-a lungul barăcii.

— Mike, vorbi ea, am trăit cu tine toţi anii ăştia, şi n-am avut parte de o vorbă bună. Acum nu mai sînt nevasta ta şi o să-mi caut norocul aiurea. Poate o să fie mai bine şi pentru mine şi pentru Elizabeth-Jane. Aşa că, rămîi sănătos !

Luînd braţul marinarului cu mîna dreaptă şi cu stînga ţinîndu-şi fetiţa, ieşi din cort, plîngînd amar.

O expresie grea de îngrijorare se citi pe chipul bărbatului, ca şi cum, de fapt, nu prevăzuse acest sfîrşit ; cîţiva dintre comeseni izbucniră în rîs.

— S-a dus ? întrebă el.

— Păi sigur, s-a dus de-a binelea, ziseră cîţiva ţărani aşezaţi mai aproape de uşă.

Omul se sculă şi merse spre intrare, cu pasul grijuliu al unui om care ştie cîtă băutură e în el. Cîţiva se luară după el şi rămaseră cu ochii aţintiţi în amurg. Deosebirea între pacea naturii necuvîntătoare şi duşmăniile care încrîncenă omenirea se vădea acolo pe deplin. În contrast cu brutalitatea actului ce tocmai se săvîrşise în cort, se puteau vedea nişte cai care îşi încrucişaseră grumajii şi se frecau unul de altul cu dragoste, aşteptînd să fie înhămaţi pentru a porni spre casă. Dincolo de locul bîlciului, în văi şi în crînguri, domnea pacea şi liniştea. Soarele scăpătase de curînd şi cerul la apus era împodobit de nori roşietici care păreau nemişcaţi, dar care se schimbau totuşi cu încetul. Să priveşti acest spectacol, era ca şi cum ai contempla o foarte savantă schimbare de decor dintr-o sală întunecată. În faţa acestei scene, după ce ai văzut-o pe cealaltă, erai îndemnat să repudiezi omul, ca o pată ruşinoasă pe un univers ce părea altminteri frumos şi bun. Dar asta numai pînă cînd îţi aduceai aminte că toate stările naturii sînt trecătoare şi că omenirea ar putea cîndva dormi nevinovată, în timp ce aceste elemente liniştite s-ar putea dezlănţui cu furie.

— Unde stă marinarul ? întrebă un spectator, după ce priviseră zadarnic în jur.

— Dumnezeu ştie, făcu omul care trăise în lumea bună. Fără-ndoială că nu-i de pe-aici.

— A intrat acu' vreo cinci minute, zise patroana cortului. Apoi s-a retras şi iar a băgat capul înăuntru. Nu mi-a făcut vînzare nici de-un ban.

— Bine i-a făcut bărbatului, zise negustoreasa de dantelă. O femeie frumuşică, serioasă ca ea — ce-o fi vrînd bărbaţii să aibă mai mult ? Dar mi-a plăcut ce coraj a avut fata. Şi eu aş fi făcut la fel. Să mă bată Dumnezeu dacă nu. Să văd eu că se poartă un bărbat aşa cu mine ! M-aş duce învîrtindu-mă, şi poa' să strige după mine pînă i s-o usca gura, că nici nu m-aş mai întoarce pînă la Judecata de Apoi ! Zău aşa !

— Ei, femeia o s-o ducă mai bine acum, zise un altul, cu un temperament mai meditativ.

— Ăştia care cutreieră mările se poartă bine cu fiinţele necăjite, şi omul părea să aibă şi ceva bani, ceea ce nu prea văzuse ea în ultima vreme, după cum se pare.

— Să ştiţi că eu după ea nu mă duc, anunţă bărbatul, întorcîndu-se cu îndîrjire la locul lui. Ducă-se, dacă o apucă asemenea toane. N-are decît să sufere. Da' ce treabă a avut să ia fata ? E fata mea. Dacă ar fi să mai fac tîrgul o dată, nu i-aş da-o.

Poate din cauza unui sentiment penibil de a fi fost martorii unei fapte de neiertat, sau poate fiindcă era prea tîrziu, clienţii plecară unul cîte unul, la scurtă vreme după episodul descris. Omul îşi întinse coatele pe masă, îşi lăsă capul pe braţe şi în curînd începu să sforăie. Cîrciumăriţa se hotărî să închidă localul peste noapte şi, după ce puse să se încarce într-o căruţă sticlele de rom, laptele, grîul, stafidele şi tot ce mai rămăsese pe-acolo, se apropie de masa unde omul dormea dus. Îl scutură, dar nu-l putu trezi. Cum nu era nevoie să strîngă cortul în noaptea aceea, deoarece bîlciul mai ţinea încă două sau trei zile, se hotărî să lase omul, care evident nu era un vagabond, să petreacă noaptea acolo, alături de coşul său cu unelte. Stingînd ultima lumînare şi coborînd pînza de la intrare, ea părăsi cortul şi plecă cu căruţa.

II

Soarele de dimineață se strecura prin cusăturile pînzei, cînd omul se deșteptă. O lumină caldă inundase tot interiorul cortului și un singur muscoi albastru zbura în neștire, bîzîind muzical. În afară de acest bîzîit nu se mai auzea nici un sunet. Se uită în jur — la bănci — la masa sprijinită pe căpriori — la coșul său cu unelte — la plita unde se fiersese zeama de grîu — la castroanele goale — la cîteva boabe rămase pe fund — la dopurile răspîndite pe iarba de pe jos. Printre ele deslușì un mic obiect lucios și-l luă în mînă. Era verigheta soției sale.

O imagine confuză a întîmplărilor din seara precedentă păru să-i revină în minte și își băgă mîna în buzunarul de la piept.

Un foșnet îi dezvălui prezența bancnotelor marinarului, pe care le îndesase acolo. Această a doua verificare a amintirilor lui nedesluşite îl lămuri îndeajuns ; știa acum că nu visase. Stătu mai departe pe bancă, privind un timp în pămînt. „Trebuie să ies de-aici cît mai curînd", încheie el cu hotărîre, cu aerul unuia care nu-și poate fixa gîndurile pînă cînd nu le rostește. „Ea s-a dus și — fără îndoială — s-a dus cu marinarul care a cumpărat-o, împreună cu micuța Elizabeth-Jane. Am intrat aici, și am mîncat fiertura cu rom și... am vîndut-o. Da, așa s-a întîmplat ; și acum iată-mă-s aici. Acum ce-i de făcut ? Oare sînt destul de treaz ca să merg drept ?"

Se ridică și văzu că e în stare să meargă singur, fără greutate. Își luă în spinare coșul cu scule și își dădu seama că putea să-l ducă. Apoi, ridicînd pînza care închidea ușa cortului, ieși afară.

Aici omul privi în jur cu o posomorîtă curiozitate. Răcoarea dimineții de septembrie îl însufleți și îl învioră. El și familia lui sosiseră tare obosiți, în seara trecută, și văzuseră doar puțin din locul unde se afla bîlciul, așa că acum îl privi ca pe un lucru nou. Tîrgul arăta a fi așezat pe spinarea unui deal, mărginit într-o parte de o plantație și deschis în partea cealaltă spre un drum cotit. Jos se afla satul care împrumutase numele său plaiului

şi bîlciului anual ce se ţine acolo. Terenul cobora în vîlcele, apoi mai departe se ridica iarăşi în alte podişuri, presărate cu movile şi brăzdate de rămăşiţele unor forturi antice.

Întregul peisaj era scăldat în razele soarelui de curînd răsărit, care nu uscase încă nici un fir din iarba împovărată de rouă ; pe ea se întindeau umbrele lungi ale căruţelor cu coviltire galbene şi roşii ; cele formate de obada fiecărei roţi erau elipse asemănătoare cu orbita unor comete.

Toţi ţiganii şi măscăricii care petrecuseră noaptea acolo stăteau culcaţi sub coviltire sau corturi, ori, înfăşuraţi în pături, dormeau la adăpostul căruţelor. Pe tot cîmpul domnea o tăcere ca de moarte, întreruptă de cîte un sforăit ce trăda prezenţa oamenilor. Dar cei Şapte Adormiţi din poveste aveau un cîine ; şi cîinii din acea rasă misterioasă pe care o preferă vagabonzii, şi care seamănă deopotrivă şi cu pisicile şi cu cîinii şi chiar cu vulpile, se găseau şi aici, culcaţi printre căruţe. Un căţelandru ieşi la iveală şi lătră ca să se afle în treabă, apoi se ghemui repede la loc în culcuş. A fost singurul spectator al plecării cosaşului nostru din bîlciul de la Weydon-Priors.

Această neobservată ieşire din scenă părea să corespundă întru totul dorinţelor lui. Omul merse un timp îngîndurat, nebăgînd în seamă nici ciocîrlanii care zburau printre tufele de pe marginea drumului cu fire de paie în cioc, nici pălăriile pestriţe ale ciupercilor, nici clinchetul talăngilor purtate de oile ce avuseseră norocul să nu fie expuse sau vîndute la tîrg. Cînd ajunse la un drumeag ce se afla cam la o milă depărtare de locul unde se petrecuse scena din ajun, omul îşi puse jos coşul şi se propti de o poartă. Mintea îi era frămîntată de cîteva întrebări :

„Oare mi-am spus numele cuiva în seara trecută, sau nu ?“ îşi zise, şi în cele din urmă ajunse la concluzia că nu-l spusese nimănui. Toată purtarea lui arăta limpede cît de uimit şi de supărat era de faptul că soţia lui îi luase în serios cuvintele — asta se putea citi în expresia feţei şi în felul cum frămînta cu dinţii un pai pe care-l smulsese din marginea drumului. El ştia că femeia trebuie să fi fost scoasă din răbdări ca să facă asta ; mai

mult chiar, trebuia să fi simţit că avea obligaţia să se supună acelei tranzacţii. Asupra acestui ultim punct el nu avea nici un fel de îndoială, cunoscînd cît de departe era firea ei de orice atitudine uşuratică şi cît de naivă îi era mintea. Trebuie să fi fost, de asemenea, destulă frămîntare şi nemulţumire sub obişnuita ei placiditate, pentru a-i înăbuşi orice şovăire. Într-o ocazie asemănătoare, cînd declarase tot la o beţie că o s-o scoată în vînzare, ea îi răspunsese că n-o să mai aibă prilejul să spună asta de multe ori, fiindcă aşa o să se şi întîmple, într-o bună zi. Vorbise cu un glas de om resemnat în faţa soartei...

„Şi totuşi, ştia că nu sînt cu mintea limpede cînd spuneam asemenea lucruri !“ exclamă el. „Acum trebuie să tot cutreier drumurile pînă oi găsi-o... De ce dracu m-a băgat în încurcătura asta ?“ strigă cu năduf. „Ea nu era ameţită ca mine. De-astea îmi face Susan, cu mintea ei puţină şi supusă. Blîndeţea asta a ei mi-a făcut mai mult rău decît orice răbufnire de furie !“

Cînd îşi mai potoli necazul, reveni la convingerea lui iniţială că trebuie într-un fel s-o găsească, şi pe ea şi pe micuţa Elizabeth-Jane, şi să-şi îndure ruşinea cum o putea. Şi-o făcuse cu mîna lui, şi trebuia să tragă toate ponoasele. Dar mai întîi luă hotărîrea să se lege printr-un jurămînt, un jurămînt mai greu decît toate pe care le rostise pînă atunci ; şi pentru a face acest lucru cum se cuvine, îi trebuia un loc sfinţit, căci credinţa acestui om nu era lipsită de fetişism.

Îşi luă din nou coşul în spinare şi merse mai departe, aruncînd priviri cercetătoare în jurul lui ; la o depărtare de cîteva mile văzu acoperişuri de case şi turla unei biserici. Se îndreptă numaidecît într-acolo.

Satul era tăcut, fiind tocmai la acel ceas de linişte ce desparte în viaţa oamenilor de la ţară plecarea muncitorilor la cîmp şi sculatul nevestelor şi al fetelor care le pregătesc prînzul pentru vremea cînd se vor întoarce. Aşa că ajunse la biserică fără a fi băgat în seamă de nimeni, iar uşa acelui lăcaş fiind prinsă numai într-un zăvor, o deschise şi intră. Îşi lăsă coşul lîngă cristelniţă şi păşi în lungul naosului, pînă ajunse la grilajul care despărţea altarul ; împingînd portiţa de fier, intră în sfînta sfintelor. Aici păru cuprins pentru o clipă de un straniu

sentiment, izvorît din ciudăţenia faptei lui. Apoi îngenunche pe preşul îngust şi, plecîndu-şi fruntea pe evanghelia ferecată care stătea pe masa altarului, rosti cu glas tare :

— Eu, Michael Henchard, în această dimineaţă de şaisprezece septembrie, mă leg cu jurămînt în faţa lui Dumnezeu, aici în acest loc sfinţit, să nu mai pun strop de băutură în gură timp de douăzeci şi unu de ani, cum ar fi cîte un an de post, pentru fiecare din anii pe care i-am trăit pînă acum. Jur asta, jur pe sfînta carte din faţa mea, şi Dumnezeu să mă pedepsească luîndu-mi ochii şi limba dacă mi-oi călca legămîntul !

După ce pronunţă aceste cuvinte şi sărută cartea cea groasă, cosaşul se ridică şi păru mai uşurat la gîndul că făcuse primul pas pe un drum nou. Stînd în tinda bisericii, văzu un fum gros ţîşnind deodată pe hornul de cărămidă roşie al unei case din apropiere şi înţelese că gospodina dinăuntru tocmai aprinsese focul. Se duse pînă la poartă şi femeia se învoi să-i pregătească ceva de mîncare pentru cîţiva bănuţi ; după aceea porni din nou în căutarea nevestei şi a copilului. Natura neobişnuită a cercetărilor lui îl puse de multe ori în încurcătură. Deşi căută şi întrebă şi merse în dreapta şi în stînga zi după zi, nu găsi pe nimeni care să fi văzut oamenii descrişi de el ; păreau a fi pierit din seara aceea a bîlciului ; şi pentru a-i spori greutăţile, nu putu afla nimic, nici măcar numele marinarului. Cum îşi terminase puţinii lui bani, se hotărî, după oarecare şovăială, să cheltuiască banii marinarului pentru a putea continua cercetările. Dar şi acest lucru se dovedi zadarnic.

Adevărul e că o oarecare sfială în a-şi mărturisi purtarea îl împiedica pe Michael Henchard să facă prea mult zgomot în jurul acestei căutări, care ar fi putut să-şi atingă ţinta numai cu o largă publicitate. Poate de aceea nu a izbutit să obţină nici o informaţie, deşi a făcut tot ce i-a stat în putinţă, abţinîndu-se doar de a explica împrejurările în care îşi pierduse soţia.

Săptămînile se făcură luni, şi el tot căuta, cîştigîndu-şi pîinea muncind ici şi colo, cînd i se ivea ceva în cale. Aşa ajunse la un port pe malul mării şi acolo reuşi să afle că nişte persoane care semănau oarecum cu cele

descrise de el emigraseră cu puţin înainte. Atunci îşi spuse că ajunsese la capătul căutărilor şi că, din acel ceas, va porni să se aşeze într-o parte a ţării la care se gîndise mai de mult. A doua zi purcese la drum ţinînd-o tot către apus şi nu se mai opri deloc, decît numai pentru popasuri de noapte, pînă ce sosi în oraşul Casterbridge, într-un colţ îndepărtat al provinciei Wessex.

III

Şoseaua care ducea către Weydon-Priors era iarăşi aşternută cu praf. Pomii îmbrăcaseră ca şi odinioară verdele întunecat prevestitor al toamnei şi, pe drumul pe care păşiseră cîndva cei trei membri ai familiei Henchard, mergeau acum două femei, nu lipsite de legătură cu acea familie.

Peisajul în general semăna aşa de mult cu ceea ce fusese în trecut, pînă şi vocile şi zgomotele care veneau de la bîlciul din marginea satului păreau atît de asemănătoare, încît ai fi putut crede că te afli în după-amiaza zilei care urmase întîmplării povestită mai sus. Schimbarea se putea observa numai în unele amănunte ; şi privind mai de aproape vedeai că un lung şir de ani trecuse de atunci... Una din cele două femei care mergeau acum pe drum fusese pe vremuri tînăra nevastă a lui Henchard. Acum faţa ei îşi pierduse mult din rotunjimea de altă dată, pielea nu mai era strălucitoare şi deşi părul ei nu-şi pierduse culoarea, era acum mult mai rar decît fusese cîndva. Era îmbrăcată în hainele cernite ale văduviei. Cealaltă femeie, de asemenea în negru, era o tînără de vreo optsprezece ani, bine făcută şi mai ales avînd acea însuşire deosebit de preţioasă deşi efemeră — tinereţea — care este prin ea însăşi frumoasă, indiferent de linii şi culori.

O privire fugară era suficientă pentru a te face să înţelegi că era fata lui Henchard, care între timp se făcuse mare. Şi dacă arşiţa din vara vieţii înăsprise fi-

gura mamei, gingăşia ei primăvăratică fusese trecută de meşterul Timp pe faţa celeilalte, a fiicei, cu atîta îndemînare încît absenţa din mintea fetei a unor fapte, pe care mama ei le cunoştea prea bine, ar fi părut unui observator din afară o curioasă imperfecţiune în puterea de perpetuare a Naturii.

Mergeau ţinîndu-se de mînă şi se putea vedea că era un gest de firească afecţiune. Fata purta în cealaltă mînă un coş de răchită de formă demodată, iar mama o boccea albastră care contrasta în chip straniu cu rochia ei de stofă neagră.

Ajungînd la marginea satului, ele urmară acelaşi drum ca odinioară şi urcară spre bîlci. Şi aici se vădea din nou trecerea anilor. Se puteau observa unele dispozitive mecanice la căluşei şi lanţuri, la maşinăriile pentru încercatul puterii şi al greutăţii şi în barăcile unde oamenii trăgeau la ţintă.

Dar tîrgul propriu-zis, cu vînzările şi cumpărările de vite, scăzuse considerabil. Pieţele mari din oraşele învecinate începuseră să stînjenească destul de serios comerţul care se făcea aici de secole. Ţarcurile pentru oi şi stîlpii de priponit caii erau cam pe jumătate din ce fuseseră înainte. Tarabele croitorilor, ale negustorilor de pînzeturi, ciorapi, vase şi alte asemenea mărfuri aproape că pieriseră cu totul ; şi căruţele erau mult mai puţin numeroase. Mama şi fiica se amestecară în mulţime şi, după cîţiva paşi, se opriră.

— De ce ne mai pierdem vremea pe-aici ? Credeam că vrei să mergem mai departe, nu ? zise fata.

— Desigur, Elizabeth-Jane, se justifică cealaltă. Dar mi-a venit o dorinţă să mai văd o dată locul ăsta.

— De ce ?

— Aici l-am întîlnit întîi pe Newson, într-o zi tot ca asta.

— Aici l-ai întîlnit întîi pe tata ? Da, mi-ai mai spus asta. Şi acum e mort, şi n-o să-l mai vedem !

Zicînd acestea, fata scoase un cartonaş din buzunar şi-l privi suspinînd. Avea chenar negru şi o inscripţie care suna astfel : „În amintirea lui Richard Newson, marinar, pierdut din nefericire pe mare în luna noiembrie 184..., în vîrstă de patruzeci şi unu de ani".

— Şi tot aici, continuă mama cu oarecare şovăire, am văzut pentru ultima oară pe ruda pe care o căutăm, domnul Michael Henchard.

— În ce fel sîntem rudă cu el, mamă ? Nu mi-ai spus niciodată prea limpede.

— Este, sau mai bine zis a fost — căci poate să fi murit — o rudă prin alianţă, zise femeia cu hotărîre.

— Asta e exact ce mi-ai spus de zeci de ori înainte, replică tînăra Elizabeth-Jane, privind distrată în jur. Presupun că nu e o rudă apropiată.

— Nicidecum.

— Parcă spuneai că era cosaş cînd l-ai văzut ultima dată, nu-i aşa ?

— Aşa era.

— Bănuiesc că pe mine nu mă ştie, continuă fata cu nevinovatele ei presupuneri.

Doamna Henchard se opri o clipă şi răspunse stînjenită :

— Bineînţeles că nu, fetiţo. Dar hai s-o luăm pe-aici.

Şi se îndreptă spre o altă parte a bîlciului.

— Nu cred că are rost să întrebi aici de cineva, fu de părere fata, uitîndu-se în jur. Oamenii din bîlciuri se schimbă ca frunzele pomilor şi pare-mi-se că eşti singura care să mai fi fost aici cu atîţia ani în urmă.

— N-aş crede, zise doamna Newson, cum se numea acum, privind atent la ceva ce se zărea la o mică distanţă sub un taluz verde. Uite colo !

Fata se uită în direcţia indicată. Obiectul descoperit de mama ei era un trepied înfipt în pămînt, de care atîrna un căzănel cu trei picioare ; sub el ardea un foc viu de lemne, iar deasupra priveghea o femeie bătrînă, zbîrcită, cu privirea buimacă, îmbrăcată aproape în zdrenţe. Femeia mesteca în cazan cu o lingură mare şi, din cînd în cînd, croncănea cu o voce spartă :

— Avem fiertură bună de grîu !

Era într-adevăr fosta patroană a cortului unde se vindea fiertura de grîu. Pe vremuri fusese prosperă, curată, purtînd şorţ alb şi zornăind bani mulţi ; acum era murdară, fără un acoperiş deasupra capului, fără mese sau bănci şi aproape fără clienţi, cu excepţia a doi băieţei cu faţa spălăcită care se apropiară şi cerură : „De

o juma' de penny, vă rog — da' să fie pline" ; o comandă pe care femeia o servi in două castronaşe galbene, ciobite, de cel mai ordinar soi.

— Femeia asta era pe-atunci tot aici, îşi continuă gîndul doamna Newson, făcînd un pas spre ea, ca şi cum ar fi vrut să se îndrepte într-acolo.

— Nu vorbi cu ea — nu se face, protestă fata.

— Vreau numai să-i spun două vorbe — poţi să stai mai departe, dacă vrei.

Elizabeth-Jane se învoi şi se întoarse spre nişte tarabe cu pînză înflorată, în timp ce mama ei merse înainte. Bătrîna îşi oferi marfa îndată ce o văzu şi se grăbi să răspundă la comanda ei : „De un penny", cu mai multă promptitudine decît arăta pe vremuri cînd servea o porţie de fiertură de şase penny. Cînd aşa-zisa văduvă luă castronul cu zeama subţire care înlocuia acum fiertura gustoasă de odinioară, baba desfăcu un coşuleţ dosit şi, privind-o cu şiretenie, îi şopti :

— Să pun şi o picătură de rom ? E de contrabandă, ştiţi — să zicem de doi penny — o s-o facă să alunece pe gît ca un întăritor.

Clienta ei zîmbi cu amărăciune la această reeditare a vechii şiretenii şi dădu din cap cu un înţeles pe care bătrîna nu-l putea desluşi. Se prefăcu că soarbe puţin din zeamă cu lingura de tablă ce i se oferise şi, în timp ce mînca, vorbi către babă cu blîndeţe în glas :

— Dumneata ai apucat timpuri mai bune, nu ?

— Ei, doamnă, nici nu ştiţi ce dreptate aveţi ! răspunse bătrîna, slobozindu-şi baierele inimii. De treizeci şi nouă de ani tot vin în tîrgul ăsta ; am fost aici ca fată, apoi ca nevastă şi văduvă, şi în tot timpul ăsta am hrănit cele mai bogate burţi din ţinutul nostru ! Nici n-o să credeţi dacă vă spun, doamnă, că pe vremuri eram stăpîna unui cort mare, care era atracţia bîlciului. Nimeni nu putea veni sau pleca de aici fără să guste din fiertura de grîu a doamnei Goodenough. Ştiam care-i pe gustul preoţilor, care-i pe gustul domnişorilor spilcuiţi, cunoşteam gustul orăşenilor şi gustul celor de la ţară ; ştiam ce le place chiar femeilor dezmăţate. Da' martor mi-e Dumnezeu, lumea nu-şi mai aduce aminte. Negustoria cinstită nu aduce cîştig ; acum, în vremea noastră, numai

şmecherii care umblă cu afaceri pe sub mînă fac parale !

Doamna Newson se uită în jur — fiica ei privea încă la nişte tarabe mai îndepărtate.

— Nu-ţi aduci cumva aminte, o întrebă prudent pe bătrînă, de o întîmplare de acum optsprezece ani, cînd o nevastă a fost vîndută de soţul ei, în cortul dumitale ?

Baba se gîndi puţin şi apoi clătină din cap.

— Dacă ar fi fost o chestie mai mare, mi-aş fi adus aminte numaidecît, zise ea. Ţin minte toate bătăile între soţi şi toate crimele, ori de cîte ori a fost înjunghiat vreun om şi chiar ori de cîte ori a fost buzunărit — cel puţin hoţiile mai mari pe care mi-a fost dat să le văz. Da' de o vînzare nu-mi amintesc. A fost făcută aşa... în linişte ?

— Da, aşa cred.

Negustoreasa clătină iarăşi din cap.

— Şi totuşi, făcu ea, parcă ţin minte, parcă-mi amintesc că un om a făcut odată aşa ceva — erau un bărbat cu o haină de catifea şi purta şi un coş cu scule ; da' să mă ierte Dumnezeu, noi nu luăm în seamă treburi d-astea. Ce mă face să-mi aduc aminte de omul ăla e că a venit iar la bîlciu' din anu' următor şi mi-a spus, aşa între patru ochi, că dacă vreo femeie întreabă de el să-i spun că s-a dus la... unde oare ? Casterbridge — da — la Casterbridge, aşa zicea. Uite, martor mi-e Dumnezeu, dacă mai m-am gîndit la el pînă acuşica !

Doamna Newson ar fi cinstit-o pe bătrînă cu cîţiva bănuţi, pe măsura puterilor ei modeste, dacă nu şi-ar fi amintit, cu durere în suflet, că din cauza romului vîndut de această femeie fără scrupule bărbatul ei îşi pierduse minţile. Îi mulţumi doar în puţine cuvinte şi se îndreptă spre locul unde se afla Elizabeth. Fata o întîmpină spunîndu-i :

— Mamă, hai să plecăm de aici. Nu se făcea să cumperi mîncare de la femeia ceea ; văd că numai cerşetorii şi golanii se opresc acolo.

— Totuşi, am aflat de la ea ce voiam să ştiu, zise mama liniştit. Ultima oară cînd ruda noastră a mai trecut prin bîlciul ăsta i-a spus femeii că locuieşte la Casterbridge.

E departe de aici şi sînt mulţi ani de cînd a spus asta, dar cred, totuşi, că acolo o să ne ducem să-l căutăm.

Cu aceste cuvinte coborîră dealul unde se ţinea tîrgul şi se îndreptară spre sat, pentru a-şi afla un adăpost pentru noapte.

IV

Soţia lui Henchard făcuse aşa cum crezuse că e mai bine, dar avusese de întîmpinat multe greutăţi. De sute de ori fusese pe punctul de a-i mărturisi lui Elizabeth-Jane povestea vieţii ei, cu întorsătura tragică a tranzacţiei de la tîrgul din Weydon, pe vremea cînd nu era mult mai în vîrstă decît fata care păşea acum alături. Dar se stăpînise. Copila neştiutoare crescuse astfel în credinţa că relaţiile dintre veselul marinar şi mama ei erau cele obişnuite între soţi care au trăit întotdeauna împreună. Riscul de a zdruncina afecţiunea puternică a fetei prin destrămarea unei credinţe cu care ea crescuse de copil, era pentru doamna Henchard un lucru prea cumplit, chiar şi numai în închipuire. Părea într-adevăr o nebunie să ridici vălul de pe mintea tinerei Elizabeth-Jane.

Dar teama Susanei Henchard de a-şi înstrăina inima mult iubitei ei fiice, prin dezvăluirea acelei taine, nu izvora din conştiinţa vreunei vini personale. Mintea ei simplă — pentru care o desconsiderase de altfel şi Henchard — îi îngăduise să trăiască cu cel de al doilea bărbat cu convingerea că acesta dobîndise asupra ei, prin cumpărare, un drept real, de netăgăduit din punct de vedere moral, deşi implicaţiile exacte şi limitele acelui drept erau destul de vagi. Poate că unor minţi mai rafinate le-ar părea straniu ca o femeie tînără, normală, să creadă în validitatea unui asemenea transfer matrimonial, şi dacă nu ar fi existat şi alte numeroase exemple de întîmplări similare, lucrul nici n-ar fi de crezut. Dar Susan nu era nici prima nici ultima femeie de la ţară

care să-şi fi urmat cu totală supunere cumpărătorul, după cum o dovedesc multe documente din mediul rural.

Povestea vieţii Susanei Henchard din tot acest timp poate fi spusă în două sau trei fraze. Fără nici un fel de împotrivire din partea ei, fusese dusă în Canada, unde trăiseră mai mulţi ani, fără vreun deosebit succes material, deşi ea muncea cît putea ca să-şi ţină casa în bună rînduială. Cînd Elizabeth-Jane avea vreo doisprezece ani, cei trei s-au întors în Anglia şi s-au stabilit la Falmouth, unde Newson îşi cîştiga existenţa lucrînd ca barcagiu şi docher.

Apoi el se angajă pe un vas care pescuia în apele de lîngă Terra Nova, şi în această perioadă Susan începu să aibă mustrări de conştiinţă. O prietenă căreia îi mărturisise istoria ei ridiculiza naivitatea cu care acceptase această situaţie şi de atunci nu mai avu linişte.

Cînd Newson se întoarse acasă, la sfîrşitul iernii, îşi dădu seama că ficţiunea pe care o întreţinuse cu atîta grijă se spulberase pentru totdeauna.

A urmat apoi o perioadă de tristeţe, în care ea îi spuse că se îndoieşte dacă mai poate trăi cu el în păcat. Newson plecă din nou spre Terra Nova cu vasul de pescari cînd veni anotimpul potrivit. Ştirile vagi în legătură cu pierderea lui, sosite la scurtă vreme după aceea, rezolvară o problemă care devenise o tortură pentru conştiinţa ei simplă, blajină. Astfel, el dispăru pentru totdeauna.

De Henchard nu mai auziseră nimic. Pentru robii muncii, Anglia din vremea ceea părea un întreg continent, iar o milă măsura cît un grad de latitudine geografică.

Elizabeth-Jane crescuse şi se împlinise iute. Într-o zi, cam la o lună după primirea ştirii despre moartea lui Newson lîngă Terra Nova, fata, care avea acum vreo optsprezece ani, şedea pe un scăunel de nuiele în casa părintească, lucrînd năvoade pentru pescari. Într-un colţ din aceeaşi cameră stătea mama ei, făcînd şi ea o muncă asemănătoare ; într-un timp, puse jos naveta groasă de lemn cu care împletea ochiurile şi privi gînditoare la fiică-sa. Soarele intra pe fereastră şi cădea pe părul ei despletit, în care razele pătrundeau pînă în adîncuri „ca într-un crîng de aluni". Faţa ei, deşi cam palidă şi nede-

finită încă, poseda materia primă a frumuseţii într-un grad promiţător. Exista în ea o frumuseţe latentă care se lupta să iasă la iveală, printre liniile provizorii ale imaturităţii şi urîţenia trecătoare impusă de mijloacele lor materiale foarte modeste. Fata era frumoasă în adîncul oaselor, deşi frumuseţea ei nu apăruse încă în rotunjimea cărnii. Poate că nu va apărea niciodată pe de-a-ntregul, dacă nu i se va lua de pe umeri povara grijilor zilnice, înainte ca părţile mai mobile ale figurii ei să se închege în expresia lor definitivă.

Contemplarea fetei o întristă pe Susan — nu era o mîhnire nelămurită, ci una derivînd dintr-o judecată logică. Amîndouă se găseau încă în acea haină strîmtă a sărăciei din care ea încercase de atîtea ori să scape, de dragul copilei. De multă vreme observase cu cît zel şi perseverenţă se străduia mintea tînără a fiicei ei să se dezvolte, şi totuşi acum, în al optsprezecelea an, nu se îmbogăţise cu prea multe cunoştinţe. Dorinţa cea mai scumpă inimii ei era într-adevăr să vadă, să audă şi să înţeleagă. Cum să devină „mai cultă, cu o reputaţie mai aleasă, mai bună" cum zicea ea — era permanenta temă a întrebărilor pe care le punea mamei sale. Avea obiceiul să cerceteze lucrurile mai adînc decît fac fetele de condiţia ei şi inima mamei plîngea, simţind că nu o poate ajuta în asemenea cercetări.

Marinarul, înecat sau nu, era probabil pierdut pentru vecie, şi devotamentul statornic, aproape religios, pe care i-l arătase ca unui soţ legitim, pînă cînd credinţa îi fusese zdruncinată de o lumină nouă, nu-şi mai avea acum obiect. Se întreba dacă acum, cînd era din nou o femeie liberă, nu ar fi timpul cel mai potrivit, într-o lume în care toate îi merseseră pînă atunci pe dos, pentru a face un efort desperat ca să îmbunătăţească situaţia fetei. Să-şi uite mîndria rănită şi să-l caute pe primul soţ, îi păru — cu sau fără dreptate — cel mai bun pas pentru început.

Poate că băutura îl dusese la groapă. Dar, pe de altă parte, avea destulă minte ca să nu fi ajuns acolo. Căci în timpul cît trăiseră împreună, el cădea numai uneori la patima beţiei, nu era un beţiv înrăit. Oricum, dreptul ei letigim de a se întoarce la primul soţ, dacă mai era

în viaţă, părea incontestabil. Greutatea căutării lui era legată de nevoia de a-i spune fetei adevărul, dar Susan nu se putea gîndi la o asemenea cale. În cele din urmă se hotărî să întreprindă cercetările fără a-i mărturisi adevăratele legături cu Henchard, lăsînd pe seama lui dacă-l vor găsi, sarcina de a face cum va crede de cuviinţă. Aceste întîmplări explică conversaţia pe care cele două femei au avut-o la bîlci şi informaţia incompletă cu care Elizabeth-Jane porni de acolo mai departe.

Astfel îşi urmară drumul, încrezîndu-se doar în slaba licărire de lumină aruncată de femeia din bîlci asupra locului unde s-ar putea afla Henchard. Pentru a ajunge la capătul călătoriei, era nevoie să facă cele mai stricte economii. Uneori cele două femei au putut fi văzute mergînd pe jos, alteori în carele ţăranilor sau în căruţele cărăuşilor şi aşa, încet, încet, se apropiară de Casterbridge. Elizabeth-Jane descoperi, cu îngrijorare în suflet, că sănătatea mamei ei se şubrezise cu trecerea anilor ; cînd şi cînd, în vorbele ei se strecura acel îndemn spre renunţare care arăta limpede că doar de dragul fetei mai poposeşte în această viaţă, a cărei oboseală o cuprindea tot mai tare.

Într-o vineri seara, către mijlocul lui septembrie, chiar înainte de lăsarea serii, ajunseră pe culmea unui deal, la o milă depărtare de locul pe care-l căutau. Drumul era mărginit de tufe înalte ; trecură dincolo şi se aşezară pe un tăpşan acoperit cu iarbă verde, de unde se putea vedea bine oraşul cu împrejurimile lui.

— Pare să fie un oraş tare vechi ! zise Elizabeth-Jane, în timp ce mama ei, tăcută, se gîndea la alte lucruri decît la topografie. E strîns la un loc, cu casele înghesuite, şi e înconjurat de o perdea de arbori, parcă ar fi o tarla dintr-o grădină împrejmuită cu gard.

Forma patrată a acestui vechi burg — burgul Casterbridge — era într-adevăr trăsătura care izbea în primul rînd ochiul, deoarece în vremea de care vorbim, destul de recentă — el rămăsese încă neatins de orice notă de modernism. Semăna cu o cutie cu pietre de domino. Nu avea suburbii — în sensul obişnuit al cuvîntului. Oraşul şi ogoarele se întîlneau pe o linie matematic trasată.

În ochii păsărilor iubitoare de înălţimi, Casterbridge-ul trebuie să fi apărut în acea seară senină de vară ca un mozaic de cristale şi de pete roşii, brune şi cenuşii, încastrat într-o ramă dreptunghiulară de un verde închis. Pentru cei care priveau cu ochi omeneşti, tîrgul se înfăţişa ca o masă de ziduri indistincte, ce apăreau din spatele unei perdele dese de tei şi castani ; totul aşezat în mijlocul unui ţinut cu dealuri molcome şi cîmpii joase. Masa de clădiri se desluşea treptat a fi alcătuită din turnuri, frontoane, coşuri înalte şi ferestre cu canaturi, cu geamurile cele mai de sus lucind tulbure şi sîngeriu, ca o oglindă a focului de aramă ce aprinsese un brîu subţire de nori la apus.

Din centrul fiecărei laturi a acestui pătrat mărginit de arbori porneau drumuri lungi de o milă sau două către răsărit, apus şi miază-zi, ce se pierdeau apoi în întinderea ogoarelor şi a vîlcelelor din jur. Pe una din aceste alei femeile se pregăteau să intre în Casterbridge. Dar înainte de a se ridica pentru a-şi continua drumul, doi oameni trecură pe lîngă ele, de cealaltă parte a gardului viu, vorbind cu aprindere.

— Sînt sigură, zise Elizabeth-Jane cînd oamenii se îndepărtară că i-am auzit pomenind numele lui Henchard — nu-l cheamă aşa pe domnul cu care sîntem rude ?

— Da, aşa mi s-a părut şi mie, răspunse doamna Newson.

— Asta înseamnă că se găseşte încă aici.

— Da.

— Să fug după ei ca să-i întreb de el ?

— Nu, nu, nu ! Doamne fereşte, nu e încă timpul potrivit. S-ar putea să fie la închisoare sau în azilul de săraci.

— Vai de mine, de ce te gîndeşti la lucruri din astea, mamă ?

— Mi-a venit aşa... să zic şi eu ceva. Oricum, trebuie să întrebăm lumea mai pe ocolite.

După ce se odihniră, porniră spre oraş în faptul serii. Arborii stufoşi de pe marginea şoselei o făceau întunecoasă ca un tunel, deşi pe cîmpia din jur se zărea încă lumina zilei ; într-un fel, ele umblau în miez de noapte,

între două înserări. Aspectul oraşului prezenta un interes deosebit pentru mama fetei, acum cînd se apropiase de el.

După ce rătăciră un timp pe străzi, văzură că zidul de pomi bătrîni care închidea Casterbridge-ul forma el însuşi un fel de alee, ce se întindea de-a lungul unui mal sau taluz, mărginind un şanţ exterior. Dincoace de mal şi de aleea de deasupra lui se afla un zid, pe alocuri dărîmat, iar îndărătul zidului se înghesuiau casele tîrgoveţilor.

Deşi cele două femei nu-şi puteau da seama, aceste brîuri de verdeaţă, ziduri şi şanţuri nu erau altceva decît vechile fortificaţii ale burgului, acum folosite ca loc de plimbare. Lumina lămpilor aprinse lucea printre crengile copacilor din jur, dînd un plăcut sentiment de intimitate şi căldură şi făcînd în acelaşi timp să pară curios de goală şi de pustie cîmpia neluminată din afara zidurilor. Deosebirea între oraş şi ţară era şi mai pregnant marcată prin unele sunete care le ajunseră acum la urechi, acoperindu-le pe toate celelalte — sunetele unei fanfare. Călătoarele pătrunseră acum pe Strada Mare, unde se aflau case de lemn, cu etajul de sus înaintînd deasupra străzii şi cu ferestre împărţite în ochiuri mici, peste care se trăgeau perdele groase din bumbac pescăresc. De sub grinzile streşinilor, vechi pînze de păianjen se legănau în adierea vîntului de seară. Erau acolo şi case de chirpici, care îşi găseau un sprijin trainic în cele de care erau proptite. Vedeai acoperişuri cenuşii de ardezie cîrpite cu ţigle, şi acoperişuri de ţiglă cîrpite cu ardezie, iar pe ici pe colo cîte un acoperiş de stuf.

Caracterul pastoral şi agricol al populaţiei care asigura existenţa tîrgului era vădit de obiectele expuse în vitrine. Coase, securi, foarfeci pentru tuns oile, cîrlige, sape, cazmale şi tîrnăcoape la fierărie ; stupi, butoiaşe pentru unt, putineie, scăunele pentru mulgătoare şi hîrdaie, greble de fîn, bardace de lemn în prăvălia dogarului ; hamuri de căruţă şi de plug la curelar ; căruţe, roabe şi piese de moară la rotar şi mecanic ; loţiuni pentru făcut fricţii cailor, la spiţerie ; la pielărie se aflau mănuşi pentru grădinari, genunchiere pentru cei care aşezau stuful pe acoperişuri, jambiere pentru plugari, şi saboţi pentru săteni.

Ajunseră la o biserică mohorîtă, al cărei turn pătrat de piatră se ridica neştirbit pe cerul întunecat ; partea de jos, luminată de felinarele din apropiere, vădea cum mortarul ce lega pietrele între ele fusese măcinat de ani şi de vitregiile vremii ; în crăpături creşteau mici tufe de iarbă şi alte plante de stîncă ce urcau pînă aproape de creneluri. Din turn, ceasul bătu ora opt, şi după aceea un clopot prinse să sune cu dangăt imperios. Semnalul de stingere a focurilor se mai păstra încă în Casterbridge şi era folosit de locuitori ca semnal de închidere a prăvăliilor. Îndată ce notele adînci ale clopotului se izbiră de faţada caselor, un zăngănit de obloane se ridică de-a lungul Străzii Mari. În cîteva minute, comerţul încetă la Casterbridge, pentru a fi reluat a doua zi.

Alte ceasuri sunară ora opt la mici răstimpuri — cel de la puşcăria oraşului cu glas lugubru, cel de pe faţada azilului de săraci cu un scîrţîit al maşinăriei, care se auzea mai tare decît însăşi bătaia orei ; un şir de pendule, din prăvălia unui ceasornicar se alăturară şi ele pe rînd corului de clopote, doar cu cîteva clipe înainte de coborîrea oblonului ce le izola de lumea din afară, întocmai ca un grup de actori care-şi declamă fiecare tirada finală înainte de lăsarea cortinei.

Apoi se auzi un glas de clopote mai vesele, căznindu-se să intoneze Imnul Marinarilor Siciliei [1], astfel încît cei ce măsurau timpul după moda cea nouă înaintau către ora următoare, înainte de a se fi încheiat toate formalităţile trecerii orei celei vechi.

Prin piaţa din faţa bisericii trecea o femeie cu mînecile răsucite aşa de sus, încît lăsau să se vadă marginea albă a cămăşii, şi cu fusta suflecată şi prinsă în deschizătura buzunarului. Sub braţ avea o pîine din care rupea bucăţi pe care le întindea celorlalte femei ce o însoţeau ; acestea ciuguleau, cu un aer nemulţumit, din pîine. Vederea lor îi aminti doamnei Henchard-Newson şi fiicei ei că le era foame şi întrebară femeia unde se afla cea mai apropiată brutărie.

---

[1] Aceste clopote, ca şi altele aparţinînd unor biserici de ţară, nu se mai aud de mulţi ani. (N. A.)

— Mai bine aţi căuta mană cerească decît pîine bună la Casterbridge la vremea asta, mai zise femeia după ce le îndrumase spre brutărie. Pot să sune ei din goarne cît or pofti, şi să bată tobele, şi să întindă mese mari, adăugă arătînd cu mîna către un loc mai îndepărtat de pe Strada Mare, unde se putea vedea fanfara stînd în faţa unei clădiri luminate, da' noi trebuie să ne mulţumim cu jimbla asta păcătoasă. Se găseşte acu' mai multă bere bună decît pîine bună în Casterbridge.

— Şi mai puţină bere bună decît poşircă, zise un om cu mîinile înfundate în buzunare.

— Cum se face că nu aveţi pîine bună ? întrebă doamna Henchard.

— Păi, de vină e negustorul de grîu — el e omul cu care lucrează toţi morarii şi brutarii şi zice că le-a vîndut grîu încolţit, de care zice că ei nu ştiau că i-a dat colţu' pînă cînd plămada a luat-o razna prin cuptoare ca argintu' viu, aşa că pîinile-s acu turtite ca broasca şi bătucite înăuntru de parcă ar fi budinci d'alea făcute cu seu. De cînd m-am măritat aici în Casterbridge, unde mi-am crescut şi copiii, n-am văzut aşa pîine nenorocită în viaţa mea. Da' dumneata trebuie să fii străină de partea locului, dacă nu ştii cu ce s-au umflat burţile săracilor săptămîna asta.

— Da, sînt, recunoscu ruşinată mama Elizabethei.

Nevrînd să fie observată pînă nu va şti mai bine la ce putea să se aştepte în acest oraş, se îndepărtă de femeia vorbăreaţă. După ce cumpărară cîţiva pesmeţi de la brutărie pentru a le ţine deocamdată loc de cină, îşi îndreptară instinctiv paşii spre locul de unde se auzea muzica.

V

La numai vreo sută de metri depărtare se afla locul unde fanfara oraşului făcea să zbîrnîie geamurile, cîntînd cu toată puterea.

Clădirea în faţa căreia muzicanţii îşi ridicaseră estrada era cel mai mare han din Casterbridge, pe nume Stema

Regală. O fereastră largă, cu geamuri pînă jos, în parte deschise, înainta în stradă deasupra porticului central şi lăsa să răzbată zgomot de voci, clinchet de pahare şi pocnet de dopuri. Obloanele fiind şi ele deschise, întregul interior al acestei camere putea fi văzut de pe treptele de piatră ale agenţiei de transporturi rutiere de peste drum, pentru care motiv un întreg grup de gură-cască se adunase acolo.

— Am putea, la urma urmei, să întrebăm cîte ceva despre ruda noastră, domnul Henchard, şopti doamna Newson, care de la intrarea ei în Casterbridge, păruse curios de agitată, deşi lipsită de vlagă. Aici mi se pare locul cel mai potrivit să încercăm să... ştii, vreau să spun să întrebăm care-i situaţia lui în oraşul ăsta — dacă se află aici, cum cred că trebuie să fie. Ar fi mai bine să întrebi tu, Elizabeth-Jane. Eu sînt prea istovită să mai fac ceva. Dar trage-ţi mai întîi vălul pe faţă.

Se aşeză pe treapta cea mai de jos, iar Elizabeth-Jane, urmîndu-i sfatul, se amestecă în mulţime.

— Ce se întîmplă aici în astă-seară ? întrebă fata după ce găsi un bătrîn şi stătu lîngă el un timp suficient pentru a avea dreptul să intre în vorbă, ca între vecini.

— Ehei, să vede că dumneata nu eşti de pe-aci, zise bătrînul fără a-şi lua ochii de la fereastră. Păi, e un banchet mare cu toţi boierii şi ăştia care conduc pe la noi — cu primaru' în cap. Cum noi, oamenii de rînd, n-am fost chemaţi, se lasă obloanele deschise, să tragem şi noi cu ochii la ce se-ntîmplă acolo. Dacă te urci mai sus pe scară, o să vezi şi mătăluţă : Uite, ăla e domnu' Henchard, primaru', în capu' mesei, cu faţa spre noi, şi ăia, la dreapta şi la stînga, sînt consilierii comunali... Ei, mulţi din ăştia, cînd au început viaţa, nu erau mai grozavi decît sînt eu acum !

— Henchard ! făcu Elizabeth-Jane surprinsă, dar nebănuind nicidecum întreaga însemnătate a acestei revelaţii.

Urcă pînă în capul scărilor. Mama ei, deşi stătea cu capul plecat, prinsese totuşi sunetul unei voci, venind prin fereastra hanului, care o făcu să tresară chiar înainte ca cele două cuvinte ale bătrînului „Henchard pri-

maru'" să-i ajungă la urechi. Se ridică şi se apropie de fiică-sa, încercînd totuşi să nu arate vreo grabă deosebită, pentru a privi şi ea prin fereastra deschisă. Interiorul sufrageriei hanului se putea vedea bine, cu mesele pline de farfurii, pahare şi tacîmuri şi cu mesenii aşezaţi în jur. Cu faţa spre fereastră, aşezat la loc de cinste, se afla un bărbat de vreo patruzeci de ani, voinic, cu trăsături puternice şi o voce impunătoare, dînd mai curînd impresia de necioplire decît de duritate. Avea o faţă colorată, aproape roşcovană, ochi negri scînteietori şi sprîncene stufoase, negre, ca şi părul bogat. Cînd rîdea cîteodată, din toată inima, de vreo vorbă a unui comesean, gura mare i se deschidea aşa de larg, încît lăsa să se vadă la lumina candelabrului două duzini, sau chiar mai mulţi, din cei treizeci şi doi de dinţi albi, cu care evident se putea încă mîndri.

Rîsul acela nu era prea încurajator pentru străini şi era deci poate mai bine să nu fie auzit prea des. S-ar fi putut face multe ipoteze asupra lui. Cele mai potrivite erau acelea care îl asociau cu un temperament nemilos faţă de slăbiciunile omeneşti, dar gata să admire fără nici o rezervă măreţia şi puterea. Bunătatea omului care rîdea astfel, dacă avea o asemenea calitate, se manifesta probabil într-un mod capricios — ca o generozitate bruscă, aproape copleşitoare, mai curînd decît ca o bunătate blîndă şi constantă.

Soţul — cel puţin după lege — al Susanei Henchard şedea în văzul lor, maturizat, cu o ţinută mai rigidă şi cu trăsături mai adîncite, disciplinate, marcate de gînduri, într-un cuvînt mai bătrîn. Nefiind, ca mama ei, sub povara amintirilor, Elizabeth îl privea cu nimic mai mult decît cu curiozitatea şi cu interesul firesc stîrnite de descoperirea unei rude îndelung căutate ce avea o asemenea poziţie socială. Primarul era îmbrăcat cu un frac de modă veche, o cămaşă cu jabou îi acoperea pieptul lat, prinsă în butoni cu pietre preţioase, iar pe deasupra avea un lanţ gros de aur. În partea dreaptă a tacîmului său se aflau trei pahare, dar, spre surprinderea soţiei sale, cele două de vin erau goale, în timp ce al treilea, cel mai mare, era pe jumătate plin cu apă.

Cînd îl văzuse ultima oară, purta o haină de catifea, vestă şi pantaloni de barchet, jambiere de piele şi şedea cu un castron de fiertură de grîu dinainte. Timpul, acest mare vrăjitor, schimbase faţa lucrurilor. Privindu-l şi gîndindu-se la zilele de demult, Susan simţi o emoţie atît de puternică, încît se retrase pînă în uşa agenţiei de transporturi, în capul scărilor, pentru ca umbra zidului să-i ascundă faţa. Uitase şi de fiică-sa, pînă cînd o uşoară atingere pe braţ o trezi la realitate.

— L-ai văzut, mamă ? şopti fata.

— Da, da, răspunse ca într-o suflare. L-am văzut şi mi-e destul ! Acum nu mai vreau decît să plec — să mă duc — să mor.

— Dar de ce... cum ? Fata veni mai aproape de mama ei şi-i şopti la ureche ! Ţi se pare că n-o să se poarte bine cu noi ? Cred că arată mai curînd ca un om generos. Dar ce domn mare e ! Şi cum îi strălucesc butonii de diamant ! Cum ţi-a venit să te gîndeşti că ar putea fi la puşcărie sau în vreun azil, sau mort ? Ce bine că lucrurile stau tocmai pe dos ! De ce ţi-e aşa de frică de el ? Mie nu mi-e deloc. Am să mă duc la el. Ce-ar putea să spună mai rău decît că nu recunoaşte asemenea rude îndepărtate ?

— Nu ştiu — nu ştiu ce-ar fi mai bine de făcut. Mă simt abătută.

— Nu mai fi aşa, mamă, tocmai acum cînd am ajuns aici ! Stai acolo şi odihneşte-te puţin — eu mă duc să mai aflu cîte ceva despre el.

— Nu cred că am să pot vreodată da ochii cu domnul Henchard. Nu e cum mă aşteptam. Mă intimidează. Nu vreau să-l mai văd.

— Mai aşteaptă puţin şi mai gîndeşte-te.

Elizabeth-Jane nu fusese niciodată în viaţa ei atît de interesată de ceva cum era acum de situatia lor, desigur datorită în parte şi bucuriei firesti pe care o simţea, descoperind că e înrudită cu un om de vază. Privi din nou scena. Oaspeţii mai tineri mîncau şi vorbeau cu însufleţire ; cei mai vîrstnici căutau cu furculiţa anumite bucăţele, strîmbau din nas şi mormăiau aplecaţi deasupra farfuriilor, ca porcii cînd caută ghindă. Trei băuturi erau nelipsite de pe această masă : Porto, vin de Xeres

şi rom ; în afară de această bine stabilită treime, nu păreau să existe alte gusturi. Un şir de pocale de modă veche, împodobite cu figuri în relief, fiecare avînd cîte o linguriţă înăuntru, erau puse acum pe masă şi repede umplute cu grog, la o asemenea temperatură încît părea să pună în primejdie toate obiectele expuse aburilor lor fierbinţi. Dar Elizabeth-Jane observă că, deşi această operaţie se făcea cu multă promptitudine în tot lungul mesei, nimeni nu umplea pocalul primarului, care tot continua să bea mari cantităţi de apă din cupa lui aşezată în dosul întregii garnituri de pahare de cristal pentru vin şi băuturi mai tari.

— Nu-i toarnă vin domnului Henchard, îndrăzni să remarce către recenta ei cunoştinţă, bătrînul lîngă care stătuse.

— A, nu, păi nu ştii că el e cel mai mare ne-băutor care s-a pomenit vreodată ? Nu vrea să ştie de nici o băutură, oricît ar fi de grozavă ; n-ar pune un strop de vin în gură, ferească sfîntu' ! Dinspre partea asta, e om tare, nu glumă. Am auzit oameni vorbind că cică s-a jurat pe vremuri pe sfînta evanghelie şi de atunci se ţine de jurămînt. Aşa că lumea nu-l sileşte să bea, ştie că nu se face ; jurămîntul în biserică nu e lucru de joacă.

Un alt bătrîn, auzind acestea, intră şi el în vorbă întrebînd :

— Oare cît mai are de suferit aşa, Solomon Longways?

— Încă doi ani, aşa se zice. Nu ştiu de ce şi cum de-a hotărît el sorocu' ăsta, că n-a vrut să spuie la nimeni. Da' aşa vorbeşte lumea, pă cum că mai are doi ani încheiaţi, după calendar. E tare de virtute să se ţină atîta vreme.

— Adevărat — da' nu uita că şi nădejdea te întăreşte. Ştiind că după douăzeci şi patru de luni scapi de robia asta şi poţi să te mîngîi de toate suferinţele, bînd după pofta inimii, fără vreo oprelişte — păi, asta dă omului coraj, nu glumă.

— Cu siguranţă, Christopher Coney, ai dreptate. O fi avînd şi el astfel de gînduri — să-i mai aline singurătatea — văduv cum e, fu de părere Longways.

— Cînd şi-a pierdut nevasta ? întrebă Elizabeth.

— Eu n-am văzut-o niciodată. Asta a fost înainte să vie el la Casterbridge, afirmă cu tărie Solomon Longways, ca şi cum faptul de a nu o fi cunoscut pe doamna Henchard era un argument suficient pentru a lipsi povestea de orice interes. Da' ştiu precis că e un antialcoolic jurat şi dacă prinde pe vreunu' din argaţii lui că e cam cu chef, se repede la el ca Christos la fariseii din templu.

— Are mulţi argaţi ? întrebă Elizabeth-Jane.

— Mulţi ! Păi, fată dragă, e cel mai puternic în consiliul comunal, şi om cu vază în tot ţinutu' nostru. Nu se încheie nici o afacere mai mare de grîu, orz, ovăz, fîn, sfeclă şi altele de-alde astea, să nu fie amestecat şi Henchard. Da' se bagă şi în altele, şi aici face o greşeală. S-a ridicat din nimic, de cînd a venit aici, şi acum e unul din stîlpii oraşului. Deşi anu' ăsta a fost cam zdruncinat de povestea cu grîul ăla stricat pe care l-a dat la mori. Am văzut soarele răsărind peste Durnover Moor de şaizeci şi nouă de ani, şi deşi domnu' Henchard nu mi-a făcut niciodată vreo nedreptate de cînd lucrez pentru el, aşa pălmaş cum sînt, trebuie să spun că n-am mîncat în viaţa mea pîine aşa de rea cum se face acu' din grîul lui Henchard. E bobul încolţit şi parcă ai zice că e malţ, iar la fundu' pîinii se adună un aluat tare, gros ca talpa.

Orchestra începuse acum o altă melodie şi, pînă cînd au încheiat-o, se termină şi cu mîncarea şi începură discursurile.

Vremea fiind liniştită şi ferestrele încă deschise, cuvîntările puteau fi auzite limpede. Vocea lui Henchard se ridică deasupra celorlalte ; spunea o poveste despre comerţul lui cu fîn, în care dejucase planurile unui şmecher care voia neapărat să-l înşele.

— Ha-ha-ha ! fu răspunsul comesenilor la sfîrşitul povestirii.

Ilaritatea era generală, cînd o voce se ridică, întrebînd :

— Astea toate-s bune şi frumoase, dar cum rămîne cu pîinea proastă ?

Interpelarea venea de la capătul opus al mesei, unde şedeau cîţiva negustori mai mici care, deşi făceau parte din aceeaşi societate, păreau a fi puţin sub nivelul social al celorlalţi ; arătau o oarecare independenţă de opinii

și purtau discuții care nu erau în armonie cu cele purtate în capul mesei ; întocmai cum în colțul dinspre apus al bisericii se cîntă uneori în dezacord și în contratimp cu corul din fața altarului.

Această intervenție referitoare la problema pîinii a mers la inimă celor care căscau gura afară în stradă ; mulți dintre ei, aflîndu-se în acea stare de spirit care-și găsește mulțumire în înfrîngerea altora, reluară întrebarea cu destulă îndrăzneală, ca un ecou.

— Ei, cum e cu pîinea proastă, domnule primar ?

Mai mult, nesimțind nici una din restricțiile impuse celor care participau la banchet, își putură permite să adauge :

— Mai bine ne-ai spune povestea asta !

Întreruperea a fost suficientă pentru a obliga pe primar să o ia în seamă.

— Recunosc că am ieșit prost cu grîul, dar am fost și eu înșelat cumpărîndu-l, tot așa cum s-au înșelat și brutarii care l-au cumpărat de la mine.

— Și poporul care a trebuit să-l mănînce, că n-avea încotro — continuă cetățeanul bătăios din fața ferestrei.

Fața lui Henchard se posomorî. Exista o violență sub pojghița subțire de blîndețe, o violență care, cu vreo douăzeci de ani în urmă, primind și un stimulent artificial, îl făcuse să-și izgonească nevasta.

— Trebuie să mă înțelegeți că se mai pot întîmpla și unele accidente într-o întreprindere așa de mare, zise el. Amintiți-vă ce vreme a fost la secerișul grîului, mai rea decît am apucat-o vreodată ! În orice caz, am luat unele măsuri de la această întîmplare. Deoarece am observat că afacerile mele sînt prea întinse ca să fie supravegheate de un singur om, am dat un anunț pentru a găsi un om serios, priceput, să conducă secția de grîne. După ce îl voi găsi, o să vedeți că asemenea greșeli nu se vor mai întîmpla ; lucrurile o să meargă mai bine.

— Dar ce ai de gînd să faci ca să ne despăgubești pentru trecut ? întrebă omul care vorbise primul și care părea să fie brutar sau morar. O să înlocuiești făina stricată pe care o avem acum cu alta bună ?

Fața lui Henchard se înăspri și mai mult după aceste intervenții ; luă cîteva înghițituri din paharul cu apă,

parcă pentru a se liniști și a cîștiga timp. În loc de a da un răspuns direct, el remarcă bățos :

— Dacă îmi va spune cineva cum să prefac grîul încolțit în grîu sănătos, îl iau înapoi cu plăcere. Dar așa ceva nu se poate face.

Cu aceste cuvinte, care arătau că dorește să pună definitiv capăt discuției, Henchard se așează în jilțul lui.

VI

În ultimele minute grupul de afară, din fața ferestrei, se mărise prin venirea unor noi spectatori, unii din ei negustori respectabili și vînzători care ieșiseră să respire puțin aer curat după tragerea obloanelor, alții dintr-o categorie mai modestă. Deosebit de aceștia, apăru acolo și un străin — un tînăr cu o înfățișare foarte plăcută — care purta în mînă un sac de călătorie împodobit cu un model floral, cum se purta pe vremea aceea la asemenea articole de voiaj. Avea fața rumenă, părul blond, ochii strălucitori și un trup subțiratic. Ar fi putut să treacă fără a se opri deloc, sau cel mult să se oprească o jumătate de minut pentru a privi scena banchetului, dacă sosirea lui nu ar fi coincis cu discuția despre grîu și pîine. În acest caz, prezenta istorie nu s-ar fi întîmplat niciodată. Dar subiectul păru că-l interesează și puse cîteva întrebări în șoaptă celor din jur, după care rămase pe loc, ascultînd.

Cînd auzi cuvintele de încheiere ale lui Henchard — „Așa ceva nu se poate face“ — el zîmbi deodată, scoase din buzunar un carnet și scrise cîteva cuvinte la lumina ferestrei deschise. Rupse apoi foaia, o împături, îi scrise pe dos un nume și părea că se pregătește s-o arunce prin geamul deschis, pe masă. Dar răzgîndindu-se, își croi drum printre cei care căscau gura, pînă ajunse la ușa restaurantului, unde unul din chelnerii care serviseră pînă atunci se odihnea rezemat de ușă.

— Dă asta primarului numaidecît, îi zise el înmînîndu-i biletul.

Elizabeth-Jane îi urmărise mişcările şi auzise cuvintele, care îi atraseră atenţia atît prin conţinutul lor, cît şi prin accentul cu care erau spuse, un accent neobişnuit pentru părţile acelea. Suna straniu şi nordic.

Chelnerul luă biletul, în timp ce tînărul străin îl mai întreba :

— Nu poţi dumneata să-mi recomanzi un han curat, care să fie mai puţin luxos ca ăsta ?

Chelnerul se uită plictisit în susul şi în josul străzii.

— Se zice că la Trei Marinari, mai în jos de aici, ar fi bine, răspunse el molatic, da' eu personal n-am stat acolo.

Scoţianul, căci aşa părea a fi, îi mulţumi şi se îndreptă spre cei Trei Marinari mai sus pomeniţi ; s-ar fi zis că e mai preocupat de găsirea unui han, decît de soarta biletului trimis, acum după ce trecuse impulsul de o clipă care-l îndemnase să-l scrie. În timp ce el se îndepărta pe stradă, chelnerul părăsi stîlpul uşii şi Elizabeth-Jane văzu, cu oarecare interes, cum biletul era dus în sufragerie şi dat primarului.

Henchard îl primi cu nepăsare, îl desfăcu cu o mînă şi îşi aruncă ochii pe el.

Efectul a fost cu totul neaşteptat. Expresia posomorîtă, ofensată care se aşternuse pe faţa lui de cînd fusese adus în discuţie subiectul neplăcut al grîului, se schimbă într-una de mare atenţie.

Citi biletul încet şi căzu pe gînduri, nu cu melancolie, ci cu o intensă concentrare, cum face un om captivat de o idee.

Între timp, toasturile şi discursurile cedaseră locul cîntecelor, chestiunea grîului fiind cu totul dată uitării. Comeşenii îşi apropiau capetele, cîte doi sau trei, spunîndu-şi glume, cu rîsete de pantomimă care ajungeau să semene a grimase convulsive. Unii începeau să aibă aerul unor oameni care nu ştiau cum ajunseseră acolo, de ce veniseră şi cum aveau să se întoarcă acasă şi deocamdată continuau să şadă la masă cu un zîmbet uluit. Bărbaţii trupeşi arătau o tendinţă de a deveni cocoşaţi, iar cei cu o ţinută marţială a pierdeau într-o stranie înclinare oblică a corpului, trăsăturile feţei pornind şi ele într-o parte, în timp ce capetele celor cîţiva care mîncaseră mai zdra-

văn păreau că se înfundă între umeri, colţurile gurii şi ale ochilor dînd impresia că se ridică în sus prin prăbuşirea feţei. Numai Henchard nu se conforma nici uneia din aceste schimbări plastice ; rămăsese vertical şi impunător, cufundat în gînduri.

Un ceas bătu ora nouă. Elizabeth-Jane se întoarse spre tovarăşa ei de călătorie.

— Se face tîrziu, mamă, zise ea. Ce gîndeşti să faci ?

Era surprinsă văzînd cît de nehotărîtă devenise mama ei.

— Trebuie să găsim un loc de dormit, murmură ea. L-am văzut... pe domnul Henchard şi asta e tot ce voiam.

— În orice caz, e destul pentru astă-seară, încuviinţă Elizabeth-Jane cu blîndeţe. O să ne gîndim mîine ce e mai bine de făcut. Întrebarea este — nu-i aşa — cum să facem rost de o locuinţă ?

Fiindcă mama ei nu răspunse nimic, gîndul fetei se îndreptă către cuvintele, de curînd auzite, în legătură cu hanul Trei Marinari, unde ar fi preţuri mai moderate. Recomandarea, dacă era bună pentru o persoană, putea fi bună şi pentru alta.

— Hai să mergem unde s-a dus tînărul acela. Părea un om serios. Ce zici ?

Mama primi propunerea şi o luară pe stradă în jos. Între timp, îngîndurarea primarului, provocată de biletul de care am vorbit, continua să-l ţină pironit în aceeaşi atitudine, pînă cînd, şoptind unui vecin de masă să-i ia locul, se ridică şi părăsi banchetul.

Era tocmai după ce soţia lui şi Elizabeth-Jane plecaseră din faţa casei. Dincolo de uşa sălii de festivităţi, Henchard găsi chelnerul şi-l întrebă de la cine venea biletul care-i fusese adus cu vreun sfert de oră înainte.

— De la un tînăr, domnule — un fel de călător. Părea să fie scoţian.

— Ţi-a spus de unde îl are ?

— El l-a scris, domnule, cînd stătea în stradă, în faţa ferestrei.

— Aha ! — l-a scris el... Stă aici la hotel, tînărul ăsta ?

— Nu, domnule. Cred că s-a dus la Trei Marinari.

Primarul începu să se plimbe în sus şi-n jos prin vestibulul hanului, cu mîinile băgate sub cozile fracului, ca

şi cum ar fi căutat doar o atmosferă mai răcoroasă decît aceea a camerei pe care o părăsise. Dar era, fără îndoială, tot stăpînit de ideea cea nouă, oricare o fi fost. În cele din urmă se întoarse spre uşa sălii de banchet şi observă că toasturile, cîntecele şi conversaţia mergeau înainte foarte mulţumitor şi fără prezenţa lui. Membrii consiliului, oaspeţii speciali, precum şi negustorii mari sau mici înghiţiseră atîtea băuturi reconfortante, că uitaseră cu desăvîrşire nu numai de primar, ci şi de toate acele mari deosebiri politice, sociale şi religioase pe care socoteau necesar să le păstreze în timpul zilei şi care-i despărţeau ca nişte gratii de fier. Văzînd acestea, primarul îşi luă pălăria şi, după ce chelnerul îl ajută să îmbrace un pardesiu subţire, ieşi şi rămase un timp sub porticul intrării.

Pe stradă nu mai erau acum decît puţini oameni şi ochii lui, printr-un fel de atracţie, se îndreptară către un loc care se afla cam la o sută de metri mai jos. Era casa unde se dusese cel ce-i scrisese biletul — hanul la Trei Marinari — ale cărei frontoane elizabetane, ferestre şi lumini puteau fi văzute din locul unde stătea Henchard. După ce privi într-acolo un timp, o porni în direcţia hanului.

Acea veche casă de adăpost pentru oameni şi animale era zidită dintr-o gresie moale, cu ferestre încadrate în chenare din acelaşi material, destul de strîmb puse pe planul fundaţiei. Fereastra cea mare dinspre stradă, care închidea o încăpere foarte bine cunoscută de clienţii obişnuiţi ai hanului, era apărată cu obloane ce purtau fiecare în mijloc o deschizătură în formă de inimă, mai redusă în regiunea ventricolelor drept şi stîng decît se poate vedea în natură. Înăuntru la o distanţă de numai cîteva degete de obloane, şedeau înşiruite la această oră, după cum ştia orice trecător, căpăţînile roşcovane ale lui Billy Wills sticlarul, Smart cizmarul, Buzzford proprietarul magazinului universal şi alţii, aparţinînd unei categorii sociale secundare, de un rang ceva mai modest decît al celor care benchetuiau acum la Stema Regală, fiecare cu pipa sa de lut, lungă de-un cot.

Un arc boltit cu patru volute în stil Tudor se ridica deasupra uşii principale, iar deasupra arcului era aşezată firma, ce se vedea acum bine la lumina unui felinar

din stradă. Pe ea, cei Trei Marinari, care fuseseră reprezentaţi de artistul pictor numai cu două dimensiuni — cu alte cuvinte, plate ca o umbră — stăteau aliniaţi într-o poziţie rigidă. Fiind pictaţi pe partea mai însorită a clădirii, cei trei camarazi suferiseră mult din cauza soarelui, vopseaua uscîndu-se şi cojindu-se, aşa încît acum nu mai apăreau decît ca o pojghiţă abia vizibilă, proiectată pe materia solidă a scîndurii, cu nodurile şi cuiele ei, care compuneau firma. De fapt, această stare de lucruri nu se datora atît de mult neglijenţei lui Stannidge, proprietarul hanului, cît mai ales absenţei unui pictor în Casterbridge, care să se încumete a reîmprospăta trăsăturile unor oameni cu o atît de lungă tradiţie. Se intra printr-un gang lung, îngust, slab luminat, în care caii ce se îndreptau spre stănoagele din fundul curţii, precum şi musafirii pe două picioare care veneau sau plecau, se frecau unii de alţii fără vreo deosebire, aceştia din urmă riscînd în orice clipă să fie călcaţi pe picioare de copitele animalelor. Grajdurile bune şi berea bună de la cei Trei Marinari, la care se ajungea oarecum greu pe calea aceasta îngustă, erau totuşi mereu căutate de clienţii vechi, mai cu minte, care ştiau cum stau treburile la Casterbridge.

Henchard rămase cîteva minute în faţa hanului, apoi încheindu-şi pînă la gît nasturii pardesiului pentru a-şi ascunde, pe cît putea, ţinuta de gală şi luîndu-şi înfăţişarea obişnuită, de fiecare zi, intră pe poarta hanului.

VII

Elizabeth-Jane şi cu mama ei sosiseră de vreo douăzeci de minute. În faţa casei mai stătuseră să se gîndească dacă nu cumva şi acest han gospodăresc, deşi recomandat ca ieftin, ar avea preţuri prea ridicate pentru punga lor. În cele din urmă îşi făcură curaj să intre şi dădură ochi cu Stannidge, hangiul, un om tăcut care trăgea bere din butoi şi ducea cănile cînd într-o parte cînd într-alta, cot la cot cu slujnicele — oficiind totuşi cu o încetineală mai im-

punătoare, în comparaţie cu graba fetelor, cum se şi cuvine din partea cuiva ale cărui servicii sînt oarecum benevole. Ar fi fost cu totul benevole, dacă nu ar fi trebuit să urmeze poruncile date de hangiţă, o persoană aşezată la tejgheaua barului, aproape nemişcată, dar cu un ochi de vultur şi o ureche ageră, cu care observa şi auzea prin uşa şi ferestruica deschisă tot ce cereau clienţii, comenzi pe care soţul ei, deşi stînd aproape, nici nu le băga de seamă. Elizabeth şi cu mama ei au fost primite să mîie peste noapte şi, fără să li se dea prea multă atenţie, au fost conduse într-o cameră mică de sus.

Principiul de gospodărire al hanului aceluia părea să fie o încercare de a compensa aspectul antic, strîmbătatea şi întunecimea coridoarelor, podelelor şi ferestrelor prin mari cantităţi de rufărie albă întinsă peste tot — ceea ce avea un efect uluitor asupra călătorilor.

— E prea bun pentru noi — nu o să putem face faţă, spuse femeia mai în vîrstă, privind în jur îndată ce rămaseră singure în cameră.

— Şi eu mă tem că aşa e, zise Elizabeth, dar se cuvine să ne ţinem rangul.

— Trebuie să ne plătim cheltuiala de aici, chiar înainte de a ne gîndi la vreun rang, replică mama. Domnul Henchard e prea sus ca să ne înfăţişăm lui, gîndesc eu, şi nu ne putem deci bizui decît pe punga noastră.

— Ştiu ce-am să fac, anunţă Elizabeth-Jane după cîteva minute de gîndire, în care timp nevoile lor părură cu totul uitate în forfota activităţii ce se desfăşura mai jos ; şi ieşind din cameră, coborî scările şi intră în sala de mese.

Dacă există o calitate care să o caracterizeze pe această fată simplă şi cinstită, mai mult decît oricare alta, apoi era dorinţa de a-şi sacrifica odihna şi demnitatea personală pentru binele celorlalţi.

— Cum văd că aveţi multă treabă aici şi mama mea nu prea e înstărită, n-aş putea să mai scad din preţul camerei dînd o mînă de ajutor ? o întrebă pe hangiţă.

Aceasta din urmă, care şedea tot atît de înţepenită pe scaunul ei ca şi cum ar fi fost turnată acolo pe cînd se

afla în stare lichidă şi nu mai putea să se dezlipească acum, o măsură pe faţă din ochi, cercetător, cu mîinile înfipte pe braţele scaunului. Asemenea tranzacţii cum propusese fata nu erau neobişnuite în hanurile de ţară, dar deşi Casterbridge-ul era oraş de modă veche, obiceiul aproape dispăruse aici. Stăpîna localului era totuşi o femeie înţelegătoare cu străinii şi nu se împotrivi. După care Elizabeth, instruită fiind prin gesturi şi semne din cap de hangiul cel taciturn care-i arătă unde se găseau diferitele lucruri, o porni în sus şi în jos pe scări, purtînd merindele necesare mesei de seară. În timp ce făcea asta, peretele de lemn din mijloc se zgudui de puterea cu care fusese tras de la etaj cordonul unui clopoţel. Clinchetul ce se auzi jos era mult mai slab decît zăngănitul de sîrme şi rotiţe care contribuise la naşterea lui.

— Asta e domnul scoţian, zise hangiţa atotştiutoare ; şi, întorcîndu-se spre Elizabeth : Vrei să vezi dacă i-au pus cina pe tavă ? Dacă au pus-o, poţi să i-o duci sus. Camera din faţă, deasupra noastră.

Elizabeth-Jane, deşi flămîndă, îşi amînă puţin propria ei masă şi luă de la bucătărie tava cu cele necesare pentru cină, pe care o duse la etaj, în camera indicată. Spaţiul locuibil de la Trei Marinari era departe de a fi larg, în ciuda terenului vast pe care era zidit hanul. Locul pe care-l ocupau tot felul de grinzi şi căpriori ieşind în afară, despărţituri, coridoare, scări, cuptoare nefolosite, laviţe şi paturi cu baldachine, lăsa relativ puţin loc pentru oameni. Pe lîngă asta, în vremea de care vorbim, berea fiind fabricată încă în toate hanurile mari sau mici, iar acesta fiind unul în care tăria de 12 grade a berei era cu religiozitate respectată de hangiul-producător, calitatea băuturii constituia principala atracţie a localului, aşa că totul fusese orînduit pentru a lăsa cel mai mult loc ustensilelor şi operaţiilor cerute de producerea băuturii. Elizabeth descoperi că scoţianul era găzduit într-o cameră foarte aproape de cămăruţa care le fusese dată lor.

Cînd intră în odaie, îl găsi înăuntru pe tînărul pe care-l zărise mai devreme stînd în faţa ferestrei hotelului Stema Regală. Acum citea, absent, aşa că fata putu să-l

privească în voie şi să vadă cum îi lucea fruntea în locul unde cădea lumina, ce frumos îi era tuns părul, şi puful catifelat care-i acoperea ceafa, cît de rotunjiţi îi erau obrajii, şi cît de clar desenate îi erau sprîncenele şi genele care-i ascundeau ochii plecaţi.

Ea puse tava jos, aşeză bucatele pe masă şi plecă fără să spună un cuvînt. Cînd se înapoie jos, hangiţa, care era atît de cumsecade pe cît era de grasă şi de leneşă, văzu că Elizabeth-Jane arăta cam obosită, deşi în dorinţa ei de a fi folositoare nu se mai gîndea la propriile-i nevoi. Doamna Stannidge îi spuse atunci, pe un ton autoritar dar grijuliu, că ar face mai bine, ea şi mama ei, să cineze şi ele, dacă nu voiau să rămînă nemîncate. Elizabeth luă de la bucătărie cîteva feluri simple de mîncare, aşa cum îi luase şi scoţianului, şi urcă sus în mica odăiţă unde o lăsase pe mama ei. Intră fără zgomot, împingînd uşor uşa cu marginea tăvii. Spre surprinderea ei, în loc să-şi găsească mama culcată pe pat, aşa cum o lăsase, o văzu stînd în picioare, cu buzele întredeschise. La intrarea fetei, ridică un deget. În curînd sensul gestului deveni clar. Camera dată celor două femei servise pe vremuri drept cabinet de toaletă alăturat camerei scoţianului, aşa cum o dovedea cadrul unei foste uşi de comunicaţie între ele — acum astupată şi acoperită cu acelaşi tapet ca şi restul pereţilor. Dar cum se întîmplă adesea, chiar în hoteluri cu pretenţii mai mari decît hanul celor Trei Marinari, fiecare cuvînt pronunţat într-una din cele două odăi se auzea foarte bine în cealaltă. Acum prin zidul despărţitor se auzea zvon de glasuri.

Astfel dirijată în tăcere, Elizabeth puse tava pe masă şi, cînd veni mai aproape, mama ei îi şopti :

— El e.

— Cine ? întrebă fata.

— Primarul.

Tremurul din vocea Susanei Henchard ar fi făcut pe oricine, în afară de fată, lipsită de orice bănuială asupra adevărului, să presupună relaţii mai strînse decît mărturisita rubedenie, pentru a explica emoţia femeii.

Doi bărbaţi vorbeau într-adevăr în camera de alături, tînărul scoţian şi Henchard care, după ce intrase în sala mare a hanului, în timp ce Elizabeth-Jane se afla la

bucătărie în aşteptarea cinei, fusese condus la etaj, cu tot respectul, de către Stannidge în persoană. Fata întinse modesta cină pe masă, fără să facă vreun zgomot, şi-i făcu semn mamei sale să înceapă să mănînce, ceea ce ea şi făcu, mecanic, cu atenţia fixată asupra conversaţiei ce se auzea prin uşă.

„Am trecut pe-aici, în drum spre casă, ca să te întreb despre o chestiune care mi-a stîrnit curiozitatea", spunea primarul, afectînd o nepăsare jovială. „Dar văd că nu ai terminat masa."

„Termin într-o clipă ! Nu trebuie să plecaţi, domnule. Luaţi loc. Aproape am terminat, şi de altfel n-are nici o importanţă".

Henchard luase probabil scaunul oferit şi, după o clipă, continuă : „Mai întîi ar trebui să te întreb dacă dumneata ai scris biletul ăsta ?" urmă un foşnet de hîrtie.

„Da, eu l-am scris," răspunse scoţianul.

„Atunci," continuă Henchard, „am impresia că ne-am întîlnit din întîmplare în aşteptarea plănuitei noastre întîlniri de mîine, conform înţelegerii. Numele meu este Henchard. Nu mi-ai răspuns dumneata la un anunţ pe care l-am dat la ziar : Se caută administrator pentru un negustor de grîne ?"

„Nu," protestă scoţianul cu oarecare uimire.

„Desigur că dumneata eşti omul," stărui Henchard, „care a scris că va veni să stea de vorbă cu mine... Joshua, Joshua Jipp — Jopp, cum îţi zice ?"

„Vă înşelaţi", spuse tînărul. „Numele meu este Donald Farfrae. E adevărat că şi eu mă ocup cu comerţul de grîne — dar nu am răspuns la nici un anunţ şi nici nu m-am înţeles cu nimeni să vin aici. Sînt în drum spre Bristol — şi de acolo mă duc în cealaltă parte a lumii, să-mi încerc norocul în marile grînare din Vest ! Am cîteva invenţii care pot fi folositoare agriculturii şi aici n-am posibilitatea să le aplic."

„În America ! Ei da," făcu Henchard pe un ton care exprima atîta dezamăgire, încît se simţea prin zid ca o umezeală ce te pătrunde. „Şi totuşi aş fi putut iura că dumneata eşti omul acela !"

Scoţianul îi răspunse din nou că nu era el omul, şi apoi urmă o tăcere, pînă cînd Henchard vorbi iar :

„În acest caz, îţi muţumesc şi îţi sînt sincer îndatorat pentru cele cîteva cuvinte pe care mi le-ai scris pe hîrtia asta."

„Pentru puţin, domnule."

„Pentru mine are mare importanţă. Scandalul ăsta cu grîul încolţit despre care, Dumnezeu mi-e martor, n-am ştiut că-i rău pînă cînd n-au venit oamenii să se plîngă, m-a înnebunit. Am cîteva zeci de tone în magazie şi dacă sistemul dumitale de recondiţionare poate însănătoşi din nou grîul, vezi din ce belea m-ai scoate. Am înţeles numaidecît că e ceva realizabil în ce mi-ai scris aici, dar aş vrea să văd cu ochii mei ; bineînţeles, nu-ţi cer să-mi spui toate operaţiile pe care ar urma să le fac, înainte de a-ţi plăti cinstit pentru priceperea dumitale."

Tînărul se gîndi cîteva clipe.

„Nu văd de ce n-aş primi", zise el. „Plec în altă ţară şi acolo n-o să mă ocup de recondiţionarea grîului stricat. Da, am să vă spun totul — o să vă fie mai de folos aici, decît mi-ar fi mie într-o ţară străină. Priviţi colea, domnule. Pot să vă arăt pe o mostră de grîu pe care o am în geamantan."

Se auzi clinchetul unei broaşte deschise urmat de grindina măruntă a boabelor cernute prin mînă şi apoi o discuţie despre greutatea unei baniţe, despre uscare, răcire şi aşa mai departe.

„Aceste cîteva boabe sînt suficiente ca să vă arăt," se ridică din nou vocea tînărului ; şi după o pauză, în timpul căreia nişte operaţii păreau să fie intens urmărite de amîndoi, exclamă : „Uite, acum gustaţi boabele."

„E bun ! Complet refăcut, sau, în fine, aproape."

„Destul de sănătos pentru a face din el făină bună de calitatea a doua," zise scoţianul. „Să-l aduci la starea dinainte — e cu neputinţă. Natura nu îngăduie chiar atît de mult, dar uite că aşa te apropii de calitatea lui normală. Vedeţi, domnule, ăsta e procedeul meu. Nu o să-l valorific, fiindcă nu prea are căutare în ţări unde clima e mai stabilă decît la noi, şi aş fi deplin mulţumit să ştiu că v-a fost de folos aici."

„Dar stai şi ascultă-mă," insistă Henchard. „Eu fac comerţ cu grîu şi fîn, dar în tinereţe am fost simplu cosaş şi la fîn mă pricep mai bine, deşi acum mă ocup mai mult de grîne decît de furaje. Dacă primeşti slujba asta, o să conduci dumneata singur tot sectorul de grîne şi o să primeşti şi un comision pe lîngă salariu."

„Sînteţi generos — foarte generos, dar nu, nu, nu pot," replică tînărul cu o oarecare părere de rău în glas.

„Fie cum vrei dumneata !" încheie Henchard. „Şi-acum, ca să schimbăm subiectul — fapta bună are şi răsplată. Nu mai sta aici să termini cina asta prăpădită. Vino acasă la mine. Pot să-ţi ofer ceva mai bun de mîncare decît şuncă rece şi bere."

Donald Farfrae îşi arătă recunoştinţa — dar şi părerea de rău că îl refuză, fiindcă trebuia să plece a doua zi dis-de-dimineaţă.

„Foarte bine", zise Henchard repede. „Fă cum crezi. Dar să ştii, tinere, că dacă procedeul dumitale se dovedeşte bun pentru toată cantitatea de grîu, aşa cum s-a dovedit pe mostră, mi-ai salvat reputaţia, aşa străin cum îmi eşti. Ce să-ţi plătesc pentru ştiinţa dumitale ?"

„Nimic, absolut nimic. S-ar putea să nu aveţi nevoie să o folosiţi prea des, şi eu n-o comercializez. M-am gîndit să vă ofer soluţia asta, văzînd că aveţi necazuri şi că erau cu toţii porniţi împotriva dumneavoastră."

Henchard chibzui.

„N-am să uit uşor binele ăsta," zise el, „şi încă din partea unui străin ! Nu-mi venea să cred că nu eşti omul pe care-l angajasem ! Îmi ziceam : El ştie cine sînt şi vrea să-mi facă o impresie bună în felul ăsta. Şi-acum, iată că iese la iveală că nu eşti omul care mi-a răspuns la anunţ, ci un străin !"

„Chiar aşa e," fu de părere şi tînărul.

Henchard făcu din nou o pauză şi apoi vocea lui se auzi, mai potolită, meditativ :

„Fruntea dumitale, Farfrae, seamănă cu a bietului meu frate — s-a prăpădit săracu', e mort ; şi nasul parcă aduce cu al lui. Gîndesc că ai cam 1,70 m înălţime, nu ? Eu măsor 1,86, fără ghete. Dar asta nu înseamnă nimic.

În meseria mea, e adevărat că munca face omul zdravăn. Dar numai judecata şi ştiinţa îl fac să nu se clatine pe picioare. Din păcate, nu prea mă pricep la ştiinţă, mă cam încurc cu cifrele — sînt cam ca ăia care numără pe degete. Dumneata eşti tocmai pe dos — te-am văzut eu. De doi ani tot caut pe unul ca dumneata, şi acum, că te-am găsit, nu vrei să rămîi la mine. Uite, aş vrea să te mai întreb un singur lucru înainte de a pleca. Deşi nu eşti tînărul pe care-l aşteptam, nu-i nimic. N-ai putea totuşi să rămîi ? Te-ai hotărît cu tot dinadinsul pentru America ? Nu vreau să mă ascund după deget. Simt că pentru mine ai fi de nepreţuit — ce să mai vorbim — şi dacă ai vrea să nu mai pleci şi să-mi fii administrator, o să fac aşa ca să nu-ţi pară rău."

„Planurile mele nu se mai pot schimba", spuse tînărul pe un ton definitiv. „Mi-am făcut un proiect şi n-are rost să mai vorbim de asta. Dar nu vreţi să beţi un pahar cu mine, domnule ? Văd că berea dumneavoastră de Casterbridge încălzeşte bine pe dinăuntru."

„Nu, nu, aş bea, dar nu pot," rosti Henchard cu gravitate, scîrţîitul scaunului anunţînd pe ascultătoarele din partea cealaltă a peretelui că tocmai se ridicase să plece. Cînd eram tînăr, îmi plăcea şi mie să beau, şi chiar întreceam măsura ; era cît p-aci să mă distrug ! Am făcut o faptă atunci, de care o să mă ruşinez pînă oi închide ochii. Am fost atît de zdruncinat, că m-am jurat să nu beau nimic mai tare decît ceai, tot atîţia ani cîţi aveam pe vremea ceea. Mi-am ţinut jurămîntul şi deşi uneori, Farfrae, în zilele de arşiţă, mă chinuie cîte o sete atît de cumplită încît ţi-aş bea şi un sfert de butoi de bere, mă gîndesc la legămîntul meu şi nu mă ating de băutură."

„Nu vă silesc, domnule, nu vă silesc. Vă respect legămîntul."

„Ei, oi găsi eu undeva un administrator fără doar şi poate", încheie Henchard cu amărăciune. „Dar cred că va trece multă vreme pînă oi da de unul care să-mi placă aşa de mult !"

Tînărul părea să fie mişcat de căldura cu care-şi arăta Henchard încrederea în valoarea lui.

Amîndoi se îndreptară în tăcere spre uşă.

„Îmi pare tare rău că nu pot rămîne — vă spun sincer că mi-ar fi plăcut", încheie el. „Dar nu — aşa ceva nu se poate, nu se poate. Vreau să văd lumea."

VIII

Astfel, cei doi se despărţiră, iar Elizabeth-Jane şi cu mama ei rămaseră să-şi continue masa, fiecare absorbită de gîndurile ei, faţa mamei purtînd acum o tainică lumină, de cînd Henchard îşi mărturisise părerea de rău pentru fapta din trecut. Cutremurul care zguduia iarăşi peretele de lemn anunţa că Donald Farfrae trăsese încă o dată de cordonul clopoţelului, probabil pentru a chema pe cineva să-i strîngă masa. Fredonînd o melodie şi plimbîndu-se în sus şi-n jos prin cameră, el părea să fie atras de conversaţia însufleţită şi de muzica ce urcau pînă la el din sala de jos. Se învîrti puţin pe coridor şi apoi coborî scara.

Cînd Elizabeth-Jane duse jos tava din camera scoţianului, împreună cu cea folosită de ele două, văzu că forfota serviciului era acum la culme, cum se întîmpla de obicei la ora aceea. Tînăra fată se feri să servească la rînd cu celelalte slujnice în sala de mese şi se strecură binişor pe lîngă uşă observînd scena — care era un lucru cu totul nou pentru ea, crescută cum fusese în singurătatea unei căsuţe de pe malul mării. În camera aceea, destul de încăpătoare, văzu vreo douăzeci-treizeci de scaune cu spătar înalt, rînduite de-a lungul pereţilor, fiecare avînd cîte un vesel ocupant ; podeaua era acoperită cu nisip şi o laviţă de stejar afumat, care se afla cam în dreptul uşii, îi permitea să asiste ca spectatoare la tot ce se întîmpla acolo, fără să fie văzută.

Tînărul scoţian tocmai se amestecase printre ceilalţi musafiri. Aceştia, pe lîngă meşteşugarii de vază care şedeau pe locurile privilegiate din faţa ferestrei sau din apropierea ei, mai numărau şi oaspeţi de o categorie in-

ferioară, așezați la capătul mai întunecos al sălii, pe niște bănci, lipite de zid, bînd din căni și nu din pocale. Printre aceștia din urmă, ea observă pe cîțiva din cei pe care-i văzuse stînd în fața ferestrelor Stemei Regale.

În spatele lor se afla o ferestruică cu un mic ventilator fixat într-un ochi de geam, care pornea deodată să se învîrtească cu un huruit metalic, apoi se oprea brusc și tot atît de brusc pornea din nou.

În timp ce privea astfel pe furiș, primele cuvinte ale unui cîntec îi ajunseră la urechi, venind din celălalt capăt al sălii, într-o melodie de un farmec neobișnuit. Se mai cîntase în sala hanului și înainte, dar acum scoțianul se simțea pare-se atît de bine acolo — încît la cererea unuia dintre negustori fu de acord să înveselească asistența cu un cîntecel.

Cum Elizabeth-Jane iubea muzica, nu se putu împiedica să mai rămînă un timp să asculte, și cu cît asculta mai mult, cu atît se simțea mai vrăjită. Nu auzise niciodată pe cineva cîntînd astfel, și era limpede că nici majoritatea ascultătorilor nu auziseră deseori asemenea cîntec, căci îl urmăreau cu mai multă atenție ca de obicei. Nu șușoteau, nu beau, nici nu-și înmuiau mușțiucul pipelor în bere pentru a-l umezi, și nici nu-și împingeau cănile spre vecinii de masă. Cîntărețul însuși părea atît de cuprins de emoție, încît fetei i se păru că zărește o lacrimă umezindu-i ochii, în timp ce cuvintele spuneau :

Acasă, acasă, acasă curînd de m-aș vedea,
Acasă, oh acasă, întors în țărișoara mea !
Ochii ei n-or mai plînge și fața i s-o înveseli
Cînd trecînd de apa Annan, cu flăcăii oi veni.
Cînd lunca dă în floare și pomii înverzesc
Cu viers de ciocîrlie spre casă mă grăbesc.

Urmă un ropot de aplauze și apoi o tăcere adîncă, mai elocventă decît aplauzele. În această tăcere, zgomotul sec produs de izbirea unui gît de pipă, prea lung pentru Solomon Longways — care se afla printre clienții așezați în capătul întunecos al sălii — păru o faptă brutală și necuviincioasă. Apoi ventilatorul din geam porni din

nou să se rotească spasmodic, şi patosul cîntecului lui Donald fu temporar destrămat.

— N-a zis rău — ba chiar a nimerit-o foarte bine, mormăi Christopher Coney, care era şi el de faţă. Şi, depărtîndu-şi pipa doar cu o lăţime de deget de buze, zise cu glas tare : Mai zi o dată cîntecul, tinere, rogu-te.

— Da. Mai cîntă-ne o dată, străine, se rugă şi sticlarul, un om zdravăn cu un cap cît o căldare şi cu un şorţ alb în jurul mijlocului. Lumea de prin părţile noastre nu-şi deschide aşa inima. Şi, întorcîndu-se spre un vecin, întrebă şoptit : Cine e tînărul ? Zici că-i scoţian ?

— Da, venit drept din munţii Scoţiei, aşa cred, răspunse Coney.

Tînărul Farfrae repetă cîntecul. Era evident că nu se auzise de foarte multă vreme ceva atît de patetic la hanul celor Trei Marinari.

Felul deosebit în care pronunţa cuvintele, pasiunea cu care-şi cînta dragostea pentru ţara lui natală şi convingerea cu care se înfierbînta, atingînd note de înaltă intensitate lirică, surprinseră pe oamenii aceia, gata întotdeauna să-şi zăvorească emoţiile cu cuvinte caustice.

— Al dracului să fiu dacă ţara asta a noastră merită s-o cînţi aşa ! reflectă cu glas tare sticlarul, în timp ce scoţianul îngîna din nou „Ţărişoara mea". Dacă dai la o parte neghiobii, şi ticăloşii, şi hrăpăreţii, şi muierile stricate şi îngălate, şi alţii de tot soiul, rămîn cam puţini în Casterbridge sau prin ţinutul din jur cu care să faci un cîntec.

— Asta aşa-i, întări Buzzford negustorul, privind scîndura mesei. Casterbridge e un oraş păcătos, cu ticăloşii vechi, pomenite din bătrîni. Scrie la istorie că acu' vreo sută-două de ani, pe vremea romanilor, ne-am răsculat chiar împotriva regelui şi că mulţi dintre ai noştri au fost spînzuraţi pe Dealul Spînzurătorilor şi sfîrtecaţi în bucăţi, şi mădularele lor trimise în toată ţara, cum e carnea de vită la măcelărie. În ce mă priveşte, eu cred că aşa s-a întîmplat.

— Da' dumneata, domnişorule, de ce plecaşi din ţara matale, dacă zici că ţi-e inima tot la ea ? întrebă Christopher Coney din fundul sălii, cu aerul unui om care

prefera primul subiect. Zău că nu făcea să vii aici de dragul nostru ; că, după cum spune şi meşterul Billy Wills, noi sîntem oameni cam din topor pe-aici — ăi mai buni doar că nu-ţi bagă mîna în buzunar, da, şi cu iernile astea grele, cu atîtea guri de hrănit şi cu Dumnezeu Atotputernicul care ne dă aşa de puţină pîine să ne umplem burţile, nu prea stăm noi să ne gîndim la flori şi fete frumoase — mai degrabă la vreo varză sau o halcă de porc.

— Nu se poate ! protestă Donald Farfrae, privindu-i cu o curioasă îngrijorare. Cei mai buni doar că nu-ţi bagă mîna în buzunar ? Sigur că glumiţi. Nimeni dintre dumneavoastră n-a luat vreodată ce nu era al lui !

— Asta nu, Doamne fereşte, zise Solomon Longways zîmbind acru. Aşa vorbeşte el vrute şi nevrute. Îi place să zică vorbe fără rost ; şi-apoi, mustrător către Christopher : Nu te întinde aşa la vorbă cu un domn de care nu ştii nimic şi care vine aproape tocmai... de la Polul Nord.

Christopher Coney fu redus la tăcere, şi cum nu izbutise să cîştige aprobarea publicului, mormăi numai pentru sine ce gîndea.

„Să mă ia dracu, de-aş ţine eu la ţara mea pe jumătate cît ţine băiatul ăsta, aş sta mai degrabă să rînesc cocina de porci a vecinului, decît să plec în lume. Pentru mine, ori ţinutu' ăsta ori cine ştie ce colţ uitat din Australia, tot aia-i !"

— Hai, zise Longways, să lăsăm tînărul să-şi termine cîntarea, altfel stăm aici toată noaptea.

— Asta a fost tot, se scuză cîntăreţul.

— Pe legea mea, făcu negustorul, atunci mai zi-ne una !

— Puteţi să cîntaţi ceva şi în cinstea femeilor, domnule ? întrebă o femeie grăsună, purtînd un şorţ vişiniu înflorat, a cărui betelie se pierdea în voluminoasele-i cute laterale.

— Lasă-l să-şi tragă sufletu' — lasă-l, tuşă Cuxsom, să-şi tragă omu' sufletu', că doar n-are două gîtlejuri, zise meşterul sticlar.

— Ba da, am ! protestă tînărul, şi pe dată începu să cînte „O, Nannie", cu modulaţii fără greş, şi încă vreo două cîntecele de acelaşi soi, încheind, la cererea generală.

cu „*Auld Lang Syne*". Pînă la urmă, cîştigase toate inimile oaspeţilor de la Trei Marinari, inclusiv pe cea a bătrînului Coney. În ciuda unor neobişnuite accente patetice, care le trezeau cîteodată simţul ridicolului, oamenii începură treptat să-l privească printr-o boare aurie, creată parcă în juru-i de radiaţia sufletului său. Existau sentimente şi exista poezie şi în Casterbrigde, dar simţămintele acestui străin erau de o calitate deosebită. Sau poate, mai curînd, diferenţa era doar de suprafaţă. Tînărul le apărea ca bardul unei şcoli noi, care îşi cucereşte năvalnic asentimentul contemporanilor şi care nu e, de fapt, nou, ci doar primul care să exprime tot ceea ce au simţit ceilalţi, fără glas, pînă atunci.

Hangiul cel tăcut veni şi el şi stătu rezemat de spătarul laviţei, în timp ce tînărul cînta ; şi chiar doamna Stannidge reuşi să se dezlipească din jilţul ei de la bufet şi să ajungă pînă la stîlpul uşii, mişcare pe care o făcu rotindu-se în loc ca un butoi învîrtit pe tălpici.

— Şi aveţi de gînd să rămîneţi la Casterbridge ? întrebă ea.

— Ah, nu, răspunse scoţianul pe un ton de melancolică fatalitate. Sînt doar în trecere pe-aici. Mă îndrept spre Bristol, şi de acolo spre meleaguri străine.

— Ne pare rău să auzim vorbele astea, zise Solomon Longways. N-am fi vrut să pierdem pe unu' cu o voce ca a dumitale. Şi, drept să-ţi spun, să faci cunoştinţă cu un om care vine de aşa de departe, din ţara cu zăpezi veşnice, cum s-ar zice, unde lupii şi mistreţii şi alte fiare sălbatice sînt peste tot ca mierlele pe la noi — păi asta-i o chestie care nu ţi se întîmplă în fiecare zi. Şi omu' care stă mai mult pe lîngă casă, cum stăm noi, află multe lucruri de la un călător ca dumneata.

— Dar vă înşelaţi asupra ţării mele, zise tînărul privind în jur cu o fixitate aproape tragică, pînă cînd ochii i se luminară şi obrazul i se aprinse de dorinţa de a le îndrepta greşeala. Nu sînt deloc zăpezi veşnice şi nici lupi acolo, în afară de zăpada care cade iarna şi — poate — puţin şi vara, numai uneori mai dă tîrcoale pe ici pe colo cîte o jivină, dar nu sînt cine ştie ce periculoase. Ei, dar ar trebui să faceţi o călătorie vara la Edinburg şi la

Jilțul lui Arthur și prin împrejurimi, și-apoi să vedeți locurile și tot peisajul din Țara de Sus — în luna mai sau iunie. N-ați mai zice că e țara lupilor și a zăpezilor veșnice.

— Bineînțeles că nu — se înțelege de la sine, întări Buzzford. Numai neștiința omului scornește vorbe din astea. Solomon e om simplu cam necioplit, nu prea știe el cum să se poarte în lume — nu i-o luați în nume de rău, domnule.

— Și v-ați luat și salteaua, plapuma, ulciorul și vreo bucată de pastramă, sau mergeți, cum s-ar zice, cu mîna goală ? se interesă Christopher Coney.

— Mi-am trimis bagajul înainte — deși nu-i cine știe ce — căci drumul e tare lung. Ochii lui Donald priveau într-un punct îndepărtat în timp ce adăugă : Mi-am zis că n-o să ajung să mă pricopsesc în viață dacă nu fac călătoria asta, și m-am hotărît să plec.

Un sentiment general de regret, în care Elizabeth-Jane avea și ea o parte, deloc mică, stăpînea întreaga asistență. Privindu-l din dosul laviței, hotărî că vorbele lui arătau că e tot atît de socotit, pe cît de vesel și înflăcărat îi apăruse înainte prin melodiile fermecătoare pe care le cîntase. Ea admira felul serios în care tînărul privea lucrurile serioase. Nu găsise nici un haz în vorbele cu două înțelesuri și în grosolăniile celor din Casterbridge, și pe drept cuvînt nici nu avea de ce. Fetei nu-i plăceau glumele acre ale lui Christopher Coney și ale prietenilor lui, și nici el nu le apreciase. Părea să privească viața și întîmplările întocmai cum le privea și ea, mai curînd ca un lucru tragic decît comic ; deși puteai fi uneori vesel, clipele de veselie erau doar interludii și nu elemente statornice ale dramei omenești. Era extraordinar cît de mult se asemănau vederile lor ! Deși era încă devreme, tînărul scoțian își exprimă dorința de a se retrage, la care hangița îi șopti Elizabethei să dea fuga sus și să-i facă patul. Fata luă un sfeșnic și plecă să-și îndeplinească misiunea, care nu dură decît cîteva minute. Cînd, cu lumînarea în mînă, se găsea în capul scărilor vrînd să coboare, Farfrae tocmai începea să

urce. Ea nu se mai putea retrage ; se întîlniră şi trecură unul pe lîngă celălalt, la o cotitură a scării.

Se vede că fata avea ceva atrăgător în înfăţişarea ei — în ciuda îmbrăcăminţii simple — sau tocmai din cauza acestor veşminte care se potriveau bine cu seriozitatea şi cu sobrietatea expresiei. Faţa i se îmbujoră uşor de stînjeneala acestei întîlniri şi trecu pe lîngă el cu ochii aplecaţi asupra flăcării lumînării pe care o ţinea chiar în dreptul nasului. Aşa că, atunci cînd se încrucişară, el zîmbi şi apoi, cu aerul unui om fără griji care s-a pornit pe cîntat şi nu se mai poate opri, îngînă încetişor un vechi cîntec inspirat de prezenţa fetei :

Pe cînd afară ziua se stingea,
Pe cine văd păşind pe scări —
Deschizînd uşa casei, obosit,
Pe mîndra Peg, drăguţa mea.

Elizabeth-Jane, destul de încurcată, coborî în grabă, şi vocea scoţianului se stinse în timp ce el, tot cîntînd aceeaşi melodie, intră în camera lui şi închise uşa.

Scena aceasta şi sentimentele care s-au născut din ea se opresc deocamdată aici. Cînd, la puţin timp după aceea, fata se întoarse lîngă mama ei, o găsi tot cufundată în gînduri — desigur avînd cu totul alt subiect decît cîntecul unui tînăr.

— Am făcut o greşeală, şopti ea (ca să nu audă scoţianul). N-ar fi trebuit cu nici un preţ să ajuţi la servit aici. Nu pentru obrazul nostru, ci pentru *el*. Dacă o vrea să ne recunoască şi să ne ia la el, şi apoi o descoperi ce ai făcut aici astă-seară, o să-l supere şi o să-l jignească în mîndria lui de primar al oraşului.

Elizabeth, care ar fi fost poate chiar mai alarmată decît mama ei la gîndul acesta, dacă ar fi ştiut adevărata legătură de rudenie, nu se arătă prea tulburată de această stare de lucruri. „El“ însemna pentru ea un alt om decît cel la care se gîndea biata mamă.

— În ce mă priveşte, nu mă supără deloc că l-am servit puţin. E un om foarte respectabil şi... învăţat, cu mult mai presus de ceilalţi de aici din han. Li s-a părut unora că nu-i destul de ager ca să înţeleagă felul

ursuz şi grosolan în care se înfăţişau pe ei înşişi. Bineînţeles că nu i-a priceput — mintea lui e prea subţire să înţeleagă asemenea lucruri.

Astfel îl apăra fata, cu toată seriozitatea.

Între timp, cel la care se gîndea mama ei nu se găsea atît de departe cum îşi închipuiau. După ce plecase de la Trei Marinari, tot hoinărise pe Strada Mare, trecînd de mai multe ori în cursul plimbării prin faţa hanului. Cînd scoţianul cînta în sala de jos, vocea lui ajunsese la urechile lui Henchard prin deschizăturile în formă de inimă ale obloanelor, şi-l făcuse să se oprească în stradă, un timp :

„Ce curios, cum mă atrage băiatul ăsta !“ îşi zise el. „Probabil fiindcă sînt aşa de singur. I-aş fi dat o treime din cîştig, numai să rămînă cu mine.“

IX

Cînd Elizabeth-Jane deschise a doua zi dimineaţă fereastra, aerul blînd aduse înăuntru mireasma toamnei apropiate, la fel de limpede ca şi cum s-ar fi aflat în cel mai uitat de lume cătun. Casterbridge-ul reprezenta doar o întregire a vieţii rurale din jur, şi nu varianta sa urbană. Albinele şi fluturii din lanurile de grîu, care se întindeau în marginea oraşului, cînd doreau să ajungă la pajiştile din marginea cealaltă, nu o luau pe vreun drum ocolit, ci zburau drept în jos pe Strada Mare, fără să pară a avea conştiinţa că traversează meleaguri străine. Iar toamna, mici rotocoale pufoase de funigei zburau pe deasupra aceleiaşi străzi, se agăţau de firmele prăvăliilor, se îmbulzeau în şanţurile de scurgere, şi nenumărate frunze galbene şi ruginii se prelingeau pe trotuare, se furişau prin ganguri pînă la uşile caselor, mîngîiau podeaua cu foşnet şovăitor, parcă ar fi fost fustele unor vizitatoare sfioase.

Auzind voci, dintre care una foarte aproape, fata îşi retrase capul şi privi din dosul perdelei. Domnul Hen-

chard — acum nemaipurtînd costumul unui personaj important, ci al unui om de afaceri înstărit, trecea prin mijlocul străzii, iar scoţianul privea de la fereastra de alături.

Henchard, după cum se părea, trecuse puţin de uşa hanului cînd observă, la fereastră, prezenţa celui pe care-l cunoscuse în seara trecută. Făcu cîţiva paşi înapoi, în timp ce Donald Farfrae deschidea şi mai larg fereastra.

— Pleci devreme, mi se pare ! vorbi Henchard în sus.

— Da — chiar acum domnule, răspunse celălalt. Poate că am s-o iau înainte pe jos, şi las diligenţa să mă ajungă din urmă.

— Încotro ?

— În direcţia unde mergeţi şi dumneavoastră.

— Atunci, s-o luăm împreună pînă la capătul oraşului, ce zici ?

— Dacă vreţi să mă aşteptaţi o clipă, zise scoţianul.

După cîteva minute, ieşi în stradă purtîndu-şi sacul de călătorie. Henchard privi obiectul ca pe un duşman, căci dovedea că plecarea tînărului era o certitudine.

— Eh, flăcăule, trebuia să fii om de înţeles şi să fi rămas cu mine.

— Da, domnule — poate că era mai bine aşa, recunoscu Donald, privind concentrat către casele care abia se zăreau în depărtare. Cînd v-am spus că planurile mele sînt vagi, să ştiţi că nu v-am minţit.

Între timp, trecuseră de curtea hanului şi Elizabeth-Jane nu mai auzi nimic. Vedea numai că-şi continuau convorbirea, Henchard întorcîndu-se din cînd în cînd către celălalt şi subliniind cîte o observaţie cu un gest. Astfel trecură de hanul Stema Regală, de clădirea pieţei, de zidul care împrejmuia curtea bisericii Sfîntul Petru, urcînd spre capătul străzii nesfîrşite, pînă cînd nu se mai văzură decît ca două boabe de grîu. Apoi o apucară la dreapta pe şoseaua spre Bristol şi se făcură nevăzuţi.

„Era un om bun — şi a plecat," îşi zise fata. „Nu însemnam nimic pentru el şi nu avea nici un motiv să-şi ia rămas bun de la mine." Acest gînd, care închidea o

ușoară dezamăgire, se închegase din următorul fapt mărunt : cînd scoțianul ieșise pe poarta hanului, se uitase întîmplător în sus, spre ea, și-apoi își îndreptase privirea în altă parte, fără să dea din cap, sau să zîmbească. sau să zică măcar o vorbă.

— Tot stai pe gînduri, mamă, observă ea cînd se întoarse de la fereastră.

— Da, mă gîndesc la dragostea care l-a cuprins deodată pe domnul Henchard pentru tînărul acela. Totdeauna a fost așa. Dacă se arată atît de prietenos față de străini, se poate să nu ne îndrăgească și pe noi, care-i sîntem rude ?

În timp ce dezbăteau această problemă, un șir de cinci care mari încărcate cu fîn trecu prin fața hanului, pînă sub ferestrele camerelor de la etaj. Veneau de la țară și caii aburind de năduşeală arătau că făcuseră cale lungă de cu noapte. De osia fiecărui car atîrna o mică plăcuță pe care era zugrăvit cu litere albe : „Henchard, negustor de grîne și de fîn.“ Spectacolul acesta întări convingerea femeii că trebuie, de dragul fiicei ei, să facă tot ce-i stă în putință pentru a-și reîntîlni soțul.

Se mai sfătuiră în timpul mesei de dimineață și luară hotărîrea, bună sau rea, ca doamna Henchard s-o trimită pe Elizabeth-Jane cu un mesaj la Henchard, anunțîndu-l că o rudă a lui, văduva unui marinar, se afla în oraș. Rămînea să hotărască el dacă vrea să o primească sau nu. Ceea ce o îndemnase la un asemenea pas erau mai ales două lucruri : auzise că e văduv trăind singur și că se căia pentru fapta din tinerețe. Ambele împrejurări erau încurajatoare.

— Dacă spune nu, adăugă ea, în timp ce Elizabeth-Jane stătea cu boneta pe cap, gata de plecare, dacă socotește că nu e potrivit pentru situația lui în acest oraș să ne recunoască, să ne îngăduie să-l vizităm... ca rude îndepărtate, spune-i așa : „Atunci, domnule, nu vrem să vă mai deranjăm ; vom pleca din Casterbridge tot așa de neștiute cum am venit și ne vom întoarce în satul nostru...“ Uneori simt că parcă nici nu mi-ar pare rău să vorbească așa, cum nu l-am mai văzut de atîția ani și-i sîntem rude... atît de îndepărtate !

— Şi dacă zice da ? întrebă fata, înzestrată cu un temperament mai sangvin.

— În cazul ăsta, răspunse doamna Henchard cu prudenţă, spune-i să-mi scrie un bilet, arătînd cînd şi cum vrea să ne vadă, sau să mă vadă.

Elizabeth-Jane făcu cîţiva paşi spre scară.

— Şi mai spune-i, urmă mama, că ştiu că n-am nici un drept asupra lui, că mă bucur să văd că o duce bine, că îi doresc viaţă lungă şi fericită ; aşa... şi du-te acum.

Astfel, cu inima îndoită, înăbuşindu-şi sfiala, biata femeie cu sufletul tulburat îşi trimise fiica neştiutoare să facă acest pas hotărîtor.

Era pe la ora zece, în zi de tîrg, cînd Elizabeth-Jane o porni fără prea multă grabă pe Strada Mare, încredinţată că nu e decît o rudă săracă trimisă să caute una bogată.

Uşile de intrare ale caselor erau de obicei lăsate deschise pe această vreme călduroasă de toamnă, nici o teamă de hoţi netulburînd minţile placizilor tîrgoveţi. Aşa încît, prin lungile ganguri drepte, acum deschise privirii, se puteau vedea, ca prin nişte tuneluri, grădinile verzi din spatele caselor, învăpăiate de muşcate, fucsii, nalbe, gura-leului, cîrciumărese şi dalii, toată această explozie floral fiind proiectată pe un fundal de ziduri de piatră cenuşie, rămăşiţe ale unui Casterbridge şi mai vechi decît cel venerabil ce se putea vedea de pe stradă. Faţadele de modă veche ale caselor, care aveau în spate ziduri şi mai vechi, se înălţau din marginea trotuarului, în care ferestrele boltite intrau ca nişte bastioane, obligînd pe trecătorul grăbit la o plăcută mişcare de *chassez-dechassez* [1], la fiecare cîţiva paşi. Omul era silit să efectueze şi alte figuri de dans, impuse de scările de la intrări, de răzuitoare, gurile de pivniţă, contraforturile bisericilor şi de colţurile unor ziduri care, deşi la început nu stătuseră nimănui în cale, deveniseră cu vremea strîmbe şi gîrbove.

Pe lîngă aceste obstacole fixe, care vorbeau aşa de elocvent despre obligaţia individuală de a respecta anumite graniţe impuse, pietonii se mai împiedicau şi de obstacole mobile ce blocau uneori atît trotuarul, cît şi

[1] Figură de dans al epocii.

mijlocul străzii. Mai întîi, căruţele căruţaşilor care intrau şi ieşeau din Casterbridge venind dinspre Mellstock, Weatherbury, The Hintocks, Sherton-Abbas, Kingsbere, Overcombe şi multe alte oraşe şi sate din jur. Proprietarii lor erau destul de numeroşi pentru a fi consideraţi un trib şi aveau destule trăsături particulare pentru a fi socotiţi o rasă. Căruţele acestora tocmai sosiseră şi erau trase de fiecare parte a străzii într-un şir strîns, formînd pe alocuri un zid între trotuar şi partea carosabilă. În plus, fiecare prăvălie îşi scotea afară cam jumătate din mărfuri pe tarabe şi lăzi, întinzîndu-şi în fiecare săptămînă expoziţia tot mai departe către mijlocul străzii, cu toate protestele celor doi poliţişti bătrîni şi neputincioşi, pînă cînd din stradă nu mai rămînea decît un defileu şerpuitor prin care trebuiau să treacă trăsuri şi căruţe, ceea ce le dădea vizitiilor frumoase prilejuri de a-şi demonstra îndemînarea în mînuirea hăţurilor. Deasupra trotuarului, pe partea însorită a drumului, obloanele erau astfel aşezate încît parcă voiau să dea pălăriei trecătorului un brînci zdravăn şi să i-o arunce jos, ca şi cum ar fi fost împinsă de mîinile nevăzute ale spiriduşului Cranstoun, pomenit în folclorul romantic. Caii de vînzare erau priponiţi în şir, cu picioarele dinainte pe trotuar şi cu cele dindărăt pe stradă, din care poziţie mai apucau cu dinţii de umăr pe cîte un băieţel care se grăbea spre şcoală. Iar fiecare loc din faţa caselor retrase cu modestie din alinierea generală era folosit de vînzătorii de porcine ca ţarc pentru marfa lor [1].

Răzeşii, plugarii, lăptarii şi tîrgoveţii care veneau pe aceste vechi uliţe să vîndă sau să cumpere aveau o limbă a lor, diferită de aceea a vorbelor articulate. În mediul urban, dacă nu auzi cuvintele interlocutorului tău, nu ştii nimic despre ce vrea să-ţi spună. Aici însă, faţa, braţele, pălăria, bastonul sau trupul vorbeau tot atît de explicit ca şi gura. Pentru a exprima mulţumirea, omul din tîrgul de la Casterbridge adăuga cuvintelor o lăţire a obrajilor, o îngustare a ochilor, o lăsare a umerilor

[1] Credem că nu mai e nevoie să amintim cititorului că timpul şi progresul au îndepărtat din oraşul care ne-a inspirat aceste descrieri multe sau cele mai multe din vechile obiceiuri înşirate aici. (N. A.)

spre spate, care era grăitoare şi pentru unul care s-ar fi aflat în capul străzii. Dacă se mira, deşi ar fi putut să treacă pe lîngă el huruind toate carele şi căruţele lui Henchard, o ştiai după felul cum ţinea gura deschisă şi ochii rotunjiţi ca cercurile în care se trage la ţintă. Nevoia de a hotărî provoca atacuri bruşte cu vîrful bastonului asupra muşchiului crescut pe zidul de alături sau o schimbare a poziţiei pălăriei, din orizontală în înclinată ; sentimentul de plictiseală era redat printr-o uşoară coborîre a trupului pe picioarele arcuite în romb şi prin încrucişarea braţelor. Hărţuieli sau subterfugii nu-şi prea găseau locul, după cît se părea, pe străzile acestui cinstit tîrg, şi mergea vorba că uneori avocaţii de la judecătoria din apropiere mai aduceau şi din pură generozitate (deşi aparent din greşeală) argumente puternice în sprijinul cauzei adversarului, atunci cînd îşi pledau propria cauză.

Astfel Casterbridge-ul reprezenta în multe privinţe polul, focarul sau centrul nervos al vieţii rurale din jur, deosebindu-se de multe oraşe industriale, care apar ca nişte corpuri străine aşezate în chip de movile pe o cîmpie, negre într-o lume verde cu care nu au nimic în comun. Casterbridge-ul trăia din agricultură, fiind doar cu un pas, nu cu mai mult, mai departe de izvorul vieţii rurale decît satele din vecinătate. Orăşenii cunoşteau toate fluctuaţiile stării materiale a ţăranilor, căci acestea afectau cîştigul lor deopotrivă cu al plugarului ; pentru acelaşi motiv, ei participau şi la necazurile şi bucuriile familiilor de moşieri care locuiau pînă la zece mile în jur. Şi chiar la ospeţele unor oameni de alte profesii, subiectele de discuţie erau cerealele, bolile vitelor, semănatul şi secerişul, îngrăditul şi săditul pomilor, în timp ce politica era privită mai puţin din propriul lor punct de vedere, ca tîrgoveţi cu drepturi şi privilegii, cît din punctul de vedere al vecinilor din acelaşi comitat.

Toate construcţiile acestea venerabile şi harababura care încîntau ochiul prin bizareria şi, într-o oarecare măsură, prin justificarea lor raţională în acest vechi şi neobişnuit tîrg, apăreau ca noutăţi de metropolă în ochii naivi ai Elizabethei-Jane, proaspăt ridicaţi de pe plasa năvoadelor

de pescuit lucrate într-o căsuţă de pe malul mării. Foarte puţine cercetări au fost necesare pentru a-i îndruma paşii. Casa lui Henchard era una dintre cele mai bune, cu o faţadă de cărămidă veche, roşie şi cenuşie. Uşa din faţă era deschisă şi, la fel ca şi în alte case, se putea vedea prin gangul de la intrare pînă în capătul grădinii — la o depărtare de aproape un sfert de milă.

Domnul Henchard nu era în casă, ci în curtea magaziilor. Fata a fost condusă în grădina umbroasă şi apoi printr-o poartă din zidul înconjurător, ferecată în cuie ruginite, care vorbeau despre multe generaţii de pomi fructiferi crescuţi aici. Poarta se deschidea spre curte şi aici au lăsat-o să-l găsească cum o şti. Era un loc mărginit de pătule pentru fîn în care tone de nutreţ, în baloturi, erau descărcate din carele pe care le văzuse trecînd mai devreme. De cealaltă parte a curţii se aflau hambare de lemn, ridicate pe temelii de piatră, la care se ajungea pe nişte scări flamande, iar o magazie se înălţa chiar pe mai multe etaje. Ori de cîte ori se deschideau uşile acestor clădiri, se zărea o mulţime de saci de grîu umflaţi de boabe, înghesuiţi unul peste celălalt, parcă aşteptînd o foamete care nu voia să vină.

Fata se învîrti prin această curte, cu sentimentul neplăcut al întrevederii care urma să aibă loc, pînă cînd obosi de atîta căutat. Îndrăzni atunci să întrebe pe un băiat unde putea fi găsit domnul Henchard. Acesta o îndrumă spre un birou pe care nu-l văzuse înainte. Ciocăni la uşă şi primi răspunsul „intră".

Elizabeth apăsă pe clanţă şi văzu în faţa ochilor, aplecat asupra unor săcuţele cu mostre de grîu, nu pe negustorul de grîu, ci pe tînărul scoţian, domnul Farfrae — pe cale de a vîntura cîteva boabe de grîu dintr-o mînă într-alta. Pălăria îi atîrna într-un cuier, iar trandafirii brodaţi pe pînza geamantanului străluceau în colţul camerei.

Cum îşi pregătise mintea şi cuvintele pentru o întîlnire cu domnul Henchard şi numai pentru el, fata rămase o clipă încurcată.

— Da, ce este ? întrebă scoţianul, ca un om obişnuit să conducă treburile acolo.

Ea spuse că voia să stea de vorbă cu domnul Henchard.

— A, da, te rog să aştepţi puţin. E ocupat acum, spuse tînărul, după cît se părea nerecunoscînd-o pe fata care-l servise la han.

Îi întinse un scaun şi o rugă să stea jos, după care se întoarse din nou la săculeţele lui de mostre. In timp ce Elizabeth-Jane stătea aşteptînd şi minunîndu-se de prezenţa tînărului în acel loc, noi putem explica pe scurt cum ajunsese acolo.

Cînd cei doi proaspeţi prieteni dispărură din cîmpul vizual al fetei, luînd-o înspre şoseaua care ducea la Bath şi Bristol, ei îşi continuară drumul în tăcere, schimbînd doar cînd şi cînd cîteva banalităţi, atîta timp cît merseră pe o alee în lungul zidurilor oraşului, numită Drumul Varului, formînd la capăt un unghi unde se întîlneau meterezele de nord cu cele de sud. Din acest loc înalt, de pe bastionul de pămînt, se putea vedea cîmpia întinzîndu-se pînă departe în zare. Un drum de picior cobora abrupt pe malul înverzit, ducînd de la aleea umbroasă de deasupra zidurilor la şoseaua ce pornea de la picioarele lor. Pe această cărare trebuia să coboare scoţianul.

— Ei, îţi doresc succes, zise Henchard întinzîndu-i mîna dreaptă şi sprijinindu-se cu stînga de parapetul care asigura coborîrea ; în atitudinea lui se vedea lipsa de curtoazie a omului jignit în sentimentele lui şi înfrînt în încercarea de a-şi realiza dorinţele. Am să-mi aduc aminte de ziua asta şi cum ai venit dumneata tocmai la timp ca să mă scoţi din mare încurcătură. Tot ţinînd mîna tînărului într-a sa, se opri puţin, apoi adăugă cu hotărîre : Să ştii că eu nu-s omul să las un lucru să-mi scape din mînă, fiindcă n-am spus o vorbă la timpul potrivit. Aşa că, înainte de a te vedea plecat pentru totdeauna, îţi mai zic odată : Nu vrei să rămîi ? Vezi că-ţi vorbesc verde, fără înconjur. Şi să ştii că nu te îndemn numai din interes ; negustoria mea nu-i aşa de ştiinţifică pentru a avea nevoie de o minte cu totul deosebită. S-ar găsi şi alţii pentru slujba asta, fără îndoială. Poate că e şi interes, dar mai e şi altceva, nu trebuie să-ţi spun eu ce. Hai, rămîi cu mine şi fixează dumneata condiţiile. Eu o să le acept fără nici o obiecţie, ai să vezi. Fiindcă, fir-ar să fie, mi-ai căzut cu tronc !

Mîna tînărului rămase cîteva clipe nemişcată în a lui Henchard. Privi peste cîmpia mănoasă care se întindea la picioarele lor, apoi îndărăt în lungul aleii umbrite care ducea pînă la capătul oraşului. Obrajii i se îmbujorară.

— Nu mă aşteptam la aşa ceva. Zău că nu ! întări el. E Providenţa. Trebuie omul să i se împotrivească ? Nu ; nu mai plec în America. Rămîn aici şi mă angajez la dumneavoastră.

Mîna, care rămăsese un timp fără viaţă într-a lui Henchard, răspunse la strînsoare.

— S-a făcut, zise Henchard.

— S-a făcut, zise şi Donald Farfrae.

Faţa domnului Henchard străluci de o mulţumire care era aproape sălbatică prin intensitatea ei.

— Acum îmi eşti prieten ! exclamă el. Hai să ne întoarcem acasă, să stabilim condiţiile cît mai limpede, ca să fim cu mintea împăcată.

Farfrae îşi luă din nou sacul de voiaj şi o porni înapoi pe aleea de nord-vest în tovărăşia lui Henchard, tot aşa cum venise. Dar Henchard era acum pornit pe mărturisiri.

— Sînt omul cel mai nesuferit din lume cînd nu-mi place cineva, zise el. Dar cînd un om mi-e drag, atunci ţin la el din toată inima. Sînt sigur că mai poţi mînca ceva în dimineaţa asta. Nu cred că ai mîncat cine ştie ce aşa de devreme, chiar dacă ar fi avut ce să-ţi dea la hanul ăla, şi ştiu să nu prea au mare lucru. Aşa că, vino acasă la mine şi o să-i tragem noi o masă zdravănă ; şi pe urmă, punem condiţiile negru pe alb dacă vrei, deşi cuvîntul meu e mai bun ca orice contract. Mie-mi place să mănînc bine dimineaţa ; am chiar acu' o straşnică plăcintă de porumbel. Poţi să bei şi nişte bere făcută în casă, dacă-ţi place.

— E prea devreme pentru băutură, zise Farfrae cu un zîmbet.

— Da, bine, eu nu prea ştiu. Eu nu beau din cauza jurămîntului, dar trebuie să fac bere în casă pentru muncitorii mei.

Vorbind astfel se întoarseră şi intrară în curtea lui Henchard, pe poarta din spate, cea a căruţelor. Aici

condiţiile angajării au fost stabilite stînd la masă, în timp ce Henchard umplea din abundenţă farfuria tînărului scoţian. Nu avu linişte pînă ce Farfrae nu scrise să i se expedieze bagajul de la Bristol şi nu trimise un om cu scrisoarea la poştă. După ce fură rezolvate toate acestea, impulsivul Henchard declară că noul său prieten trebuie să stea în casa lui — cel puţin pînă îşi va găsi o cameră potrivită.

Pe urmă îl luă pe Farfrae să-i arate gospodăria, magaziile cu grîne şi alte produse agricole ; în cele din urmă, intrară în birouri, unde tînărul fu descoperit, după cum am văzut, de Elizabeth-Jane.

X

În timp ce ea şedea în faţa scoţianului, un alt bărbat intră în birou, tocmai cînd Henchard deschidea o uşă interioară ca să o primească pe Elizabeth. Noul venit i-o luă înainte, ca ologul cel iute de picior din Biblie, şi intră în locul ei. Fata îl auzi spunîndu-i lui Henchard :

— Sînt Joshua Jopp, stimate domn — conform înţelegerii — noul dumneavoastră administrator.

— Noul administrator — păi, el se află în biroul lui.

— În biroul lui ? făcu omul, cu un aer uluit.

— Eu am spus joi, zise Henchard, şi cum dumneata nu ai venit la timp, am angajat un alt administrator. La început am crezut că dumneata eşti acela. Crezi că pot aştepta atîta, cînd e vorba de o treabă serioasă ?

— Dumneavoastră aţi spus joi sau sîmbătă, zise noul venit, arătînd o scrisoare.

— Ei, ai venit prea tîrziu, zise negustorul de grîne. N-am ce-ţi face.

— M-aţi şi angajat, murmură omul.

— Sub rezerva întrevederii, replică Henchard. Îmi pare rău pentru dumneata, îmi pare foarte rău, dar nu se mai poate face nimic.

Orice discuţie era inutilă, aşa că omul ieşi, întîlnind-o pe Elizabeth-Jane în calea sa. Ea văzu că avea gura crispată de mînie şi că o amară dezamăgire îi era întipărită pe toată faţa.

Elizabeth-Jane intră acum şi se găsi în faţa stăpînului casei. Ochii lui negri — care păreau întotdeauna să aibă o scînteie de lumină roşie în ei, deşi acest lucru nu putea fi o însuşire fizică — priviră distraţi în jur, pe sub sprîncenele negre, pînă cînd se opriră asupra fetei.

— Despre ce-i vorba, domnişoară ? întrebă el binevoitor.

— Pot să vă spun ceva — nu despre afaceri ? zise ea.

— Da — bineînţeles.

Henchard o privi mai atent.

— Am fost trimisă la dumneavoastră, domnule, urmă ea cu inocenţă, să vă spun că o rudă mai îndepărtată, prin alianţă, Susan Newson, văduva unui marinar, se află în acest oraş şi să vă întreb dacă doriţi să o vedeţi.

Violenta coloraţie *rouge-et-noir* a feţei lui păli puţin.

— Oh... Susan... mai trăieşte ? întrebă el cu oarecare greutate.

— Da, domnule.

— Dumneata eşti fiica ei ?

— Da, domnule — singura ei fiică.

— Cum... te numeşti, pe numele de botez ?

— Elizabeth-Jane, domnule.

— Newson ?

— Elizabeth-Jane Newson.

Asta îl făcu pe Henchard să înţeleagă imediat că tranzacţia din tinereţea lui, încheiată la bîlciul din Weydon. nu fusese pomenită în istoria familiei. Era mai mult decît ar fi putut nădăjdui. Soţia lui se purtase omeneşte cu el, în schimbul lipsei lui de omenie, şi niciodată nu mărturisise lumii sau copilului umilinţa pe care o suferise.

— Mă interesează chiar foarte mult vestea pe care mi-ai adus-o, glăsui el. Şi cum aceasta nu e o chestiune de afaceri ci un prilej de bucurie, ce-ar fi să intrăm în casă ?

Cu o delicată blîndeţe, surprinzătoare pentru Elizabeth-Jane, o conduse afară din birou şi prin cealaltă cameră unde Donald Farfrae tot inspecta lădiţe şi mostre, cu ochiul cercetător al celui care a luat de curînd o slujbă în primire. Henchard o luă înainte, trecînd prin poarta din zid, apoi prin decorul cu totul diferit al grădinii cu flori şi, în fine, intrară în casă. Sufrageria în care o pofti să şadă mai purta încă urmele mesei copioase oferite lui Farfrae. Camera era plină cu mobilă grea de mahon, în cea mai închisă nuanţă de roşu spaniol. Mese cu tăblii atît de joase încît aproape că atingeau podeaua stăteau rînduite în lungul pereţilor, pe picioare cu forma celor de elefant, iar pe una se aflau trei volume uriaşe in-folio : o Biblie de familie, un *„Josephus"* şi o carte intitulată *„Întreaga datorie a omului"*. În colţul căminului se vedea un grilaj semi-circular, împodobit cu urne şi festoane lucrate în relief, iar scaunele erau în acel stil care de atunci încoace a adus glorie numelor de Chippendale şi Sheraton, deşi de fapt modelul lor poate să fi fost unul de care aceşti iluştri tîmplari să nu fi avut habar.

— Stai jos... Elizabeth-Jane, stai jos, zise el cu un tremur în glas cînd îi pronunţă numele ; aşezîndu-se el însuşi, îşi lăsă mîinile să atîrne între genunchi şi-şi pironi ochii în ţesătura covorului. Mama dumitale e deci sănătoasă ?

— Se simte cam slăbită, domnule, din cauza călătoriei.

— Văduva unui marinar. El cînd a murit ?

— L-am pierdut pe tata primăvara trecută.

Henchard tresări la cuvîntul „tată" spus altuia.

— Voi două veniţi din străinătate — din America sau Australia ? mai întrebă el.

— Nu ; sîntem în Anglia de cîţiva ani. Eram de doisprezece ani cînd am venit din Canada.

— A da, că bine zici.

Prin această conversaţie, el descoperi împrejurările necunoscute care învăluiseră pe soţia şi pe fiica lui într-o asemenea obscuritate totală, încît le socotise de multă vreme dispărute de pe faţa pămîntului. După ce lămuri aceste lucruri, se reîntoarse la prezent.

— Şi unde locuieşte mama dumitale ?

— La Trei Marinari.

— Şi dumneata eşti fiica ei, Elizabeth-Jane ? repetă Henchard. Se ridică, se apropie de ea şi o privi atent. Am să-ţi dau, zise el întorcîndu-şi brusc ochii umezi, un bliet pentru mama dumitale. Aş vrea să o văd... Nu a rămas prea înstărită după moartea bărbatului ei, nu ?

Privirea lui căzu pe rochia neagră pe care o purta Elizabeth şi care, deşi cuviincioasă — cea mai bună rochie a ei — părea hotărît demodată — chiar în ochii celor din Casterbridge.

— Nu prea, zise ea bucuroasă că el ghicise adevărul, fără să mai fie obligată să i-l spună.

Henchard se aşeză la masă şi scrise cîteva rînduri ; apoi, luînd din buzunar o bancnotă de cinci lire, o puse în plic împreună cu scrisoarea şi mai adăugă celor cinci lire, ca răspuns la o amintire, încă cinci şilingi. Pecetlui totul cu grijă, scrise adresa : „Doamnei Newson, Hanul La Trei Marinari", şi întinse fetei plicul.

— Dă-i-l ei personal, te rog, zise Henchard. Ei, mă bucur să te văd aici la noi, Elizabeth-Jane, mă bucur mult. Trebuie să stăm mai mult de vorbă — dar nu chiar acum.

Îi luă mîna la despărţire şi o ţinu într-a lui cu atîta căldură, încît fata, care avusese parte de atît de puţină afecţiune, fu profund impresionată, şi cîteva lacrimi de duioşie apărură în ochii ei cenuşii. Cînd Elizabeth ieşi, starea sufletească a lui Henchard se vădi şi mai limpede. După ce închise uşa, rămase în sufragerie, stînd ţeapăn şi drept, cu privirea aţintită pe peretele din faţă, ca şi cum şi-ar fi citit propria lui istorie scrisă acolo.

— Cum dracu, exclamă brusc, sărind în picioare, nu m-am gîndit la asta ? Poate că femeile astea sînt nişte şarlatance, şi adevărata Susan şi fetiţa au murit de mult !

Totuşi, ceva în înfăţişarea Elizabethei-Jane îl asigură, după o scurtă gîndire, că cel puţin în ceea ce o privea pe ea nu putea fi nici o îndoială. Iar peste cîteva ore identitatea mamei va putea fi lămurită, căci, după cum stabilise în scrisoare, urma să o întîlnească chiar în seara aceea.

„Cînd dă Dumnezeu, dă, nu se încurcă", îşi zise Henchard. Interesul proaspăt trezit pentru noul său prieten, scoţianul, era acum eclipsat de acest ultim eveniment. Donald Farfrae îl văzu atît de puţin în tot restul zilei, încît se miră în sinea lui de schimbarea bruscă de dispoziţie a patronului.

Între timp Elizabeth ajunse la han. Mama ei, în loc să ia scrisoarea cu curiozitatea unei femei sărace care aşteaptă un ajutor, se arătă foarte mişcată la vederea ei. Nu o citi imediat, ci o puse pe Elizabeth să povestească cum fusese primită şi să-i spună chiar cuvintele pe care le folosise domnul Henchard. Elizabeth era întoarsă cu spatele cînd mama ei deschise scrisoarea. Suna astfel :

„Vino să te întîlneşti cu mine, dacă poţi, astă-seară la ora opt, pe Ring, pe şoseaua Budmouth. Locul e uşor de găsit. Nu pot să spun mai mult acum. Vestea m-a tulburat. Fata pare că nu cunoaşte adevărul. Nu-i mărturisi încă nimic pînă nu stăm de vorbă. M. H."

Nu pomenea nimic despre cele cinci guinee din plic. Suma era semnificativă ; era ca şi cum i-ar fi spus tacit că o răscumpără. Susan aşteptă agitată venirea serii, spunîndu-i fetei că fusese invitată să-l întîlnească pe domnul Henchard şi că se va duce singură. Dar nu îi spuse că locul întîlnirii era în altă parte decît acasă la el şi nici nu-i arătă scrisoarea.

XI

Ring era numele pe care-l dădeau locuitorii Casterbridge-ului unuia din cele mai frumoase — poate chiar celui mai frumos — amfiteatru roman aflat pe pămîntul britanic. De altfel, vechi mărturii romane se găseau pe fiecare stradă, alee sau incintă. Oraşul întreg avea un aspect roman, mărturisea arta Romei şi ascundea sub

pietrele lui trupurile legionarilor morţi, trimişi aici de Roma. Era imposibil să sapi pînă la un metru prin grădinile sau livezile oraşului, fără să dai de vreun sodat al Imperiului care îşi dormise acolo, neştiut şi netulburat, somnul de veci vreo mie cinci sute de ani. De cele mai multe ori, era găsit culcat pe o parte, într-o scobitură ovală a rocii de calcar, ca un pui în găoace, cu genunchii strînşi la piept ; uneori cu rămăşiţele suliţei lipite de braţ, cu o fibulă sau broşă de bronz pe piept sau pe frunte, o urnă în dreptul genunchilor, un vas lîngă gît, o cupă la gură, şi înconjurat de tot felul de ipoteze false ce se revărsau asupra-i din partea bărbaţilor şi a băieţilor din Casterbridge care, trecînd pe stradă, se opreau un moment să privească acel spectacol familiar. Locuitorii cu mai multă imaginaţie, care ar fi fost neplăcut impresionaţi să descopere un schelet relativ recent în grădinile lor, erau cu totul insensibili la aceste albe arătări. Oamenii aceia trăiseră atît de demult, epoca lor era aşa de deosebită de prezent, speranţele şi intenţiile lor erau atît de îndepărtate de ale noastre, încît între ei şi cei vii părea că se întinde o prăpastie, prea largă pentru a fi trecută chiar şi de un duh. Amfiteatrul era ca un uriaş ţarc circular, cu deschizături la fiecare extremitate a axei orientate de la nord spre sud. După forma înclinată spre interior a marginilor sale, s-ar fi putut numi şi scuipătoarea uriaşilor. El era pentru Casterbridge, ceea ce este Coliseul pentru Roma modernă. Ceasul înserării era timpul cel mai potrivit pentru a vedea în adevărata lui lumină acest loc atît de sugestiv. Stînd în mijlocul arenei la un asemenea ceas, ţi se dezvăluia treptat reala lui măreţie, pe care o privire fugară aruncată de sus, în plină zi, nu o putea percepe. Trist, impresionat, singuratic, totuşi accesibil din toate părţile oraşului, acest circ istoric era locul obişnuit pentru întîlniri tainice. Acolo se puneau la cale intrigi, şi tot acolo se pregăteau împăcări, după despărţiri şi zavistii. Dar numai un anumit fel de întîlniri — în sine cel mai obişnuit dintre toate — îşi găsea foarte rar lăcaş în amfiteatru : întîlnirea îndrăgostiţilor. De ce oare — avînd în vedere că era prin excelenţă un loc deschis, accesibil şi totodată izolat

pentru tainice întîlniri — cea mai plăcută specie de asemenea întrevederi nu alegea niciodată cadrul acestor ruini ? Ar fi interesant să se cerceteze motivele. Poate pentru că asociaţiile pe care locul le trezea aveau în ele ceva sinistru. Istoria lui o dovedise. Pe lîngă natura sîngeroasă a jocurilor practicate cîndva aici, se mai adăugau şi alte elemente dintr-un trecut mai recent : zeci de ani într-un colţ al amfiteatrului se înălţase spînzurătoarea ; în anul 1705, o femeie care-şi omorîse bărbatul a fost pe jumătate sugrumată şi apoi arsă acolo, în prezenţa a zece mii de spectatori. Tradiţia spune că la un anumit moment, în timpul arderii, inima i-a ţîşnit afară din coşul pieptului, spre groaza tuturor, şi că nici unul din cei zece mii de spectatori nu a mai avut chef să mănînce carne friptă, după aceea. În afară de aceste vechi tragedii, diferite întîlniri pugilistice, bătăi care se soldau uneori cu morţi avuseseră loc pînă de curînd în acea arenă izolată, cu totul invizibilă cuiva din afară — decît dacă s-ar fi urcat pe marginile ei înalte, ceea ce puţini oameni, preocupaţi cum erau de treburile lor zilnice, puteau face. Astfel încît, deşi locul era aproape de şoseaua principală, se puteau comite crime acolo în plină zi, nevăzute de nimeni.

Nişte băieţi încercaseră cu cîtva timp înainte să dea oarecare veselie ruinei, folosind arena centrală ca teren de crichet. Dar jocul se desfăşura de obicei fără elan, din pricina motivului pomenit mai sus — izolarea deprimantă impusă de malurile înalte, care împiedicau pe trecătorii simpatizanţi să-i vadă şi să facă observaţii încurajatoare.

Drept spectator aveai doar cerul — şi a face sport în asemenea condiţii e ca şi cum ai juca teatru în faţa unei săli goale. Poate că băieţii erau intimidaţi şi de faptul că, după cum povesteau bătrînii, în anumite zile de vară, în plină zi, oamenii care şedeau în arenă citind o carte sau moţăind văzuseră deodată pantele amfiteatrului pline de legionari ai lui Hadrian, atenţi ca şi cum ar fi privit luptele de gladiatori şi că auziseră chiar strigătele lor înfierbîntate. Spuneau că această scenă le apărea în faţa ochilor doar o clipă, ca un fulger, şi apoi dispărea.

Se spunea că sub intrarea sudică mai rămăseseră unele celule săpate în piatră, pentru adăpostirea animalelor sălbatice şi a atleţilor care luau parte la jocuri. Arena era încă netedă şi circulară, ca şi cum ar fi fost folosită pînă nu de mult pentru scopul ei iniţial. Drumurile de acces, în pantă, pe care spectatorii se duceau cîndva la locurile lor, erau şi azi tot cărări de acces. Totul era însă acoperit de iarbă care acum, la sfîrşitul verii, era împînzită de fire uscate ce se legănau ca valurile în bătaia vîntului, emiţînd, pentru o ureche atentă, modulaţii de harfă eoliană şi reţinînd cîteva clipe în mrejele lor ghemotoacele zburătoare ale funigeilor.

Henchard alesese acest cadru pentru a-şi întîlni soţia de mult pierdută, ca fiind locul cel mai ferit de ochii lumii şi, în acelaşi timp, uşor de găsit de către un străin, după lăsarea nopţii. Ca primar al oraşului, om a cărui reputaţie trebuia să rămînă neştirbită, nu o putea pofti la el, pînă cînd nu se hotăra ce formă publică să dea relaţiilor dintre ei.

Puţin înainte de ora opt, el se apropie de amfiteatrul pustiu şi intră pe poteca de sud, care cobora peste ruinele fostelor grote unde fuseseră închise fiarele. Peste cîteva clipe putu desluşi şi o siluetă furişîndu-se prin marea deschidere dinspre nord, adică prin fosta intrare a publicului. Se întîlniră în mijlocul arenei. Nici unul din ei nu vorbi — nu era nevoie de vorbe — iar sărmana femeie se aplecă spre Henchard, care o prinse în braţe.

— Nu mai beau, spuse el cu o voce joasă, întretăiată de emoţie. Mă auzi, Susan ? Nu mai beau deloc. N-am mai pus gura pe băutură din noaptea aceea.

Acestea au fost primele lui cuvinte. O simţi aplecîndu-şi capul în semn de înţelegere. După cîteva clipe începu din nou :

— Dacă aş fi ştiut că trăieşti, Susan ! Dar aveam toate motivele să cred că şi tu şi copilul v-aţi prăpădit. Am încercat tot ce se putea omeneşte face ca să te găsesc — am călătorit — am dat anunţuri. Credeam că ai plecat în vreo colonie cu omul acela şi că aţi pierit într-un naufragiu. De ce n-ai dat nici un semn de viaţă ?

— O, Michael ! Din cauza lui — ce alt motiv aş fi putut avea ? Credeam că-i datorez credinţă pînă la moartea unuia din noi ; ca o proastă, am crezut cá vînzarea aceea era un lucru legiuit, care mă lega de el pe vecie. Credeam că nu se cuvine să-l părăsesc, cînd el plătise aşa de mult pentru mine, cu bună credinţă. Acum am venit la tine ca văduva lui — aşa mă socot şi ştiu că n-am nici un drept asupra ta. Dacă n-ar fi murit, n-aş fi venit niciodată, poţi să fii sigur de asta.

— Tţ, tţ ! Cum poţi să fii aşa de naivă ?

— Nu ştiu. Ar fi fost foarte urît din partea mea — dacă nu gîndeam aşa, mărturisi Susan aproape plîngînd.

— Da, da — aşa ar fi fost. Numai asta mă face să te privesc ca pe o femeie cinstită. Dar — să mă bagi într-o asemenea încurcătură !

— Ce încurcătură, Michael ? ! întrebă ea alarmată.

— Păi, cum să facem să trăim împreună din nou ? Şi Elizabeth-Jane... Ei nu putem să-i spunem — ne-ar dispreţui pe amîndoi — şi n-aş putea îndura asta !

— De aceea am crescut-o aşa, fără să ştie nimic de tine. Nici eu nu puteam să îndur aşa ceva.

— Ei bine, atunci să ne gîndim la un plan ca ea să nu afle mai multe decît ştie acum, şi totuşi să îndreptăm situaţia. Ai auzit că învîrt afaceri însemnate aici — că sînt primar al oraşului, epitrop al bisericii şi multe altele.

— Da, şopti ea.

— Acestea toate, precum şi teama ca fata să nu descopere ruşinea noastră, ne impun să procedăm cu mare băgare de seamă. Aşa că nu prea văd cum voi două v-aţi putea întoarce în casa mea, pe faţă, ca soţia şi fiica pe care le-am tratat cîndva aşa de rău şi le-am izgonit de lîngă mine ; vezi, asta-i buba.

— Putem pleca numaidecît. Am venit numai să te văd.

— Nu, nu, Susan, nu trebuie să pleci, m-ai înţeles greşit, vorbi el cu blîndă autoritate. M-am gîndit la următorul plan : Tu şi cu Elizabeth-Jane să luaţi cu chirie o căsuţă în oraşul ăsta, sub numele de doamna Newson, o văduvă cu fiica ei ; eu să te întîlnesc, să-ţi fac curte şi să te iau de nevastă, iar Elizabeth-Jane să vină în

casa noastră, ca fiică vitregă. Lucrul e aşa de uşor şi de firesc, că îmi pare aproape îndeplinit, numai gîndindu-mă la el. Tinereţea mea întunecată, zăpăcită şi plină de ruşine ar rămîne astfel îngropată pe veci ; taina ar rămîne numai între noi şi aş avea bucuria să-mi văd singurul copil sub acoperişul meu, împreună cu nevasta.

— Fă cum crezi tu că e mai bine, Michael, zise ea supusă ; cît despre mine, dacă-mi spui să plec mîine dimineaţă şi să nu mă mai apropii de tine vreodată, mă duc bucuros.

— Stai, stai, nu vreau să aud vorbe de-astea, zise Henchard cu blîndeţe. Bineînţeles că nu trebuie să pleci iar. Gîndeşte-te la planul pe care ţi l-am spus astă-seară şi vezi dacă nu-ţi vine în minte unul mai bun. Din păcate, eu trebuie să lipsesc din oraş o zi-două, cu treburi, dar în acest timp tu poţi să găseşti o locuinţă. Singura din oraş potrivită pentru voi este cea de deasupra magazinului cu porţelanuri din Strada Mare — şi poţi să te interesezi şi de o casă.

— Dacă locuinţa aceea se află în Strada Mare, trebuie să fie scumpă, îmi închipui.

— Nu contează — trebuie să apari în oraş ca o doamnă de condiţie bună, dacă vrem să ne punem planul în aplicare. Am eu grijă de bani. Ai destui pînă mă întorc eu ?

— Destui, zise ea.

— Si staţi bine la han ?

— Da, bineînţeles.

— Şi fata e bine ferită, ca să nu afle ruşinea poveştii ei şi a noastră ? Asta mă îngrijorează mai mult ca orice.

— Te-ar mira şi pe tine să vezi că nici măcar nu visează care-i adevărul. Cum ar putea să-i treacă prin minte aşa ceva ?

— Foarte bine !

— Îmi place ideea de a ne căsători din nou, afirmă doamna Henchard după o pauză. Pare singura cale cinstită, după cele întîmplate. Acum cred că trebuie să mă întorc la Elizabeth-Jane şi să-i spun că ruda noastră, domnul Henchard, a avut bunătatea să ne invite să stăm aici.

— Foarte bine — aranjează tu asta. Am să te însoţesc o bucată de drum.

— Nu, nu. Nu trebuie să rişti nimic, protestă soţia lui, grijulie. Ştiu eu să mă întorc. Nu e tîrziu. Te rog, lasă-mă să plec singură.

— Bine, zise Henchard. Dar — vreau să-ţi mai spun ceva. Mă ierţi, Susan ?

Ea murmură ceva, dar parcă îi era greu să închege un răspuns.

— Nu face nimic — toate la timpul lor, zise el. Să mă judeci după faptele mele viitoare — la revedere.

El se retrase şi stătu în partea de sus a amfiteatrului, în timp ce soţia lui pornea pe poteca de jos şi se afunda sub copacii oraşului. Apoi Henchard însuşi se îndreptă spre casă, mergînd aşa de repede, încît pînă ajunse în faţa porţii sale, se trezi aproape în spatele femeii de care abia se despărţise. O privi cum se depărta spre Strada Mare şi apoi intră în casă.

XII

Deschizînd uşa de la intrare, după ce-şi petrecuse soţia cu privirea, primarul trecu mai departe prin pasajul în formă de tunel care ducea în grădină şi de aici, prin portiţa din spate, pătrunse în curtea cu hambare şi magazii. O lampă aprinsă lumina fereastra biroului şi, cum nu erau obloane să ascundă interiorul camerei, Henchard putu să-l vadă pe Donald Farfrae, aşezat în acelaşi loc unde-l lăsase, obişnuindu-se cu munca de administrator al casei, verificînd registrele. Henchard intră, spunîndu-i :

— Nu te întrerupe din cauza mea, dacă vrei să mai lucrezi aşa tîrziu.

Trecu în spatele scaunului lui Farfrae, urmărind dexteritatea cu care acesta împrăştia ceaţa cifrelor ce se adunase atît de deasă în registrele lui Henchard, încît aproape că întuneca pînă şi isteţimea scoţianului. Expresia de pe faţa negustorului de grîne arăta admiraţie, dar în acelaşi timp şi o nuanţă de milă pentru gusturile cuiva care dă atîta atenţie unor detalii mărunte. Henchard însuşi era,

atît din punct de vedere fizic cît şi mintal, nepregătit pentru a înţelege subtilităţile unei pagini mîzgălite cu semne ; primise, într-o variantă modernă, educaţia lui Ahile şi găsea că scrisul e o artă chinuitoare.

— Destul pentru astă-seară, zise el în cele din urmă, punîndu-şi palma-i mare peste hîrtii. Mai ai timp şi mîine. Hai înăuntru să mîncăm ceva. Acum nu te mai las, trebuie să iei cina cu mine, s-a hotărît.

Şi închise registrele cu prietenească violenţă. Donald ar fi vrut să se ducă la han, dar îşi dăduse seama, încă din prima zi, că patronul său e un om care nu cunoaşte măsura în dorinţele şi impulsurile lui, aşa că cedă cu voie bună. Îi plăcea căldura lui Henchard, chiar dacă îl deranja ; marea deosebire dintre temperamentele lor sporea această simpatie.

Încuiară biroul şi tînărul îl urmă pe stăpînul casei, trecînd prin portiţa care dădea direct în grădina lui Henchard şi oferea astfel o bruscă schimbare de decor — treceai deodată de la util la frumos. Grădina era tăcută, plină de miresme şi rouă. Se întindea pînă departe în spatele casei, mai întîi sub formă de peluze şi straturi de flori, apoi ca o livadă în care pomii bătrîni, de aceeaşi vîrstă cu casa, întinşi pe spalier, crescuseră atît de vînjoşi, de încolăciţi şi noduroşi, încît scoseseră aracii din pămînt şi stăteau acum strîmbi şi răsuciţi într-o agonie vegetală, ca nişte Laocooni înfrunziţi. Florile care miroseau aşa de frumos nu se zăreau prin întuneric ; păşind printre ele, cei doi intrară în casă.

Ospitalitatea dimineţii fu reeditată şi, cînd cina se sfîrşi, Henchard zise :

— Trage-ţi scaunul lîngă cămin, băiete dragă, şi hai să aprindem un foc zdravăn. Nu pot să sufăr o vatră neagră, stinsă, nici chiar în septembrie.

Scăpără o flacără sub lemnele clădite anume şi o văpaie veselă răspîndi lumina în jur.

— E curios, vorbi Henchard, ca doi oameni să se întîlnească cum ne-am întîlnit noi, în relaţii de afaceri, şi chiar la sfîrşitul primei zile să simt nevoia să-ţi vorbesc într-o chestiune de familie. Da, fir-ar să fie, sînt şi eu om şi trăiesc aşa de singur, că n-am pe nimeni cu cine

să stau de vorbă ; şi, la urma urmei, de ce nu ţi-aş spune dumitale ?

— Vă ascult bucuros, dacă pot să vă fiu de vreun ajutor, zise Donald, privind la complicatele sculpturi ale căminului ce reprezentau lire împodobite cu ghirlande, scuturi de tolbe cu săgeţi, de fiecare parte a unui cap de bou drapat în falduri şi flancat de capetele lui Apollo şi Dianei în basorelief.

— N-am fost întotdeauna ce sînt acum, continuă Henchard, vocea-i hotărîtă, profundă, fiind aproape imperceptibil marcată de emoţie.

Era limpede că se afla în acea stranie stare de spirit care îndeamnă uneori omul să destăinuie unui prieten nou găsit ceea ce nu ar îndrăzni să spună altuia mai vechi.

— Mi-am început viaţa ca muncitor cosaş şi, cînd aveam optsprezece ani, m-am însurat cu fata pe care am îndrăgit-o. Ai crede că sînt om însurat ?

— Am auzit prin tîrg să sînteţi văduv.

— A, da — era firesc să auzi aşa ceva. Ei bine, mi-am pierdut soţia acum vreo nouăsprezece ani... din vina mea... Uite cum s-a întîmplat. Într-o seară de vară, umblam să caut de lucru şi ea mergea cu mine, purtînd în braţe fetiţa, singurul nostru copil. Am ajuns la o baracă într-un bîlci de sat. Pe vremea aceea nu mă dam în lături de la băutură.

Henchard se opri o clipă, se trase mai înapoi şi îşi sprijini cotul de masă, umbrindu-şi fruntea cu mîna. Aceasta însă nu putea ascunde semnele neînduplecării cu care îşi judeca trecutul, în timp ce povestea amănunţit istoria tîrgului cu marinarul. Uşoara indiferenţă pe care scoţianul o arătă la început pierise acum cu totul.

Henchard vorbea mai departe, descriind încercările făcute pentru a-şi găsi soţia, jurămîntul cu care se legase, viaţa singuratică pe care o dusese în anii următori.

— Mi-am ţinut jurămîntul nouăsprezece ani, continuă el. M-am ridicat cu timpul la starea în care mă vezi acum.

— Da.

— Ei bine — în toată vremea asta, nici urmă de nevastă ; şi cum de felul meu nu prea sînt iubitor de femei,

nu mi-a fost greu să mă feresc de ele. N-am avut nici o știre despre nevastă-mea pînă azi. Și acu', deodată... s-a întors.

— S-a întors ? Cum așa ?

— Azi dimineață — chiar azi dimineață. Și ce-i de făcut acum ?

— Nu puteți s-o luați în casă și să trăiți împreună, ca să îndreptați într-un fel lucrurile ?

— Asta e ce am plănuit și ce am hotărît și eu. Dar, Farfrae, zise Henchard mai posomorît, purtîndu-mă bine cu Susan nedreptățesc o altă femeie nevinovată.

— Cum adică ?

— E în firea lucrurilor, Farfrae, și e aproape cu neputință ca un om ca mine să aibă norocul de a-și petrece aproape douăzeci de ani de viață fără să calce de cîteva ori strîmb. Mi-am făcut de mulți ani obiceiul să mă reped pînă la Jersey, după treburi, mai ales la vremea cînd se scot cartofii și sfecla. Fac mult comerț în ramura asta. Ei bine, într-o toamnă cînd mă aflam acolo m-am îmbolnăvit rău, și în boala mea mă cuprinsese una din acele stări de adîncă melancolie de care sufăr uneori din cauza singurătății vieții mele, cînd lumea îmi apare neagră ca iadul și aș putea, la fel ca Iov, să blestem ziua în care m-m născut.

— Niciodată nu am simțit așa ceva, remarcă Farfrae.

— Atunci, roagă-te lui Dumnezeu nici să nu simți vreodată. Cînd mă aflam în starea asta, s-a îndurat de mine o tînără femeie — o dominișoară ar trebui să zic, căci era de familie bună, bine crescută și învățată — fata unui nu-ș' ce ofițer care intrase într-o belea și avea o poprire pe soldă. Omul murise, și mama ei de asemenea, și fata era tot atît de singură ca și mine. Această tînără stătea la aceeași pensiune unde s-a întîmplat să locuiesc și eu și, cînd am căzut la pat, s-a apucat să mă îngrijească. De aici, a început să țină la mine ca o proastă, Dumnezeu știe de ce, că nu meritam. Dar stînd în aceeași casă și sentimentele ei fiind, cum ziceam, foarte călduroase, am devenit firește mai intimi. Nu vreau să intru în alte amănunte despre relațiile noastre. E destul să spun că aveam gîndul cinstit să ne căsătorim. S-a mai ivit și un scandal

care nu m-a atins pe mine, dar pe ea a compromis-o. Între noi fie vorba, Farfrae, îţi declar solemn ca între bărbaţi că aventurile cu femei n-au fost niciodată cusurul sau meritul meu. Ea nu căuta deloc să păstreze aparenţele şi eu poate şi mai puţin, din cauza stării mele de deprimare : şi din pricina asta s-a ivit scandalul. În cele din urmă, m-am pus pe picioare şi am venit acasă. După plecarea mea ea a suferit mult şi mi-a spus-o în multe scrisori pe care mi le-a tot scris, pînă cînd, în ultimul timp, m-am gîndit că îi datoram ceva ; şi cum nu mai aflasem nimic despre Susan de atîta amar de vreme, mi-am zis să-i dau femeiii acesteia singura compensaţie care stătea în puterea mea şi să o întreb dacă nu vrea să mă ia de bărbat, aşa cum eram, cu riscul (puţin probabil, după cum credeam eu) ca Susan să mai fie încă în viaţă. Ea s-a arătat bucuroasă şi ne-am fi căsătorit în curînd, fără îndoială — cînd iată că apare Susan !

Donald îşi arătă adînca îngrijorare faţă de o complicaţie care depăşea cu mult simpla lui experienţă.

— Vezi acum ce necazuri poate să facă un om altora ! Chiar după greşeala mea din tinereţe de la bîlci, dacă n-aş fi fost aşa de egoist s-o las pe nechibzuita asta de fată să se sacrifice pentru mine, acolo la Jersey, şi să-şi păteze numele, totul ar fi fost acum în regulă. Dar lucrurile stau aşa, că trebuie să dezamăgesc amarnic pe una din aceste două femei. Prima mea datorie este faţă de Susan — despre asta nu poate fi nici o îndoială.

— Amîndouă se află într-o situaţie foarte tristă, ăsta-i adevărul, murmură Donald.

— Aşa-i ! Pentru mine nu-mi pasă — toate se sfîrşesc într-un fel. Henchard se opri, gînditor, şi urmă apoi : Simt că aş vrea să o tratez pe a doua, nu mai puţin ca şi pe prima, cu toată bunătatea pe care o poate arăta un om într-o asemenea situaţie.

— A, aşa ceva nu se poate ! zise celălalt cu filozofică melancolie. Trebuie să-i scrieţi tinerei doamne, şi în scrisoare trebuie să-i spuneţi clar, cu toată sinceritatea, că soarta n-a vrut ca ea să vă fie soţie, deoarece prima s-a întors, că n-o mai puteţi vizita şi că — îi doriţi tot binele.

— Nu-i destul ! Pe cinstea mea, trebuie să fac ceva mai mult decît atît. Ar trebui — deşi ea se lăuda adesea cu un unchi şi o mătuşă cu avere, şi cu bogăţia pe care o aşteaptă de la ei — cred că ar trebui să-i trimit o sumă frumuşică de bani — aşa, ca o mică recompensă, biata fată... Vrei să mă ajuţi dumneata la treaba asta şi să-i explici pe hîrtie tot ce ţi-am spus, dîndu-i ştirea cea rea cu cît mai multă blîndeţe ? Eu sînt cam nedibaci la scris răvaşe.

— Îi scriu bucuros.

— Stai că nu ţi-am spus încă tot. Nevasta mea, Susan, a venit şi cu fata — copilul pe care-l purta în braţe atunci la bîlci ; şi fata asta nu ştie despre mine nimic decît că le sînt un fel de rudă prin alianţă. A crescut cu credinţa că marinarul căruia i-am vîndut-o pe maică-sa, şi care e mort acum, era tatăl ei şi soţul legitim al mamei. Ceea ce mama ei a simţit întotdeauna, simţind amîndoi acum, şi anume că nu ne putem mărturisi ruşinea în faţa fetei, spunîndu-i adevărul. Dumneata ce-ai face ? Vreau să-mi dai un sfat.

— Eu cred că aş înfrunta riscul şi i-aş spune adevărul. O să vă ierte pe amîndoi.

— Niciodată ! zise Henchard. N-am de gînd s-o las să afle adevărul. Mamă-sa şi cu mine ne vom căsători din nou, şi asta nu numai că ne va ajuta să ne păstrăm respectul copilului nostru, dar va fi mai cuviincios. Susan se consideră văduva marinarului şi nici nu-i trece prin cap să trăiască cu mine ca mai înainte, fără o altă ceremonie religioasă — şi are dreptate.

La acestea, Farfare nu mai zise nimic. Compuse cu multă grijă scrisoarea către tînăra doamnă din Jersey, şi întrevederea se termină, Henchard spunînd în timp ce scoţianul îşi lua rămas bun :

— Simt o mare uşurare, Farfrae, să vorbesc cu un prieten despre toate astea ! Acum vezi că primarul din Casterbridge nu e aşa de mulţumit în sinea lui, cum l-ar putea crede lumea, judecînd după pungă.

— Văd. Şi-mi pare rău pentru dumneavoastră, zise Farfrae.

După plecarea lui, Henchard copie scrisoarea şi, adăugîndu-i un cec, o duse singur la poştă, de unde se înapoie acasă gînditor.

„S-ar putea oare să meargă aşa de uşor ?“ îşi zise el. „Biata de ea ! Acum să-mi răscumpăr greşeala faţă de Susan.“

XIII

Căsuţa pe care o închiriase Michael Henchard pentru soţia lui sub numele de Newson — ca urmare a planului pus la cale împreună — se afla în partea de sus, sau de apus, a oraşului, lîngă zidul roman şi aleea care-l împodobea. Soarele la asfinţit părea să lumineze acel loc cu raze mai aurii decît oriunde aiurea în toamna ceea. Pe măsură ce se apropia seara, razele pătrundeau sub ramurile mai joase ale sicomorilor şi inundau catul de jos al locuinţei cu obloane verzi, învăluind-o într-o boare de lumină, ce se pierdea apoi în frunzişul arborilor. Pe sub aceşti sicomori, crescuţi pe zidurile oraşului, se puteau vedea, din camera cea mare, tumulusurile şi fortificaţiile de pămînt de pe dealurile din depărtare, făcînd din căsuţa asta un loc foarte plăcut, cu obişnuita notă de melancolie pe care o dă o privelişte purtînd urmele trecutului.

Îndată ce mama şi fiica au fost confortabil instalate, cu o slujnică cu şorţ alb şi toate cele cuvenite, Henchard le făcu o vizită şi fu invitat la ceai. În timpul vizitei, Elizabeth a fost cu multă grijă păcălită, prin tonul general al conversaţiei ce se purta între cei doi — un procedeu care părea să-l amuze pe Henchard, deşi asupra soţiei lui nu avea acelaşi efect. Vizita a fost repetată de mai multe ori, cu o hotărîre încăpăţînată din partea primarului, care părea să-şi fi impus o atitudine de strictă corectitudine formală faţă de această femeie cu drepturi mai vechi asupra lui, neţinînd seama nici de femeia cu drepturi mai noi, nici de sentimentele sale.

Într-o după-amiază fata nu era acasă cînd veni Henchard, şi atunci el îi spuse sec :

— E un prilej foarte bun pentru mine să-ţi cer să fixezi fericita zi a nunţi noastre, Susan.

Biata femeie zîmbi slab ; nu-i plăceau glumele referitoare la o situaţie în care ea intrase doar pentru a nu păta reputaţia fiicei ei. Asemenea lucruri îi plăceau aşa de puţin, încît te puteai minuna de ce pornise să joace această comedie şi nu-i spusese fetei de la început, cu curaj, adevărul. Dar firea omenească e slabă, şi adevărata explicaţie va apare la timpul potrivit.

— O, Michael, zise ea, mă tem că toate astea îţi răpesc timpul şi-ţi dau multă bătaie de cap — cînd eu nici nu mă aşteptam la aşa ceva !

Se uită la ea şi la îmbrăcămintea lui de om înstărit, şi la lucrurile cu care el le mobilase casa — prea luxoasă şi abundentă după părerea ei.

— Nicidecum, protestă Henchard cu o morocănoasă bunăvoinţă. Asta e doar o căsuţă, mă costă o nimica toată. Cît despre timpul pe care zici că mi-l răpeşti — şi aici faţa lui brună, arsă de soare, se lumină de mulţumire — am un băiat straşnic care-mi conduce afacerile — un om cum n-am găsit altul pînă acum. În curînd voi putea să las totul în seama lui şi să am mai mult timp pentru sufletul meu, decît am avut în ultimii douăzeci de ani.

Vizitele lui Henchard deveniră atît de dese şi de regulate, încît începu să se şoptească şi apoi să se discute cu glas tare în Casterbridge că autoritarul, temutul primar al oraşului fusese captivat şi îmblînzit de distinsa văduvă care era doamna Newson. Binecunoscuta sa indiferenţă dispreţuitoare faţă de societatea feminină, evitarea, printr-o perseverentă tăcere, a oricăror conversaţii cu sexul slab, adăugau o notă de interes hazliu unei întîmplări care, altfel, nu ar fi fost decît un lucru destul de puţin romantic. Ca alegerea lui Henchard să cadă asupra acestei biete femei fără vlagă părea lucru ciudat, explicabil doar prin faptul că logodna lor era o chestiune de familie, în care nu avea ce căuta dragostea pasională, căci se ştia că sînt rubedenii. Doamna Henchard era aşa de palidă, încît băieţii de pe stradă îi ziceau „stafia". Uneori Henchard auzea

acest epitet cînd se plimbau împreună pe aleile de deasupra zidurilor de pămînt, şi atunci faţa i se întuneca, luînd o expresie ucigătoare la adresa ştrengarului care aruncase cuvîntul ; se stăpînea însă şi nu spunea nimic.

Cu o hotărîre încăpăţînată, neşovăitoare, care făcea cinste conştiinţei sale, grăbea pregătirile pentru căsătoria, sau mai curînd recăsătorirea, cu această fiinţă palidă. Nimeni n-ar fi putut crede, judecînd după purtarea lui, că nu exista vreo pasiune carnală sau vreun fior de poezie sentimentală care să fi dezlănţuit agitaţia ce pusese stăpînire pe casa cea mare a primarului. Adevărul e că nu exista nimic în afară de trei mari motive : primul, să repare nedreptatea făcută pe vremuri soţiei sale ; al doilea, să-i ofere fetei, Elizabethei-Jane, un cămin confortabil unde să trăiască sub ochii lui de părinte ; şi al treilea, să se pedepsească singur îndurînd spinii pe care toate aceste acte de reabilitare le aduceau cu ele, printre care şi scăderea reputaţiei sale în ochii lumii prin căsătoria cu o femeie de condiţie destul de umilă.

A fost pentru prima dată în viaţa ei cînd Susan s-a urcat într-o trăsură atunci, în ziua nunţii, şi anume în trăsura care a tras la poarta casei lor să le ducă, pe ea şi pe Elizabeth-Jane, la biserică. Era o dimineaţă fără vînt şi cu o ploaie călduţă de noiembrie, care cădea ca o făină cernută fin şi se prindea într-o pulbere măruntă de plușul pălăriilor şi al hainelor. Puţină lume se adunase la uşa bisericii, deşi înăuntru se înghesuiseră mulţi. Scoţianul îndeplinea funcţia de cavaler de onoare ; era bineînţeles singurul, în afară de actorii principali, care să ştie adevărata situaţie a mirilor. Era totuşi prea tînăr şi cu prea puţină experienţă de viaţă, prea cumpănit, prea judicios, prea conştient de aspectul serios al unei asemenea ceremonii, pentru a pătrunde sensul ei dramatic. Pentru aceasta ar fi fost nevoie de geniul deosebit al unui Christopher Coney, sau Solomon Longways, sau Buzzford şi al altor tovarăşi de ai lor. Dar aceştia nu ştiau nimic despre taina lui Henchard, deşi, cînd se apropie ceasul ieşirii din biserică, se adunară pe trotuarul din faţă şi începură să discute amănunţit subiectul la ordinea zilei, în lumina părerilor lor.

— Acu-s patruşcinci de ani de cînd stau în oraşul ăsta, zise Coney, şi să-mi sară ochii dac-am mai văzut vreodată un bărbat care să aştepte aşa de mult şi să se aleagă cu aşa de puţin ! După asta, s-ar zice că nici ţie, Nance Mockridge, nu ţi-a trecut vreamea să-ţi găseşti ursitu'.

Remarca era adresată unei femei care stătea în spatele lui — chiar cumătra care arătase celorlalte femei din piaţă pîinea cea rea făcută din grîul lui Henchard, în ziua cînd Elizabeth şi cu mama ei veniseră în Casterbridge.

— A dracului să fiu dacă aş lua pe unu' ca ăsta sau ca tine, răspunse cucoana ofensată. Despre tine, Christopher, ştim noi cît îţi face pielea, aşa că mai taci şi las-o încurcată. Cît despre primar — păi umblă vorba (coborînd glasul) că n-a fost la început decît un sărăntoc, muncitor pe lîngă vreo parohie — eu nu zic asta, Doamne fereşte — da aşa auz lumea vorbind, cică a fost muncitor şi că la început n-avea nici după ce bea apă.

— Şi acu' fiecare clipă a lui înseamnă bani grei, bodogăni Longways. Cînd se spune aşa ceva despre un om, atunci ăla e om cu vază în lume !

Întorcînd capul, văzu o faţă ca o lună plină brăzdată de creţuri şi recunoscu chipul zîmbitor al grăsanei care ceruse scoţianului un alt cîntec la hanul Trei Marinari.

— Ei, mătuşă Cuxsom, o apostrofă el, ce zici de asta ? Slăbănoaga aia de doamna Newson, doar piele şi os, şi-a găsit un al doilea bărbat s-o ţie, şi o femeie cu tonajul dumitale nu-şi poate găsi !

— Nici nu-mi trebuie. N-am nevoie să mă mai bată vreunul ! Cuxsom s-a dus pe ceea lume, şi tot aşa poa' să se ducă, după mine, toţi ăi de poartă nădragi.

— Da, cu voia Domnului, toţi ăi de poartă nădragi s-or duce într-o zi.

— Nu face, la anii mei, să mă gîndesc la alt bărbat, continuă doamna Cuxsom. Da', să ştiţi, pot să mă jur că sînt de neam tot aşa de bun ca mireasa asta.

— Adevărat, mama dumitale era o femeie tare cumsecade — mi-aduc aminte de ea. A primit şi un premiu de la Societatea Agricolă pentru că a născut cei mai mulţi copii sănătoşi, fără să ceară ajutoare de la parohie, şi pentru alte minuni de virtute.

— Asta a fost pricina că nu ne-am putut ridica capu' mai sus — gurile alea multe de hrănit.

— Păi da ; unde sug purcei mulţi se subţie osînza.

— Şi ţi-aduci aminte, Christopher, cum cînta biata mama ? urmă doamna Cuxsom, aprinzîndu-se la flacăra amintirilor. Şi cum mergeam cu ea la danţ la Mellstock, mai ţii minte ? La coana Ledlow, mătuşa fermierului Shinar, ţii minte ? Aia, căreia îi ziceau Piele-de-broască, fiindcă avea pielea gălbejită şi pistruiată, ţii minte ?

— Ţin, hă, hă, cum să nu ţin, răspunse Christopher Coney.

— Şi eu mi-aduc bine aminte că eram şi eu, dragă Doamne, un fel de codană — nici copil nici femeie, cum s-ar zice. Da' mai ştii — şi-l împunse pe Solomon cu degetul în umăr, în timp ce ochii îi scînteiau între crăpăturile pleoapelor — mai ştii vinu' ăla dulce, şi sfeşnicele de argint, şi cum i s-a făcut rău lu' Joan Dummett cînd ne întorceam acasă, şi Jack Priggs a trebuit s-o care în spinare prin glod, şi cum i-a dat drumu' în ţarcu' vacilor lăptarului Sweetapple, şi noi a trebuit să-i ştergem rochia cu smocuri de iarbă — se făcuse într-un hal făr-de hal !

— Aşa, că bine zice — hă — hă ce vremuri bune erau atunci, în tinereţe ! Cît mai cutreieram pe jos, şi acu' abia dacă pot să calc peste o brazdă !

Amintirile lor fură întrerupte de apariţia perechii recăsătorite — Henchard privea în jur la grupul de gură-cască cu acea privire greu de desluşit, care părea cînd să exprime satisfacţie, cînd dispreţ înverşunat.

— Eh, se vede că nu-s potriviţi, observă Nance Mockridge. Deşi el cică e nebăutor de spirtoase, n-o să-l ţie ea mult pe lîngă casă. Are o căutătură de fustangiu, şi o să-şi dea în petec curînd.

— Vorbe... Las' că e om bun, aşezat ! Unii prea strîmbă din nas la noroc. Dacă aş fi fost pusă să aleg din toată lumea asta cît e de mare, n-aş fi găsit un bărbat mai bun. O amărîtă de femeie ca ea, i-a pus Dumnezeu mîna-n cap, şi a luat-o şi fără o leţcaie.

Trăsura porni prin ceaţă şi privitorii se împrăştiară.

— Nici nu ştii ce să mai crezi, în vremurile astea, făcu Solomon. Ieri muri un om, căzu de-a-n picioarelea — la numai cîteva mile de aici. Şi dacă mai pui la socoteală şi

vremea asta umedă, nu face în ziua de azi să te apuci de vreo treabă mai serioasă. Parcă nici nu-mi sînt boii acasă de vreo săptămînă-două, de cînd n-am mai băut nimic la masă decît bere slabă de nouă penny, aşa că o să intru să mă încălzesc niţel la Trei Marinari, în drum spre casă.

— Poate că merg şi eu cu tine, Solomon, zise Christopher ; mă simt cam încleiat, ca melcul în găoace.

XIV

O adevărată vară tîrzie începu în viaţa doamnei Henchard, odată cu intrarea în casa cea mare şi în respectabila orbită socială a soţului ei. Şi vara era tot atît de luminoasă cît pot fi asemenea anotimpuri. Ca să nu tîjească după mai multă afecţiune decît îi putea el oferi, îşi impusese ca o datorie să simuleze mulţumirea în manifestările-i exterioare. Printre alte lucruri, grilajul de fier care zăcea sub o pojghită de rugină de vreo optzeci de ani încoace fu vopsit în verde deschis, iar ferestrele georgiene cu drugi laţi şi ochiuri mici au fost şi ele înviorate cu trei straturi de vopsea albă. Era tot atît de bun cu soţia lui pe cît putea fi un bărbat care mai era şi primar şi epitrop al bisericii, pe deasupra. Casa era încăpătoare, camerele înalte şi coridoarele largi, iar cele două femei modeste nu reuşeau să o umple — nici măcar să-şi facă simţită prezenţa.

Pentru Elizabeth-Jane era o mare bucurie să stea acolo. Libertatea de care se bucura, bunăvoinţa cu care era tratată erau peste aşteptările ei. Viaţa tihnită, uşoară, îmbelşugată pe care o adusese căsătoria mamei ei însemna cu adevărat începutul unei mari schimbări ce se petrecea în fiinţa Elizabethei. Descopri că putea să aibă orice podoabe şi lucruri frumoase pe care şi le dorea, căci după cum spunea zicala medievală : „A lua, a avea şi a păstra sînt vorbe plăcute de auz". Cu lipsa de griji, veni şi împlinirea, si cu împlinirea, frumuseţea. De cunoştinţe firești — fruct al unei mari intuiţii — nu ducea lipsă, dar altele dobîndite prin învăţătură, din păcate nu avea. Cu trecerea iernii

și a primăverii, fața și trupul slab i se rotunjiră și-și îndulciră liniile ; brazdele de pe fruntea-i tînără se netezirăculoarea pămîntie a pielei, pe care o socotea sortită de natură, dispăru odată cu belșugul de lucruri bune care o înconjurau, și obrajii îi înfloriră. Uneori chiar ochii ei mari, căprui și mereu gînditori arătau o șăgalnică veselie ; dar asta se întîmpla foarte rar ; înțelepciunea care răzbătea prin ei nu se asocia ușor cu o asemenea dispoziție ușuratică. Ca tuturor oamenilor care au trecut prin multe greutăți, veselia i se părea fără rost, nesăbuită pentru a fi adoptată în doze mai mari decît scurte clipe de destindere, în răstimpuri. Fusese prea de timpuriu învățată să judece lucrurile cu seriozitate, pentru a părăsi deodată acest obicei. Nu simțise niciodată acele veselii sau triști care cuprind uneori fără motiv aparent mințile multor oameni, niciodată — pentru a parafraza un poet al zilelor noastre — niciodată nu se ivea vreun nor în sufletul Elizabethei-Jane, fără ca ea să știe cum ajunsese acolo ; iar bucuria ei de acum era în raport direct cu factorii care o justificau.

S-ar fi putut crede că o fată care se trezește deodată frumoasă, bine situată și posesoarea, pentru prima dată în viața ei, a unor bani de buzunar, se va repezi să se împopoțoneze cu tot felul de găteli. Dar nu. Înțelepciunea cu care Elizabeth se purta în toate cele apărea și mai evidentă în materie de îmbrăcăminte. A nu te grăbi să folosești ocaziile ce ți se oferă de a merge pe calea lesnicioasă a plăcerilor este o obișnuință tot atît de prețioasă ca și aceea de a folosi din plin prilejurile de a porni la acțiune. Ea o făcea printr-o putere de înțelegere înnăscută, care era aproape genială. Astfel, se feri să apară în primăvara aceea ridicîndu-și semeț capul ca o floare de apă, înfoiată în mătăsuri și zorzoane, cum ar fi făcut cele mai multe fete din Casterbridge în situația ei. Triumful ei era temperat de prudență ; avea încă acea teamă a șoarecelui de cîmp față de plugul destinului, care i-ar putea tăia cuibul, în ciuda frumoaselor sale promisiuni, o teamă obișnuită printre oamenii chibzuiți, care au îndurat de timpuriu sărăcia și asuprirea.

„N-am să fiu nicidecum prea veselă," își zicea ea. „Asta ar stîrni Providența împotriva noastră și ar îndemna-o

să ne azvîrle de-a berbeleacul, pe mama şi pe mine, şi să ne bată cu toate necazurile, cum făcea înainte."

O puteai vedea acum pe Elizabeth-Jane purtînd o bonetă de mătase neagră, o mantilă de catifea sau o jachetă scurtă de mătase, o rochie închisă la culoare şi o umbreluţă. La acest ultim articol, desfiinţase franjurile şi ceruse să fie bordată cu o margine simplă, cu un mic inel de fildeş, pentru a ţine faldurile strînse. Era curios că avea nevoie de o umbrelă de soare. Descoperise însă că odată cu limpezirea tenului ei şi cu ivirea obrajilor trandafirii, pielea ei devenise mai sensibilă la razele soarelui. De acum încolo începu să-şi protejeze obrajii, socotind lipsa de pete ca un atribut al feminităţii.

Lui Henchard îi era tare dragă, iar fata ieşea cu el în lume mai des decît cu mama ei. Într-o zi, înfăţişarea ei păru atît de atrăgătoare, încît el o privi cu mai multă stăruinţă.

— S-a întîmplat să am panglica asta în casă, aşa că am pus-o, vorbi ea cu o voce pierită, gîndind că el ar putea fi nemulţumit de o găteală mai viu colorată pe care îndrăznise să o pună pentru prima dată.

— Da — desigur — foarte bine. Fă cum îţi place, sau mai curînd cum te sfătuieşte mama. Eu n-am nimic împotrivă — Doamne fereşte !

În casă, ea purta părul despărţit de o cărare care se încovoia ca un curcubeu alb de la o ureche la alta. Tot cea ce se afla în partea din faţă a acelei linii era acoperit cu zulufi deşi ; tot ce era în spate era pieptănat lins şi adunat într-un conci.

Cei trei membri ai familiei stăteau într-o zi la prînzul de dimineaţă şi Henchard privea în tăcere, cum făcea adesea, acest păr de culoare castanie — mai mult deschisă decît închisă.

— Credeam că părul Elizabethei-Jane — nu-mi spuneai tu că părul fetei promitea să fie negru cînd era copilă ? o întrebă pe nevastă-sa.

Ea privi încurcată, îi făcu semn cu piciorul şi murmură :

— Aşa ziceam ?

Îndată ce Elizabeth se retrase în camera ei, Henchard reluă subiectul :

— Era cît pe ce să mă dau de gol adineauri ! Ceea ce voiam să spun era că părul fetei promitea să fie mai închis cînd era mică.

— Aşa era, dar părul se schimbă cu vremea ! replică Susan.

— Ştiu că părul copiilor se închide la culoare, dar nu ştiam că se poate şi deschide.

— Ba da.

Şi aceeaşi expresie de stînjeneală îi apăru pe faţă, o expresie a cărei cheie ne-o va da numai viitorul. Jena îi dispăru, în timp ce Henchard continua :

— Ei, cu atît mai bine. Să ştii, Susan, vreau ca fata să se numească domnişoara Henchard şi nu domnişoara Newson. Mulţi oameni chiar aşa îi şi spun, din nebăgare de seamă — e de fapt numele ei legal, aşa că ar putea deveni şi numele ei obişnuit — nu-mi place numele celălalt cînd îl aud dat propriului meu copil. Am să public schimbarea de nume în ziarul din Casterbridge. Aşa se face. Ea nu o să aibă nimic împotrivă ?

— Nu, nu, firește. Dar...

— Bine, atunci aşa am să fac, zise el hotărît. Bineînţeles, dacă ea o doreşte ; cred că şi tu vrei acest lucru ca şi mine, nu ?

— Da, sigur — dacă ea se învoieşte, să facem asta, neapărat, replică ea.

Apoi doamna Henchard se purtă oarecum straniu, incorect s-ar putea zice, dacă fapta ei n-ar fi fost dictată de emoţie şi plină de hotărîrea fermă a celui care vrea să facă binele cu orice risc. Se duse la Elizabeth-Jane, pe care o găsi cosînd în micul ei salonaş de sus şi-i spuse ceea ce i se propusese în legătură cu numele ei.

— O să primeşti aşa ceva ? Nu e lipsă de respect faţă de bietul Newson — acum că s-a prăpădit ?

Elizabeth reflectă :

— Am să mă mai gîndesc, mamă.

Cînd, mai tîrziu, în aceeaşi zi, îl văzu pe Henchard, abordă imediat subiectul, într-un fel care arăta că gîndurile trezite de cuvintele mamei stăruiseră mai îndelung în mintea ei.

— Doriţi chiar aşa de mult să-mi schimb numele, domnule ? întrebă ea.

— Dacă doresc mult ? Doamne sfinte, ce caz faceţi voi femeile din toate fleacurile ! Am făcut şi eu o propunere — atîta tot. Tu, Elizabeth-Jane, fă cum crezi. Să mă bată Dumnezeu dacă mă interesează ce faci. Vreau să-ţi spun că n-are rost să primeşti, numai ca să-mi faci pe plac.

Astfel, problema schimbării numelui a fost părăsită ; nu s-a mai vorbit de ea şi nu s-a făcut nimic, iar Elizabeth a rămas tot domnişoara Newson, şi nu domnişoara Henchard, cum era, de fapt, numele ei legal.

Între timp, marele comerţ cu grîu şi furaje condus de Henchard înflorea sub conducerea lui Donald Farfrae, aşa cum nu înflorise nicicînd înainte. Dacă în trecut mersese cu hopuri, acum mergea ca pe roţi bine unse. Vechiul şi rudimentarul sistem *viva voce* [1] al lui Henchard, în care totul depindea de memorie, iar tranzacţiile se încheiau doar verbal, a fost complet desfiinţat. Scrisori şi registre luară locul formulelor consacrate : „îl iau“ şi „al dumitale să fie“ şi, ca în toate asemenea cazuri, pitorescul primitiv al vechii metode dispăru odată cu inconvenientele ei.

Poziţia camerei pe care o ocupa Elizabeth-Jane, aşezată desul de sus în casa lui Henchard, dominînd grădina şi curtea cu depozitele-i de fîn şi hambarele-i de grîne, îi dădea prilejul să observe tot ce se petrecea acolo. Vedea că domnul Henchard şi Donald erau nedespărţiţi. Cînd mergeau alături, Henchard îşi sprijinea adesea mîna într-un gest de familiaritate pe umărul administratorului său, ca şi cum Farfrae ar fi fost doar un frate mai tînăr, pe care se sprijinea cu atîta greutate, încît silueta subţirică a acestuia părea să se încovoaie sub povara braţului puternic. Uneori auzea adevărate cascade de rîs din partea lui Henchard, stîrnite de ceva ce spusese Donald, acesta din urmă însă avînd un aer cu totul inocent şi serios. În viaţa lui oarecum singuratică. Henchard găsea prezenţa tînărului tot atît de plăcută pentru a-i ţine de urît, pe cît îi era de folositoare pentru sfaturi practice. Mintea ageră a scoţianului îi trezea aceeaşi admiraţie pe care o simţise din primul ceas al întîlnirii lor. Părerea proastă şi abia disimulată pe care o avea despre vigoarea şi calităţile fizice ale

[1] Oral. fără registre.

scoţianului Farfrae era mai mult decît compensată de imensul respect pe care-l nutrea pentru inteligenţa lui.

Ochii atenţi ai fetei descoperiseră că afecţiunea leonină a lui Henchard pentru tînărul lui prieten, dorinţa lui permanentă de a-l avea pe Farfrae în preajma-i, se manifesta uneori ca o tendinţă de dominare, care totuşi era imediat înfrîntă, cînd Donald dădea semne de adevărată supărare. Într-o zi, privind de la geamul ei de sus cele două siluete din curte, îl auzi pe Farfrae spunînd, în timp ce stăteau lîngă portiţa dintre curte şi grădină, că obiceiul de a merge pretutindeni împreună anihila oarecum valoarea lui Farfrae, ca o a doua pereche de ochi care să fie folosiţi în locurile unde nu ajungea ochiul stăpînului.

— Dă-o-ncolo ! strigă Henchard. Ce contează ce zice lumea ! Mie-mi place să am pe cineva cu care să stau de vorbă. Acum, hai cu mine să mîncăm ceva şi nu te gîndi prea tare la lucrurile astea, că mă-nnebuneşti.

Cînd Elizabeth era împreună cu mama ei, pe de altă parte, îl vedea adesea pe scoţian privindu-le cu un interes plin de curiozitate. Faptul că o întîlnise la Trei Marinari nu era un motiv suficient pentru a justifica atitudinea lui, mai ales că atunci cînd ea intrase în odaia lui, el nici nu ridicase ochii s-o privească. De fapt, se uita mai mult la mama ei decît la ea, spre dezamăgirea naivă, inconştientă şi explicabilă a fetei. Calităţile ei nu i se păreau destul de atrăgătoare pentru a justifica atenţia lui, şi hotărî că poate totul era doar o părere, o impresie greşită pe care o dădea felul de a privi al domnului Farfrae.

Nici nu bănuia cauza mai adîncă a acestei atitudini. şi care, fără vreun element de vanitate personală, era determinată de faptul că Donald era singurul care ştia adevărul despre motivele purtării lui faţă de palida, crud încercata mamă ce păşea alături de ea. Bănuielile ei cu privire la trecut nu luau decît forme vagi, nedefinite, născute din lucruri auzite sau văzute din întîmplare — simple presupuneri că Henchard şi cu mama ei s-ar fi iubit în tinereţe şi că s-ar fi certat şi despărţit apoi.

Oraşul Casterbridge, după cum am mai spus, era un conglomerat de clădiri aşezate în mijlocul lanurilor de grîu. Nu existau suburbii în sensul modern al cuvîntului, sau alte forme de tranziţie între oraş şi ţară. Oraşul stătea per-

fect distinct şi clar detaşat de cîmpia mănoasă din jur, ca o tablă de şah pe o masă verde ; băiatul vreunui plugar putea să stea sub o claie de orz şi să azvîrle cu o piatră pe fereastră în biroul vreunui funcţionar ; secerătorii care legau snopi făceau semne cunoscuţilor lor ce se plimbau pe trotuare ; judecătorul înveşmîntat în robă roşie, cînd condamna un hoţ de oi, îşi pronunţa sentinţa în acordurile behăiturilor care intrau pe fereastră, venind de la restul turmei ce păştea în vecinătate ; iar la execuţii capitale, mulţimea aştepta în imediata apropiere a spînzurătorii pe o pajişte, de unde vacile fuseseră vremelnic mînate mai departe, pentru a face loc spectatorilor. Grînele ce creşteau pe cîmpia mai înaltă din afara oraşului erau depozitate de fermieri în hambarele lor din cartierul de răsărit, Durnover, unde şi locuiau.

Aici clăile de grîu dominau vechea stradă romană şi îşi apropiau muchiile de turnul bisericii ; hambare cu acoperiş de stuf, cu uşi înalte ca porţile templului lui Solomon, se deschideau direct pe şoseaua principală. Hambarele erau într-adevăr atît de numeroase, încît la fiecare cinci-şase case apărea cîte unul. În această parte a oraşului locuiau tîrgoveţi care zilnic călcau prin arătură şi păstori strînşi între ziduri de cetate. O stradă mărginită de gospodării ţărăneşti — o stradă asupra căreia îşi exercita autoritatea primarul şi corporaţia, dar care răsuna încă de loviturile înfundate ale îmblăciului, de uruiturile vînturătoarelor şi de ţîrîitul laptelui muls în doniţe, o stradă care nu avea în ea absolut nimic urban — ăsta era cartierul Durnover din Casterbridge.

Henchard, cum era şi firesc, făcea mult comerţ cu această pepinieră sau seră de mici fermieri, atît de apropiată de inima oraşului, iar furgoanele sale treceau adesea pe-aici.

Într-o zi, cînd se făceau pregătiri să se aducă nişte grîu de la una din fermele mai sus pomenite, Elizabeth-Jane primi un bileţel, în care i se cerea să fie aşa de bună şi să vină imediat la unul din grînarele din Durnover Hill. Cum acesta era tocmai hambarul al cărui grîu îl cumpărase Henchard, ea crezu că invitaţia de a merge acolo era în legătură cu transportul grînelor şi porni numaidecît, avînd

doar grijă să-şi pună o pălărie. Hambarul era în ograda fermei şi fusese clădit pe tălpi de piatră, destul de înalte pentru ca un om să încapă dedesubt. Poarta era deschisă, dar înăuntru nu se vedea nimeni. Totuşi, ea intră şi aşteptă. În scurtă vreme văzu o siluetă apropiindu-se de poartă — era Donald Farfrae, care privi spre ceasul din turnul bisericii şi intră în curte. Dintr-o inexplicabilă sfiiciune, o dorinţă de a nu-l întîlni acolo singură, fata urcă repede scara care ducea la uşa hambarului şi intră, înainte ca el s-o fi văzut. Farfrae păşi mai departe crezîndu-se singur şi, cum începuseră să cadă cîteva picături de ploaie, se apropie şi se adăposti sub streaşina unde stătuse şi ea mai înainte. Aici se rezemă de una din tălpile hambarului şi se pregăti să aştepte cu răbdare. Era clar că şi el aştepta pe cineva. Putea oare fi ea cea aşteptată ? Dar dacă era aşa, de ce ? După cîteva minute Farfrae se uită la ceas şi apoi scoase din buzunar un bilet, aidoma cu cel pe care îl primise ea însăşi.

Situaţia începea să devină jenantă şi cu cît fata aştepta mai mult, cu atît devenea mai penibil. Să iasă pe uşa aflată chiar deasupra capului lui şi să coboare scara, arătînd că se ascunsese acolo, părea un lucru atît de prostesc încît nu se putea hotărî să-l facă. O vînturătoare se afla chiar lîngă ea şi, pentru a-şi calma tensiunea nervoasă, îi mişcă uşor mînerul ; îndată un nor de pleavă îi năpădi faţa, îi acoperi hainele şi pălăria şi i se agăţă de mantilă. Probabil că el auzise zgomotul, căci privi în sus şi apoi urcă treptele.

— Ah — e domnişoara Newson, zise el îndată ce-i desluşi chipul în întunericul dinăuntru. Nu ştiam că eşti aici. Am venit conform înţelegerii şi sînt la ordinele dumitale.

— O, domnul Farfrae, bîigui ea. Şi eu am venit. Dar nu ştiam că dumneata erai cel care dorea să mă vadă, altfel aş...

— Eu... doresc să te văd ? Oh, nu — cel puţin, vreau să zic, mă tem că e la mijloc o greşeală.

— Nu mi-ai spus dumneata să vin aici ? Nu mi-ai scris asta ? şi Elizabeth îi întinse biletul.

— Nu. Nici nu mi-a trecut prin minte ! Iar dumneata — nu m-ai chemat dumneata ? Nu e acesta scrisul dumitale ? şi îi arătă biletul primit de el.

— Nicidecum.

— Dacă e într-adevăr aşa, atunci probabil că e cineva care vrea să se întîlnească cu noi amîndoi. Poate ar fi bine să mai aşteptăm puţin.

În această perspectivă mai zăboviră un timp. Figura Elizabethei-Jane luase o expresie de linişte ca de pe alt tărîm, iar tînărul scoţian privea pe sub grînar de cîte ori se auzea cîte un pas pe stradă, pentru a vedea dacă trecătorul nu va veni să le spună că el îi chemase. Au privit amîndoi picăturile de ploaie alunecînd pe acoperişul de paie al şurii din faţă — pai după pai —pînă cînd ajungeau jos ; dar nimeni nu se ivi, şi acoperişul grînarului începu să picure.

— Persoana nu pare să mai vină, zise Farfrae. E probabil o farsă, şi în acest caz e păcat că ne-am pierdut timpul aici, cînd sînt atîtea lucruri de făcut.

— E o mare îndrăzneală, zise Elizabeth.

— Ai dreptate, domnişoară Newson. O să aflăm noi într-o zi ce a însemnat asta, fii sigură, şi cine a făcut-o. Nu-mi pasă aşa de mult că m-a deranjat pe mine, dar pe dumneata, domnişoară...

— Nu m-a supărat prea mult, replică ea.

— Nici pe mine.

Din nou tăcură.

— Bănuiesc că eşti nerăbdător să te înapoiezi în Scoţia, nu-i aşa, domnule Farfrae ? întrebă fata.

— O, nu, domnişoară Newson. De ce-aş fi ?

— Aşa mă gîndeam, după cîntecul pe care l-ai cîntat la Trei Marinari — despre Scoţia şi căminul natal. Vreau să zic că le simţeai aşa de adînc în inimă, că ne-a impresionat pe toţi.

— Da, ştiu, am cîntat acolo — aşa-i. Dar, domnişoară Newson, şi aici vocea lui Donald avu o modulaţie muzicală între două semitonuri, cum făcea întotdeauna cînd devenea serios, e adevărat că simţi un cîntec cîteva clipe şi ochii ţi se umplu de lacrimi ; dar după ce îl termini şi l-ai scos din inimă, nu te mai gîndeşti la el multă vreme.

O nu, nu ţin să mă întorc acasă ! Totuşi, pot să-ţi cînt cu plăcere cîntecul, oricînd vrei. Aş putea să-l cînt şi acum, n-aş avea nimic împotrivă.

— Îţi mulţumesc foarte mult. Dar mă tem că trebuie să plec — chiar dacă n-a stat ploaia.

— Da, bine. Atunci, domnişoară Newson, mai bine nu vorbi nimănui despre această păcăleală, şi n-o lua în seamă. Şi dacă persoana cu pricina îţi spune ceva, fii politicoasă cu el sau cu ea, ca şi cum nu te-ar fi supărat, aşa ca isteţul să nu mai aibă de ce rîde. Vorbind astfel, ochii săi rămaseră aţintiţi pe rochia ei, încă presărată cu pleavă. Ai praf şi pleavă de grîu pe rochie, poate că nu ştiai, spuse el pe un ton de extremă delicateţe. E foarte rău să ţi se ude hainele de ploaie, cînd au pleavă pe ele. Apa le îmbîcseşte şi le strică. Lasă-mă să te ajut — cel mai bine s să sufli.

Cum Elizabeth-Jane nici nu consimţi, nici nu refuză, Donald Farfrae începu să-i sufle pe părul de pe ceafă, de pe tîmple, apoi pe gît şi pe pălărie şi pe mantilă, în timp ce Elizabeth tot zicea : „O, mulţumesc !“ la fiecare suflare.

În sfîrşit, fu destul de curată, deşi Farfrae, după ce trecuse primul moment de uimire şi îngrijorare, nu părea nicidecum grăbit să plece.

— Mă duc acum să-ţi aduc o umbrelă, zise el.

Ea refuză oferta, ieşi în ploaie şi plecă. Farfrae mergea încet în urma ei, privind gînditor la silueta care se îndepărtă şi fluierînd încetişor „Cum coboram prin Cannobie“.

XV

La început frumuseţea domnişoarei Newson, care înmugurea pe zi ce trecea, nu stîrni interesul nimănui în Casterbridge. E adevărat că ochii lui Donald Farfrae erau acum atraşi de aşa-numita fiică vitregă a primarului, dar numai ochii lui. Adevărul e că ea ilustra foarte puţin des-

crierea plină de subînțeles a profetului Baruch : „Fecioară căreia îi place să se veselească".

Cînd mergea prin lume, părea să fie preocupată de o încăpere lăuntrică plină de gînduri și să aibă puțină nevoie de obiectele vizibile din jur. Lua hotărîri curioase de a-și înfrîna anumite gusturi mai frivole în materie de îmbrăcăminte, pentru că nu socotea potrivit cu viața ei din trecut să se împopoțoneze cu ostentație numai pentru că devenise bogată. Dar nimic nu e mai insidios decît nașterea dorințelor din simple capricii, și a unor nevoi apărute din dorințe. Într-o dimineață de primăvară, Henchard îi dădu Elizabethei o cutie de mănuși în culori delicate. Ea voia să le poarte, pentru a arăta că bunătatea lui îi făcuse plăcere, dar nu avea nici o bonetă care să se armonizeze cu mănușile. Din considerente estetice, crezu că-și poate permite cumpărarea unei astfel de bonete. Cînd avu boneta care să meargă cu mănușile, îi lipsea rochia care să se potrivească cu boneta. Era acum absolut necesar să-și completeze toaleta ; își comandă rochia, dar descoperi apoi că nu avea o umbrelă care să meargă cu rochia. Unde merge mia, meargă și suta ; își cumpără și umbrela, și acum ținuta era completă.

Toată lumea o privea și unii spuneau că fosta ei simplitate era doar o artă care ascunde „delicata înșelăciune" despre care vorbește La Rochefoucauld ; că fata produsese un efect evident, prin contrast, și o făcuse într-adins. De fapt, nu era adevărat, dar rezultatul apăru în curînd, căci îndată ce Casterbridge-ul o socoti prefăcută, o consideră și demnă de a fi luată în seamă. „E prima dată în viața mea că sînt admirată așa de mult," își zicea ea, „deși poate tocmai de cei a căror admirație nu-ți face cinste."

Dar Donald Farfrae o admira și el, și totul părea îmbătător ; feminitatea ei nu se manifestase încă cu atîta putere, căci în primii ani ai tinereții ea își dezvoltase mai mult calități general umane decît feminine.

Într-o zi, după un succes nemaiîntîlnit înainte, se întoarse acasă, urcă în camera ei și se aruncă pe pat cu fața în jos, uitînd cu totul că ar putea mototoli sau strica toaleta. „Doamne Dumnezeule," șopti ea, „să fie adevărat ? Iată-mă devenind frumusețea orașului !"

După ce se mai gîndi un timp, obişnuita ei frică de a nu exagera aparenţele se schimbă într-o adîncă tristeţe. „E ceva greşit în toate astea." medită ea. „Dacă lumea ar şti ce fată fără învăţătură sînt — că nu ştiu nici italieneşte, şi nici să folosesc globul pămîntesc, şi nici alte ştiinţe pe care le învaţă ei în şcoli, cum m-ar mai dispreţui ! Mai bine aş vinde toate gătelile astea şi mi-aş cumpăra nişte cărţi de gramatică, dicţionare şi o istorie a tuturor filozofilor !"

Privi pe fereastră şi-l văzu pe Henchard cu Farfrae în ograda cu fîn, discutînd cu acea cordialitate impetuoasă din partea primarului şi jovială modestie din partea celui de-al doilea, care se vădea acum mereu în relaţiile lor. Prietenia între bărbaţi ! Ce forţă aspră îi leagă, aşa cum dovedeşte exemplul acestora doi ! Şi totuşi, sămînţa care avea să clintească din loc temelia acestei prietenii încolţea chiar atunci într-o fisură a construcţiei.

Era aproape ora şase ; muncitorii plecau acasă unul cîte unul. Ultimul care plecă era un flăcău de vreo nouăsprezece-douăzeci de ani, cu umerii căzuţi, clipind nedumerit şi avînd o tendinţă să rămînă cu gura căscată la cel mai mic pretext, probabil din cauză că nu avea bărbie care să o sprijine. Henchard strigă după el, în timp ce omul ieşea pe poartă :

— Hei, Abel Whittle !

Whittle se întoarse şi se apropie în fugă.

— Da, domnule ! făcu el cu un fel de împotrivire sugrumată în gîtlej, ca şi cum ar fi ştiut ce-l aşteaptă.

— Îţi mai spun o dată — să vii la timp mîine. Vezi ce ai de făcut, ai auzit ce ţi-am spus şi ştii că cu mine nu-i de glumă.

— Da, domnule.

Apoi Abel Whittle plecă. Plecară şi Henchard cu Farfrae, şi Elizabeth nu-i mai văzu. Existau motive serioase pentru a justifica porunca pe care o dăduse Henchard. Bietul Abel, cum i se zicea, avea un vechi obicei de a dormi mai mult decît trebuie şi de a întîrzia la muncă. Dorinţa lui fierbinte era să ajungă printre primii, dar dacă tovarăşii lui uitau să tragă de sfoara pe care o lega întotdeauna de degetul cel mare de la picior şi o lăsa să atîrne pe fereastră

în acest scop, intenţia lui rămînea în aer... Nu reuşea să sosească la timp.

Cum lucra adesea ca mîna a doua la cîntăritul fînului ori la macaraua care ridica sacii, şi uneori mergea cu carele la ţară să aducă fînul sau grînele cumpărate, această slăbiciune a lui Abel producea multe încurcături. În săptămîna aceea făcuse pînă atunci în două diimineţi pe ceilalţi să-l aştepte aproape o oră ; asta era cauza ameninţării lui Henchard. Rămînea acum de văzut ce se va întîmpla a doua zi.

Bătu ora şase, şi nici urmă de Whittle. La şase şi jumătate, Henchard intră în curte ; caii erau înhămaţi la camionul cu care trebuia să meargă Abel, şi celălalt om aştepta de douăzeci de minute. Atunci Henchard începu să înjure, şi cum Whittle tocmai apărea gîfîind în acea clipă, negustorul de grîne se repezi la el, îi spuse cu încă o înjurătură că asta era ultima oară, că dacă mai întîrzie o dată — să-l ferească sfîntul — o să vină el singur să-l tragă jos din pat.

— Nu ştiu cum sînt făcut, stăpîne, zise Abel, mai ales pă 'năuntru, că mă ia aşa c-o amorţeală pă creieri de cad mort, poţi să tai şi lemne pe mine, după ce spui şi eu bruma de rugăciune seara. Să ştiţi că boala asta mi-a venit de cînd eram flăcăiandru, tocmai înainte de a începe să primesc tain de bărbat, şi nici nu pot ca să zic că mă bucur de patu' ăla, că nici n-am pus bine capu' jos şi am şi adormit buştean, şi înainte de a mă trezi de-a binelea, trebuie să mă scol. Mă frămînt de mi-am scos şi pipota din mine, da' n-am ce să-i fac. Acu' să vedeţi, aseară, înainte să mă culc, am mîncat doar o coajă de brînză şi...

— Nu vreau să ştiu nimic ! urlă Henchard. Mîine camioanele trebuie să plece la patru şi dacă nu eşti aici, să nu mai dai ochi cu mine. Te snopesc în bătaie.

— Da' lăsaţi-mă să vă explic, stăpîne...

Henchard îi întoarse spatele.

— M-a întrebat şi mi-a zis să-i spun, şi p'ormă nici nu vrea să audă ce latru eu, remarcă Abel adresîndu-se către curte în general. Acu' o să mă perpelesc toată noaptea de frica lui.

Drumul pe care trebuiau să-l facă a doua zi camioanele lui Henchard era un drum lung, pînă în Blackmoor Vale, şi la ora patru dimineaţa prin curte se şi vedeau felinarele de vînt. Dar Abel lipsea. Înainte ca vreunul din ceilalţi oameni să fi avut timpul să dea fuga pînă la casa lui Abel şi să-l cheme, Henchard apăru în poarta grădinii.

— Unde-i Abel Whittle ? N-a venit după tot ce i-am spus ? Pe Dumnezeul meu dacă nu mă ţin de cuvînt — omul ăsta nu înţelege de vorbă ! Mă duc la el.

Henchard se duse, intră în casa lui Abel, o cocioabă din Back Street, a cărei uşă nu era niciodată încuiată, fiindcă locatarii nu aveau ce să li se fure. Ajungînd lîngă patul lui Abel, răcni cu o voce de bas atît de puternică, încît Abel tresări din somn în aceeaşi clipă ; văzîndu-l pe Henchard aplecat deasupra lui, începu, ca galvanizat, să facă nişte mişcări spasmodice, care nu prea aveau nici o legătură cu acţiunea de a se îmbrăca.

— Jos din pat şi fugi la hambare, sau te dau afară din slujbă chiar azi. Să te-nveţi minte. Marş înainte, lasă pantalonii !

Nefericitul Whittle îşi aruncă în spinare o vestă cu mîneci şi reuşi, pînă ce coborî scara, să-şi tragă cizmele, în timp Henchard îi înfunda pălăria în cap. Apoi Whittle o luă la picior pe Back Street, cu Henchard păşind furios în urma lui.

Tocmai atunci Farfrae, care-l căutase pe Henchard în casă, ieşea pe poarta din spate şi văzu ceva alb fluturînd în întunericul dimineţii ; se dovedi mai tîrziu că erau poalele cămăşii lui Abel, care-i ieşeau de sub vestă.

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce-i asta ? întrebă Farfrae mirat, mergînd după Abel în curte.

Henchard rămăsese undeva mai în spate.

— Vedeţi dumneavoastră, domnu' Farfrae, îngăimă Abel îngrozit, dar cu un zîmbet resemnat... a zis că o să-mi pună pielea pe băţ dacă nu mă scol mai devreme, şi acu' chiar aşa o să facă... Vedeţi, n-am încotro, domnu' Farfrae, aşa devine cauza uneori. O să mă duc la Blackmoor Vale aproape dezbrăcat, dacă aşa a dat poruncă dumnealui, da' p'ormă îmi fac seama, nu poci să mai trăiesc după

aşa ruşine, că o să se zgîiască toate muierile de prin sate la goliciunea mea şi o să-şi rîdă de mine, ca de omu' fără nădragi. Dumneavoastră ştiţi, domnu' Farfrae, că pe mine tare mă costă lucrurile astea. Îmi plesneşte obrazu' de ruşine, şi mă bat nişte gînduri... O să-mi fac într-o bună zi seama ; asta-i. Văz că se apropie ceasu' ăla.

— Du-te acasă şi trage-ţi pantalonii şi vino la lucru ca un om în toată firea. Dacă nu te duci, o să-ngheţi şi o să răceşti de moarte.

— Mi-e frică să mă duc. Domnu' Henchard a zis că...

— Nu-mi pasă de ce-a spus domnul Henchard sau oricine altul ! e o adevărată neghiobie să stai aşa. Du-te şi îmbracă-te imediat, Whittle !

— Ei, ei, făcu Henchard, venind din spate, cine-i ăla care-l trimite acasă ?

— Eu sînt, zise Donald. Cred că gluma asta a fost dusă prea departe.

— Iar eu zic că n-a fost. Suie-te în camion, Whittle.

— Nu — cît mai sînt eu administrator aici, zise Farfrae. Sau trimiteţi omul acasă, sau plec din curtea asta pentru totdeauna.

Henchard îl privi, cu faţa deodată roşie şi înăsprită. Dar se stăpîni, şi nu spuse nimic, ochii lor se întîlniră. Donald se apropie, căci văzuse din privirea lui Henchard că începea să-i pară rău de fapta sa.

— Vedeţi, îl linişti Donald, un om cu situaţia dumneavoastră nu trebuie să se poarte aşa. E tiranic şi nedemn de dumneavoastră.

— Ba nu-i tiranic, murmură Henchard ca un copil îmbufnat. I-am făcut-o ca să ţină mine ! Apoi adăugă cu tonul unui om adînc rănit : De ce mi-ai vorbit aşa în faţa oamenilor, Farfrae ? Puteai să te stăpîneşti pînă eram singuri. Ah, ştiu eu de ce ! Ţi-am spus secretul vieţii mele — am fost un dobitoc să ţi-l spun — şi acum profiţi de faptul că mă ai la mînă.

— Îl şi uitasem, zise Farfrae simplu.

Henchard privi în pămînt, nu mai zise nimic şi plecă. În cursul aceleiaşi zile, Farfrae află de la alţi argaţi că

Henchard îi trimisese toată iarna cărbuni şi tutun bătrînei mame a lui Abel — şi asta-l făcu să fie mai puţin pornit împotriva patronului său. Dar Henchard continuă să fie tăcut şi posomrît, şi cînd unul din argaţi îl întrebă dacă trebuie să urce sau nu nişte ovăz în podul hambarului, răspunse scurt :

— Întreabă-l pe domnul Farfrae. El e stăpîn aici !

Moralmente, chiar aşa era ; nici nu putea fi îndoială. Henchard, care fusese pînă atunci omul cel mai admirat în cercul lui, nu mai era pe locul întîi. Într-o zi fetele unui fermier care murise în Durnover, vrînd să afle o părere competentă despre valoarea unei clăi de fîn, trimiseră un mesager pentru a ruga pe domnul Farfare să fie aşa de bun să vină pînă la ele acasă. Mesagerul, care era un băietan, întîlni în curte nu pe Farfrae, ci pe Henchard, pe care nu-l cunoştea.

— Foarte bine, zise acesta, am să vin.

— Dar, vă rog, nu vine domnu. Farfrae ? făcu băiatul.

— Eu tot am drum pe-acolo... De ce domnul Farfrae ? întrebă Henchard, cu privirea îngîndurată. De ce vor oamenii întotdeauna să vorbească cu domnul Farfrae ?

— Cred că fiindcă îl place lumea — aşa se zice.

— Aha — înţeleg — aşa zice lumea — hai ? îl plac fiindcă-i mai deştept ca domnul Henchard şi fiindcă ştie mai multe, şi într-un cuvînt, Henchard nu-i ajunge nici pînă la degetul cel mic, nu ?

— Da — chiar cum ziceţi, domnule — şi că...

— Ce, mai e şi altceva ? Bineînţeles, că o mai fi. Ei, ce e ? Hai zi, îţi dau şase penny să-ţi iei ceva de la bîlci.

— Şi cică e şi mai cumsecade şi că Henchard e un prost pe lîngă el, aşa zic oamenii. Şi nişte femei care se-ntorceau acasă de la lucru ziceau : „E o bomboană — un băiat de zahăr, pîinea lu' Dumnezeu, să-l pui la rană“ — aşa ziceau. Şi mai ziceau şi că e mult mai priceput ca Henchard, aşa ziceau.

— Vorbesc şi ele vrute şi nevrute ca să nu-şi hrănească gura de pomană, spuse Henchard cu ascunsă amărăcine. Ei, acum poţi să pleci. Vin eu să evaluez fînul, ai auzit ?

Băiatul plecă şi Henchard murmură ca pentru sine : „Mai bine ar fi el stăpîn aici, hm ?“

O luă spre Durnover. Pe drum îl ajunse din urmă pe Farfrae. Merseră un timp împreună, Henchard privind mai mult în pămînt.

— Parcă nu sînteţi în apele dumneavoastră, observă Farfrae.

— Ba da, mă simt bine, îl asigură Henchard.

— Dar păreţi cam abătut — sigur că arătaţi abătut. Păi, nu aveţi de ce vă supăra. Marfa pe care am adus-o de la Blackmoor Vale e de mîna întîi. Şi, fiindcă veni vorba, cei din Durnover vor să le evaluăm fînul.

— Da, chiar acolo mă duc.

— Vin şi eu cu dumneavoastră.

Cum Henchard nu răspunse nimic, Donald începu să fredoneze un cîntec pînă cînd, ajungînd în faţa fermei al cărei stăpîn murise, se opri mustrîndu-se :

— Ah, dar tatăl lor e mort şi eu intru în curte cîntînd. Cum de-am uitat ?

— Ţii aşa de mult să nu jigneşti sentimentele oamenilor ? se miră Henchard, zîmbind acru. De fapt, ştiu că ţii — mai ales în ce mă priveşte.

— Regret dacă v-am jignit cu ceva, replică Donald, oprindu-se în loc, cu o expresie care arăta că într-adevăr îi părea rău. De ce spuneţi asta ? Cum puteţi gîndi aşa ceva ?

Negura se ridică de pe fruntea lui Henchard şi, cînd Donald pronunţă ultimele cuvinte, se întoarse spre el, privindu-l mai mult în piept decît în faţă :

— Am auzit lucruri care m-au supărat, spuse el. Asta m-a făcut să-ţi vorbesc cu asprime — m-a făcut să uit ce eşti dumneata cu adevărat. De fapt, nici nu vreau să mai intru aici să văd fînul. Dumneata, Farfrae, poţi să-l preţuieşti mai bine ca mine. Te-au şi chemat. La unsprezece eu trebuie să iau parte la o şedinţă a consiliului comunal, şi se apropie ora.

Astfel se despărţiră, cu reînnoită prietenie. Donald ferindu-se să-i ceară lui Henchard lămuriri asupra unor lu-

cruri care nu îi apăreau foarte clare. Cît despre Henchard, era din nou liniştit ; şi totuşi, ori de cîte ori se gîndea la Farfrae, o făcea cu o teamă nelămurită şi adesea regreta că-şi deschisese inima faţă de el, încredinţîndu-i secretul vieţii sale.

XVI

Din această cauză purtarea lui Henchard faţă de Farfrae deveni, încetul cu încetul, mai rezervată. Era politicos — prea politicos — şi Farfrae se simţea foarte surprins de bunele lui maniere, apărînd acum pentru prima dată printre celelalte calităţi ale unui om care, deşi sincer şi prietenos, îi apăruse cam nesupus regulilor de bună purtare. Nu mai punea decît foarte rar, sau poate niciodată mîna pe umărul tînărului scoţian, cum făcuse pe vremuri, aproape turtindu-l cu greutatea unei prietenii de zeci de kilograme. Renunţă la obiceiul de a veni la locuinţa lui Donald, strigînd încă de pe coridor : „Hei, Farfrae, băiete, vino să mănînci ceva cu noi ! Nu sta aici singur, în sihăstrie !“ Dar în rutina zilnică a treburilor, nu intervenise aproape nici o schimbare. Astfel, vieţile lor se desfăşurau mai departe, pînă cînd o zi de sărbătoare şi veselie generală fu anunţată în toată ţara, în cinstea unui eveniment naţional care tocmai avusese loc.

Un timp, cei din Casterbridge, lenţi prin firea lor, nu luară nici o măsură. Apoi, într-o zi, Donald Farfrae pomeni despre el de faţă cu Henchard, întrebîndu-l dacă ar fi de acord să le împrumute cîteva prelate, lui şi altor cîţiva tineri, care se gîndeau să organizeze ceva vesel în ziua respectivă şi aveau nevoie de un adăpost, urmînd să încaseze şi o taxă de intrare pentru fiecare persoană.

— Ia cîte prelate pofteşti, răspunse Henchard.

Văzîndu-l pe administratorul său că se apucă de treabă, Henchard se simţi şi el îmboldit de un spirit de emulaţie. Se gîndea că fusese o neglijenţă din partea lui, ca primar,

să nu fi convocat o şedinţă mai înainte, pentru a discuta ce ar trebui făcut cu ocazia acestei sărbători. Dar Farfrae fusese atît de al naibii de iute în hotărîrea lui, încît nu mai dăduse prilej bătrînilor conducători ai oraşului să aibă vreo iniţiativă. Totuşi, nu era prea tîrziu ; şi gîndindu-se mai bine, îşi zise că ar putea să ia asupră-şi răspunderea organizării unei serbări, dacă ceilalţi consilieri comunali îi vor da mînă liberă. Firește, cu toţii se învoiră pe dată, majoritatea fiind formată din oameni comozi, cărora le plăcea să lase grijile pe seama altora.

Astfel Henchard începu pregătirile pentru o sărbătoare cu adevărat strălucită — demnă de venerabilul oraş pe care-l conducea. Cît despre baraca, lui Farfrae, Henchard aproape că o uitase ; doar cîteodată, aducîndu-şi aminte, îşi zicea : „Să ceară taxă de intrare pentru fiecare persoană — se vede că-i scoţian ! Cine o să-i plătească vreun ban ?“ Distracţiile pe care primarul plănuia să le ofere cetăţenilor trebuiau să fie complet gratuite.

Se învăţase într-atît să ceară părerea lui Donald în toate cele, încît cu greu se putea abţine să nu-l cheme la sfat. Dar de data asta se stăpîni. Nu, îşi zise el. Farfrae ar veni numaidecît cu tot felul de îmbunătăţiri, încît el, Henchard, ar rămîne doar ca un fel de vioara a doua, să cînte acompaniamentul la partitura strălucit executată de administratorul său.

Toţi aplaudară ideea sărbătorii populare propuse de primar, mai ales cînd se află că totul o să fie pe gratis.

La marginea oraşului se întindea un fel de plai verde, mai înalt, înconjurat de un val de pămînt în patru laturi — asemenea locuri, străjuite de vechi fortificaţii de lut, se întîlneau la tot pasul pe acolo ; pe acesta oamenii din Casterbridge îl foloseau de obicei pentru orice fel de adunare, fie tîrg de oi, fie petreceri de bîlci, care cereau mai mult spaţiu decît puteau oferi străzile oraşului. Într-o parte, plaiul cobora către rîul Froom, şi din orice punct ochii puteau cuprinde tot ţinutul din jur, pe o întindere de multe mile. Acest frumos platou urma să fie scena planurilor măreţe ale lui Henchard.

Primarul anunţă în tot oraşul, prin lungi afişe de culoare trandafirie, că vor avea loc jocuri de toate felurile ; o mică ceată de muncitori, sub directa lui supraveghere, începu să lucreze. Oamenii ridicară prăjini unse cu slănină, cu o şuncă afumată sau un burduf de brînză în vîrf, pentru ca fiecare să-şi poată încerca măiestria la căţărat. Aşezară garduri de nuiele în şiruri pentru întrecerile la sărituri, peste rîu întinseră o grindă alunecoasă cu un purcel viu legat la celălalt cap, care urma să fie cîştigat de cel ce va trece apa mergînd pe grindă şi va ajunge pînă la el. Se aduseră şi roabe pentru curse, măgari pentru un scop asemănător ; se clădi şi o platformă-ring pentru box, lupte şi alte sporturi sîngeroase, saci în care trebuia să sări etc. Pe deasupra, fidel, principiului său, Henchard oferea şi o gustare uriaşă, din care toţi locuitorii tîrgului erau invitaţi să se înfrupte pe gratis. Mesele fură aşezate lîngă latura interioară a valului de pămînt, iar deasupra lor se întinseră apărători de soare.

Mergînd încoace şi-ncolo, primarul privea cortul improvizat de Farfrae pe aleea de apus, care avea un aspect cu totul neatrăgător : prelate de diferite forme şi culori erau agăţate de pomi care se arcuiau deasupra, fără nici o preocupare pentru frumos. Acum era liniştit în cugetul lui, căci pregătirile făcute de el le întreceau cu mult pe ale administratorului său.

Sosi şi dimineaţa zilei festive. Cerul, care fusese deosebit de limpede pînă în ajun, era acum acoperit de nori şi vremea se arăta ameninţătoare, vîntul aducînd în palele lui iz de umezeală. Lui Henchard îi părea rău că fusese atît de sigur că va fi vreme frumoasă, dar era prea tîrziu pentru a amîna sau a modifica ceva, şi pregătirile continuară după program. La amiază începu să plouă mărunt şi perseverent, ploaia crescînd treptat în intensitate, încît era imposibil de prevăzut cît va dura sau dacă mai era vreo nădejde de vreme bună. Într-o oră, burniţa uşoară de la început se transformă într-o răpăială monotonă, iar apoi în torente care păreau că nu se vor sfîrşi niciodată.

Un număr de oameni se adunaseră totuşi plini de eroism, pe platou, dar către orele trei Henchard îşi dădu

seama că planul lui era sortit să se încheie cu un eşec total. Din şuncile din vîrful prăjinilor se prelingea o zeamă cafenie, cu miros de afumătură, porcul cel viu tremura priponit în bătaia vîntului, scîndurile meselor se vedeau clar prin pînza udă, lipită de ele, căci apărătoarele de soare lăsau ploaia să pătrundă în voie şi a încerca să închizi laturile cortului părea acum ceva cu totul zadarnic. Peisajul de dincolo de rîu dispăru, vîntul făcea improvizaţii eoliene pe frînghiile cortului şi, în cele din urmă, se înverşună cu atîta putere, încît întreaga construcţie se aplecă spre pămînt, iar cei care se adăpostiseră înăuntru se văzură nevoiţi să se tîrască în patru labe pentru a ieşi la lumină.

Către orele şase, furtuna se potoli şi un vînticel mai uscat scutură umezeala de pe frunzişuri. Se părea că programul serbării va putea avea totuşi loc. Acoperămîntul meselor a fost aşezat iarăşi, orchestra a fost scoasă de la adăpost şi a primit poruncă să înceapă a cînta ; în locul unde fuseseră mesele, s-a lăsat spaţiu liber pentru dans.

— Dar unde-s oamenii ? întrebă Henchard, după ce trecu o jumătate de oră, în care timp doar doi bărbaţi şi o femeie se arătară amatori de dans. Prăvăliile sînt toate închise. De ce nu vin ?

— Sînt la comèdia ceea a lui Farfrae, pe aleea de apus, răspunse un consilier comunal care stătea în preajma primarului.

— Păi nu cred că-s mulţi. Dar unde e grosul populaţiei ?

— Toţi care au ieşit din casă sînt acolo.

— Cu atît mai rău pentru ei !

Henchard se îndepărtă posomorît. Vreo doi tineri plini de bărbăţie veniră să se caţere pe prăjini, pentru a salva şuncile de la pierzanie, dar cum spectatori nu erau şi întreaga scenă prezenta un aspect jalnic, Henchard dădu poruncă să se oprească serbarea, să se suspende orice competiţie, iar mîncarea să fie împărţită săracilor. În scurtă vreme nu mai rămase nimic pe tot cîmpul acela — decît gardurile, cîteva corturi şi prăjinile.

Henchard se întoarse acasă, îşi luă ceaiul cu soţia şi fiica lui, şi apoi ieşi din nou. Era întuneric acum. Observă în curînd că toţi cei care ieşiseră pe stradă se îndreptau către un anumit loc de pe aleea de apus şi, în cele din urmă, o luă şi el într-acolo. Sunetele unei mici orchestre de coarde veneau din baraca pe care o ridicase Farfrae — pavilionul, cum îi zicea el — şi cînd primarul ajunse acolo, văzu că un cort uriaş fusese ingenios înălţat fără stîlpi sau frînghii. Se alesese locul unde sicomorii de pe alee erau cei mai deşi, ramurile lor strîns împletite făcînd un fel de boltă deasupra capului ; pe aceste ramuri fuseseră agăţate prelatele, şi rezultatul era un acoperiş concav. Latura din direcţia vîntului era închisă, cealaltă rămînea deschisă. Henchard îi dădu ocol, apoi intră să vadă şi pe dinăuntru.

Ca formă, semăna cu interiorul unei catedrale fără fronton, dar scena ce se desfăşura acolo nu amintea cu nimic de cele sfinte. Se dansa o horă sau un fel de învîrtită, cu mult foc, iar potolitul Farfrae se găsea în mijlocul dansatorilor, ţopăind şi învîrtindu-se în ritmul muzicii, îmbrăcat în costum scoţian. Pentru moment Henchard nu-şi putu reţine rîsul. Apoi observă admiraţia pe care o inspira scoţianul, ce se putea citi clar pe feţele femeilor. Iar cînd această demonstraţie coregrafică se sfîrşi şi muzica începu un nou dans, Donald, care dispăruse un timp pentru a se întoarce în hainele lui obişnuite, se trezi în faţa unei întregi galerii de partenere, fiecare fată fiind dornică să danseze cu un bărbat care înţelegea atît de bine poezia mişcării.

Tot oraşul se îmbulzea spre locul acela, căci nimănui nu-i venise pînă atunci în minte ideea minunată a organizării unei săli de dans. Printre privitori se afla şi Elizabeth cu mama ei — liniştită şi gînditoare ca de obicei, totuşi foarte interesată de scena din jur, cu ochii strălucind de nostalgice dorinţi, ca şi cum natura s-ar fi inspirat din pictura lui Correggio atunci cînd îi crease.

Dansul continua cu un elan nedomolit, şi Henchard se trase deoparte şi aşteptă pînă cînd soţia sa va fi dispusă să plece. Nu ţinea să se arate în plină lumină, dar cînd

se retrase în umbră fu şi mai rău, căci aici auzi unele observaţii neplăcute, care deveniseră prea dese în ultima vreme.

— Distracţiile pregătite de domnu' Henchard nici nu se compară cu ce-i aici, zise unul. Trebuie să fie cineva tare de cap ca să-şi închipuie că s-ar duce lumea pe cîmpu' ăla bătut de vînt, pe o zi ca asta.

Celălalt răspunse că nu numai la lucruri din astea nu se pricepea primarul.

— Ce s-ar fi ales de afacerile lui, dacă nu venea băiatu' ăsta ? I-a pus Dumnezeu mîna-n cap cînd i l-a trimis. Socotelile lui erau brambura cînd le-a luat în mînă Farfrae. Bătrînu' îşi socotea sacii prin dungi trase cu creta, de parcă erau uluci de gard ; îşi măsura clăile de paie cu braţu' întins, cîntărea snopii ridicîndu-i în mînă, aprecia fînul mestecîndu-l în gură şi stabilea preţul cu o înjurătură. Acum tinerelu' ăsta învăţat face totul cu cifre şi măsurători. Şi pe urmă grîul — care mirosea uneori aşa de tare a şoarece, că dacă puneai pîinea-n gură puteai să spui ce neam de vieţuitoare umblase prin el — Farfrae are un sistem de-l curăţă, aşa că omu' nici măcar nu visează că vreo lighioană s-a atins vreodată de el. Vezi bine, toată lumea nu are ochi decît pentru el. Şi cu cîtă grijă îl ţine Henchard ! încheie omul bine informat.

— Dar n-o să-l poată ţine multă vreme, zise un altul.

„Nu ! Aici ai nimerit-o", îşi spuse Henchard din dosul unui copac. „Căci altfel o să i se ducă de rîpă şi numele cel bun şi averea pe care a agonisit-o în optsprezece ani !"

Se întoarse la pavilionul de dans. Farfrae dansa acum un vechi dans popular cu Elizabeth-Jane — era singurul pe care ea îl cunoştea — şi deşi îşi domolise mişcările pentru a se potrivi paşilor ei mai sfioşi, ţintele lui lucioase de alamă de pe cizme deveniseră un spectacol familiar pentru toţi privitorii. Melodia o vrăjise şi pe fată ; avea un ritm iute, vioi, săltăreţ — cîteva note joase pe corzile mai groase ale viorilor, urmate apoi de o cascadă de ciupituri pe corzile subţiri, ca şi cum ai fi fugit în sus şi-n jos pe o scară. „Miss M'Leod din Ayr" era numele dansu-

lui, aşa spusese domnul Farfrae, şi se pare că în ţara lui dansul ăsta era foarte răspîndit.

În curînd dansul se sfîrşi şi fata privi spre Henchard, pentru a-i citi în ochi un semn de aprobare, dar nu-l află. Părea că nici nu o vede.

— Ascultă, Farfrae, vorbi el ca un om ale cărui gînduri erau aiurea, la lucruri mai serioase, mîine mă duc eu la tîrgul de la Port-Bredy. Dumneata poţi rămîne acasă, să-ţi aşezi hainele la loc în ladă şi să-ţi odihneşti picioarele după toate tumbele pe care le-ai făcut astăseară.

Şi îl pironi pe Donald cu o privire dezaprobatoare, din care zîmbetul pierise cu totul.

Cîţiva tîrgoveţi se apropiară, şi Donald se trase deoparte.

— Cum vine asta, Henchard ? zise consilierul Tubber, împungîndu-l pe primar cu degetul cel mare, cu gestul unui degustător de brînză. A îndrăznit cineva să-ţi facă concurenţă ? Ei, ce zici ? Poate că oul ştie mai multe decît găina, eh ? Te-a băgat în buzunar, aşa-i ?

— Vezi, domnule Henchard, zise judecătorul, un alt prieten devotat, cred că greşeala dumitale a fost de a fi ales un teren prea îndepărtat. Trebuia să te inspiri din ideea scoţianului şi să-ţi plasezi distracţiile într-un loc acoperit, ca acesta. Dar nu te-ai gîndit, în timp ce el s-a gîndit şi aici te-a întrecut.

— În curînd o să aibă pîinea şi cuţitul, şi o să facă totul după placul lui, adăuga glumeţul domn Tubber.

— Nu, zise Henchard întunecat. N-o să facă aşa ceva, fiindcă va pleca de la mine. Şi, privind către Donald care se apropiase din nou, spuse : Slujba domnului Farfrae ca administrator al meu se apropie de sfîrşit, nu-i aşa, Farfrae ?

Tînărul, care învăţase să citească liniile şi brazdele de pe faţa cu trăsături puternice a lui Henchard, ca şi cum ar fi fost înscrise cu litere, încuviinţă liniştit. Şi cînd ceilalţi îşi arătară părerea de rău şi întrebară de ce s-a hotărît aşa, replică simplu că domnul Henchard nu mai avea nevoie de ajutorul lui.

Henchard plecă spre casă aparent mulţumit. Dar, a doua zi dimineaţă cînd îi trecu furia şi pizma, se sperie singur de ceea ce făcuse şi spusese. Era cu atît mai tulburat, cu cît descoperi că de data asta Frafrae se arăta hotărît să-l ia în serios.

XVII

Elizabeth-Jane îşi dăduse seama, după purtarea lui Henchard, că acceptînd să danseze cu Farfrae făcuse probabil o greşeală. În naivitatea ei, nu înţelegea despre ce anume era vorba, pînă cînd o frază spusă de o cunoştinţă întîmplătoare îi deschise ochii. Află astfel că ea, ca fiică a primarului, nu se cuvenea să danseze faţă de un public aşa de amestecat ca acela ce se înghesuia în pavilionul de dans.

După care, urechile, obrajii şi bărbia i se înroşiră ca jăraticul, la gîndul că gusturile ei nu erau destul de distinse pentru situaţia pe care o avea acum şi că se va face de rîsul lumii. Se simţea profund nefericită şi o căută din ochi pe mama ei ; dar doamna Henchard, care avea şi mai puţină ştiinţă decît Elizabeth despre ceea ce se cuvenea sau nu, plecase, lăsîndu-şi fiica să se întoarcă acasă cînd va găsi de cuviinţă. Fata se afundă în aleile întunecoase, mărginite de arbori bătrîni şi stufoşi — adevărate bolţi cu acoperiş de lemn viu care străjuiau graniţele oraşului — şi rămase un timp pe loc, cufundată în gînduri.

După cîteva minute veni după ea un om şi, cum faţa ei era întoarsă spre lumina ce o răspîndea cortul, el o recunoscu. Era Farfrae — plecase şi el chiar atunci, după dialogul cu Henchard care-i anunţase concedierea.

— Ah, dumneata eşti, domnişoară Newson ? Te-am căutat peste tot, exclamă el voios, încercînd să învingă tristeţea recentului conflict cu patronul său. Îmi dai voie să te conduc pînă la colţul străzii ?

Ea se gîndi că ar putea fi ceva rău şi în asta, dar nu refuză. Astfel porniră împreună, mai întîi pe aleea de apus, apoi pe cea a popicelor, pînă cînd Farfrae zise :

— Am să plec în curînd de aici.

Vocea fetei tremură :

— De ce ?

— Oh — e numai o chestiune de afaceri — nimic altceva. Dar să nu mai vorbim despre asta — e mai bine aşa. Speram să mai pot dansa o dată cu dumneata.

Ea răspunse că nu ştia să danseze cum se cuvine.

— Ba deloc, dansezi foarte bine ! Ca să fii dansator bun, e mai important să simţi muzica decît să înveţi paşii... Mă tem că l-am supărat pe tatăl dumitale, organizînd toată povestea asta ! Şi-acum, poate că o să trebuiască să o pornesc spre alte meleaguri !

Perspectiva i se păru atît de tristă, încît Elizabeth-Jane scoase un oftat — dîndu-i drumul doar în frînturi ca el să nu-l audă. Dar întunericul face oamenii mai sinceri, şi scoţianul îşi continuă gîndul, deschis — poate că totuşi o auzise oftînd.

— Regret că nu sînt mai bogat, domnişoară Newson, şi că l-am supărat pe tatăl dumitale. Ţi-aş fi cerut ceva în curînd — da, ţi-aş cere şi acum. Dar nu-i de nasul meu !

Ce i-ar fi cerut n-a mai spus, iar ea, plină de stîngăcie, în loc să-l încurajeze, rămase tăcută. Astfel, puţin speriaţi, îşi continuară plimbarea de-a lungul aleilor, pînă ajunseră la capătul aleii popicelor ; după cîţiva paşi, arborii dispăreau şi, în locul lor, se iveau felinarele şi străzile oraşului. Aşa că se opriră :

— Încă n-am aflat cine a fost cel care ne-a trimis la hambarul acela din Durnover de florile mărului, observă Donald cu vocea sa melodioasă. Dumneata ştii ceva, domnişoară Newson ?

— Nimic ! zise ea.

— Mă întreb de ce o fi făcut-o ?

— Poate ca să se distreze.

— Poate că nu de asta. Poate că voia să ne facă să stăm împreună, aşteptînd acolo, şi să vorbim unul cu altul. Ei, în sfîrşit ! Sper că lumea din Casterbridge n-o să mă uite dacă plec.

— Sînt sigură că n-o să te uităm ! spuse ea cu convingere. Eu... aş fi vrut să nu pleci deloc.

Ajunseră în lumina felinarului.

— Am să mă gîndesc la ce mi-ai spus, zise Donald Farfrae. N-am să te conduc pînă la poarta casei ; mai bine să ne luăm rămas bun aici, să nu se supere şi mai rău tatăl dumitale.

Se despărţiră. Farfrae se întoarse în aleea întunecoasă, şi Elizabeth-Jane o luă pe jos pe stradă. Fără să-şi dea seama ce face, porni la fugă cît o ţineau picioarele, pînă ajunse la poarta casei. „O, Doamne, ce fac ?“ se gîndi ea, oprindu-se cu răsuflarea tăiată.

În camera ei, începu să se întrebe care era oare înţelesul cuvintelor enigmatice ale lui Farfrae, care spusese că nu îndrăzneşte să-i ceară ceea ce ar fi dorit. Elizabeth, o fată cu ochi atenţi, observase mai de mult cum faima tînărului creştea neîncetat printre locuitorii tîrgului şi, cunoscînd firea lui Henchard, se gîndise că nu-l va mai ţine mult ca administrator ; astfel încît nu fu prea surprinsă cînd Farfrae o anuţă că pleacă. Va mai rămîne el oare în Casterbridge, în ciuda primei hotărîri şi a concedierii sale ? Misterioasa promisiune pe care i-o făcuse la plecare s-ar putea rezolva în felul acesta.

A doua zi bătea vîntul — un vînt atît de puternic, încît mergînd prin grădină, fata găsi pe jos o bucată din ciorna unei scrisori de afaceri, scrisă de mîna lui Donald Farfrae, care zburase peste zidul grădinii. Luă cu ea acest petec nefolositor de hîrtie şi începu să copieze caligrafia pe care o admira atît de mult. Scrisoarea începea cu „Dragă domnule“ ; fetei îi veni deodată ideea să scrie pe o foaie „Elizabeth-Jane“ şi să o pună peste cuvîntul „domnule“, astfel încît titlul devenea „Dragă Elizabeth-Jane“. Cînd văzu efectul acestor cuvinte, o roşeaţă îi îmbujoră faţa şi-i încinse trupul, deşi nimeni nu era acolo să vadă ce făcuse. Rupse repede hîrtia şi o aruncă la coş. După aceea se linişti şi rîse singură de sine, se învîrti prin cameră şi rîse din nou ; nu cu veselie, ci mai curînd cu amărăciune.

La Casterbridge se află repede că Farfrae şi Henchard hotărîseră să se despartă. Dorinţa înfrigurată de a şti dacă Farfrae avea de gînd să plece din oraş atinse o ase-

menea intensitate, încît fata nu-şi mai afla linişte, cu atît mai mult cu cît acum nu-şi mai putea ascunde cauza.

În cele din urmă, îi ajunse la urechi ştirea că Donald nu avea de gînd să plece. Un om care se ocupa cu acelaşi negoţ ca şi Henchard, dar pe o scară mult mai mică, îşi vînduse magaziile sale lui Farfrae, care avea să pornească în afaceri pe cont propriu, ca negustor de grîne şi fîn.

Inima fetei bătu mai tare cînd auzi această hotărîre, care dovedea intenţia lui de a rămîne pe loc ; şi totuşi, dacă ţinea cît de puţin la ea, şi-ar fi periclitat oare situaţia de pretendent, întemeind o casă de comerţ pentru a-l concura pe Henchard ? Bineînţeles că nu ; iar vorbele duioase pe care i le spusese se datorau probabil doar unui simplu impuls trecător.

Pentru a găsi răspuns la întrebarea dacă înfăţişarea ei din seara dansului fusese capabilă să stîrnească, de la prima vedere, o iubire efemeră, ea se îmbrăcă întocmai ca atunci : rochia de muselină, jacheta, sandalele, umbreluţa — şi se privi în oglindă. Imaginea răsfrîntă era, după părerea ei, de natură să inspire o atenţie trecătoare, şi nimic mai mult. „Tocmai destul ca să-l prostească, dar nu destul pentru a-l ţine", îşi zise ea cu un zîmbet, şi se gîndi apoi, cu inima grea, că Farfrae îşi dăduse probabil seama cît de simplu şi de necultivat era spiritul care însufleţea acest exterior plăcut.

De atunci, de cîte ori îşi simţea inima bătînd pentru el, îşi zicea pe un ton glumeţ, care ascundea şi durere ; Nu, nu, Elizabeth-Jane — asemenea visuri nu sînt de nasul tău !

Încercă să se ferească de a-l mai vedea şi de a se gîndi la el — reuşind destul de bine în prima din aceste două încercări şi mai puţin bine în a doua.

Henchard, care se simţi jignit cînd îşi dădu seama că Farfrae nu mai era dispus să-i tolereze toanele, se înfurie peste măsură aflînd ce hotărîse să facă tînărul pentru a-şi cîştiga existenţa.

Era la primărie, după o şedinţă a consiliului, cînd i se vorbi pentru prima dată de „lovitura" lui Farfrae, adică de intenţia lui de a face comerţ pe cont propriu, în acelaşi oraş. Vocea lui Henchard se putea auzi tocmai pînă

la pompa din piaţă, exprimîndu-şi sentimentele faţă de ceilalţi consilieri. Aceste note de violenţă arătau că, deşi printr-un lung efort de voinţă devenise primar, epitrop al bisericii şi multe altele, sub pojghiţa lui Michael Henchard se ascundea acelaşi material vulcanic nestăpînit ca şi pe vremuri, cînd îşi vîndu-se nevasta la bîlciul din Weydon.

— Păi, mi-e prieten şi eu îi sînt prieten — căci altfel ce dracu' sîntem ? Dacă nici eu nu i-am fost prieten, aş vrea să ştiu cine naiba i-o fi fost ? N-a venit el aici fără o leţcaie ? Nu l-am oprit eu aici — şi nu l-am ajutat să-şi facă o situaţie ? Nu i-am dat bani şi orice a vrut ? Nici nu i-am fixat condiţiile ! I-am spus : „Zi dumneata cît vrei." Într-o vreme, îmi împărţeam fiecare îmbucătură cu băiatul ăsta, aşa de mult ţineam la el ! Şi-acum, mă înfruntă ! Dar fir-ar să fie, dacă nu l-oi înfunda eu — aşa cinstit, la cumpărări şi vînzări ! Ţineţi minte ce vă spun — la afaceri cinstite. Şi dacă nu pot să-l întrec pe un fîrţîngău ca el, înseamnă că nu fac nici două parale ! O să vă arăt eu că ştiu să-mi fac meseria, tot aşa de bine ca un traistă-n băţ ca ăsta !

Prietenii lui nu reacţionară cu prea multă căldură. Henchard era acum mai puţin simpatizat decît fusese cu vreo doi ani în urmă, cînd îl aleseseră suprem demnitar al oraşului, pentru uluitoarea lui energie. Şi deşi profitaseră cu toţii de pe urma acestei calităţi a negustorului de cereale, fiecare în parte se simţise nemulţumit în diferite împrejurări. Aşa că Henchard părăsi sala şi o porni singur pe stradă.

Ajungînd acasă, păru să-şi amintească de ceva şi, cu o răutăcioasă satisfacţie, o chemă pe Elizabeth-Jane. Cînd fata îi văzu expresia feţei, se alarmă.

— Nu am nimic să-ţi reproşez, o asigură el, observîndu-i îngrijorarea. Vreau numai să te previn de ceva, draga mea. Omul acela, Farfrae — despre el e vorba. L-am văzut vorbindu-ţi de vreo două-trei ori — a dansat chiar cu tine la serbare şi te-a condus acasă. I-ai făcut cumva vreo făgăduială necugetată ? Cred că n-aţi trecut de faza vorbelor dulci, hai ?

— Nu, nu i-am promis nimic.

— Bine. Totul se încheie cu bine. Doresc cu tot dinadinsul să nu-l mai vezi niciodată.

— Foarte bine, am înţeles.

— Promiţi ?

Ea şovăi o clipă, apoi spuse :

— Da, dacă ţii aşa de mult.

După ce fata plecă, el se aşeză la masă şi scrise cu litere mari, greoaie, următoarele :

„Domnule, îţi cer ca de acum înainte dumneata şi fiica mea vitregă să fiţi ca doi străini unul faţă de celălalt. Ea mi-a făgăduit să nu mai primească nici un fel de atenţii din partea dumitale şi sînt încredinţat că nici nu vei încerca să i le impui.

M. HENCHARD."

S-ar fi putut bănui că Henchard urmărea să-l îndemne pe Farfrae să-i devină ginere, aceasta fiind cea mai bună politică de adoptat cu scoţianul. Dar un asemenea procedeu pentru a-şi atrage simpatia unui rival nu se potrivea deloc cu temperamentul brutal şi încăpăţînat al primarului. O asemenea *„finesse"* în viaţa de familie îi era complet străină. Fie că iubea sau ura pe cineva, diplomaţia lui era cam tot atît de rafinată ca a unui bivol, iar soţia lui nu îndrăznise să-i propună soluţia pe care ea, pentru mai multe motive, ar fi considerat-o cea mai potrivită.

Între timp, Donald Farfrae deschisese o întreprindere de negoţ pe numele său, într-un loc pe Durnover Hill — cît se putea mai departe de magaziile lui Henchard, şi cu cea mai fermă intenţie de a evita clienţii fostului său patron şi prieten. Era, după părerea tînărului, destul loc pentru amîndoi negustorii — şi încă mai rămînea. Oraşul era mic, dar negoţul cu grîne şi fîn era destul de mare şi cu priceperea lui înnăscută, îşi dăduse seama că putea face o treabă bună cu o asemenea ocupaţie. Atît de hotărît era să nu întreprindă nimic care ar putea face concurenţă afacerilor primarului, încît îl refuză pe primul său client — un fermier înstărit şi om cu serioasă reputaţie — numai fiindcă Henchard cumpărase grîne de la el cu vreo trei luni în urmă.

— Cîndva am fost prieteni, zise Farfrae, şi nu se cuvine din partea mea să-i iau clienţii. Îmi pare rău să vă necăjesc, dar nu pot aduce prejudicii negoţului unui om care s-a purtat aşa de bine cu mine.

În ciuda lăudabilei sale atitudini, afacerile scoţianului porniră bine. Fie că energia omului din nord reprezenta o forţă superioară caracterului mai lăsător şi mai molîu al celor din Wessex, fie că era doar o chestiune de noroc, fapt e că pe tot ce punea mîna îi mergea din plin.

Dar e mai probabil că nu numai norocul era la mijloc. Caracter înseamnă Soartă, a zis Novalis, şi caracterul lui Farfrae era tocmai opusul lui Henchard, care ar putea fi descris în aceiaşi termeni cu care fusese definit Faust : o fiinţă sumbră, violentă, ce părăsise cărările bătute de oamenii de rînd, fără, vreo lumină care să-l călăuzească pe o cale mai bună.

Farfrae primi la timp scrisoarea lui, prin care-i cerea să înceteze cu atenţiile faţă de Elizabeth-Jane. Faptele ce s-ar fi putut numi astfel fuseseră atît de puţine şi de neînsemnate, încît cererea era aproape de prisos. Totuşi, fata îi stîrnise un deosebit interes şi, după oarecare gîndire, hotărî că ar fi mai bine să nu joace chiar atunci rolul unui Romeo, atît pentru binele ei, cît şi al lui propriu. Astfel pornirea lui afectuoasă fu înăbuşită în germene.

Sosi însă vremea cînd, oricît ar fi vrut să evite ciocnirile cu fostul său prieten, Farfrae se văzu nevoit, ca o măsură de apărare a propriilor sale interese, să încrucişeze spada cu Henchard într-un duel comercial pe viaţă şi pe moarte. Nu mai putea să pareze atacurile violente ale acestuia din urmă, prin simplă eschivă. Îndată ce războiul celor doi puternici începu, toată lumea se arătă interesată, iar cîţiva îi preziseră chiar şi sfîrşitul. Era, într-o oarecare măsură, inteligenţa nordică în luptă cu perseverenţa şi încăpăţînarea sudică — pumnalul împotriva bîtei — ; iar arma lui Henchard era de aşa natură, încît dacă nu lovea mortal din prima sau a doua dată, îl lăsa pe cel ce o mînuia fără apărare în faţa adversarului său.

Aproape în fiecare sîmbătă se întîlneau în mulţimea fermierilor care se foiau prin piaţă cu treburile lor săptămînale. Donald era întotdeauna gata, şi chiar doritor,

să-i spună cîteva cuvinte prietenoase, dar primarul îl fulgera invariabil cu privirea, ca şi cum ar fi îndurat şi pierdut multe din cauza lui şi n-ar fi putut sub nici un cuvînt să uite prejudiciile aduse. Nici purtarea modestă şi nici nedumerirea lui Farfrae nu-l puteau îmblînzi. Fermierii mai bogaţi, negustorii de cereale, morarii, conducătorii licitaţiilor şi alţii aveau fiecare cîte un stand oficial în clădirea pieţei, cu numele lor zugrăvit pe lemn ; şi cînd în şirul familiar de nume „Henchard", „Everdene", „Shiner", „Darton" şi aşa mai departe, se adăugă încă unul, anume „Farfrae", înscris cu litere ostentativ noi, Henchard se simţi profund jignit. Se îndepărtă de mulţimea oamenilor, cu viermele amărăciunii în suflet.

Din acea zi, numele lui Donald Farfrae fu foarte rar pomenit în casa lui Henchard. Dacă la masa de dimineaţă sau la prînz, mama Elizabethei făcea vreo aluzie nepotrivită la faptele favoritului ei, fata o implora din ochi să tacă, iar bărbatu-său zicea :

— Cum, şi tu eşti împotriva mea ?

XVIII

Viaţa lor fu zdruncinată de o lovitură pe care Elizabeth o prevăzuse de cîtva timp, aşa cum călătorul de pe urma, unei trăsuri poate prevedea zdruncinătura ce va urma, văzînd cum se apropie de o groapă din drum.

Mama ei era acum bolnavă — se simţea prea rău ca să mai iasă chiar şi din cameră, Henchard, care se purta bine cu ea, cu excepţia momentelor de iritare, trimise după cel mai scump şi mai solicitat medic, despre care credea că e şi cel mai bun. Veni seara şi luminile rămaseră aprinse toată noaptea. După cîteva zile, se simţi însă mai bine.

Elizabeth, care veghease la căpătîiul ei, nu apăru a doua zi la masa de dimineaţă, — şi Henchard mîncă singur. Tresări puţin văzînd o scrisoare, pe adresa lui, de la Jersey, cu un scris pe care-l cunoştea prea bine şi pe

care nu se aşteptase cîtuşi de puţin să-l mai revadă. Luă plicul în mînă şi-l privi ca pe o imagine, o viziune retrospectivă a unei existenţe trecute ; în sfîrşit, citi scrisoarea, nemaiaşteptîndu-se la nici o surpriză.

Autoarea scrisorii spunea că-şi dăduse în cele din urmă seama că pe viitor nu va mai putea exista nici o legătură între ei, acum după ce Henchard se recăsătorise. Că o asemenea faptă era singura cale onorabilă de urmat, recunoştea şi ea.

„Privind lucrurile cu calm, continua ea, te iert că m-ai pus într-o astfel de situaţie, mai ales cînd îmi amintesc că nu mi-ai ascuns nimic, înainte de a începe nefericita noastră legătură. Chiar m-ai prevenit, cu duritatea ta obişnuită, de faptul că ar putea să existe un anumit risc în această legătură, oricît de improbabil ar fi părut, după cincisprezece sau şaisprezece ani de tăcere din partea soţiei tale. Aşa că socot că tot ce s-a petrecut între noi a fost mai curînd un nenoroc al meu, decît o vină a ta.

Deci, Michael, trebuie să-ţi cer să treci cu vederea acele scrisori cu care te-am plictisit zi de zi, în înflăcărarea sentimentelor mele. Au fost scrise pe vremea cînd socoteam purtarea ta faţă de mine neomenoasă ; dar acum ştiu mai multe amănunte despre situaţia în care te aflai şi-mi dau seama cît de nesăbuite au fost reproşurile mele.

Nu mă îndoiesc că şi tu îţi dai seama că singurul lucru ce ar putea să-mi aducă oarecare fericire în viitor ar fi ca acea întîlnire a vieţilor noastre din trecut să rămînă neştiută în afara ţărmurilor acestei mici insule.

Ştiu că nu vei vorbi nimănui despre asta şi că nu vei scrie cuiva vreun cuvînt. Trebuie să-ţi mai reamintesc o singură măsură de siguranţă, şi anume ca nici un bileţel de al meu sau vreun obiect mărunt din cele care îmi aparţineau să nu mai rămînă în casa ta, din neglijenţă sau uitare. Pentru aceasta te rog să-mi înapoiezi tot ce mai ai de la mine, mai ales scrisorile scrise în primele momente de patimă.

Pentru suma frumoasă pe care mi-ai trimis-o, ca să-mi aline puţin suferinţa, îţi mulţumesc din toată inima.

Plec acum spre Bristol să-mi vizitez singura mea rudă. E o persoană instărită şi sper să poată face ceva pentru mine. Mă voi înapoia prin Casterbridge şi Budmouth, de unde voi lua vaporul. Poţi să vii să-mi aduci scrisorile şi celelalte nimicuri ? Voi fi în diligenţa care schimbă caii la hotelul Antilopa, miercuri seara la orele cinci şi jumătate. Am să port un şal roşu, aşa că o să mă poţi găsi uşor. Prefer să le iau eu din mîinile tale, mai curînd decît să mi le trimiţi.

Rămîn, totuşi, a ta devotată,

LUCETTA."

Henchard răsuflă greu. „Biata de ea — mai bine nu m-ar fi cunoscut niciodată ! Pe cinstea mea, dacă voi fi vreodată în situaţia de a mă căsători, pe ea ar trebui s-o iau — într-adevăr, aşa ar trebui".

Împrejurarea care i-ar fi permis să se recăsătorească şi la care se gîndea Henchard era, bineînţeles, moartea soţiei sale.

Aşa cum i se ceruse, strînse la un loc şi pecetlui scrisorile primite de la Lucetta şi puse pachetul deoparte, pentru a i-l înmîna în ziua fixată. Acest procedeu, de a veni personal să-şi ia scrisorile, părea să ascundă şi o mică şiretenie din partea tinerei doamne, dîndu-i prilej de a schimba cîteva cuvinte cu el despre trecutul lor comun. Henchard ar fi preferat să nu o mai vadă, dar socotind că nu făcea nici un rău acceptînd propunerea ei, se duse pe înserat şi aşteptă în faţa staţiei de poştă.

Seara era rece şi diligenţa întîrzia. Henchard se apropie de locul unde se schimbau caii, dar nu o zări pe Lucetta, nici înăuntru, nici afară. Închipuindu-şi că se întîmplase ceva care i-a schimbat planurile, renunţă să mai aştepte şi se duse acasă, nu fără un sentiment de uşurare.

Între timp, doamna Henchard se simţea tot mai slăbită. Nu mai putea ieşi din casă. Într-o zi, după ce se frămîntă îndelung cu gînduri care păreau s-o chinuie, zise că voia să scrie ceva. I se puse pe pat o tăblie cu toc şi cerneală şi, după dorinţa ei, fu lăsată singură. Nu scrise mult timp ; împături hîrtia cu grijă şi o chemă pe Elizabeth-Jane ca să-i aducă ceară şi o lumînare şi apoi, refuzînd aju-

torul celorlalţi, pecetlui scrisoarea, scrise adresa şi o încuie în sertarul ei. Adresa cra :

„Domnului Michael Henchard. A nu se deschise decît decît în ziua nunţii Elizabethei-Jane."

Fata o veghea pe mama ei noapte după noapte, fără să-şi cruţe puterile. Pentru a învăţa să iei lumea în serios, nu există metodă mai sigură decît să stai lîngă un bolnav, să-l „veghezi", cum zic oamenii de la ţară. Între ceasul cînd trecea ultimul beţiv spre casă şi se deştepta prima vrabie, tăcerea din Casterbridge — învăluind paşii rari ai paznicului de noapte — era întreruptă numai de tic-tacul ceasornicului din cameră, care se grăbea nebuneşte să ţină pasul cu pendula de pe scară, bătînd mai tare şi tot mai tare, pînă cînd limba părea că-i sună ca un gong. Iar în acest timp, fata cu suflet sensibil se întreba de ce s-a născut, de ce stă într-o asemenea cameră privind cu ochi obosiţi flacăra lumînării, de ce lucrurile din jur luaseră forma pe care o aveau acum şi nu alta. De ce o priveau aşa de neajutorate, ca şi cum ar fi aşteptat să fie atinse cu o nuieluşă fermecată, pentru a fi eliberate de cătuşele lor pămînteşti ? Încotro o ducea şi de unde începuse acel haos numit conştiinţă, care se învîrtea în clipa aceea în fiinţa ei ca o morişcă ? Ochii i se închiseră ; era trează dar totuşi dormea.

Un cuvînt al mamei ei o trezi din toropeală. Fără vreo introducere, ca şi cum ar fi continuat un gînd care i se depăna în minte, doamna Henchard zise :

— Ţi-aduci aminte de bileţelele pe care le-aţi primit, tu şi domnul Farfrae — prin care eraţi chemaţi să veniţi la hambarul din Durnover — şi cum aţi crezut că era doar o farsă a cuiva, ca să-şi bată joc de voi ?

— Da.

— Nu a făcut-o ca să rîdă de voi — voia să vă apropie unul de celălalt. Eu am scris bileţelele.

— De ce ? zise Elizabeth tresărind.

— Voiam — voiam să te măriţi cu domnul Farfrae.

— O, mamă !

Elizabeth-Jane îşi plecă atît de jos capul, încît ochii priveau drept în poala rochiei. Dar cum mama ei nu mai spunea nimic, întrebă tot ea :

— De ce doreai asta ?

— Ei, aveam eu un motiv. Se va afla într-o bună zi. Păcat că nu s-a întîmplat cît mai sînt în viaţă ! Dar aşa e — nimic nu se întîmplă cum doreşte omul ! Henchard îl urăşte.

— Poate că or să se împace, şopti fata.

— Nu ştiu — nu ştiu.

După aceea, mama ei tăcu şi aţipi, şi nu mai pomeni nimic despre subiectul care o frămînta.

La puţin timp după aceea, într-o duminică dimineaţa, Farfrae, trecînd pe lîngă casa lui Henchard, văzu că obloanele erau trase. Sună la uşă, atît de uşor încît clopoţelul scoase numai o singură notă plină şi una mai slabă ; i se spuse că doamna Henchard murise — murise cu puţin timp înainte.

La pompa din centrul oraşului pe lîngă care trecu, erau adunaţi cîţiva vechi tîrgoveţi, ce veneau aici să ia apă ori de cîte ori aveau timp liber, deoarece apa din fîntîna aceea era mai curată decît cea din puţurile lor. Tuşa Cuxsom, care stătea de mult acolo cu ulciorul în mînă, descria moartea doamnei Henchard, cu toate amănuntele, aşa cum le aflase de la femeia care o îngrijise.

— Şi era albă, sărăcuţa, ca piatra de marmură, zicea tuşa Cuxson. Şi tare era grijulie biata de ea — de toate lucruşoarele s-a îngrijit. „Cînd mi-oi da sufletu',“ zicea ea, „şi m-oi duce, căutaţi în sertarul de sus al scrinului din camera din dos, ăl de lîngă fereastră, şi o să găsiţi acolo toate hainele mele de înmormîntare, o bucată de flanelă, s-o puneţi sub mine, şi bucata aia mai mică s-o puneţi sub cap, şi ciorapii noi pe care să mi-i puneţi în picioare — sînt şi ei împăturiţi împreună cu celelalte lucruri. Şi mai sînt acolo şi patru bănuţi de cîte o uncie, cei mai grei pe care i-am găsit, înfăşuraţi în pînză ; să mi-i puneţi doi pe ochiu' drept şi doi pe ăl stîng,“ zicea ea. „Şi după ce-o să-i puneţi şi ochii mi-or rămîne închişi pe veci, să îngropaţi banii, creştinii lui Dumnezeu, să nu-i cheltuiţi, că asemenea faptă mi-ar mîhni sufletu'. Şi să deschideţi toate geamurile, îndată ce m-or duce din casă, ca Elizabeth-Jane să nu vadă urmele morţii şi să uite de durere.“

— Ah, biata de ea !

— Ei, şi Marta a făcut întocmai cum i-a poruncit, şi a îngropat gologanii în grădină. Da' merge vorba că ticălosul ăla de Christopher Coney s-a dus şi i-a dezgropat şi i-a cheltuit la Trei Marinari. „Pă cinstea mea," zicea, „de ce să ne fure moartea patru penny ? Moartea nu e cine ştie ce procopseală, să avem grijă să nu o supărăm," chiar aşa zicea.

— Asta-i faptă de păgîn, îşi dădură părerea ascultătorii.

— Eu n-aş zice chiar aşa, protestă Solomon Longways. Uite, vorbesc azi, că-i sfînta duminică şi n-aş vorbi cu păcat într-o zi ca asta nici pentru un ban de argint. Eu nu văd cu ce-a greşit omu'. Să nu pîngăreşti morţii e lucru ştiut, şi eu n-aş vinde schilete — cel puţin nu schilete de oameni mai cu vază — să se folosească de ei doftorii la învăţătură, doar dacă aş rămîne, Doamne fereşte, fără de lucru. Da' banii nu-s pe toate drumurile şi gîtlejul omului se mai usucă. De ce să fure moartea patru penny de la ăi vii ? Eu zic că nu-i nici o mişelie în fapta asta.

— Ei, biata răposata nu mai poate să le oprească acu', nici pe asta, nici pe altele, vorbi tuşa Cuxsom. Şi toate cheile alea ale ei o să intre pe alte mîini, şi-o să-i deschidă toate dulapurile, şi toate lucruşoarele pe care le ascunsese de ochii altora o să fie văzute, şi din dorinţele şi obiceiurile ei o să se aleagă prafu".

XIX

Henchard şi cu Elizabeth stăteau într-o seară de vorbă, aşezaţi în faţa focului. Era la trei săptămîni după moartea doamnei Henchard ; lumînările nu erau aprinse, şi o flacără neastîmpărată făcea acrobaţii pe spinarea unui cărbune, trezind pe fundalul pereţilor întunecaţi zîmbetele tuturor lucrurilor care răspundeau la chemarea ei : vechea oglindă dintre ferestrele cu coloane aurite şi uriaşe întablaturi, ramele tablourilor, diferitele mînere şi bu-

toane şi rozeta de alamă de la capătul fiecărui cordon de sonerie, de o parte şi de alta a căminului.

— Elizabeth, te gîndeşti adesea la trecut ? întrebă Henchard.

— Da, domnule, adesea, zise ea.

— Şi ce oameni anume vezi în închipuirea acelor vremi ?

— Pe mama şi pe tata — mai pe nimeni altul.

Ori de cîteori Elizabet-Jane vorbea de Newson numindu-l „tată", Henchard lua expresia unui om hotărît să-şi înfrîngă durerea.

— Ah, de mine nu-ţi aduci aminte, nu-i aşa ? zise el. Newson era un tată bun ?

— Da, domnule, foarte bun.

Figura lui Henchard arătă o posacă dezamăgire, care treptat se schimbă într-o expresie mai blîndă.

— Să zicem că aş fi fost eu adevăratul tău tată, o iscodi el. Ai fi ţinut la mine aşa de mult cum ţii la Richard Newson ?

— Nu-mi pot închipui aşa ceva, replică ea iute. Nu pot să mă gîndesc la nimeni altul ca tată, în afară de tatăl meu.

Henchard era despărţit de soţia lui prin moarte ; de administratorul şi prietenul său Farfrae prin înstrăinare ; de Elizabeth-Jane prin neştiinţa ei. Îşi zise că pe unul din aceştia îl putea recîştiga, şi anume pe fată. Mintea începu să i se frămînte, oscilînd între dorinţa de a-i mărturisi adevărul şi politica cuminte de a lăsa lucrurile cum erau ; pînă cînd nu mai putu sta locului. Păşi în sus şi în jos prin cameră, apoi veni în spatele scaunului ei, privind-o în creştet. Nu-şi mai putu stăpîni îndemnul inimii.

— Ce ţi-a spus mama ta despre mine — despre povestea mea ? întrebă el.

— Că eraţi rude prin alianţă.

— Trebuia să-ţi fi spus mai multe — înainte de a mă cunoaşte. Atunci sarcina mea nu ar fi fost atît de grea... Elizabeth, eu sînt tatăl tău, şi nu Richard Newson. Numai ruşinea i-a împiedicat pe nefericiţii tăi părinţi să-ţi mărturisească adevărul pe cînd erau amîndoi în viaţă.

Capul fetei rămase nemişcat, iar umerii ei nu se ridicau nici măcar cu uşoara mişcare a răsuflării. Henchard continuă :

— Mai curînd aş îndura dispreţul tău şi teama, decît necunoaşterea adevărului — nu pot să sufăr asta ! Mama ta şi cu mine eram soţ şi soţie cînd eram tineri. Ce ai văzut aici a fost a doua căsătorie a noastră. Mama ta era prea cinstită. Crezusem unul despre altul că am murit, şi Newson a devenit bărbatul ei.

Aceasta era versiunea cea mai apropiată de adevăr pe care Henchard se încumetă să o spună fetei. În ceea ce-l privea pe el, nu ar fi ascuns nimic ; dar se gîndea la vîrsta fragedă şi la fecioria nevinovată a tinerei fete, demnă de un tată mai bun.

După ce îi mai povesti cîteva amănunte care se potriveau cu unele mici şi neînsemnate incidente din viaţa ei trecută, fata crezu, în fine, că povestea lui e adevărată ; o cuprinse atunci o mare tulburare şi, întorcîndu-se spre masă, îşi aplecă faţa în jos, şi începu să plîngă.

— Nu plînge — nu plînge, zise Henchard cu o emoţie violentă. Nu pot să te văd plîngînd. Nu vreau să te văd plîngînd. Sînt tatăl tău, de ce trebuie să plîngi ? Îţi sînt atît de urît, atît de nesuferit ? Să nu fii pornită împotriva mea, Elizabeth-Jane ! exclamă el, apucîndu-i mîna umedă de lacrimi. Să nu mă urăşti — deşi eram cam beţiv pe vremuri şi m-am purtat urît cu mama ta. Am să fiu mai bun cu tine decît era celălalt ! Am să fac orice-mi ceri, numai dacă ai să vrei să mă priveşti ca pe tatăl tău.

Ea încercă să se scoale şi să-l liniştească cu cuvinte blînde, dar nu putea ; era tulburată de prezenţa lui, ca fraţii lui Iosif cînd au auzit mărturisirea acestuia.

— Nu vreau să mă iubeşti dintr-o dată, zise Henchard, vorbind sacadat şi mişcîndu-se ca un copac mare bătut de vînt. Nu, Elizabeth, nu vreau asta. Acum plec şi te las singură pînă mîine, sau cînd crezi tu... şi atunci o să-ţi arăt nişte hîrtii, ca să-ţi dovedesc ce-am spus. Uite, m-am dus şi nu te mai necăjesc... Eu ţi-am ales numele, fata mea ; maică-ta voia să te cheme tot Susan. Nu uita că eu ţi-am dat numele pe care-l porţi !

Ieşi pe uşă şi o închise în urma lui binişor — şi ea îl auzi ducîndu-se în grădină. Dar nu terminase ce avea de spus. Înainte ca fata să se ridice de la locul ei, sau să-şi fi revenit din zguduirea pricinuită de cuvintele lui, el reapăru.

— Încă ceva, Elizabeth, zise el. Acum o să-ţi iei numele meu — nu ? Mama ta era împotrivă, dar mie o să-mi fie mult mai plăcut. E numele tău, de drept. Dar nu trebuie să ştie nimeni ce ţi-am spus. O să-ţi schimbi numele, fiindcă aşa ai vrut tu. O să vorbesc cu avocatul — nu ştiu cum e legea în cazuri din astea, dar lasă-mă deocamdată să dau un mic anunţ la ziar că numele tău va fi de acum încolo Henchard.

— Dacă e numele meu, trebuie să-l port, nu ? întrebă ea.

— Bine, desigur, obişnuinţa e totul în chestiunile astea.

— Mă întreb de ce nu voia mama ?

— Eh, vreo plăcere a bietei răposate. Acum, ia o hîrtie şi scrie un anunţ cum o să-ţi spun eu. Dar stai să aprindem o lumînare.

— Văd la lumina focului, răspunse ea. Da, prefer să scriu aşa.

— Foarte bine.

Elizabeth luă o foaie de hîrtie şi, aplecîndu-se spre focul din cămin, scrise după dictarea lui cuvintele, pe care el le ştia pe de rost din citirea altor anunţuri. Cuvintele acestea spuneau că ea, autoarea acestor rînduri, cunoscută pînă în prezent sub numele de Elizabeth-Jane Newson, urma să se numească de acum încolo Elizabeth-Jane Henchard. Anunţul a fost pus în plic şi adresat redacţiei ziarului *Cronica din Casterbridge*.

— Acum, făcu Henchard, cu expresia radioasă pe care o lua întotdeauna cînd izbutea să-şi impună voinţa — deşi duiosia îl mai înblînzise de data asta — mă duc să caut nişte documente ca să-ţi dovedesc tot ce am spus. Dar nu te mai supăr să ţi le arăt decît mîine. Noapte bună, fiica mea !

Plecă înainte ca fata, uluită, să-şi fi dat seama de tot ce se întîmplase, sau să fi avut timp să-şi adapteze sentimentele filiale noului centru de gravitate. Îi era recunoscătoare că o lăsase să-şi petreacă seara singură, şi ră-

mase lîngă foc. Stătu un timp mai îndelung acolo şi plînse, nu pentru mama ei, ci pentru bunul marinar, Richard Newson, faţă de care i se părea că săvîrşeşte o nedreptate. Între timp Henchard se dusese în camerele de sus. Ţinea actele particulare în dormitor, într-un sertar pe care-l descuie. Dar înainte de a răscoli prin hîrţoage, se rezemă de speteaza scaunului şi meditä, mulţumit. Elizabeth era, în sfîrşit, a lui şi, fiind o fată cu o judecată atît de sănătoasă şi cu o inimă aşa de bună, sigur că se va ataşa de el. Henchard făcea parte din acel soi de oameni cărora le sînt neapărat necesare alte fiinţe omeneşti pentru a-şi revărsa sentimentele asupra lor, fie de iubire, fie de mînie. Dorinţa inimii lui de a restabili această duioasă legătură umană fusese tot atît de puternică şi în timpul vieţii soţiei sale, dar acum, nemaiavînd vreo opreliştе sau teamă, îi cedase. Se aplecă din nou deasupra sertarului şi începu să caute. Printre alte hîrtii se aflau aici şi cele închise în micul birou al soţiei sale, ale cărui chei îi fuseseră încredinţate după dorinţa ei. Aici se găsea şi scrisoarea adresată lui, cu restricţia „a nu fi deschisă pînă în ziua nunţii Elizabethei".

Doamna Henchard, deşi mai cu răbdare decît soţul ei, nu prea fusese îndemînatică cu lucrurile pe care punea mîna. Pecetluind foaia de hîrtie care era împăturită şi strînsă după moda mai veche, fără plic, pusese o mare cantitate de ceară roşie pe marginea din afară, fără să bage şi dedesubt o parte din acelaşi material. Astfel pecetea crăpase, şi scrisoarea era deschisă. Henchard nu avea nici un motiv să creadă că restricţia avea vreo însemnătate deosebită, iar sentimentele sale pentru răposata soţie nu implicau prea mult respect. „Trebuie să fie vreun moft, vreo prostie nevinovată de a bietei Susan, bănuiesc", şi, fără o curiozitate deosebită, îşi aruncă ochii asupra scrisorii.

Dragul meu Michael,

Pentru binele nostru al tuturor, ţi-am ascuns pînă acum un lucru. Sper că vei înţelege de ce, cred că mă vei înţelege, deşi poate nu mă vei ierta. Dar, dragă Michael am făcut şi eu cum am crezut mai bine. Cînd vei citi aceste rînduri, eu voi fi în groapă, iar Elizabeth-

Jane va fi măritată. Nu mă blestema Mike, gîndeşte-te în ce situaţie m-am aflat. Îmi vine greu să-ţi spun, dar iată adevărul, Elizabeth-Jane nu este fiica ta, copilul pe care îl purtam în braţe cînd m-ai vîndut. Nu, fetiţa noastră a murit după trei luni, şi fata care trăieşte este fiica celuilalt soţ al meu. Am botezat-o cu acelaşi nume ca şi al primului copil, şi ea mi-a alinat durerea pe care am simţit-o după pierderea fetiţei noastre. Michael, sînt pe moarte şi aş fi putut să nu-ţi spun nimic, dar nu m-a lăsat cugetul. Spune-i soţului fetei, sau nu-i spune nimic — cum crezi tu ; şi iartă, dacă poţi, o femeie pe care ai nedreptăţit-o cumplit, aşa cum te-a iertat şi ea pe tine.

Henchard privea hîrtia, ca şi cum ar fi fost un ochi de geam prin care se vedea la depărtări de mile. Buzele i se strîmbară şi păru să-şi încordeze trupul pentru a rezista mai bine la această lovitură. Nu avea obiceiul să se întrebe, în asemenea cazuri, dacă destinul era drept sau nedrept cu el ; ideile lui luau doar forma unei posomorîte constatări : „Văd că sînt sortit să sufăr. Oare tot chinul ăsta e pentru mine ?“ Dar acum, prin mintea lui bîntuită de furtună, răzbătea doar un gînd : mărturisirea zdrobitoare a soţiei sale era ceea ce merita.

Îşi putea explica acum pe deplin de ce se împotrivise ea să schimbe numele fetei din Newson în Henchard. Faptul ilustra încă o dată acea cinste chiar într-o situaţie necinstită care o caracterizase şi în alte împrejurări.

Timp de cîteva ore rămase copleşit de durere şi dezorientat, pînă cînd exclamă brusc : „Ah, o fi adevărat ?“ Sări în picioare într-un impuls nestăpînit, îşi scoase papucii şi se îndreptă, cu o lumînare în mînă, spre camera fetei. Acolo îşi puse urechea la gaura cheii şi ascultă ; se auzea o respiraţie regulată. Henchard apăsă binişor pe clanţa uşii, intră şi, umbrind cu mîna flacăra lumînării, se apropie de pat. Potrivi încet lumina, din dosul unei perdele care ascundea patul, astfel încît raza să-i cadă pieziş pe faţă, fără a-i bate în ochi. Privi intens şi concentrat trăsăturile Elizabethei-Jane. Pielea ei era albă, a lui brună — dar era doar o primă observaţie, fără importanţă. În somn iese la iveală o genealogie adesea as-

cunsă, linii ancestrale, trăsături ale unor oameni care au murit de mult, şi pe care mobilitatea expresiei din timpul zilei le umbreşte şi le acoperă. În acea stare de odihnă şi relaxare, pe chipul tinerei fete se reflecta fără greş expresia lui Richard Newson. Henchard nu mai putu îndura ce-i vedeau ochii şi ieşi iute din cameră.

Nefericirea nu-l învăţase altceva decît să o înfrunte sfidător. Soţia lui era moartă, şi primul impuls spre răzbunare se stinse la gîndul că ea se afla acum acolo unde n-o mai putea ajunge. Se uită la noaptea din jur, ca la un duşman. Henchard, ca toţi oamenii de felul lui, era superstiţios şi nu se putea împiedica de a gîndi că înlănţuirea întîmplărilor din seara aceea era opera vreunei forţe diabolice care urmărea să-l pedepsească. Totuşi, lucrurile se desfăşurau în chip natural. Dacă el nu i-ar fi spus Elizabethei povestea din trecut, nu ar fi căutat actele în sertar, şi aşa mai departe. Ironia sta tocmai în faptul că, de îndată ce mărturisise fetei că avea dreptul să-l considere adevăratul ei părinte, descoperise că nu exista nici o legătură de rudenie între ei.

Această ironică succesiune a întîmplărilor îl înfurie, ca şi cum ar fi fost o glumă răutăcioasă făcută de un semen de al său. Ca regele Ioan din legendă, îşi întinsese masa, dar harpiile infernale îi luaseră toate bucatele. Ieşi din casă şi merse abătut în lungul trotuarului, pînă cînd ajunse la podul din capătul Străzii Mari. Aici o luă pe o cărare care ducea spre malul rîului, înconjurînd oraşul pe la marginea de nord-est.

Erau locurile care întruchipau partea sumbră a vieţii din Casterbridge, tot aşa cum aleile de la miazăzi întruchipau aspectele lui mai vesele. Întregul drum era mohorît, chiar în timpul verii ; primăvara, zăpada mai poposea pe aici cînd în alte locuri se ridicau aburi de căldură. Iar iarna aici era pepiniera tuturor nevralgiilor, reumatismelor şi altor beteşuguri chinuitoare, adunate dintr-un an întreg. Doctorii din Casterbridge ar fi tînjit ducînd lipsă de muşterii, dacă alta ar fi fost configuraţia geografică a cartierului de nord-est.

Rîul — un fel de Schwarzwasser al Casterbridge-ului — curgea încet, fără zgomot şi întunecat pe sub un mal stîncos, şi aceste două obstacole naturale formau un sis-

tem de apărare ce făcuse inutilă ridicarea de ziduri sau valuri de pămînt în această parte a oraşului. Se găseau aici şi ruinele unei mînăstiri franciscane, şi ale unor mori alăturate mînăstirii, spre care apa curgea printr-un jgheab, urlînd ca însăşi vocea desperării.

Deasupra malului, de cealaltă parte a rîului, se ridicau zidurile masive ale unei clădiri, iar în faţa lor se profila pe cer o masă pătrată, ca un soclu fără statuie. Acel obiect care lipsea, ciuntind întregul, era de fapt hoitul omenesc, căci masa pătrată era platforma spînzurătorii, clădirea mare din spate fiind închisoarea comitatului. Pe pajiştea unde umbla Henchard, mulţimea avea obiceiul să se adune ori de cîte ori avea loc cîte o execuţie, şi acolo, întovărăşiţi de mugetul apei din scoc, stăteau şi priveau spectacolul.

Tristeţea apăsătoare a locului, sporită de întuneric, îl impresionă pe Henchard mai mult decît se aşteptase. Asemănarea lugubră între peisajul în care se afla şi situaţia lui familială era prea deplină, pentru a nu zgudui chiar pe acest om de obicei insensibil la asemenea scene, efecte sau prefigurări. Îi schimbă necazul într-o adîncă melancolie, şi îl făcu să exclame : „De ce dracu' am venit aici ?“

Trecu pe lîngă căsuţa în care trăise şi murise bătrînul călău, pe vremea cînd această profesiune nu era monopolizată de un singur domn pentru toată Anglia. Se întoarse apoi în oraş, urcînd pe o ulicioară în pantă abruptă.

Suferinţa lui din noaptea aceea, născută dintr-o amară dezamăgire, ar fi putut inspira milă. Era ca un om pe jumătate leşinat, care nu putea nici să-şi revină, nici să rămînă în starea de leşin. Putea să-şi învinovăţească soţia cu vorba, dar în inima lui simţea altfel. şi dacă ar fi ascultat de înţeleapta ei recomandare de pe dosul scrisorii, această durere i-ar fi fost mult timp cruţată — poate pentru totdeauna. Elizabeth-Jane nu părea să arate vreo dorinţă de a părăsi situaţia ei sigură şi tihnită, pentru calea ipotetică a căsătoriei.

În sfîrşit veni şi dimineaţa, după această noapte de nelinişte şi, o dată cu ea, apăru şi nevoia unui plan de acţiune. Henchard era mult prea voluntar pentru a da înapoi de pe o poziţie, mai ales cînd asta ar fi însemnat umilirea lui. O asigurase că este fata lui, şi aşa va trebui

să se considere întotdeauna, indiferent de prefăcătoria care va trebui să hrănească această ficţiune. Dar era prost pregătit pentru primul pas în noua situaţie. În clipa cînd intră în sufragerie, Elizabeth veni spre el cu inima deschisă şi-l luă de braţ.

— M-am gîndit toată noaptea la ce mi-ai spus, mărturisi ea cu sinceritate. Şi-mi dau seama că lucrurile trebuie să fie aşa cum spui. De acum înainte am să te consider tatăl meu, cum şi eşti, şi n-am să-ţi mai spun „domnule Henchard". Acum, totul îmi pare limpede. Într-adevăr, tată, aşa e. Căci bineînţeles că n-ai fi făcut nici pe jumătate din ce-ai făcut pentru mine, şi nu m-ai fi lăsat să fac tot ce-mi dorea inima şi nu mi-ai fi cumpărat atîtea daruri dacă aş fi fost numai o fiică vitregă ! El — domnul Newson — cu care biata mamă s-a căsătorit dintr-o greşeală de neînţeles (Henchard era bucuros că aici îi ascunsese adevărul) — era foarte bun cu mine — da, tare bun (vorbea cu lacrimi în ochi) — dar firește, nu e acelaşi lucru ca atunci cînd eşti tată cu adevărat. Acum, tată, vino la masă, zise ea cu veselie în glas.

Henchard se aplecă şi o sărută pe obraz.

Clipa şi gestul acesta le aşteptase de săptămîni întregi cu un fior de emoţie ; dar acum, cînd se împlinise, nu mai însemna pentru el decît un ritual lipsit de orice savoare. Se recăsătorise cu mama ei mai ales de dragul fetei, şi din tot ce plănuise el nu se alesese decît pulbere şi scrum.

XX

Dintre toate enigmele ce au frămîntat vreodată mintea unei fete, rareori s-ar fi putut găsi una ca aceea care a urmat după ce Henchard îşi declarase paternitatea.

O făcuse, cu o patimă şi o înflăcărare care îi cîştigase aproape cu totul inima Elizabethei ; şi, totuşi, de a doua zi dimineaţa, purtarea lui deveni distantă şi rece, aşa cum n-o mai văzuse niciodată înainte.

Răceala aceasta se transformă curînd în mustrări aspre. Un defect supărător al fetei era folosirea, fermecătoare şi pitorească de altfel, a unor cuvinte dialectale — considerată de cei cu adevărat „distinşi“ drept un groaznic semn de înapoiere.

Era la vremea mesei — nu se întîlneau decît la masă — şi Elizabeth, vrînd să-i arate ceva, se întîmplă să-i spună :

— Dacă mai adăşti colea, mă duc să-ţi aduc.

— „Dacă mai adăşti colea,“ repetă el furios. Sfinte Dumnezeule, nu te pricepi decît să duci lături la porci, de vorbeşti aşa ?

Fata se înroşi de obidă şi amărăciune.

— Vreau să zic „dacă stai pe loc puţin“, tată, se îndreptă ea cu o voce salbă, plină de umilinţă... trebuie să fiu mai atentă.

El nu răspunse nimic şi părăsi camera.

Observaţia aceasta severă nu a rămas fără efect şi, cu vremea, Elizabeth ajunse să nu mai spună „a răzbi“ ci „a reuşi“, nu mai vorbea de „bărzăuni“, ci de „bondari“ nu mai spunea despre băieţi şi fete că „vorbeau“ ci că „erau logodiţi“; ajunse să nu mai pomenească de „zarnacadele“, ci de „narcise“, iar cînd nu dormise bine, nu spunea a doua zi servitorilor că „au durut-o maţele“, ci că „a suferit de indigestie“.

Aceste progrese lingvistice anticipează totuşi povestirea noastră. Henchard, fiind el însuşi necultivat, era cel mai aspru critic al greşelilor tinerei fete — din ce în ce mai mult doar incorectitudini mărunte, căci citea cu lăcomie tot felul de cărţi. O mai aştepta încă un nou calvar nemeritat, în legătură cu scrisul ei. Într-o seară trecînd prin faţa uşii de la sufragerie, intră să caute ceva. Numai după ce deschise uşa, îşi dădu seama că primarul se afla acolo, în tovărăşia unui om cu care încheia o afacere.

— Stai, Elizabeth-Jane, zise el, întorcîndu-se spre ea. Ia pune pe hîrtie ce-ţi spun eu — cîteva cuvinte ale unui contract pe care să-l semnăm, dumnealui şi cu mine. Eu nu prea-s tare în ale scrisului.

— Nici eu nu prea mă pricep la de-alde astea, zise celălalt.

Elizabeth aduse o mapă cu sugativă, hîrtie, cerneală şi se aşează la masă.

— Ei, zi aşa : „Contract încheiat azi, în şaisprezece octomvre“ — scrie asta la început.

Fata îşi porni condeiul într-un scris masiv, de-a lungul hîrtiei. Era o splendidă caligrafie rondă, îndrăzneaţă, inventată de ea, care ar fi categorisit o femeie din zilele noastre drept descendentă a Minervei. Dar pe vremea aceea, domneau alte idei : credinţa lui Henchard era că fetele tinere, cuviincioase, trebuiau să scrie cu o caligrafie feminină — ba chiar credea că literele ţuguiate erau o parte tot aşa de inseparabilă a feminităţii ca şi sexul însuşi. Deci, cînd în loc de a scrie ca o prinţesă:

Cu slove care aduceau cu spicele unui lan.
De grîu, încovoiate de apriga furtună.

Elizabeth-Jane aşternu pe hîrtie un şir de litere rotunjite şi umflate, Henchard se înroşi jignit şi furios şi, spunîndu-i pe un ton poruncitor : „Lasă, scriu eu mai departe“, îi făcu semn să părăsească camera.

Firea ei îndatoritoare devenise acum o sursă de mereu alte necazuri. Şi Elizabeth-Jane era, trebuie să o recunoaştem, prea adesea dispusă să se înhame la munci fizice, uneori inutil şi parcă ostentativ. În loc să sune slujnica, se ducea singură la bucătărie „să nu o fac pe Phoebe să urce scările de două ori“. Îngenunchea jos, cu lopăţica în mînă, cînd pisica răsturna căldarea cu cărbuni ; şi mai mult chiar, îi mulţumea mereu jupînesei pentru orice serviciu, pînă cînd într-o zi, după ce fata în casă ieşise din cameră, Henchard izbucni :

— Ce Dumnezeu îi tot mulţumeşti fetei ăsteia, de parcă ar fi coborîtă cu hîrzobu' din cer ! N-o plătesc cu douăsprezece lire pe an să te slujească ?

Elizabeth fu aşa de vizibil tulburată de această răbufnire, încît după cîteva minute o regretă şi el, spunîndu-i că nu a vrut să fie grosolan.

Aceste scene domestice erau ca nişte mici colţi de stîncă, ce sugerează mai curînd decît dezvăluie ce ar putea fi dedesubt. Dar furia lui o înspăimînta mai puţin decît răceala. Apariţia tot mai deasă a acestei ultime dispo-

ziţii o făcu să înţeleagă tristul adevăr că Henchard simţea pentru ea o antipatie crescîndă. Cu cît înfăţişarea şi manierele ei deveneau mai plăcute, sub influenţa unor factori educativi de care, cu isteţimea ei naturală, ştia cum să se folosească, cu atît părea el să se înstrăineze mai mult de ea. Uneori îl surprindea privind-o cu o ciudă morocănoasă, pe care cu greu o putea îndura. Necunoscîndu-i secretul, fetei i se părea o crudă ironie ca prezenţa ei să-i stîrnească duşmănia, tocmai acum după ce îi luase numele de familie.

Dar mai avea de îndurat încă o grea încercare. Elizabeth luase obiceiul să ducă după-amiază cîte o cană de cidru sau de bere şi nişte pîine cu brînză lui Nance Mockridge, care lucra în curte la baloturile de fîn. Nance primi această tratăţie cu recunoştinţă la început, apoi ca un lucru firesc. Într-o zi cînd Henchard era pe acolo, îşi văzu fata vitregă intrînd cu mîncarea în şopronul cu fîn şi, negăsind acolo nici un loc potrivit pe care să aşeze cana şi farfuria, se apucă pe dată să potrivească două baloturi de fîn în chip de masă, în timp ce Nance Mockridge stătea cu mîinile în şolduri, privind nepăsătoare la pregătirile ce se făceau pentru ea.

— Elizabeth, vino aici ! zise Henchard, şi ea îi urmă porunca. De ce te înjoseşti în asemenea hal ? exclamă, el cu o furie abia stăpînită. Nu ţi-am mai spus-o de sute de ori ? Hai ? Să te faci slujnica unei muncitoare de rînd, şi încă a uneia de teapa ei ! O să mă faci de rîsul lumii !

Vorbele fură spuse însă destul de tare pentru a fi auzite şi de Nance, care se simţi imediat ofensată de această aluzie la „teapa ei". Ieşind în uşă strigă, fără să se mai gîndească la urmări :

— Dacă-i vorba p'aşa, domnu' Henchard, poci să vă spui că fata 'mneavoastră a servit şi p'alţii mai proşti ca mine !

— Atunci înseamnă că a avut mai multă milă decît judecată, zise Henchard.

— Aş, de milă ? A făcut-o pă bani, şi încă la un han din oraşu' ăsta.

— Nu-i adevărat, strigă Henchard indignat.

— Ia întrebaţi-o, zise Nance, încrucişîndu-şi braţele gloale, şi începînd să se scarpine liniştită pe coate.

Henchard se uită la faţa Elizabethei care, de obicei albă şi trandafirie, îşi pierduse aproape orice culoare.

— Ce înseamnă asta ? o întrebă. E adevărat, ori nu ?

— E adevărat, mărturisi Elizabeth-Jane. Dar a fost numai...

— Ai făcut-o sau n-ai făcut-o ? Unde a fost asta ?

— La Trei Marinari, într-o seară cînd stăteam acolo, dar numai puţin...

Nance îi aruncă lui Henchard o privire triumfătoare şi se întoarse cu ifos în şopron. Socotind că va fi dată afară pe loc, era hotărîtă să-şi ducă victoria pînă la capăt. Totuşi, Henchard nu-i pomeni nimic despre dat afară. Deosebit de sensibil la asemenea lucruri, din cauza propriului său trecut, primarul părea complet zdrobit.

Elizabeth îl urmă ca o vinovată, în timp ce el se îndrepta spre casă, dar nu mai avu prilejul să-i vorbească între patru ochi. Toată ziua o evită.

Convins că ea adusese o gravă atingere reputaţiei şi situaţiei lui din oraş, prin fapta dezvăluită de Nance, deşi pînă atunci nu-i ajunsese nimic la ureche, Henchard îşi arătă evidenta neplăcere faţă de prezenţa fetei care nu era fiica lui, ori de cîte ori o întîlnea.

De cele mai multe ori lua masa cu fermierii la unul din cele două hoteluri mari, lăsînd-o într-o totală singurătate. Dacă ar fi putut vedea cum folosea ea aceste ceasuri de solitudine, ar fi avut motive să-şi schimbe părerea despre calităţile ei. Fata citea fără încetare şi lua note, însuşindu-şi cunoştinţe noi cu trudă grea, fără să şovăie însă în munca pe care şi-o impusese. Începu să studieze latina, îndemnată de vestigiile romane din oraşul în care trăia. „Dacă o să rămîn incultă, n-o să fie din vina mea", îşi zicea uneori printre lacrimile care i se prelingeau pe obraji, atunci cînd nu mai ştia cum să se descruce în obscuritatea greoaie a multor asemenea opere cu caracter didactic.

Astfel trăia în casa lui Henchard — o fiinţă tăcută, cu ochi mari şi sentimente profunde, neînţeleasă de nici o altă fiinţă apropiată, înăbuşindu-şi cu răbdare şi tărie dragostea născîndă pentru Farfrae, pentru că i se părea unilaterală, nesăbuită şi necuviincioasă pentru o fată. E

adevărat că, pentru motive pe care ea le ştia mai bine ca oricine, se mutase din camera din spate, care dădea în curtea cu hambare (unde îi făcuse cîndva atîta plăcere să stea), într-o cameră din faţă cu ferestrele spre stradă ; dar tînărul scoţian nu întorcea decît rareori sau niciodată, capul cînd se întîmpla să treacă prin faţa casei.

Iarna se apropia şi vremea schimbătoare o lega şi mai strîns de interiorul casei. Dar mai erau la Casterbridge unele zile de iarnă timpurie — zile de mare împăcare a firii, care urmau după cumplite vîntoase stîrnite din sud-vest — cînd dacă se arăta soarele, aerul părea de catifea. Fata folosea aceste zile pentru a se duce la mormîntul mamei ei — cimitirul încă folosit al vechii aşezări brito-romane, care prezenta drept trăsătură distinctivă tocmai această curiozitate : faptul că rămăsese în continuare loc de îngropăciune. Pulberea în care se preschimba doamna Henchard se amesteca cu pulberea femeilor ce zăceau acolo cu spelci de sticlă colorată şi coliere de chihlimbar şi cu a bărbaţilor ce ţineau în gură monede cu efigia lui Hadrian, Postumus sau a Constantinilor.

Zece şi jumătate era de obicei ora la care Elizabeth se îndrepta spre acest loc — o oră cînd străzile oraşului erau pustii ca aleile din Karnak [1]. Oameni ocupaţi trecuseră de mult pe aici, îndreptîndu-se spre treburile lor obişnuite, iar plimbăreţii nu sosiseră încă. Aşa că Elizabeth-Jane mergea cu o carte în mînă, citind sau privind îngîndurată peste marginea cărţii ; astfel ajungea la cimitir.

Acum, apropiindu-se de mormîntul mamei ei, văzu o siluetă solitară pe cărarea presărată cu pietriş. Şi persoana aceea citea, dar nu dintr-o carte ; cuvintele care o preocupau erau inscripţia de pe piatra funerară a doamnei Henchard. Era tot îmbărcată în doilu ca şi Elizabeth, cam de aceeaşi vîrstă şi înălţime ca şi ea, şi ar fi putut fi dublul sau alter-ego-ul ei, cu singura deosebire că doamna aceea era mult mai frumoas îmbrăcată decît ea. Într-adevăr, cu toată relativa indiferenţă a Elizabethei faţă de toalete, care n-o atrăgeau decît rareori din vreo fantezie sau capriciu trecător, ochii i se opriră admirativi

[1] Localitate din Egipt, pe ruinele vechii Tebe.

asupra perfecţiunii toaletei acelei doamne. Mersul ei de asemenea avea o elasticitate care părea să evite mişcările dizgraţioase, mai mult dintr-o predispoziţie înnăscută decît din intenţie. Era o revelaţie pentru Elizabeth să vadă că o fiinţă umană putea atinge acest stadiu de desăvîrşire fizică — niciodată nu bănuise aşa ceva. Simţea că toată prospeţimea şi graţia ei îi fuseseră dintr-o dată risipite, anihilate de vecinătatea unei asemenea femei. Adevărul, neştiut de ea, era că Elizabeth putea fi socotită frumoasă, în timp ce străina era doar atrăgătoare.

Dacă ar fi fost invidioasă, ar fi urît-o pe femeia aceea, dar nu făcu asta ; dimpotrivă, îşi îngădui plăcerea de a se simţi fascinată. Se întrebă de unde o fi venit. Mersul butucănos şi practic al gospodinelor serioase care formau majoritatea populaţiei feminine din Casterbridge, ca şi cele două stiluri de îmbrăcăminte ce se purtau aici, cel simplu şi cel de prost gust — toate dovedeau că silueta nu era a unei localnice, chiar dacă volumul din mîna ei, părînd a fi un ghid, nu ar fi sugerat de la început acest gînd.

Străina se îndepărtă de mormîntul doamnei Henchard şi dispăru după colţul zidului înconjurător. Elizabeth se apropie şi ea de mormînt ; văzu două urme de paşi imprimate în pămîntul umed, ce arătau că străina stătuse acolo mai îndelung. Fata o porni spre casă gîndind la ce văzuse, aşa cum s-ar fi putut gîndi la un curcubeu sau la aurora boreală, la vreun fluture sau la o camee.

Dacă afară întîmplările păruseră interesante, acasă o aştepta o atmosferă dintre cele mai neplăcute. Henchard, al cărui mandat de primar trebuia să expire la capătul a doi ani, îşi dădea seama că nu va fi ales în postul vacant de consilier comunal şi că Farfrae urma probabil să devină membru al consiliului. Din această cauză, nefericita descoperire a faptului că fiica sa vitregă servise într-un han din oraşul unde el era primar îi otrăvi şi mai mult gîndurile. Aflase, informîndu-se personal, că tocmai în faţa lui Donald Farfrae — acel trădător parvenit — se umilise atît de tare fiica lui. Şi deşi doamna Stannidge, hangiţa, părea să nu dea prea mare importanţă acestui incident — căci veselii musafiri de la Trei Marinari îl dezbătuseră de mult sub toate aspectele — mîndria lui

Henchard era atît de mare, încît micul amănunt care nu dovedea decît spirit de economie reprezenta, în ochii lui, aproape o catastrofă socială.

Din seara cînd fosta lui soţie sosise în oraş cu fata ei, plutea ceva în aerul din Casterbridge care-i aducea ghinion. Masa aceea de la Stema Regală fusese Austerlitz-ul lui Henchard ; mai avusese de atunci unele succese, dar drumul său n-a mai urcat deloc. Nu mai avea să facă parte dintre consilierii comunali — acel titlu de noblețe al tîrgoveţilor — aşa cum sperase, şi conştiinţa acestei decăderi îl făcea azi şi mai ursuz ca de obicei.

— Ei, pe unde ai fost ? o întrebă cu un laconism brutal.

— M-am plimbat pe străzi şi prin cimitir, tată, pînă m-am ologit.

Îşi duse iute mîna la gură, dar era prea tîrziu.

Asta era tocmai ce trebuia pentru a înfuria şi mai mult pe Henchard, după toate celelalte necazuri pe care le înghiţise în ziua ceea.

— Nu vreau să te aud vorbind aşa ! tună el. Auzi — ologit. S-ar zice că vii de la coada vacii ! Într-o zi aflu că ai servit într-un han, apoi te aud vorbind ca o rîndăşoaică. Îţi spun ritos că dacă lucrurile merg tot aşa, în casa asta n-o să mai fie loc pentru amîndoi.

Singurul lucru plăcut la care Elizabeth se putu gîndi înainte de culcare, după o asemenea dojană, era doamna cea frumoasă pe care o văzuse de dimineaţă şi pe care spera s-o mai vadă cîndva.

Între timp Henchard nu dormea, gîndindu-se la nebunia pe care o făcuse din gelozie, interzicîndu-i lui Farfrae să-i facă curte acestei fete care nici nu era a lui. Dacă i-ar fi lăsat să se vadă, poate că ar fi scăpat de ea. În cele din urmă îşi zise mulţumit, aşezîndu-se la masa de scris : „Aha, o să creadă că asta înseamnă împăcare şi zestre la încheierea căsătoriei — nu ştie că nu vreau s-o mai văd în casa mea şi că n-o să pupe nici o zestre !“ Scrise următoarele :

Domnule, chibzuind mai îndelung, nu vreau să te împiedic de a-i face curte Elizabethei, dacă într-adevăr îi

porţi vreun interes. Îmi retrag deci obiecţiunea, cu o singură rezervă, şi anume — ca intrevederile să nu aibă loc în casa mea. Al dumitale,

M. HENCHARD.

A doua zi, vremea fiind destul de frumoasă, Elizabeth se duse din nou la cimitir, dar căutînd-o din ochi pe doamna din ajun, fu surprinsă de apariţia lui Farfrae. care trecea prin faţa porţii. El îşi ridică ochii o clipă de pe un carneţel în care părea să facă nişte socoteli în timp ce mergea. Dacă o văzu sau nu, nu se putea şti, căci nu făcu nici un gest şi dispăru iute.

Deprimată de sentimentul că existenţa ei era inutilă — se gîndea că el o dispreţuieşte probabil — cu mintea tulburată, se aşeză pe o bancă. Prin cap îi treceau tot soiul de gînduri negre în legătură cu soarta ei, pînă cînd la urmă zise cu glas tare :

— Mai bine muream şi eu o dată cu mama !

În dosul băncii era o mică alee în lungul zidului, pe care oamenii mergeau adesea, în loc s-o ia pe cărarea pietruită. I se păru că în spatele ei era cineva ; privi în jur şi văzu o faţă care se apleca spre ea, voalată dar totuşi vizibilă ; era figura tinerei doamne pe care o văzuse în ajun. O clipă rămase încurcată, ştiind că vorbele îi fuseseră auzite, deşi în jena ei se amesteca şi bucurie.

— Da, te-am auzit, zise doamna cu o voce vioaie, plăcută, răspunzînd priviri ei întrebătoare. Ce s-a întîmplat?

— Nu ştiu — nu pot să vă spun, zise Elizabeth, punîndu-şi palmele pe faţă pentru a ascunde o bruscă roşeaţă care-i îmbujora obrajii.

Timp de cîteva secunde nu se mai auzi nici un cuvînt, apoi fata simţi că străina se aşeza lîngă ea.

— Bănuiesc ce e cu dumneata, zise ea. Răposata ţi-a fost mamă, nu ?

Şi arătă cu mîna spre piatra de pe mormînt. Elizabeth ridică ochii spre ea, parcă întrebîndu-se dacă să aibă încredere. Felul de a fi al doamnei era atît de afectuos, de îndatoritor, încît fata îşi zise că trebuie să aibă încredere în ea.

— Da, era mama mea, şi singurul meu prieten.

— Dar tatăl dumitale, domnul Henchard, nu trăieşte ?

— Da, trăieşte, răspunse Elizabeth-Jane.

— Nu e drăguţ cu dumneata ?

— N-aş vrea să mă plîng de el.

— Au existat neînţelegeri ?

— Oarecum.

— Poate că era vina dumitale, sugeră străina.

— Aşa şi aşa — în multe privinţe, oftă blînda Elizabeth. Am curăţat de pe jos praful de cărbune cînd trebuia s-o las pe slujnică să facă treaba şi am zis că „m-am ologit", şi s-a supărat pe mine.

Doamna păru să o îndrăgească pentru acest răspuns.

— Ştii ce cred din cuvintele dumitale ? spuse ea cu sinceritate. Că e un om iute la mînie, puţin cam mîndru — poate ambiţios, dar nu-i om rău.

Dorinţa ei de a nu-l condamna pe Henchard, ţinînd totuşi parte Elizabethei, era curioasă.

— O nu, desigur că nu e rău, fu de acord şi fata. Şi nici măcar nu s-a purtat urît cu mine pînă în ultimul timp — de cînd a murit mama. Dar am avut multe de îndurat de atunci. Totul e din pricina cusururilor mele, sînt sigură ; şi cusururile astea provin din viaţa pe care am dus-o.

— Nu vrei să mi-o povesteşti şi mie ?

Elizabeth-Jane privi trist către tînăra doamnă. Văzu că şi ea o privea, şi îşi lăsă ochii în jos, dar apoi simţi că ceva o sileşte să-i ridice din nou.

— Povestea mea nu e nici veselă nici interesantă, zise ea, dar totuşi pot să v-o spun, dacă vreţi cu tot dinadinsul s-o cunoaşteţi.

Străina o asigură că o interesa ; după care Elizabeth-Jane îi spuse povestea vieţii ei, aşa cum o ştia ea, o poveste care era în general cea adevărată, în afară de faptul că nu se pomenea nimic despre vînzarea de la bîlci.

Contrar aşteptărilor ei, noua-i prietenă nu păru mirată. Acest lucru o mai învioră puţin, şi numai gîndul de a

se întoarce în casa în care fusese tratată în ultimul timp cu atîta asprime o făcu să se întristeze din nou.

— Nu ştiu cum să mă mai întorc acasă, murmură ea. Mă gîndesc să plec. Dar ce pot să fac ? Unde să mă duc ?

— Poate că lucrurile se vor îndrepta în curînd, vorbi prietena ei cu blîndeţe. Aşa că, în locul dumitale, nu aş pleca prea departe. Ce zici de planul meu ? Eu o să am în curînd nevoie de cineva care să stea cu mine, să se ocupe de menaj şi să-mi ţină companie ; n-ai vrea să vii la mine ? Dar poate că...

— O da, afirmă Elizabeth cu lacrimi în ochi. Aş vrea mult — aş face ori ce ca să fiu independentă, căci poate doar atunci tata ar ajunge să mă iubească. Dar vai !

— Ce e ?

— Nu sînt prea pricepută. Şi o tovarăşă pentru dumneavoastră trebuie să fie mai şlefuită.

— O, nu neapărat.

— Nu ? Dar eu mai folosesc şi cuvinte ţărăneşti uneori, aşa, fără să-mi dau seama.

— N-are importanţă. O să le învăţ şi eu.

— Şi apoi — oh, ştiu că n-am să fiu bună pentru dumneavoastră, exclamă ea rîzînd amar. Am învăţat din întîmplare caligrafia rondă, în loc să învăţ cum scriu doamnele. Şi bineînţeles că doriţi pe cineva care să scrie aşa.

— Nu, nu cred.

— Cum, nu e nevoie să scriu ca doamnele ? exclamă veselă Elizabeth.

— Deloc.

— Şi unde locuiţi ?

— În Casterbridge, sau mai bine zis voi locui aici, începînd de azi după-amiază.

Elizabeth îşi exprimă uimirea.

— Am stat în Budmouth cîteva zile, în timp ce mi se pregătea locuinţa. Mă mut în casa care se cheamă High-Place Hall, o clădire veche, de piatră, cu faţa spre uliţa pieţei. Două sau trei camere sînt gata. La noapte o să dorm acolo pentru prima dată. Vrei să te mai gîndeşti la propunerea mea şi să vii să mă întîlneşti aici în prima

zi frumoasă, săptămîna viitoare, ca să-mi spui dacă nu ţi-ai schimbat hotărîrea ?

Elizabeth, cu ochii strălucind de bucurie la gîndul că va găsi o ieşire dintr-o situaţie de nesuportat, consimţi cu entuziasm, şi cele două proaspte prietene se despărţiră la poarta cimitirului.

XXI

Aşa cum o maximă des repetată din copilărie rămîne practic nebăgată în seamă pînă cînd vreo experienţă a maturităţii nu-i întăreşte tîlcul, tot astfel High-Place Hall îi apărea pentru prima dată Elizabethei în faţa ochilor, deşi urechile ei auziseră acest nume poate de sute de ori.

Mintea ei era acum preocupată exclusiv de străină, şi de casa aceea, şi de şansa care i se oferea de a locui acolo. După-amiază avu prilejul să facă unele cumpărături şi să achite cîteva note de plată în oraş ; cu acest prilej află că ceea ce era pentru ea o noutate devenise un subiect obişnuit de discuţie în tîrg. High-Place Hall se repara ; o doamnă urma să vină în curînd să locuiască acolo ; toţi negustorii erau informaţi şi se şi gîndeau la posibilitatea de a o avea drept clientă.

Elizabeth putea totuşi să adauge un supliment informaţiilor atît de noi pentru ea ; doamna, le anunţă ea, sosise chiar în ziua aceea. Cînd se aprinseră felinarele, dar nu era încă atît de întuneric încît să nu se mai zărească acoperişurile, podurile şi coşurile caselor. Elizabeth, mînată aproape de un sentiment de dragoste, se gîndi să se ducă să privească măcar pe dinafară casa. Porni pe stradă înspre High-Place Hall.

Clădirea, cu parapetul şi faţada ei cenuşie, era singura locuinţă de acest fel, aşezată aproape în centrul oraşului.

La prima vedere, părea un conac de ţară — cu cuiburi de păsări pe sub streşini şi cotloane umede unde creşteau

licheni — precum şi diverse neregularităţi de suprafaţă, care proveneau din mistria naturii. Noaptea, siluetele trecătorilor se profilau negre pe zidurile decolorate.

În seara aceea se vedeau pe jos fire de paie şi alte semne dovedind că întreaga locuinţă trecuse prin dezordinea care întovărăşeşte instalarea unui nou locatar. Casa, construită în întregime din piatră, constituia un exemplu de demnitate arhitectonică realizată fără dimensiuni prea mari. Nu era chiar aristocratică, şi cu atît mai puţin impozantă, totuşi un nou-venit cu concepţii de modă veche ar fi spus imediat : „Cineva de neam a zidit-o, şi altul cu bani se bucură de ea“ — oricît de vagi ar fi fost aceste noţiuni în mintea lui.

În ceea ce priveşte folosirea casei de către cineva bogat, străinul s-ar fi înşelat, căci pînă în seara aceea, casa fusese goală timp de un an sau doi, iar înainte de acest interval fusese locuită intermitent de diferite persoane. Motivul pentru care această casă nu era aleasă, de obicei, ca locuinţă părea să fie împrejurarea că unele camere dădeau chiar în piaţă, şi o asemenea perspectivă nu era întotdeauna pe placul unor eventuali locatari.

Ochii Elizabethei cercetară camerele de la etaj şi văzură lumină acolo. Desigur că străina sosise. Impresia pe care femeia aceea, cu maniere comparativ mai rafinate, o făcuse asupra unei simple fete studioase era atît de adîncă, încît se bucura chiar şi numai la gîndul că, în timp ce ea stătea într-un gang peste drum, doamna aceea fermecătoare era în casa din faţa ei. Şi oare ce făcea acum ? Admiraţia ei pentru arhitectura faţadei se datora exclusiv locatarei dinăuntru, deşi în această privinţă arhitectura ar fi meritat să fie admirată, sau cel puţin studiată pentru ea însăşi. Era în stil palladian [1], şi asemenea celor mai multe clădiri ridicate spre sfîrşitul evului mediu, reprezenta o compilaţie mai curînd decît un proiect original. Dar echilibrul ei o făcea impresionantă. Nu era bogat ornamentată, dar totuşi suficient de ornamentată. O binevenită conştiinţă a deşertăciunii arhitecturii omeneşti, ca şi a altor lucruri

[1] După numele arhitectului italian Andrea Palladio (1518—1580) care a imitat în construcţiile sale vechiul stil romanic.

lumeşti, împiedicase orice ornamentaţie superfulă. Oameni intrau şi ieşeau mereu, cărînd lăzi şi pachete, transformînd uşa principală şi holul într-un fel de drum public. La adăpostul întunericului, Elizabeth păşi şi ea prin uşa deschisă, dar, speriindu-se de propria ei temeritate, ieşi repede printr-o altă uşă, încastrată într-un zid înalt ce înconjura curtea din spate. Spre surprinderea ei, se găsi acum într-una din ulicioarele puţin umblate ale oraşului. Privind înapoi spre uşa prin care ieşise, văzu în lumina singurului felinar de pe străduţă că poarta era boltită şi veche — chiar mai veche decît casa însăşi. Era ferecată cu ţinte mari de fier, iar piatra din centrul arcului de boltă înfăţişa o mască. La origine, masca rîdea, lucru ce se mai putea încă desluşi de altfel, dar generaţii întregi de copii din Casterbridge aruncaseră cu pietre în ea, ţintind mai ales în gura deschisă, şi loviturile îi ştirbiseră buzele şi fălcile, ca şi cum ar fi fost mîncate de boală. Înfăţişarea de acum era atît de înspăimîntătoare, în pîlpîirea slabă a felinarului, încît fata nu mai putu să o privească. Era primul lucru neplăcut întîlnit în vizita ei.

Uşa străveche şi strania prezenţă a măştii care rînjea sugerau, mai presus de orice, ceva din istoria casei — şi anume o taină. Prin străduţa din spate puteai ajunge acolo nevăzut de nimeni din multe părţi ale oraşului — vechiul local de joc, vechiul ţarc al boilor, vechea arenă pentru lupte de cocoşi, balta în care dispăruseră nenumăraţi copii nou-născuţi. High-Place Hall se putea lăuda, fără doar şi poate, cu avantajele unor astfel de vecinătăţi.

Elizabeth se întoarse şi o luă pe drumul cel mai drept spre casă, dar auzind paşi ce se apropiau din capătul ulicioarei şi nedorind să fie văzută într-un asemenea loc şi la o asemenea oră, se retrase iute. Cum nu avea altă ieşire, se ascunse după o coloană de cărămidă, pînă cînd noul venit îşi va fi urmat drumul.

Dacă l-ar fi privit, ar fi fost surprinsă. Ar fi văzut că trecătorul se îndrepta spre poarta boltită, iar atunci cînd se opri cu mîna pe clanţă, lumina felinarului căzu pe faţa lui Henchard. Dar Elizabeth-Jane stătea atît de ascunsă în

cotlonul ei, încît nu observă nimic din toatea astea. Henchard intră, ignorînd tot atît de complet prezenţa ei, cum ignora şi ea identitatea lui, şi dispăru în întuneric. Elizabeth ieşi din nou în ulicioară şi ajunse acasă cît putu mai repede.

Din cauza dojenilor lui Henchard, ea trăia cu teama permanentă de a nu face ceva ce putea fi socotit vulgar. Şi de aici se ajunse la situaţia stranie de a nu se recunoaşte unul pe altul într-un moment critic al vieţii lor. Multe lucruri s-ar fi lămurit dacă se întîlneau sau îşi puneau unul altuia aceeşi întrebare : ce căuta el sau ea acolo ?

Henchard, oricare ar fi fost treaba care-l mîna spre locuinţa doamnei străine, ajunse acasă doar puţin mai tîrziu decît Elizabeth-Jane. Ea îşi făcuse planul să-i vorbească despre posibilitatea de a pleca din casa lui, chiar în seara aceea. Întîmplările din cursul zilei o îndemnaseră la aceasta. Dar punerea în practică a planului depindea de dispoziţia lui şi ea aştepta cu îngrijorare să vadă în cel fel o va trata. Descoperi că intervenise o schimbare în purtarea lui. Nu era numai supărat, era ceva mult mai grav. O indiferenţă totală luase locul enervării, şi răceala lui era de aşa natură, încît o încurajă în hotărîrea ei de a pleca, chiar mai mult decît ar fi făcut-o o izbucnire de furie.

— Tată, ai ceva împotrivă dacă aş pleca ? întrebă ea.

— Să pleci ? Nu — deloc. Unde vrei să te duci ?

Socoti nepotrivit şi inutil să spună deocamdată ceva despre destinaţia ei, cuiva care îi arăta atît de puţin interes. O să afle el destul de curînd !

— Mi se oferă un prilej de a mă cultiva şi perfecţiona şi, în acelaşi timp, de a nu sta degeaba, răspunse ea cu oarecare şovăire. Am ocazia să obţin un post, într-o casă, unde voi avea posibilitatea să studiez şi să văd o societate distinsă.

— Atunci profită de ea — ce mai aştepţi ? — dacă nu poţi să te cultivi aici unde te afli.

— Nu te opui ?

— Să mă opun — eu ? O — nu. Deloc, După o pauză, urmă : Dar nu vei avea destui bani pentru acest plan măreţ fără ajutorul meu, ştii asta ? Dacă vrei, sînt dispus să-ţi dau anual o sumă, ca să nu fii obligată să trăieşti din salariul de mizerie pe care ţi-l vor plăti probabil persoanele „distinse".

Ea îi mulţumi pentru această ofertă.

— Hai să şi facem asta în bună regulă, adăugă el după o pauză. O mică rentă e ceea ce aş vrea să primeşti — ca să nu depinzi mereu de mine — şi nici eu de tine. Îţi convine ?

— Desigur.

— Atunci, mă ocup să aranjez lucrurile chiar azi.

Părea mulţumit să scape de grija ei prin acest aranjament ; în ceea ce îi privea pe ei doi, problema părea rezolvată. Acum, ea nu mai aştepta decît să o întîlnească din nou pe frumoasa doamnă.

Sosi ziua şi ceasul hotărît, dar afară era burniţă. Elizabeth-Jane, a cărei dispoziţie se schimbase între timp trecînd de la bucuria sentimentului de independenţă la grija pentru înjghebarea viitorului, socoti vremea destul de bună pentru ea — o fiinţă a cărei stea apusese de mult. Singura întrebare era dacă şi noua ei prietenă avea să înfrunte burniţa. Se duse în cămara unde se ţineau ghetele şi unde vechile ei încălţări rustice stăteau atîrnate într-un cui, nefolosite de cînd începuse ascensiunea ei socială. Le luă jos, le unse cu cremă neagră peste pielea scorojită şi le încălţă, ca pe vremuri. Astfel echipată, cu pelerină şi umbrelă, se îndreptă spre locul de întîlnire, avînd intenţia, dacă doamna nu era acolo, să o caute acasă. O latură a cimitirului — partea de unde bătea de obicei vîntul şi ploaia — era adăpostită de un vechi zid de chirpici acoperit cu stuf, ale cărui streşini se întindeau în lături cam cîte o jumătate de metru. Dincolo de zid era un arman cu hambare şi magazii — locul unde îl întîlnise pe Farfrae cu cîteva luni în urmă. La adăpostul streşinii văzu o siluetă feminină : tînăra doamnă venise.

Prezenţa ei întruchipa atît de fără greş cele mai vii nădejdi ale fetei, încît ea aproape se temu de norocul care-i

zîmbea. Închipuirile îşi fac loc chiar şi în cele mai sănătoase minţi.

Aici, într-un cimitir vechi ca şi civilizaţia umană, pe vremea cea mai rea, se afla o femeie străină ce exercita asupra ei o fascinaţie nemaiîntîlnită pînă atunci. Poate că în făptura ei se ascundea o putere drăcească. Totuşi, Elizabeth merse înainte pe lîngă clopotniţa pe vîrful căreia o coadă de steag trosnea zguduită de vînt, şi astfel sosi lîngă zidul cimitirului.

Doamna avea un aspect atît de vesel stînd în ploaie, încît Elizabeth îşi uită gîndurile negre.

— Ei bine, zise doamna, lăsînd să se vadă odată cu pronunţarea acestui cuvînt, ceva din albeaţa dinţilor prin vălul negru care-i proteja faţa, te-ai hotărît ?

— Da, m-am hotărît, răspunse fata cu toată convingerea.

— Tatăl dumitale se învoieşte ?

— Da.

— Atunci, vino.

— Cînd ?

— Acum — cît de curînd vrei. Mă gîndeam la început să trimit pe cineva să te cheme acasă la mine, socotind că n-ai să te aventurezi pînă aici pe vîntul ăsta. Dar cum mie îmi place să ies, mi-am zis că am să vin întîi să văd dacă te găsesc.

— Tocmai aşa m-am gîndit şi eu.

— Asta arată că o să ne înţelegem bine. Atunci, poţi veni azi ? Casa mea e aşa de goală şi de tristă, încît am nevoie de o prezenţă vie în ea.

— Cred că am să pot veni, zise fata după ce reflectă puţin.

În această clipă nişte voci, venind din cealaltă parte a zidului, ajunseră pînă la urechile lor, purtate de vînt şi ploaie. Se auzeau cuvinte ca : „saci", „arii", „treierat", „cules", „tîrgul de sîmbăta viitoare", fiecare frază fiind ciuntită de palele de vînt, ca un chip într-o oglindă spartă. Amîndouă femeile ascultară.

— Cine sînt oameni aceştia ? întrebă doamna.

— Unul este tatăl meu. A luat cu chirie armanul şi hambarul ăsta.

Doamna părea să fi uitat de treaba ei imediată, ascultînd detaliile tehnice ale comerţului cu grîne. În cele din urmă zise :

— I-ai spus că vii aici ?

— Nu.

— Ah, cum de nu i-ai spus ?

— Am gîndit că e mai sigur să plec întîi, deoarece nu ştiu niciodată în ce dispoziţie se găseşte.

— Poate că ai dreptate... De altfel, nici nu ţi-am spus numele meu. Sînt domnişoara Templeman. Au plecat... cei de dincolo ?

— Nu. Au intrat în hambar.

— Hai, e cam umed aici. Am să te aştept azi — să zicem astă-seară la şase.

— Pe unde să intru, doamnă ?

— Prin intrarea din faţă — pe poarta mare. Alta nu există, după cîte ştiu.

Elizabeth-Jane se gîndise la portiţa din dos.

— Poate, dacă nu i-ai spus unde te duci, ar fi mai bine să rămînă aşa, pînă pleci de acasă. Cine ştie dacă nu se răzgîndeşte.

Elizabeth-Jane dădu din cap.

— Dacă stau şi mă gîndesc, nu e cazul să mă tem de aşa ceva, zise ea cu tristeţe. Se poartă foarte rece cu mine.

— Foarte bine. Atunci, la şase.

După ce au ieşit în drumul mare şi s-au despărţit, fiecare din ele era ocupată să-şi ferească umbrela încovoiată de furia vîntului. Totuşi, doamna aruncă o privire pe poarta deschisă a armanului, în timp ce trecea, şi se opri o clipă cu un picior înainte. Dar în ogradă nu se vedeau decît clăi de fîn şi un pătul cocoşat, acoperit de muşchi, precum şi hambarul ce se ridica chiar în spatele clopotniţei, în care tot se mai zbătea o funie, lovind coada steagului.

Henchard nu bănuia că Elizabeth-Jane avea să treacă aşa de repede la fapte. De aceea cînd se întoarse acasă, cu puţin înainte de ora şase, şi văzu o trăsură în faţa porţii,

iar pe fiica lui vitregă înconjurată de bocceluţe şi cuferaşe suindu-se în ea, fu destul de surprins.

— Dar ai spus că pot pleca, tată ! îi explică ea prin fereastra cupeului.

— Am zis da. Dar am crezut că e vorba de luna viitoare sau de anul viitor. Pe cinstea mea — se vede că eşti tare grăbită ! Va să aşa zică, mă răsplăteşti pentru grija pe care ţi-o port ?

— O tată, cum poţi să vorbeşti aşa ? E nedrept ! spuse ea, înfruntîndu-l curajoasă.

— Bine, bine, fă cum vrei, replică el.

Intră în casă şi, văzînd că nu i se coborîseră jos toate bagajele, urcă pînă în camera ei să supravegheze operaţia. Nu fusese niciodată, de cînd locuia ea, acolo. Dovezi ale grijii, ale străduinţei ei de a progresa erau vizibile pretutindeni în jur — se vădeau în cărţile, schiţele, hărţile şi micile aranjamente cu efect decorativ, pline de gust. Henchard nu cunoştea nimic din aceste strădanii. Le privi atent, se întoarse brusc şi coborî la uşa de intrare.

— Ascultă, vorbi el cu o voce schimbată — acum nu-i mai zicea niciodată pe nume — nu pleca din casa mea. Poate că ţi-am vorbit cîteodată urît — dar am fost mîhnit peste măsură de faptul... în sfîrşit, a fost o cauză.

— Din vina mea ? întrebă ea cu adîncă îngrijorare. Ce am făcut ?

— Nu pot să-ţi spun acum, dar dacă rămîi şi continui să stai aici ca fata mea, am să-ţi spun cînd o veni vremea.

Dar propunerea lui venise cu zece minute prea tîrziu. Elizabeth era în trăsură, iar în închipuire şi sosise la casa doamnei ale cărei maniere aveau pentru ea un asemenea farmec.

— Tată, vorbi ea cît putut mai respectuos, cred că e mai bine pentru amîndoi să plec acum. Se poate să nu stau prea mult timp ; nu voi fi departe şi, dacă ai într-adevăr nevoie de mine, pot să mă întorc curînd.

El dădu uşor din cap, în semn că luase cunoştinţă de hotărîrea ei, şi nimic mai mult.

— Zici că nu te duci departe. Care-ţi va fi adresa, dacă vreau cumva să-ţi scriu ? Sau nu trebuie s-o ştiu ?

— Ba da — desigur. E aici în oraș. High-Place Hall.
— Unde ? întrebă Henchard, cu figura înmărmurită.
Elizabeth repetă cuvintele. El nici nu se mișcă, nici nu vorbi ; și fata, fluturîndu-și mîna într-un gest afectuos, porunci birjarului să o ia în sus pe stradă.

XXII

Ne vom întoarce o clipă la seara din ajun, pentru a explica atitudinea lui Henchard.

La ora cînd Elizabeth-Jane plănuia expediția de recunoaștere la locuința stăpînei gîndurilor ei, el fusese destul de surprins primind o scrisoare ce purta pe plic slovele binecunoscute ale Lucettei. Stăpînirea de sine, resemnarea din scrisorile ei anterioare dispăruseră cu totul, și actuala ei stare de spirit părea cu ttul alta. Scria acum cu ceva din ușurința naturală care o caracterizase la începutul legăturii lor :

Dragă domnule Henchard,

Să nu fii spurprins. Spre binele tău și al meu, după cum sper, am venit să locuiesc la Casterbridge — pentru cît timp, nu știu. Nu depinde de mine, ci de un altul, de un bărbat care e negustor și primar și are primul loc în inima mea.

Serios vorbind, *mon ami,* nu sînt așa de veselă cum poate apărea din aceste rînduri. Am venit aici, auzind de moartea soției tale — pe care o considerai moartă încă de mult. Biata femeie ! Cred că a îndurat multe, fără să se plîngă și, deși era cam săracă cu duhul, nu era totuși o proastă. Îmi pare bine că te-ai purtat corect cu ea. Îndată ce am aflat că nu mai e în viață, conștiința mi-a spus destul de limpede că ar trebui să mă străduiesc să împrăștii umbra pe care, din prostie, am lăsat-o să-mi păteze numele, cerîndu-ți să-ți îndeplinești promisiunea făcută pe

vremuri. Sper că ai aceleaşi gînduri că şi vei lua măsuri în acest sens. Cum totuşi nu ştiam exact care este situaţia ta, sau ce s-a mai întîmplat după despărţirea noastră, am hotărît să vin şi să mă stabilesc aici, înainte de a lua contact cu tine. Probabil că şi tu gîndeşti ca şi mine, în această privinţă. Sper că o să te pot vedea într-o zi sau două. Pînă atunci, rămîi cu bine. A ta.

LUCETTA.

P. S. Nu am putut să vin la întîlnirea fixată, cu ocazia trecerii mele prin Casterbridge. Planurile mele au fost schimbate de un eveniment familial, care te va surprinde cînd ţi-l voi povesti.

Henchard auzise că High-Place Hall fusese pregătit pentru a primi un nou locatar. Întrebă, cu un aer nelămurit, pe prima persoană pe care o întîlni :

— Cine va locui în casa asta ?

— O doamnă cu numele de Templeman, mi se pare, răspunse informatorul său.

Henchard rumegă lucrurile în gînd. „Cred că Lucetta e rudă cu ea", îşi zise. „Da, trebuie să-i restabilesc reputaţia, fără îndoială".

Nu privea nicidecum această datorie morală cu neplăcerea pe care i-ar fi produs-o acelaşi gînd cu cîtăva vreme în urmă : se gîndea la Lucetta cu interes, dacă nu cu căldură. Crunta dezamăgire încercată la descoperirea faptului că Elizabeth-Jane era fica altuia, şi că el însuşi nu avea urmaşi, îi lăsase un gol în inimă, pe care, inconştient, dorea să-l umple. O luase deci pe ulicioara dosnică şi intrase în High-Place Hall pe portiţa lîngă care era cît pe ce să se întîlnească cu Elizabeth. De acolo, traversase curtea şi întrebase pe un om care despacheta vase de porţelan dintr-o ladă, dacă domnişoara Le Sueur locuia acolo. Domnişoara Le Sueur fusese numele sub care o cunoscuse pe Lucetta sau pe „Lucette", cum îşi zicea ea pe vremea aceea.

Omul răspunse că nu venise decît o domnişoară Templeman. Henchard plecă, trăgînd concluzia că Lucetta nu se mutase încă.

Era abia în fraza întrebărilor cînd, a doua zi, o văzu plecînd pe Elizabeth-Jane. Cînd ea îi anunţă noua adresă, îl cuprinse deodată bănuiala că Lucetta şi domnişoara Templeman erau una şi aceeaşi persoană. Îşi amintea că în vremea cînd erau mai intimi, numele unei rude bogate, pe care el o considera uneori un personaj mitic, fusese tocmai acesta — Templeman. Deşi nu era un vînător de zestre, posibilitatea ca Lucetta să se fi transformat într-o persoană înstărită, prin vreun testament generos făcut de această rudă, adăugă imaginii ei un farmec nou. Henchard se apropia de acel punct mort al vîrstei mijlocii cînd valorile materiale stăpînesc tot mai puternic mintea omului.

Oricum, rămase multă vreme în stadiul întrebărilor şi al presupunerilor. Lucetta avea o înclinaţie deosebită pentru mîzgălitul hîrtiei, după cum o dovedise prin avalanşa de scrisori ce au urmat după eşecul planurilor de căsătorie. Îndată după plecarea Elizabethei, o nouă scrisoare fu adusă primarului, expediată tot din High-Place Hall.

M-am instalat în noua mea reşedinţă, scria ea, şi mă simt bine, deşi pînă am ajuns aici a fost tare obositor. Ştii probabil ce am de gînd să-ţi spun, sau nu ştii ? Buna mea mătuşă Templeman, văduva bancherului, de a cărei existenţă însăşi, precum şi de bogăţia ei, te îndoiai pe vremuri, a murit de curînd şi mi-a lăsat moştenire o parte din avere. Nu vreau să mai intru în alte amănunte ; e destul să-ţi spun că i-am luat numele, ca să scap de al meu şi de neplăcerile legate de el.

Acum sînt propria mea stăpînă şi m-am hotărît să locuiesc la Casterbridge — la High-Place Hall — ca să nu trebuiască să te deranjezi prea mult, dacă vrei să mă vezi. Prima mea intenţie era să nu te informez de schimbările intervenite în viaţa mea, pînă cînd nu mă vei întîlni întîmplător pe stradă, dar mi-am schimbat între timp gîndul.

Cunoşti probabil aranjamentul pe care l-am făcut cu fiica ta şi ai rîs fără îndoială de — cum să-i spun ? — farsa pe care ţi-am jucat-o (cu toată afecţiunea), chemînd-o să stea la mine. Dar prima mea întîlnire cu ea a fost o simplă întîmplare. Înţelegi, Michael, de ce am făcut-o ? Numai ca să-ţi ofer pretextul de a veni la mine acasă să

o vizitezi, şi astfel să faci cunoştinţă cu mine în chipul cel mai firesc. E o fată foarte drăguţă şi spune că ai tratat-o cu nemeritată severitate. Poate că ai făcut asta din grabă, dar nu cu bună ştiinţă, sînt sigură. Cum rezultatul a fost că fata s-a apropiat de mine, nu sînt dispusă să te cert.

Din fuga condeiului, rămîn a ta,

LUCETTA.

Agitaţia pe care aceste veşti o iscară în sufletul întunecat al lui Henchard îi era plăcută.

Zăbovi îndelung în faţa mesei din sufragerie, visînd la trecut şi, printr-un transfer aproape mecanic, afecţiunea sa, care nu mai avea obiect de la înstrăinarea de Elizabeth-Jane şi de Donald Farfrae, se concentră asupra Lucettei, pentru a nu seca cu totul. Ea era desigur într-o dispoziţie foarte propice căsătoriei. Şi cum ar fi putut fi altfel o biată femeie care-i dăruise pe vremuri tot timpul şi toată inima ei, cu atîta lipsă de rezervă, încît îşi periclitase grav reputaţia. Probabil că nu numai dragostea, ci şi raţiunea o aduseseră în Casterbridge. Pentru toate acestea, nu o învinovăţea.

„Ce femeiuşcă şmecheră !“ îşi zise el zîmbind (referindu-se la reuşita manevră cu Elizabeth-Jane).

A simţi că doreşte s-o vadă pe Lucetta, însemna pentru Henchard a pleca chiar în aceeaşi clipă spre casa ei. Îşi puse pălăria şi ieşi. Era între ora opt şi nouă seara cînd bătu la uşa ei. Primi răspunsul că domnişoara Templeman era ocupată în seara aceea, dar că ar fi fericită să-l vadă a doua zi.

„Îşi cam dă aere !“ îşi zise el. „Şi cînd te gîndeşti că noi doi...“

Dar, de fapt, probabil că ea nu-l aşteptase chiar în seara aceea, şi refuzul nu-l supără prea tare. Totuşi, hotărî să nu se ducă la ea a doua zi.

„Blestematele astea de femei — toate sînt nişte prefăcute,“ fu concluzia lui după această întîmplare.

Să urmărim cursul gîndurilor domnului Henchard, ca pe un fir călăuzitor, şi să privim în acelaşi timp ce se petrece în High-Place Hall în aceeaşi seară.

La sosire, Elizabeth-Jane fu sfătuită, flegmatic, de o femeie în vîrstă să se urce sus în camera ei ca să se dezbrace. Ea răspunse cu multă seriozitate că nici nu se gîndea să facă atîta deranj, şi-şi scoase haina şi pălăria în vestibul. A fost apoi condusă pînă la prima uşă de pe palier şi lăsată să se descurce singură mai departe. Camera în care intră era frumos mobilată, ca un mic salonaş sau budoar, iar pe o canapea cu două perne în formă de suluri stătea lungită o femeie frumoasă cu păr negru şi ochi mari, a cărei înfăţişare trăda originea franceză, cel puţin din partea unuia dintre părinţi. Era probabil cu cîţiva ani mai mare decît Elizabeth şi avea o lumină jucăuşă în ochi. În faţa canapelei se afla o măsuţă cu cărţi de jos întinse în dezordine. Stătea într-o atitudine atît de destinsă şi de absentă la cele din jur, încît sări ca împinsă de un resort auzind că se deshidea uşa. Cînd văzu că e Elizabeth, se linişti iute şi veni sprea ea cu un mers săltăreţ, pe care numai graţia ei înnăscută îl împiedica de a fi prea bătător la ochi.

— Ai cam întîrziat, zise ea, luînd amîndouă mîinile fetei.

— Au fost atîtea nimicuri de aranjat...

— Şi pari moartă de oboseală. Hai să te distrez cu nişte scamatorii pe care le-am învăţat ca să-mi treacă timpul. Stai aici şi nu te mişca.

Adună cărţile, trase măsuţa în faţa ei şi începu să le împartă repede, spunîndu-i Elizabethei să aleagă cîteva.

— Ei, ai ales ? o întrebă, aruncînd jos ultima carte.

— Nu, bolborosi Elizabeth, trezindu-se din visare. Am uitat cu totul... Mă gîndeam la dumneavoastră şi la mine şi ce straniu e că mă aflu aici.

Domnişoara Templeman o privi cu interes şi puse cărţile jos.

— Ah, să lăsăm asta, zise ea. Am să mă întind aici, iar tu să stai lîngă mine şi să vorbim.

Elizabeth se trase în tăcere spre capătul canapelei, cu o expresie de evidentă mulţumire. Se putea vedea că, deşi ca vîrstă era mai tînără decît cealaltă, ca fel de a fi şi de a privi lucrurile părea mult mai înţeleaptă. Domnişoara Templeman se instală în poziţia comodă pe care o avusese la început şi, întinzindu-şi braţul deasupra capului

— Întrucîtva ca în poza bine-cunoscute opere a lui Tițian — începu să vorbească cu Elizabeth-Jane, privind spre ea în sus și puțin peste umăr, deasupra brațului îndoit.

— Trebuie să-ți spun ceva, zise. Mă întreb dacă nu ai bănuit pînă acum. Știi, nu sînt decît de puțină vreme stăpîna unei case și a unei averi mari.

— Oh — numai de puțină vreme ? murmură Elizabeth-Jane, și figura arăta o ușoară dezamăgire.

— Ca mic copil am locuit cu tata în diferite orașe de garnizoană și în multe alte locuri, pînă cînd ajunsesem să fiu tare plimbăreață și nestatornică. El era ofițer în armată — nu ți-aș fi spus toate astea, dacă nu aș fi socotit că e mai bine să știi adevărul.

— Da, da...

Elizabeth privi gînditoare la lucrurile din jur : micul pian de formă pătrată, cu garnituri de bronz, perdelele de la ferestre, lampa, regii și reginele de pe cărțile de joc și. în sfîrșit, chipul răsturnat al Lucettei Templeman, ai cărei ochi mari, umezi aveau un efect straniu, văzuți peste cap. Mintea ei era preocupată de cultură într-o măsură aproape morbidă.

— Văd că vorbiți franceza și italiana curgător, zise ea. În ceea ce mă privește, n-am reușit pînă acum decît să învăț puțină latină.

— Ei, în ce privește limbile, în insula mea natală nu e mare lucru să vorbești franceza. Mai curînd invers.

— Unde e insula aceasta ?

Cu oarecare jenă domnișoara Templeman zise :

— Jersey. Acolo se vorbește franceza pe o parte a străzii, și engleza pe cealaltă parte, și o limbă amestecată pe mijlocul drumului. Dar e multă vreme de cînd n-am mai fost pe acolo. Bath este de fapt localitatea unde a stat mai mult familia mea, deși strămoșii mei din Jersey erau de neam tot așa de bun ca și cei din Anglia. Se numeau Le Sueur, o familie veche, care a făcut fapte mari pe vremuri. După moartea tatălui meu, m-am întors și am locuit un timp acolo. Dar astea sînt lucruri trecute, pe care nu pun mare preț. Acum sînt o adevărată englezoaică în ceea ce privește sentimentele și preferințele mele.

Limba Lucettei o luase cu o clipă înaintea judecăţii. Sosise în Casterbridge dîndu-se drept o doamnă din Bath, şi avea motive serioase să nu pomenească de viaţa ei din Jersey. Dar prezenţa Elisabethei o făcuse să vorbească mai liber şi astfel să uite de o hotărîre luată cu multă chibzuinţă. Cum fata era o ascultătoare foarte discretă, cuvintele Lucettei nu merseră însă mai departe, şi după această primă confesiune vorbi cu atîta prudenţă, încît nu părea posibil ca ea să mai fie identificată drept tînăra din Jersey care fusese prietena apropiată a lui Henchard într-un moment critic. Printre cele mai amuzante măsuri de precauţie, era evitarea cu consecvenţă a oricărui cuvînt francez, dacă se întîmpla să-i vină pe limbă mai repede decît echivalentul său englezesc. Îl înghiţea cu repeziciunea Apostolului lipsit de tărie, căruia i se spusese : Vorbirea ta te trădează.

A doua zi, pe faţa Lucettei se citea limpede aşteptarea. Se îmbrăcă pentru a-l primi pe domnul Henchard şi-i aşteptă nerăbdătoare vizita înainte de amiază ; cum nu veni, continuă să-l aştepte şi toată după-masa. Dar nu-i spuse fetei că persoana şteptată era tatăl ei vitreg.

Şedeau la fereastra aceleiaşi camere, din casa cea mare de piatră, croşetînd şi privind în jos piaţa, care era plină de animaţie. Elizabeth putea vedea pălăria tatălui ei printre celelalte pălării, dar nu ştia că Lucetta urmărea acelaşi obiect, cu un interes şi mai mare.

Henchard se mişca prin mulţimea care în acest loc amintea de agitaţia unui furnicar ; mai departe, unde se aflau tarabele cu fructe şi zarzavaturi, era mai multă linişte. Fermierii preferau acea răspîntie largă pentru a se întîlni şi a încheia tranzacţii, în ciuda înghesuielii şi a pericolului de a fi loviţi de vehiculele care traversau piaţa ; veneau mai curînd aici, decît în hala sumbră care le fusese atribuită în acest scop. Aici apăreau regulat o dată pe săptămînă, formînd o lume aparte. bărbaţi cu jambiere, biciuşti şi săculeţe cu mostre. cu burţi respectabile ca nişte povîrnişuri de deal, oameni ale căror capete se clătinau în mers ca arborii bătuţi de vîntul toamnei şi care, atunci cînd stăteau de vorbă,

își schimbau poziția corpului, lăsîndu-se ușor pe genunchii puțin desfăcuți și înfundîndu-și mîinile în buzunarele unor ascunse veste interioare. Fețele lor radiau o căldură tropicală, căci deși cînd stăteau acasă expresia lor varia după anotimpuri, chipurile cu care veneau la tîrg în tot cursul anului dogoreau ca focul.

Hainele erau purtate aici ca și cum ar fi fost un lucru supărător, o necesitate jenantă. Unii erau bine îmbrăcați, dar majoritatea erau cu totul nepăsători în această privință ; apăreau în costume care reprezentau adevărate documente istorice, mărturisind faptele, străduniile zilnice și intemperiile suferite de respectivul posesor al hainei timp de ani întregi. Totuși mulți dintre ei purtau în buzunare carnete de cecuri mototolite care, încasate la banca din apropiere, reprezentau mii de lire sterline. De fapt, ceea ce însemnau aceste dizgrațioase siluete umane erau mai ales banii în numerar — bani cu adevărat peșin — nu disponibili peste un an ca banii unui nobil, sau adesea puși la bancă la păstrare ca banii unui liber profesionist, ci bani gheață în mîinile lor mari, lătărețe.

În ziua aceea apăruseră în mijlocul fermierilor vreo cîțiva meri, stînd drept în sus ca și cum ar fi crescut acolo. pînă cînd se văzu că pomii erau ținuți în mînă de niște țărani care veniseră din regiunea de livezi să-i vîndă aici, aducînd pe cizmele lor pămînt din locul de baștină. Elizabeth-Jane, care-i mai văzuse și alte dăți. zise :

— Mă întreb dacă sînt tot aceiași pomi pe care-i aduc în fiecare săptămînă ?

— Ce pomi ? întrebă Lucetta, absorbită în urmărirea lui Henchard.

Elizabeth răspunse vag, căci un fapt nou îi opri vorba în gît. În spatele unuia dintre pomi stătea Farfrae, discutînd aprins cu un fermier despre conținutul unui săculeț cu mostră de grîu. Henchard se apropiase întîmplător, întîlnindu-l pe tînărul scoțian, a cărui privire părea să întrebe : „Oare vorbim unul cu altul ?“ Fata văzu cum ochii tatălui ei vitreg luară o căutătură care însemna : „Nu.“ Elizabeth-Jane oftă.

— Te interesează în mod deosebit cineva de acolo ?

— O nu, răspunse tovarășa ei, o bruscă roșeață acoperindu-i obrajii.

Din fericire silueta lui Farfrae fu repede ascunsă de un pom. Lucetta o privi cu insistență.

— Ești sigură ? zise ea.

— O da, răspunse Elizabeth-Jane.

Lucetta privi din nou pe fereastră.

— Bănuiesc că toți aceștia sînt fermieri, observă ea.

— Nu. Uite domnul Bulge — e negustor de vinuri ; mai e și Benjamin Brownlet — geambaș de cai — și Kitson, crescător de porci, și Yopper, cel ce face strigările la licitații, în afară de berari, morari și alții.

Farfrae se vedea bine acum, dar ea nu-i pomeni numele.

După-amiaza de sîmbătă trecu astfel fără vreun program. Tîrgul se schimbase acum, trecînd de la ceasul negocierii mostrelor la ceasul mai calm dinaintea plecării spre casă, cînd oamenii mai stăteau la taclale. Henchard nu venise s-o vadă pe Lucetta, deși fusese așa de aproape. Probabil că a fost prea ocupat, gîndi ea. Va veni duminică sau luni.

Dar duminica și lunea veniră și trecură, fără ca musafirul să se arate. Lucetta își repeta pregătirile vestimentare cu o grijă scrupuloasă. Începu să se simtă deprimată. Trebuie să spunem de la început că Lucetta nu mai nutrea față de Henchard acea afecțiune vie ce o caracterizase în prima fază a prieteniei lor ; sfîrșitul nefericit al situației de atunci îi răcise considerabil dragostea. Dar îi mai rămăsese, ca o obligație de conștiință, dorința de a se căsători cu el acum, cînd nu mai exista nici o piedică în calea unui asemenea proiect, și de a-și reface astfel reputația. Aceasta constituia în sine o satisfacție la care putea spera. Avea de partea ei puternice motive de convenință socială, care toate pledau în favoarea unei căsătorii, și el nu-i mai putea opune nici unul care să justifice o amînare, avînd în vedere că ea devenise între timp și bogată.

Marți se ținea marele tîrg de sărbătoarea Întîmpinării Domnului. La masa de dimineață, Lucetta îi spuse cu un aer detașat Elizabethei :

— Îmi închipui că tatăl dumitale o să vină să te vadă astăzi. Cred că o să fie în piaţă, împreună cu alţi negustori de cereale.

Fata clătină din cap :

— Nu o să vină.

— De ce ?

— E pornit împotriva mea, spuse ea cu o voce surdă.

— V-aţi certat mai rău decît ştiu eu ?

Elizabeth, vrînd să-l apere pe omul pe care-l credea tatăl ei de acuzaţia de a fi un tată denaturat, zise „da".

— Atunci, locul unde te afli va fi cel de care se va feri cel mai mult ?

Elizabeth încuviinţă trist din cap.

Lucetta privi în gol, îşi încruntă sprîncenele-i frumoase şi gura i se strîmbă, apoi izbucni într-un plîns cu sughiţuri. Era o catastrofă — tot planul ei ingenios se prăbuşise.

— O, dragă domnişoară Templeman — ce s-a întîmplat ? exclamă tovarăşa ei.

— Îmi place foarte mult compania dumitale, zise Lucetta îndată ce-şi recăpătă graiul.

— Da, da, şi eu mă simt bine cu dumneavoastră, o asigură Elizabeth cu gingăşie.

— Dar... dar...

Lucetta nu putu să termine fraza, care urma desigur să spună că dacă Henchard avea o asemenea antipatie profundă pentru fata lui, cum părea acum să fie cazul, Elizabeth-Jane va trebui să plece ; era o dezagreabilă necesitate. O soluţie provizorie îi veni în gînd.

— Domnişoară Henchard, vrei să-mi faci nişte comisioane îndată ce terminăm micul dejun ? Ah da, e foarte drăguţ din partea dumitale. Vrei să te duci să-mi comanzi...

Şi enumeră mai multe articole de procurat prin diferite magazine, care o vor ţine pe Elizabeth ocupată cel puţin o oră-două.

— Şi, ai văzut vreodată muzeul ?

Elizabeth-Jane nu-l văzuse.

— Atunci, în locul dumitale, m-aş duce numaidecît să-l vizitez. E o casă veche într-o stradă lăturalnică — am uitat cum îi zice, dar o să-l găseşti — sînt acolo o

mulţime de lucruri interesante — schelete, dinţi, oale şi cratiţe vechi, încălţări antice, ouă de păsări — totul e admirabil şi instructiv. Sînt sigură că o să stai acolo pînă te-o răzbi foamea.

Elizabeth se îmbrăcă repede şi plecă. „Mă întreb de ce o fi vrînd să scape de mine azi !“ îşi zise ea tristă. Faptul că era mai multă nevoie acum de absenţa, decît de serviciile sau de priceperea ei, îi apăruse foarte limpede. Elizabethei, cu toată aparenta ei naivitate şi cu toată lipsa de explicaţie a unei asemenea dorinţi.

Abia dacă plecase de vreo zece minute, cînd una din servitoarele Lucettei fu trimisă la Henchard cu un bilet. Conţinutul era scurt :

Dragă Michael,

Vei sta azi două sau trei ore în faţa casei mele, cu treburile tale. Aşa că, te rog, intră să mă vezi. Sînt mîhnită că nu ai venit pînă acum, căci nu-mi pot stăpîni îngrijorarea în ceea ce priveşte relaţiile noastre echivoce, mai ales acum cînd averea mătuşii mele mi-a dat un loc mai însemnat în societate. M-am gîndit că prezenţa fiicei tale aici poate să fie motivul pentru care m-ai neglijat. De aceea, am trimis-ot în oraş, şi va lipsi toată dimineaţa. Spune că vii cu o treabă — voi fi acasă singură.

LUCETTA.

Cînd slujnica se întoarse, stăpîna ei îi spuse că dacă va veni un domn, să-l poftească imediat înăuntru şi se pregăti de aşteptare.

Din punct de vedere sentimental, nu ţinea prea mult să-l vadă — dar întîrzierea lui o supărase. Era absolut necesar, şi cu un oftat se instală într-un mod cît mai atrăgător într-un fotoliu — întîi într-un fel, apoi în altul, pe urmă aşa ca să-i cadă lumina pe păr.

În sfîrşit, se întinse pe canapea în poziţia uşor arcuită care-i stătea aşa de bine şi, cu un braţ îndoit deasupra frunţii, privea către uşă. Aceasta, hotărî ea, era de fapt cea mai bună poziţie şi rămase aşa pînă cînd un pas bărbătesc se auzi pe scări ; Lucetta, uitînd de

curbele corpului savant aranjate (căci natura era deocamdată mai puternică decît arta) sări şi se ascunse în dosul unei draperii, într-un acces de timiditate.

Deşi pasiunea ei propriu-zisă era pe cale de dispariţie, situaţia era totuşi tulburătoare, şi nu-l văzuse pe Henchard de la — presupusa temporară — despărţire de el la Jersey.

Auzi servitoarea poftind musafirul în cameră, închizînd uşa după el şi plecînd pentru a-şi căuta stăpîna. Lucetta dădu la o parte perdeaua cu un gest nervos. Omul din faţa ei nu era Henchard.

XXIII

Gîndul că musafirul ar fi putut să fie altul decît Henchard îi trecuse iute prin minte Lucettei, chiar cînd era pe punctul de a-şi face apariţia ; dar acum era prea tîrziu să se retragă.

Bărbatul era vizibil mai tînăr decît primarul din Casterbridge, blond, proaspăt, frumos şi subţire. Purta jambiere, elegante cu nasturi albi, ghete bine lustruite cu nesfîrşite găuri pentru şireturi, pantaloni de catifea în dungi, de culoare deschisă şi o haină cu vestă neagră ; în mînă ţinea o cravaşă cu mîner de argint.

Lucetta roşi şi zise cu un bizar amestec de îmbufnare şi amuzament :

— Oh, m-am înşelat !

Vizitatorului, dimpotrivă, nu-i venea deloc să rîdă.

— Dar... vă rog să mă scuzaţi ! zise el pe un ton grav. Am întrebat de domnişoara Henchard şi m-au condus aici sus — vă rog să credeţi că nu aş fi dat buzna aşa, nepoliticos, în casa dumneavoastră dacă aş fi ştiut !

— Eu am fost cea nepoliticoasă, zise ea.

— Dar oare am greşit adresa, doamnă ? întrebă domnul Farfrae clipind uluit şi plesnindu-şi jambierele cu biciuşca.

— O nu, domnule, luaţi loc. Acum că aţi intrat, trebuie să staţi puţin, îl asigură Lucetta, pentru a-i îndepărta stinghereala. Domnişoara Henchard va veni numaidecît.

Asta nu era tocmai adevărat, dar era ceva în tînărul acesta — prospeţimea lui nordică, severitatea şi farmecul lui de instrument bine acordat — care trezise încă de la prima vedere interesul lui Henchard, al Elizabethei-Jane şi al veselei societăţi de la cei Trei Marinari, şi care acum îi făcea prezenţa neaşteptată deosebit de atrăgătoare pentru Lucetta. El ezită puţin, se uită la scaunul oferit, gîndi că nu prezenta nici un pericol (deşi exista unul) şi se aşeză.

Intrarea bruscă a lui Farfrae era rezultatul permisiunii acordate de Henchard de a se întîlni cu Elizabeth-Jane, dacă avea de gînd să-i mai facă curte. La început nu dăduse prea mare atenţie scrisorii trimise de Henchard, dar o afacere recent încheiată în condiţii extrem de favorabile îl pusese în termeni buni cu toată lumea şi îl făcu să-şi dea seama că putea să se căsătorească oricînd, dacă dorea. Şi, în acest caz, cine putea să fie o soţie mai plăcută, modestă şi potrivită din toate punctele de vedere, decît Elizabeth-Jane ? Pe lîngă calităţile personale ale fetei, o asemenea alianţă era recomandabilă şi pentru faptul că ar fi adus cu sine, în chip firesc, o reconciliere cu fostul său prieten Henchard. Îi iertă deci stilul brutal şi, în dimineaţa aceea, în drum spre tîrg, trecu pe la casa primarului, de unde află că fiica lui locuia acum la domnişoara Templeman. Puţin enervat că n-o găsise aşteptîndu-l — bărbaţii îşi fac uneori asemenea închipuiri — se grăbi spre High-Place Hall, pentru a nu o găsi nici aici pe Elizabeth-Jane, ci pe stăpîna casei.

— Tîrgul de azi pare să fie destul de mare, zise ea cînd, printr-o naturală deviere a privirii, ochii lor se îndreptară spre scena însufleţită de afară. Numeroasele dumneavoastră bîlciuri şi tîrguri îmi trezesc mereu interesul. La cîte lucruri nu mă gîndesc privindu-le de aici !

El păru să ezite puţin asupra răspunsului. În pauzele conversaţiei, zgomotul din piaţă ajungea pînă la ei — voci ce semănau cu valurile mărunte ale unei mări, cîte una ridicîndu-se din cînd în cînd deasupra celorlalte.

— Priviţi adesea pe fereastră ? întrebă el.

— Da — foarte des.

— Căutaţi pe cineva pe care-l cunoaşteţi ?

De ce a trebuit oare să răspundă astfel :

— Mă uit doar ca la un tablou. Dar, continuă ea, întorcîndu-se spre el cu un zîmbet, poate că de acum înainte aşa am să fac — am să mă uit după dumneavoastră. Veniţi întotdeauna aici, nu ? Ah — nu vorbeam serios ! Dar e amuzant să te uiţi după cineva pe care-l cunoşti, într-o mulţime de alţi oameni, chiar dacă nu ai nimic cu el. Îţi mai uşurează teribila deprimare pe care o simţi în mijlocul unei mulţimi cu care nu ai nici un contact, nici măcar printr-un singur individ.

— Da, da. S-ar zice că suferiţi de singurătate, doamnă.

— Nimeni nu ştie cît de singură sînt.

— Dar se spune că sînteţi bogată !

— Dacă e aşa, atunci înseamnă că nu ştiu să mă bucur de bogăţie. Am venit la Casterbridge crezînd că îmi va place să stau aici. Dar mă întreb dacă voi rămîne.

— De unde aţi venit, doamnă ?

— De pe lîngă Bath.

— Şi eu vin de pe lîngă Edinburgh, murmură el. E mai bine să stai în locul tău natal, ăsta-i adevărul. Dar omul trebuie să se ducă acolo unde poate să cîştige mai bine. E păcat, dar cam aşa se întîmplă întotdeauna ! Şi totuşi, mie mi-a mers foarte bine anul acesta. O da, continuă el cu un entuziasm naiv. Vedeţi omul acela cu haina de şiac ? Am cumpărat mult de la el în toamna asta, cînd preţul grîului era mai scăzut, şi apoi cînd s-a ridicat puţin am vîndut tot stocul. Mi-a adus un mic profit, în timp ce fermierii îşi ţineau marfa sperînd să obţină sume mai mari. Da, deşi şobolanii le găureau magaziile. Tocmai după ce am vîndut eu, preţurile au scăzut din nou şi am cumpărat grîul celor care-l păstraseră, pe mai puţin decît prima dată. Şi-apoi, exclamă Farfrae impetuos, cu faţa îmbujorată, l-am vîndut din nou peste

cîteva săptămîni cînd preţurile s-au urcat din nou. Şi astfel, mulţumindu-mă cu profituri mici, de mai multe ori repetate, am ajuns să cîştig cinci sute de lire — chiar aşa — (lovi masa cu palma, uitînd cu totul unde se afla) — în timp ce alţii, ţinîndu-şi banii sub saltea, nu au cîştigat nimic !

Lucetta îl privea cu un ochi critic. Era pentru ea un tip de om cu totul nou. În cele din urmă ochii li se întîlniră.

— Ah, vă plictisesc cu astea, exclamă el.

Ea răspunse :

— Nu, deloc, şi roşi puţin.

— Atunci ?

— Dimpotrivă. Sînteţi foarte interesant. Vreau să spun... dumneavoastră, scoţienii, adăugă ea, corectîndu-se iute. Sînteţi atît de lipsiţi de excesele temperamentului sudic. Noi, oamenii obişnuiţi, sîntem fie de un fel fie de altul — înfierbîntaţi sau reci, pasionaţi sau indiferenţi. Dumneavoastră aveţi amîndouă temperamentele, în acelaşi timp.

— Cum înţelegeţi asta, doamnă ? Făceţi-mă şi pe mine să pricep mai limpede.

— Vă înflăcăraţi — cînd vă gîndiţi să rămîneţi aici. În clipa următoare sînteţi trist — atunci vă gîndiţi la Scoţia şi la prietenii de acolo.

— E adevărat că mă duce gîndul uneori acasă, zise el simplu.

— Şi pe mine — atît cît îmi pot îngădui. Dar casa unde m-am născut eu era o casă veche şi au dărîmat-o ca să modernizeze strada, aşa că acum nu prea pot spune că am un anumit loc la care să mă gîndesc.

Lucetta nu mai adăugă, cum ar fi trebuit, că acea casă se afla la St. Helier, şi nu la Bath.

— Dar munţii, şi ceţurile, şi stîncile au rămas. Astea nu vă amintesc de locul natal ?

Ea clătină din cap.

— Mie da — mie da, vorbi el încet.

Se părea că gîndul îi zboară către nord. Fie că originea unei asemenea dispoziţii era de natură etnică sau strict personală, ceea ce spusese Lucetta despre el era perfect adevărat. Cele două tendinţe care se împleteau în

caracterul lui Farfrae — cea comercială şi cea romantică — apăreau uneori foarte distincte. Asemenea culorilor dintr-o ţesătură pestriţă, aceste fire contrastante puteau fi văzute cum se împletesc, fără să se amestece totuşi.

— Aţi dori să fiţi din nou acasă, vorbi ea.

— Ah nu, doamnă, protestă Farfrae, revenindu-şi brusc.

Tîrgul ce se desfăşura, dincolo de fereastra lor, era acum în toi. Era cel mai mare tîrg din tot anul pentru angajarea de muncitori agricoli, şi se deosebea cu totul de bîlciul ce avusese loc cu cîteva zile mai înainte. Văzută de la distanţă, mulţimea apărea ca o masă de un cafeniu deschis, cu pete albe— acesta era grupul muncitorilor sezonieri care aşteptau să-şi găsească un stăpîn. Bonetele înalte ale femeilor, ca nişte coviltire, rochiile lor de bumbac şi broboadele în pătrăţele se amestecau cu cămăşile de pînză groasă ale cărăuşilor care aşteptau şi ei să fie angajaţi. Printre ceilalţi, la marginea trotuarului, stătea un bătrîn păstor care atrase privirea Lucettei şi a lui Farfrae prin imobilitatea lui. Era evident un om greu încercat de soartă. Bătălia vieţii fusese dură pentru el, căci, chiar de la început, natura îl năpăstuise dîndu-i un trup pirpiriu. Acum era aşa de încovoiat de ani şi de muncă grea, încît cineva, care s-ar fi apropiat de el pe la spate, n-ar fi reuşit să-i vadă capul. Îşi înfipsese vîrful toiagului în şanţ şi se sprijinea pe mînerul curbat, lustruit ca argintul, atîta fusese frecată suprafaţa lemnului de mîinile lui. Uitase cu totul unde se afla şi pentru ce venise ; ochii îi erau pironiţi în pămînt. Puţin mai departe se duceau negocieri care-l priveau pe el, dar nu le auzea şi prin mintea lui păreau să treacă imagini plăcute ale izbînzilor din tinereţe, cînd priceperea lui îi permitea să-şi aleagă orice stăpîn ar fi vrut.

Tratativele se duceau între un fermier dintr-un ţinut mai îndepărtat şi fiul bătrînului cioban. Se ivise o dificultate ; gospodarul nu voia să ia numai coaja şi să lase miezul acestui tîrg, cu alte cuvinte nu angaja pe bătrîn fără să-l ia şi pe cel tînăr, iar flăcăul avea o drăguţă la ferma unde lucra acum, care stătea deoparte, aşteptînd sentinţa cu buzele palide de emoţie.

— Îmi pare rău să te las, Nelly, zise tînărul cu mîhnire, dar vezi şi tu, nu pot să-l las pe taica să moară de foame, nu mai are de lucru de la Bunavestire. O să fiu doar la treizeci şi cinci de mile depărtare.

Buzele fetei tremurară.

— Treizeci şi cinci de mile ! murmură ea. Ah, las' că-i destul. N-o să te mai văd niciodată !

Era într-adevăr o distanţă deznădăjduitor de lungă, depăşind raza de acţiune a magnetului lui Cupidon, căci tinerii sînt tineri, la Casterbridge ca şi aiurea.

— O, nu, nu — n-o să te mai văd, insistă ea, pe cînd el o lua de mînă, şi-şi întoarse capul spre zidul casei unde sta Lucetta pentru a-şi ascunde plînsul. Fermierul spuse că o să-i dea tînărului o jumătate de oră de gîndire pentru răspunsul definitiv şi se îndepărtă, lăsînd pe cei trei în mare jale.

Ochii Lucettei, plini de lacrimi, îi întîlniră pe ai lui Farfrae. Spre mirarea ei, şi ochii lui erau umezi.

— E foarte greu, zise ea cu simţire. Îndrăgostiţii nu ar trebui despărţiţi ! O, dacă aş avea eu puterea asta, aş lăsa oamenii să trăiască şi să se iubească după placul inimii !

— Poate că pot aranja eu să nu fie despărţiţi, zise Farfrae. Am nevoie de un tînăr căruţaş şi poate că o să-l iau şi pe bătrîn — da, nu cred că o să mă coste prea mult, şi fără îndoială o să-i găsesc şi lui vreo întrebuinţare.

— O, sînteţi prea bun ! exclamă ea încîntată. Mergeţi să le propuneţi, şi spuneţi-mi şi mie dacă aţi izbutit.

Farfrae ieşi şi ea îl văzu vorbind cu cei trei. Feţele lor se luminară şi tîrgul se făcu numaidecît.

Farfrae veni înapoi de îndată ce treaba fu încheiată.

— Aţi făcut o faptă foarte bună, zise Lucetta. În ceea ce mă priveşte, am hotărît ca toate servitoarele mele să aibă drăguţi, dacă au chef. Luaţi şi dumneavoastră aceeaşi hotărîre.

Farfrae îşi luă un aer mai serios, dînd uşor din cap.

— Eu trebuie să fiu ceva mai sever, zise el.

— De ce ?

— Dumneavoastră sînteţi o femeie bogată, iar eu nu sînt decît un mic negustor de cereale şi fîn, care se zbate să reuşească.

— Şi eu sînt o femeie foarte ambiţioasă.

— Ah — ei bine, nu pot să vă explic. Nu mă pricep să vorbesc cu doamnele, fie că sînt ambiţioase sau nu, şi ăsta-i adevărul, afirmă Donald cu un vizibil regret. Încerc să fiu omenos cu muncitorii mei — nimic mai mult !

— Văd că sînteţi aşa cum aţi spus, replică ea, dobîndind asupra lui un fel de superioritate în aceste schimburi de aprecieri sentimentale.

Sub impresia acestei dovezi de intuiţie feminină, Farfrae privi din nou pe fereastră, în mijlocul pieţei.

Doi fermieri se întîlniseră şi dăduseră mîna şi, fiind foarte aproape de fereastra Lucettei, vorbele lor puteau fi uşor auzite, aşa cum fuseseră auzite şi cuvintele celorlalţi.

— L-ai văzut azi pe domnul Farfrae ? întrebă unul din ei. M-am înţeles cu el să ne întîlnim aici la douăsprezece fix, şi am bătut tîrgul în lung şi-n lat de vreo cinci-şase ori, da' nici picior de Farfrae. Mă mir, că altfel are obiceiul să se ţină de cuvînt.

— Am uitat cu totul de această întîlnire, murmură Farfrae.

— Acum trebuie să plecaţi, nu-i aşa ?

— Da, răspunse el.

Dar tot mai rămase pe loc.

— Mai bine v-aţi duce, îl îndemnă ea, să nu pierdeţi un client.

— Domnişoară Templeman, să ştiţi că mă supăr de-a binelea, protestă Farfrae.

— Atunci, ce-ar fi să nu plecaţi şi să mai staţi puţin ?

Se uită îngrijorat la fermierul care-l căuta şi care tocmai atunci se îndrepta în chip periculos spre locul unde se afla Henchard. Îşi întoarse apoi privirea spre ea şi lucrurile din jur.

— Îmi place să stau aici, dar mă tem că va trebui să plec, zise el. Afacerile nu trebuiesc neglijate, nu-i aşa ?

— Nici măcar o clipă.

— E adevărat. Am să viu altă dată — dacă-mi permiteţi, doamnă.

— Desigur, zise ea. Ceea ce ni s-a întîmplat azi a fost foarte curios.

— Un lucru la care să ne gîndim cînd vom fi singuri.

— Ştiu şi eu ? De fapt, e destul de banal.

— Nu, n-aş zice asta. O, nu !

— În fine, orice a fost, a trecut acum. Piaţa vă aştepată să vă duceţi.

— Da, da, tîrgul, afacerile ! Ce păcat că sînt şi afaceri pe lume !

Lucettei îi veni aproape să rîdă — chiar ar fi rîs dacă fiinţa ei n-ar fi fost uşor tulburată de o emoţie.

— Cum vă schimbaţi ! zise ea. N-ar trebui să vă schimbaţi aşa.

— N-am avut asemenea gînduri înainte, se apără scoţianul cu o privire sinceră, uşor ruşinată, scuzîndu-se pentru slăbiciunea lui. Numai de cînd am venit aici şi v-am văzut.

— Dacă aşa stau lucrurile, mai bine nu mai mă priviţi. Vai de mine, mi se pare că v-am demoralizat cu totul.

— Dar fie că mă uit sau nu, tot am să vă văd în gîndurile mele. Ei, acum mă duc — vă mulţumesc pentru plăcerea acestei vizite.

— Mulţumesc pentru că aţi rămas.

— Poate că o să-mi revină mintea de negustor, de îndată ce voi ieşi de aici. Dar nu sînt sigur — nu ştiu !

În timp ce el pleca, ea îşi spuse cu însufleţire :

— S-ar putea să auziţi cu timpul despre mine, aici la Casterbridge, spunîndu-se tot felul de lucruri. Dacă vi se va spune că sînt o cochetă, ceea ce este posibil să se zică din cauza unor întîmplări din viaţa mea, să nu credeţi. Căci nu sînt aşa.

— Jur că n-am să cred, spuse el cu fervoare.

Aşa s-au întîmplat lucrurile cu cei doi. Ea aţîţase entuziasmul tînărului, pînă cînd îl făcu să clocotească de pasiune ; iar el, care la început nu-i oferise decît un nou mod de a-şi petrece ceasurile de trîndăvie, ajunse să trezească în ea un serios interes. De ce s-a întîmplat aşa ? Nici ei n-ar fi putut să spună. Ca fată tînără, Lucetta nu s-ar fi uitat niciodată la un negustor. Dar valurile vieţii, la care s-au adăugat şi imprudenţa aventurii cu Henchard, îi slăbiseră mult simţul critic în ceea ce priveşte situaţia socială. Pe vremea cînd era săracă, fusese respinsă de societatea căreia îi aparţinea prin naştere ; şi acum nu avea nici o dorinţă de a încerca să reintre în această

lume. Inima ei tînjea după un port în care să ancoreze şi să fie liniştită. Fie că marea era calmă, fie agitată, nu-i mai păsa, atîta vreme cît se putea adăposti la căldura unui suflet omenesc.

Farfrae fu condus pînă la uşă ; între timp uitase cu totul că scopul lui iniţial era să o vadă pe Elizabeth. Lucetta îl urmări de la fereastră trecînd prin furnicarul de fermieri şi argaţi. Putea vedea, după mersul lui, că era conştient de ochii care-l priveau de la fereastră şi se înduioşă de modestia lui. Acest sentiment o făcu să reconsidere gîndul că vizitele lui viitoare ar fi nepotrivite. Farfrae intră în clădirea pieţii şi nu-l mai văzu.

Trei minute mai tîrziu, după ce plecase de la fereastră, cîteva ciocănituri puternice în uşă răsunară în toată casa şi jupîneasa dădu fuga pe scară.

— Primarul, anunţă ea.

Lucetta se întinse pe sofa şi începu să privească visătoare printre degete. Nu răspunse numaidecît şi fata repetă informaţia, adăugînd :

— Şi a mai zis că e cam grăbit şi nu poate să stea prea mult.

— Oh, atunci spune-i că deoarece şi eu am o migrenă, n-am să-l reţin.

Mesajul fu transmis întocmai şi ea auzi uşa închizîndu-se.

Lucetta venise la Casterbridge să redeştepte sentimentele lui Henchard. Le înviorase, şi acum era indiferentă la materializarea acestor sentimente.

Părerea ei de azi dimineaţă cu privire la prezenţa Elizabethei-Jane, ca element supărător, se schimbă cu totul, şi acum nu mai simţea nevoia de a scăpa de fată, de dragul tatălui ei. Cînd tînăra inocentă se întoarse acasă, neştiind nimic despre schimbările intervenite în fluxul lucrurilor, Lucetta se duse spre ea şi-i spuse foarte sincer :

— Tare mă bucur că ai venit. Ai să stai mult la mine, nu-i aşa ?

Elizabeth folosită ca un cîine de pază pentru a-i ţine tatăl la distanţă — ce idee nouă ! Totuşi, ideea nu era rea. Henchard o neglijase în ultimul timp, după ce o com-

promisese așa de grav în trecut. Cel mai ușor lucru ce-l putea face acum, cînd el era liber și ea bogată, ar fi fost să răspundă prompt și din toată inima la invitația ei.

Sentimentele ei se răzvrătiră, apoi se domoliră, umplînd-o de o stranie îngrijorare prin impetuozitatea lor. Și astfel se încheie acea zi din viața Lucettei.

XXIV

Biata Elizabeth-Jane, nebănuind ce festă îi jucase piaza rea, sugrumînd în față afecțiunea născîndă a lui Donald Farfrae, era bucuroasă să audă cuvintele Lucettei prin care o invita să rămînă la ea.

Căci, pe lîngă faptul că locuința Lucettei însemna pentru ea un cămin, vederea asupra pieței prezenta pentru ea tot atîta atracție ca și pentru Lucetta. Acea răspîntie juca rolul spațiului deschis din spectacolele dramatice tradiționale, unde incidentele ce se petreceau erau în directă legătură cu viețile celor care locuiau în jur. Fermieri, negustori, lăptari, vraci, păsărari apăreau aici în fiecare săptămînă și dispăreau pe măsură ce se lăsa seara. Era punctul nodal al tuturor orbitelor.

Pentru cele două tinere, intervalul între o sîmbătă și alta era ca și cel care desparte două zile. Din punct de vedere emotiv, nu trăiau deloc în aceste intervale. Pe oriunde s-ar fi dus în alte zile, în zilele de tîrg rămîneau neapărat acasă. Amîndouă aruncau priviri furișe pe fereastră, urmărind umerii și capul lui Farfrae. Fața i-o vedeau doar rareori, căci fie din timiditate, fie pentru a nu-și abate gîndurile de la treburile lui negustorești, evita să se uite în direcția lor.

Astfel continuară lucrurile, pînă cînd o anumită dimineață de tîrg aduse cu sine o nouă senzație. Elizabeth și Lucetta luau masa de dimineață, cînd sosi un pachet de la Londra cu două rochii pentru stăpîna casei. Lucetta o chemă pe Elizabeth din sufragerie, și fata, intrînd în dormitor, văzu două toalete întinse pe pat, una de un vișiniu

închis, cealaltă mai deschisă la culoare. Cîte o mănuşă se afla la capătul fiecărei mîneci, o bonetă deasupra fiecărui guler şi umbrelele asortate alături de mănuşi. Lucetta stătea lîngă rochiile ce sugerau nişte fiinţe vii, privindu-le şi meditînd adînc.

— Eu nu m-aş gîndi atît ce să aleg, zise Elizabeth, observînd intensitatea cu care ea frămînta în minte întrebarea dacă o rochie sau cealaltă îi va sta mai bine.

— Dar să iei o hotărîre în privinţa unei toalete noi e un lucru chinuitor, zise Lucetta. Toată primăvara poţi fi persoana aceasta (arătînd spre una din toalete) sau cealaltă, cu totul diferită (arătînd spre cealaltă). Şi una din cele două — nu se ştie care — s-ar putea să fie nereuşită.

Au luat în sfîrşit hotărîrea ca domnişoara Templeman să fie, cu orice risc, persoana în vişiniu. A încercat rochia şi verdictul a fost că-i venea de minune : Lucetta trecu, astfel îmbrăcată în camera din faţă, cu Elizabeth după ea.

Dimineaţa era excepţional de senină pentru acel anotimp. Soarele cădea din plin pe casele şi pe trotuarul din faţa reşedinţei Lucettei, inundînd cu sclipirea lor încăperile de la stradă. Deodată, după un huruit de roţi, acestei lumini egale i se adăugă o serie de fantastice iradiaţii jucînd pe tavane ; cele două femei se întoarseră spre fereastră. Chiar peste drum se oprise un vehicul cu aspect straniu, ca şi cum ar fi fost plasat acolo pentru a fi expus privirii curioşilor.

Era o maşină agricolă de modă nouă, numită semănătoare, atunci necunoscută în forma ei modernă în acest colţ al ţării, unde se mai folosea încă pentru semănat venerabilul talger, ca pe vremea celor şapte state anglo-saxone.

Sosirea ei a creat tot atîta senzaţie în tîrgul de grîu, cît ar fi creat în zilele noastre apariţia unei maşini de zburat în Charing Cross. Fermierii se îmbulziră, femeile se apropiară, copiii se băgară în — şi pe sub ea. Semănătoarea era vopsită în culori vii — verde, albastru şi roşu — şi semăna în totul cu o încrucişare între o viespe, o lăcustă si o crevetă, mărită pînă la proporţii uriaşe. S-ar mai fi putut compara şi cu un instrument muzical

așezat în picioare, cu partea din față retezată. Aceasta era impresia pe care o făcu Lucettei.

— Păi, e un fel de pian agricol, zise ea.

— Cred că are oarecare legătură cu grîul, spuse Elizabeth.

— Mă întreb cine s-o fi gîndit să-l introducă aici la noi ?

Amîndouă se gîndeau la Donald Farfrae, ca inovator, căci deși el însuși nu era agricultor, se interesa direct de operațiile agricole. Și, ca și cum ar fi răspuns gîndurilor lor, Frafrae apăru chiar în acea clipă, privi mașina, îi dădu ocol și trase de niște mînere, ca și cum ar fi știut ceva despre alcătuirea ei. Cele două privitoare de la fereastră tresăriră la ivirea lui, iar Elizabeth plecă de la geam, se duse în fundul camerei și rămase acolo contemplînd absorbită lambriul de pe pereți. Nu-și dădea bine seama de ce făcea asta, pînă cînd Lucetta, stimulată atît de noua ei toaletă, cît și de vederea lui Farfrae, propuse :

— Hai să ieșim și noi să ne uităm la bazaconia aia, orice o fi.

Elizabeth-Jane își puse într-o clipă boneta și șalul și ieșiră în stradă. Din tot grupul de agricultori curioși, Lucetta părea să fie cea mai indicată să posede noua mașinărie, căci numai ea singură o întrecea în culoare.

Cele două prietene o examinaseră curioase, cercetînd șirurile de tubulețe în formă de trompete, care intrau unul în celălalt, micile căușe, ca niște linguriță pentru sare, ce se roteau aruncînd sămînța în capătul de sus al tuburilor, pentru a fi dirijată spre pămînt, pînă cînd cineva zise :

— Bună dimineața, Elizabeth-Jane !

Ridică ochii și-l văzu pe tatăl ei vitreg.

Salutul său fusese tunător și sec. Fata se fîstîci și nu putu decît să bîlbîie la întîmplare :

— Aceasta e doamna la care stau, tată — domnișoara Templeman.

Henchard își ridică pălăria și o aduse apoi în jos, cu un gest larg, pînă în dreptul genunchilor. Domnișoara Templeman dădu din cap.

— Sînt fericită să vă cunosc, domnule Henchard, zise ea. Ce mașină curioasă !

— Da, replică Henchard, şi începu să le-o explice şi mai ales să o ridiculizeze.

— Cine a adus-o ? se interesă Lucetta.

— A — nu mă întrebaţi pe mine, doamnă ! zise Henchard. Această bazaconie — nu va putea să funcţioneze... A fost adusă aici de unul din mecanicii noştri, la recomandarea unui filfizon îngîmfat care-şi închipuie că...

Privirea lui întîlni chipul Elizabethei, care părea să-l implore, şi se opri, zicîndu-şi că probabil în curînd se vor căsători.

Se întoarse să plece. Atunci se întîmplă ceva, despre care fata lui vitregă crezu că n-a fost decît o halucinaţie a ei. O şoaptă păru să vină de pe buzele lui Henchard, în care ea deslusi cuvintele : „N-ai vrut să mă primeşti !“ — adresate ca un reproş Luceteei. Fata nu putea crede că asemenea vorbe ar fi fost pronunţate de tatăl ei, afară doar dacă nu fuseseră spuse vreunuia din fermierii cu jambiere galbene de piele de primprejur.

Lucetta nu răspunse nimic, şi apoi uită pe dată incidentul, la auzul unui cîntec ce părea să iasă din interiorul semănătorii. Henchard intrase între timp în clădirea pieţei şi amîndouă femeile se uitară la maşina cea curioasă. Văzură în spatele ei spinarea încovoiată a unui om, care-şi băgase capul înăuntrul maşinăriei, pentru a-i pătrunde tainele, simple de altfel. Cîntecul suna cam aşa :

Zi de vară mai spre seară,
Soarele n-a scăpătat
Cînd spre Gowrie s-a-ndreptat
Kitty-n mîndră rochie nouă.

Elizabeth-Jane îl recunoscuse într-o clipă pe cîntăreţ, şi-şi luase un aer vinovat, nici ea nu ştia bine de ce.

Lucetta îl recunoscu şi ea, dar mai stăpînă pe sine. remarcă cu umor :

— „Codana din Gowrie“ — cîntată în interiorul unei semănători — ce fenomen !

Mulţumit în cele din urmă de investigaţiile lui, tînărul se ridică şi întîlni privirea celor două femei, pe deasupra maşinii agricole.

— Ne uitam la minunăţia asta, spuse domnişoara Templeman. Dar, din punct de vedere practic e o prostie, nu-i aşa ? adăugă ea pe temeiul informaţiei primite de la Henchard.

— Prostie ? O nu ! replică Farfrae grav. Va revoluţiona semănatul pe aceste meleaguri. Nu vor mai fi semănători care să arunce sămînţa încoace şi-ncolo la întîmplare, cu boabe căzînd pe marginea drumului, prin mărăcini sau cine ştie pe unde. Fiecare bob va merge acum drept la locul pentru care a fost destinat, şi nicăieri altundeva.

— Atunci, poezia semănătorului s-a dus pentru totdeauna, observă Elizabeth-Jane care se simţea egala lui Farfrae, cel puţin în materie de cultură biblică. „Cel ce se teme de vînt să nu semene" — aşa a zis Profetul, dar acum cuvintele lui nu vor mai avea cui să se aplice. Cum se mai schimbă lucrurile !

— Da — da — cam aşa se întîmplă, recunoscu Donald, fixînd cu privirea un punct îndepărtat. Dar să ştiţi că maşinile agricole sînt de pe acum un lucru obişnuit în răsăritul si în nordul ţării, adăugă el, ca o scuză.

Lucetta părea să fie în afara subiectului, cunoştinţele ei în materie de scriptură fiind oarecum limitate.

— Semănătoarea e a dumneavoastră ? îl întrebă pe Farfrae.

— O nu, doamnă, zise el, cuprins brusc de o jenă şi de o deosebită deferenţă la auzul vocii ei, deşi faţă de Elizabeth-Jane se purtase firesc. Nu, nu, eu le-am recomandat numai să o cumpere.

În tăcerea care urmă, Farfrae părea să fie conştient numai de prezenţa ei, trecînd parcă de la lumea Elizabethei într-o sferă de existenţă mai luminoasă din care făcea parte Lucetta. Aceasta, văzîndu-l tare tulburat în ziua aceea, atît din motive practice, negustoreşti, cît şi din motive sentimentale, îi spuse cu vioiciune :

— Nu vrem să neglijaţi maşina din cauza noastră... şi intră în casă împreună cu tovarăşa ei.

Elizabeth-Jane simţea că fusese de prisos şi că-i deranjase, deşi nu-şi putea explica de ce. Lucetta îi dădu o oarecare explicaţie, spunîndu-i... cînd se aflară din nou în salon :

— Am avut ocazia să vorbesc cu domnul Farfrae mai zilele trecute, aşa că pot spune că-l cunosc.

Lucetta se arătă deosebit de amabilă faţă de Elizabeth în tot cursul zilei. Priviră împreună tîrgul umplîndu-se de oameni, şi apoi, cu timpul, rărindu-se odată cu scăpătatul lent al soarelui în partea de sus a oraşului ; razele lui cădeau pieziş, din susul străzilor şi se întindeau pe întregul bulevard, de la un capăt la altul. Şaretele şi carele dispărură pe rînd, pînă cînd nu mai rămase nici un singur vehicul pe stradă. Trecuse ceasul căruţelor ; acum era ora pietonilor. Muncitori agricoli, cu nevestele şi copiii lor, veneau din sate să facă cumpărături o dată pe săptămînă : în loc de huruitul roţilor şi de tropotul cailor, ce predominaseră înainte, nu se mai auzea acum decît tîrşîitul paşilor. Uneltele agricole dispăruseră, ca şi fermierii şi toată clasa celor avuţi. Însăşi natura comerţului ce se făcea acum se schimbase, trecînd de la lucruri mari la mărunţişuri ; monedele de un penny circulau acum aşa cum mai înainte circulaseră lirele.

Lucetta şi Elizabeth continuau să privească scena de afară, căci deşi se întunecase şi se aprinseseră felinarele, ele nu închiseseră încă obloanele. La lumina slabă a focului din cămin, vorbeau mai deschis.

— Tatăl dumitale ţi-a vorbit destul de rece, zise Lucetta.

— Da ; şi uitînd de misterul ascuns în şoapta lui Henchard către Lucetta, urmă : E din cauză că mă crede cam necioplită. Am încercat să mă port altfel, m-am străduit mai mult decît vă puteţi închipui, dar în zadar ! Despărţirea mamei de tatăl meu a fost pentru mine o nenorocire. Nu ştii ce înseamnă să ai asemenea umbre în trecut.

Lucetta păru să tresară.

— Nu ştiu despre necazuri de felul ăsta, spuse ea, dar poţi să ai un sentiment de înjosire — de ruşine — şi în alt fel.

— Aţi simţit vreodată aşa ceva ? întrebă fata cu nevinovăţie.

— O nu, răspunse iute Lucetta. Mă gîndeam la... ce se întîmplă uneori cînd femeile ajung în situaţii neplăcute în ochii lumii, fără să fie ele de vină.

— Bănuiesc că se simt foarte nefericite după aceea.

— Şi mereu chinuite de gîndul că alte femei le-ar putea dispreţui.

— Nu chiar să le dispreţuiască. Dar poate să nu le iubească sau să nu le respecte.

Lucetta tresări din nou. Trecutul ei nu era atît de bine ascuns, încît să nu mai poată fi dat la iveală, chiar aici în Casterbridge. O dovadă o constituia vraful de scrisori trimise lui Henchard în prima înflăcărare a pasiunii ei şi pe care el nu i le înapoiase încă. Era posibil ca el să le fi distrus, dar ce bine era dacă nu le-ar fi scris deloc !

Reîntîlnirea cu Farfrae şi purtarea lui faţă de Lucetta o făcură pe meditativa Elizabeth mai atentă la felul de a fi al strălucitoarei şi amabilei ei prietene. La cîteva zile după aceea, cînd ochii ei îi întîlniră pe ai Lucettei, în timp ce aceasta din urmă se pregătea să iasă în oraş, fata înţelese fără cuvinte că domnişoara Templeman spera să întîlnească pe frumosul scoţian. Faptul era scris pe obrajii şi în ochii Lucettei destul de limpede pentru oricine ştia să înţeleagă, aşa cum începuse să facă Elizabeth-Jane. Lucetta trecu pe lîngă ea şi se grăbi să dispară afară.

O forţă profetică puse stăpînire pe Elizabeth, îndemnînd-o să se aşeze în faţa focului şi să-şi închipuie viitorul, pe temeiul datelor cunoscute, cu atîta siguranţă de parcă ar fi fost de faţă. Astfel, o urmări cu ochii minţii pe Lucetta, îl văzu şi pe el arborînd acea privire deosebită pe care o avea cînd se întîlnea cu o femeie, cu un plus de intensitate pentru că femeia era Lucetta. Îi vedea în închipuire purtarea plină de pasiune ; vedea ezitarea amîndurora între regretul de a se despărţi şi teama de a nu fi văzuţi ; îi urmări cum au dat mîna şi cum s-au despărţit, probabil cu o oarecare răceală în ţinută şi în gesturi, scînteia de dragoste apărînd numai în mici detalii de expresie, vizibile doar pentru ei doi. Mica vrăjitoare tăcută şi lucidă era tot cufundată în asemenea gînduri, cînd Lucetta veni pe nesimţite din spate şi o făcu să tresară.

Tot ce-şi închipuise era adevărat ; putea să jure. Lucetta avea ochii strălucitori şi obrajii aprinşi ca de o văpaie.

— L-ai întîlnit pe domnul Farfrae, zise liniştit Elizabeth.

— Da, răspunse Lucetta. De unde ştii ?

Se lăsă în genunchi în faţa căminului şi, emoţionată, luă mîinile prietenei sale. Dar nu-i spuse unde sau cum îl întîlnise şi nici ce-au vorbit.

În noaptea aceea dormi agitată ; dimineaţa avea febră, iar la micul dejun îi spuse Elizabethei că avea ceva pe suflet — ceva ce se referea la o persoană la care ea ţinea foarte mult. Fata se arătă dispusă să asculte şi să înţeleagă.

— Această persoană — o doamnă — a admirat cîndva un bărbat, l-a admirat chiar foarte mult, începu ea, sondînd terenul.

— Ah, exclamă Elizabeth-Jane.

— Au devenit mai intimi — destul de intimi. El nu ţinea la ea... aşa de mult cum ţinea ea la el, dar într-un impuls de moment, numai ca să-i ofere o reparaţie, i-a propus să-i fie soţie. Ea a primit, dar s-a întîmplat ceva care a făcut imposibilă căsătoria, deşi ea se compromisese atît de mult, încît simţea că nu mai poate aparţine altui bărbat — ca o problemă de conştiinţă — chiar dacă ar fi vrut. După aceea au stat mai mult timp despărţiţi ; n-au auzit unul de altul şi ea credea că viaţa i s-a terminat definitiv.

— Ah, biata fată !

— A suferit mult din cauza lui, deşi ar trebui să adaug că el nu era chiar aşa de vinovat de tot ce se întîmplase. În cele din urmă, obstacolul care îi despărţise a dispărut în chip providenţial ; şi el a cerut-o în căsătorie.

— Ce minunat !

— Dar între timp ea — biata mea prietenă — întîlnise un alt bărbat, care-i plăcea mai mult decît primul. Ei, acum vine întrebarea : ar putea să refuze pe primul cu conştiinţa împăcată ?

— Un alt bărbat care-i plăcea mai mult... asta nu-i frumos.

— Da, zise Lucetta, privind îndurerată în piaţă, unde un băiat zgîlţîia mînerul pompei. Nu-i frumos ! Deşi tre-

buie să te gîndeşti că a ajuns în situaţia aceea echivocă cu primul bărbat printr-un accident — că el nu era nici aşa de cult sau de manierat ca celălalt, şi că între timp ea a descoperit la primul unele trăsături care-l făceau mai puţin indicat ca soţ, decît îşi închipuise la început.

— Nu pot să vă răspund, zise Elizabeth-Jane gînditoare. E foarte greu. Ar fi nevoie de un Papă ca să rezolve această dilemă !

— Poate că preferi să nu răspunzi ?

Din tonul rugător al Lucettei, se putea vedea ce mult preţ punea pe judecata Elizabethei.

— Da, domnişoară Templeman, aş prefera să nu-mi spun părerea.

Totuşi, Lucetta părea uşurată prin simplul fapt de a-şi fi descărcat puţin inima, şi acum se liniştea după durerea de cap care o chinuise înainte.

— Adu-mi o oglindă, ceru ea cu o voce moale. Cum arăt ?

— Bine — doar puţin obosită, răspunse Elizabeth privind-o aşa cum examinează un critic un tablou dubios.

Aduse oglinda şi-i dădu astfel Lucettei posibilitatea să se examineze singură, ceea ce aceasta şi făcu cu un aer îngrijorat.

— Mă întreb dacă o să mai arăt bine după cîtva timp, remarcă ea într-un tîrziu.

— Da, destul.

— Unde arăt mai rău ?

— Sub ochi — am observat că aveţi cearcăne.

— Da. Ăsta e punctul meu cel mai slab, ştiu. Cîţi ani crezi că mai am pînă mă voi urîţi ?

Era ceva bizar în felul cum Elizabeth-Jane, deşi mai tînără, ajunsese să joace rolul unui înţelept cu multă experienţă în asemenea discuţii.

— Poate cinci ani, spuse ea judicios. Sau poate, ducînd o viaţă liniştită, chiar zece. Fără dragoste, puteţi conta pe zece.

Lucetta păru să ia cuvintele ei ca un verdict imparţial şi inatacabil. Nu-i mai pomeni nimic Elizabethei despre fosta legătură de dragoste, pe care o prezentase drept a

unei prietene ; Elizabeth care, în ciuda filozofiei ei, avea o inimă foarte sensibilă, oftă noaptea în pat la gîndul că drăguța și bogata Lucetta nu a avut încredere să-i mărturisească adevărul despre ea. Căci deși Lucetta căutase să mascheze adevărul, ea îl ghicise.

XXV

Următoarea fază de îndepărtare a lui Henchard din inima Lucettei a fost încercarea lui Farfrae plină de emoție, de a-i face o vizită. Aparent, el stătea de vorbă atît cu domnișoara Templeman, cît și cu prietena ei, dar de fapt Elizabeth era ca și invizibilă pentru el, ocupînd doar un loc în aceeași cameră. Donald părea că nici n-o vede, răspunzînd micilor ei observații înțelepte prin monosilabe tăioase și indiferente. Privirea și gîndurile îi erau îndreptate spre femeia ce se putea lăuda cu o mai mare varietate de dispoziții și păreri, chiar și de principii, decît s-ar fi priceput să o facă Elizabeth. Lucetta se străduia să o atragă în cercul conversației lor, dar ea rămînea în afară, ca un punct stingher ce nu se încadra în cercul lor.

Fiica Susanei Henchard îndură cu tărie junghiul de gheață al unei asemenea purtări, așa cum îndurase și lucruri mai rele, și reuși să iasă, cît de curînd și fără să i se simtă lipsa, din camera unde era de prisos. Scoțianul nu mai semăna deloc cu acel Farfrae care dansase cu ea și o condusese acasă, oscilînd delicat între dragoste și prietenie — acel unic stadiu în istoria unei iubiri cînd se poate spune că nu e încă amestecată cu durere.

Privi stoic pe fereastra camerei ei și-și contemplă viitorul, ca și cum ar fi fost scris pe turla bisericii din apropiere. „Da," își zise ea în cele din urmă, izbind ușor cu mîna în pervazul ferestrei. „*El* este cel de al doilea bărbat din povestea pe care mi-a spus-o."

Între timp, sentimentele lui Henchard pentru Lucetta deveniseră din ce în ce mai arzătoare, stimulate de ultimele întîmplări. Descoperea că tînăra pentru care simțise

cîndva doar o afectuoasă milă, înăbușită apoi aproape cu totul de rațiune, era acum, cînd devenise oarecum inaccesibilă și frumusețea i se maturizase — singura ființă care putea să-l facă fericit. Zi după zi, ea îi dovedea, prin tăcerea ei, că era inutil să creadă că o poate îmblînzi arătîndu-i indiferență ; așa că, în cele din urmă, se dădu bătut și hotărî să-i mai facă o vizită în absența Elizabethei-Jane.

Traversă camera cu un pas greoi și cu oarecare stîngăcie, fixînd-o cu privirea lui dogoritoare ce putea fi comparată cu văpaia soarelui pe lîngă lucirea lunii — dacă o puneai alături de privirea modestă a lui Farfrae. Atitudinea lui mai trăda oarecare familiaritate cu distinsa gazdă, ceea ce de fapt nu era nefiresc. Dar ea părea atît de transfigurată de schimbarea de situație. și-i întinsese mîna cu o politețe atît de distantă, încît deveni și el respectuos și se așeză vizibil descumpănit. Henchard nu prea se pricepea în ale modei, dar totuși își dădu seama că îmbrăcămintea lui arăta sărăcăcioasă pe lîngă a ei, a acestei femei pe care adesea o socotise în gînd un fel de proprietate a sa. Ea pronunță o frază foarte politicoasă despre amabilitatea lui de a veni s-o viziteze. Aceasta îl făcu să-și redobîndească siguranța. O privi drept în față, semnificativ, pierzîndu-și sfiala.

— Păi, bineînțeles că am venit, Lucetta, zise el. Ce înseamnă prostiile astea ? Știi că nu puteam să nu vin să te văd chiar dacă aș fi vrut — vreau să spun chiar dacă n-aș fi fost deloc amabil. Am venit să-ți dau numele meu în schimbul iubirii ;tale, și a tot ce ai pierdut din cauza ei atunci cînd ai pus prea mult preț pe mine și prea puțin pe reputația ta. Fixează tu ziua sau luna și eu voi fi gata, oricînd crezi că e mai potrivit ; știi doar mai bine lucrurile astea decît mine.

— E încă prea devreme, răspunse ea evaziv.

— Da, da, se poate. Dar știi, Lucetta, chiar imediat după ce a murit biata Susan, cînd nici nu puteam îndura ideea de a mă recăsători, am simțit că după cele ce s-au întîmplat între noi, era de datoria mea să nu mai las timpul să treacă fără rost înainte de a pune lucrurile pe calea cea dreaptă. Totuși, n-am vrut să viu atunci numai-

decît, fiindcă... îţi dai seama că mă jenam după ce... moşteniseşi banii aceia...

Vocea lui coborî încet, căci era conştient de faptul că în această cameră vorba şi manierele lui vădeau o grosolănie ce nu se observa pe stradă. Privi în jur la draperiile noi şi la mobila originală cu care se înconjurase Lucetta.

— Pe cuvîntul meu, nu ştiam că se găsesc asemenea mobile la Casterbridge, zise el.

— Nici nu se găsesc, replică, ea, şi nici nu vor apărea pînă ce n-or mai trece vreo cincizeci de ani de civilizaţie peste acest tîrg. A fost nevoie de un camion cu patru cai ca să le aduc pînă aici.

— Hm... Se pare că ai un capital serios.

— A nu, nu chiar.

— Cu atît mai bine. Dar faptul că te-ai instalat aşa de luxos, mă face să mă simt cam stingherit.

— De ce ?

De fapt, nu era nevoie de răspuns, şi el nici nu-i dădu vreunul.

— Ei bine, reluă el, nu e nimeni pe lume de care să mă bucur mai mult că a moştenit o avere ca de tine, Lucetta, şi nimeni căruia să i se potrivească mai bine bogăţia.

Şi se întoarse spre ea cu o admiraţie atît de fierbinte, încît Lucetta se cutremură puţin, deşi îl cunoştea aşa de bine.

— Îţi sînt profund îndatorată pentru tot ce mi-ai spus, vorbi ea pe un ton convenţional.

Henchard simţi că nu exista reciprocitate de sentimente şi îşi arătă imediat supărarea — nimeni nu era aşa de prompt ca el în a o manifesta.

— Poţi să-mi fii îndatorată sau nu, cum pofteşti. Dar să ştii că, deşi lucrurile pe care ţi le spun eu nu au fasonul celor pe care te-ai învăţat în ultimul timp să le preţuieşti pentru prima dată în viaţa ta, să ştii că sînt adevărate.

— E un fel de a-mi vorbi cam nepoliticos, se îmbufnă Lucetta, fulgerîndu-l cu privirea.

— Ba deloc, replică Henchard mînios. Dar stai, stai să nu ne certăm. Am venit aici cu o propunere cinstită pentru a închide gura duşmanilor tăi din Jersey — şi ar trebui să-mi fii recunoscătoare.

— Cum poţi să vorbeşti aşa ? răspunse ea înfuriindu-se. Doar ştii că singura mea crimă a fost că m-am lăsat antrenată de o pasiune prostească de fată, cu prea puţină grijă pentru convenienţe şi că, atunci cînd lumea mă socotea vinovată, eram inocentă. N-ar trebui să fii aşa de tăios. Am suferit destul pe vremea aceea cînd mi-ai anunţat întoarcerea soţiei tale şi implicit părăsirea mea, şi dacă acum mi-am căpătat o oarecare indepedenţă materială, e sigur că răsplata mi se cuvenea !

— Da, desigur, zise el. Dar în viaţă lumea nu te judecă după ce eşti, ci după ce pari, şi de aceea cred că ar trebui să mă iei de bărbat — măcar de dragul reputaţiei tale. Ceea ce se ştia în insula ta natală se poate afla şi aici.

— Ce-i tot dai zor cu Jersey ! Sînt englezoiacă !

— Bine, bine... Dar ce zici de propunerea mea ?

Pentru prima dată de cînd se cunoşteau, Lucetta era cea care hotăra ; şi totuşi, dădu înapoi.

— Deocamdată să lăsăm lucrurile aşa, zise ea cu oarecare stinghereală. Tratează-mă ca pe o cunoştinţă şi tot aşa te voi trata şi eu. Timpul va...

Se opri, şi nici el nu spuse nimic pentru a umple golul. Tăcură un timp, nefiind obligaţi de relaţii convenţionale să vorbească cu orice preţ, dacă nu aveau nimic de spus.

— Va să zică aşa stau lucrurile ? vorbi el în cele din urmă, întunecat, dînd din cap ca un răspuns la propriile sale gînduri.

O lumină galbenă inundă camera cîteva clipe, răsfrîntă de un car încărcat cu fîn ce tocmai trecea prin dreptul ferestrelor, purtînd pe el numele lui Farfrae. Alături venea Farfrae însuşi, călare, iar faţa Lucettei se lumină toată — aşa cum se luminează faţa unei femei cînd bărbatul pe care-l iubeşte îi apare deodată în faţă.

Dacă Henchard ar fi întors capul şi ar fi privit pe geam, secretul inaccesibilităţii Lucettei i s-ar fi dezvăluit ; dar el, tot gîndindu-se la tonul cu care-i vorbise, privea în pămînt, atît de absorbit încît nu observă mărturia de pe faţa ei.

— Trebuia să mă aştept la una ca asta — trebuia să mă aştept din partea unei femei, zise el într-un tîrziu, ri-

dicîndu-se şi încercînd să-şi scuture inerţia, în timp ce Lucetta, grijulie să-l îndepărteze de orice bănuială asupra adevărului, îi spuse că nu era nici o grabă să plece. Ea aduse chiar nişte mere şi stărui să-i curețe unul.

El nu vru să-l primească.

— Nu, nu, asemenea lucruri nu sînt pentru mine, zise el sec şi se îndreptă spre uşă, dar înainte de a ieşi îşi întoarse privirea spre ea : Ai venit să stai la Casterbridge numai ca să fii aproape de mine, şi acum, că eşti aici, n-ai nimic să-mi spui.

Nici nu coborî bine scările, cînd Lucetta se trînti pe canapea şi sări apoi din nou în picioare într-un acces de disperare.

— Vreau să-l iubesc pe Donald ! exclamă ea cu patimă. Cît despre ăstălalt, e violent şi dur, şi ar fi o nebunie să mă leg de el ştiind toate astea. Nu vreau să fiu sclava trecutului ! O să iubesc pe cine vreau eu.

Luînd hotărîrea să se despartă de Henchard, s-ar fi putut crede că Lucetta avea ambiţii mai înalte decît Farfrae. Dar ea nu-şi făcea asemenea socoteli ; se temea de bîrfeala celor în mijlocul cărora trăise înainte ; şi, cum nu mai avea nici rude în viaţă care s-o ajute, acceptă cu nepăsarea care-i era tipică ceea ce îi oferea soarta.

Elizabeth-Jane, urmărind prin sfera cristalină a unei minţi cinstite poziţia Lucettei între cei doi pretendenţi, şi-a putut da uşor seama că tatăl ei, cum îl numea ea, şi Donald Farfrae deveneau cu fiecare zi tot mai deznădăjduit îndrăgostiţi de prietena ei. Din partea lui Farfrae, era pasiunea spontană a tinereţii. Din a lui Henchard, dorinţa artificial stimulată a vîrstei mature.

Durerea ce o simţea văzîndu-şi existenţa aproape total ignorată de cei doi bărbaţi era uneori atenuată de comicul situaţiei. Dacă Lucetta se înţepa la un deget, amîndoi se speriau, de parcă ar fi fost pe moarte ; dar cînd ea s-a îmbolnăvit destul de grav, au spus doar cîteva cuvinte convenţionale aflînd starea ei şi au uitat-o imediat. În ce-l priveşte pe Henchard, această atitudine o jignea mai ales în sentimentele ei filiale — se tot întreba ce făcuse oare pentru a fi astfel tratată, după toată solicitudinea pe care i-o arătase înainte. Cît despre Farfrae, îşi zicea ea, după

ce reflectase mai serios, era firesc să se poarte așa ; ce însemna ea oare pe lîngă Lucetta ? — doar „o minoră frumusețe a nopții", care pălește cînd se ridică luna.

Învățase de mult lecția renunțării și era tot așa de obișnuită cu prăbușirea dorințelor de fiecare zi ca și cu apusul, zilnic repetat, al soarelui. Dacă viața îi oferise numai puțină filozofie culeasă din cărți, cel puțin îi dăduse adesea prilejul să filozofeze. Totuși, experiența ei consta nu numai dintr-o serie de dezamăgiri, ci mai ales dintr-o serie de substituiri. Se întîmplase de mai multe ori ca ceea ce dorea să nu-i fie acordat, dar să nu fi dorit ceea ce i se acorda. Așa că acum privea cu un fel de liniște interioară zilele pe veci apuse cînd Donald fusese iubitul ei tainic și se întreba ce lucru nedorit îi va trimite acum cerul în locul lui.

XXVI

Se întîmplă ca într-o frumoasă dimineață de primăvară, Henchard și Farfrae să se întîlnească pe aleea de castani care mărginea partea de sud a orașului. Amîndoi luaseră devreme masa de dimineață, și primprejur nu se mai afla alt suflet de om. Henchard citea o scrisoare de la Lucetta, ca răspuns la un bilețel al lui, prin care se scuza, sub un pretext oarecare, că nu-l poate primi încă o dată, cum ceruse el.

Donald nu dorea cîtuși de puțin să stea de vorbă cu fostul său prieten, acum cînd relațiile lor deveniseră atît de reci, dar nici nu putea trece pe lîngă el făcîndu-se că nu-l vede. Dădu din cap, și Henchard răspunse la fel. Se îndepărtaseră cîțiva pași, cînd o voce strigă : „Farfrae". Era vocea lui Henchard, care se oprise din drum, privindu-l.

— Ți-aduci aminte, zise el, ca și cum prezența unui gînd și nu prezența omului din față l-ar fi făcut să vorbească, ți-aduci aminte de povestea celei de a doua fe-

mei..., care a suferit pentru o nechibzuită legătură cu mine ?

— Mi-aduc aminte, răspunse Farfrae.

— Ţi-aduci aminte că ţi-am povestit cum a început şi cum s-a sfîrşit ?

— Da.

— Ei bine, i-am propus să mă căsătoresc cu ea, acum cînd sînt liber, dar nu mă mai vrea. Dumneata ce crezi despre asta — te întreb acum ?

— Cred că nu-i mai datoraţi nimic, zise Farfrae cu convingere.

— Aşa e, întări Henchard, şi porni mai departe.

Faptul că ridicase ochii de pe o scrisoare ca să-i pună această întrebare îi goni complet din minte lui Farfrae bănuiala că persoana în cauză ar putea fi Lucetta. Într-adevăr, situaţia ei de acum era atît de deosebită de aceea a tinerei din povestea lui Henchard, încît nu putea decît să-l înşele asupra identităţii ei. Cît despre Henchard, se simţi asigurat de cuvintele şi de purtarea lui Farfrae, împotriva oricărei bănuieli care i-ar fi trecut prin minte : nu era purtarea unui rival.

Totuşi, era ferm încredinţat că exista un rival. Îl putea simţi în însuşi aerul din jurul Lucettei, îl vedea în literele scrisorilor ei. Exista o forţă adversă, a cărei acţiune era atît de puternică, încît de cîte ori încerca să stea în preajma fostei lui iubite, îi părea că se află într-un curent care-l împingea înapoi. Era din ce în ce mai sigur că purtarea ei nu se explica printr-un simplu capriciu. Ferestrele casei ei luceau de parcă l-ar fi prevenit să nu se apropie, perdelele ei păreau să atîrne cu perfidie, ca şi cum ar fi ascuns o prezenţă ce o elimina pe a lui. Pentru a descoperi a cui era această prezenţă — dacă nu cumva era a lui Farfrae sau a altuia — făcu tot posibilul ca să o vadă din nou ; şi în cele din urmă reuşi.

La această întrevedere, la care ea îi oferi un ceai, Henchard ţinu să întrebe, prudent, dacă îl cunoştea pe domnul Farfrae.

O, da, îl cunoştea, declară ea ; nu se putea să nu cunoască aproape pe toată lumea din Casterbridge, cînd lo-

cuia într-un asemenea post de observaţie deasupra inimii tîrgului.

— Simpatic băiat, zise Henchard.

— Da, încuviinţă Lucetta.

— Îl cunoaştem amîndoi, interveni blînda Elizabeth-Jane, pentru a atenua stinghereala pe care o bănuia în sufletul prietenei ei.

Se auzi o bătaie în uşă ; de fapt, trei bătăi mai tari şi una uşoară la sfîrşit. „Acest fel de a ciocăni trădează pe cineva care-i şi delicat şi simplu", îşi zise primarul. „Nu m-aş mira să fie tocmai el."

După cîteva secunde, într-adevăr Donald intră.

Lucetta începu să se agite şi să se fîstîcească, ceea ce întări bănuiala lui Henchard, fără să-i dea vreo dovadă că ghicise adevărul. Se înfuriase de-a binelea la gîndul situaţiei bizare în care se afla faţă de această femeie. O fiinţă care i-a reproşat că a părăsit-o, pe vremea cînd lumea o calomnia, care revendicase reparaţia ce i se cuvenea pentru acest neajuns, care trăise în aşteptarea lui, care venise de îndată ce el se putea recăsători, să-i ceară să îndrepte greşeala săvîrşită de dragul lui în trecut, luînd-o acum de soţie. Asta făcuse ea. Şi-acum, stăteau alături de masă, el străduindu-se să-i cîştige atenţia şi, în pornirea lui pătimaşă, gîndind că celălalt bărbat aflat de faţă era un ticălos, exact cum gîndeşte orice prostănac de tînăr îndrăgostit.

Şedeau băţoşi în jurul mesei, în camera ce se întuneca odată cu căderea serii, ca într-o pictură toscană a celor doi discipoli la cina de la Emaus. Lucetta, reprezentînd o a treia figură cu o aureolă în jurul capului, era aşezată în faţa lor. Elizabeth-Jane, fiind în afara jocului şi în afara tabloului, putea să-i observe pe toţi de la distanţă, asemenea evanghelistului care avea să scrie despre acea întîlnire : intervale lungi de tăcere, cînd ceea ce era exterior era dominat de sunetul linguriţelor şi al ceştilor, de bocănitul unor tocuri pe trotuarul de sub fereastră, de huruitul unei roabe sau al unei căruţe, de fluieratul unui căruţaş, de vîjîitul apei de la pompa de peste drum ce umplea găleţile gospodinelor, amestecat cu schimbul de bineţe între vecini şi de zăngănitul cobiliţelor cu care erau cărate proviziile pentru seară.

— Mai doriţi pîine cu unt ? întrebă Lucetta pe Henchard şi Farfrae în acelaşi timp, întinzînd spre ei o farfurie cu felii lungi.

Henchard apucă o felie de un cap şi Donald de celălalt, fiecare fiind sigur că lui i se adresase ; nici unul nu-i dădu drumul, şi felia se rupse în două.

— Oh — vă rog să mă iertaţi ! făcu Lucetta cu un rîs nervos.

Farfrae încercă să rîdă, dar era prea îndrăgostit ca să vadă întîmplarea altfel decît sub aspectul ei tragic.

„Ce ridicoli sînt toţi trei !“ îşi zise Elizabeth.

Henchard plecă, încărcat cu o tonă de bănuieli — dar fără un gram de certitudine — că rivalul lui ar fi Farfrae ; nu ştia ce să facă. Totuşi, în ochii Elizabethei-Jane faptul că Donald şi Lucetta se iubeau era tot aşa de clar ca şi priveliştea pompei de peste drum. De mai multe ori, cu toată prudenţa ei, Lucetta nu-şi putuse opri privirea de a zbura înspre ochii lui Farfrae, ca o pasăre ce zboară spre cuibul său. Dar Henchard era construit pe o scară mult prea mare pentru a băga de seamă lucruri atît de mărunte, în lumina slabă a amurgului ; pentru el, acestea erau ca limbajul insectelor, ce nu poate fi perceput de urechea umană.

Dar era tulburat. Şi sentimentul unei oculte rivalităţi sentimentale a înveninat şi mai mult rivalitatea palpabilă a activităţii lor comerciale. S-ar putea spune că a adăugat un suflu pătimaş grosolanei materialităţi a concurenţei dintre ei.

Antagonismul lor astfel reîmprospătat se traduse într-o primă faptă : Henchard trimise după Jopp, administratorul cîndva respins din pricina lui Farfrae. Henchard îl întîlnise adesea pe stradă şi văzuse că hainele îl arătau a fi cam nevoiaş ; auzi de asemenea că locuia în Mixen Lane — o mahala amărîtă a oraşului, unde se aflau casele cele mai prăpădite din Casterbridge — ceea ce constituia în sine o dovadă că omul ajunsese la un asemenea grad de mizerie, încît nu s-ar mai fi dat în lături de la nimic.

Jopp veni după căderea nopţii, intrînd pe poarta dinspre magazii şi se îndreptă, căutîndu-şi drumul printre clăile de fîn şi paie, spre biroul unde Henchard stătea singur în aşteptare.

— Am din nou nevoie de un administrator, zise negustorul de grîne. Ai vreo slujbă acum ?

— Doar slujba de cerşetor.

— Cît ceri ?

Jopp spuse o sumă destul de moderată.

— Cînd poţi să vii la lucru ?

— Chiar în clipa asta, domnule.

Jopp, stînd cu mîinile în buzunar pe la colţuri de stradă, pînă cînd soarele îi decolorase cu totul umerii hainei ce era acum de un verde cadaveric, îl urmărise cu regularitate pe Henchard în piaţă, îl măsurase şi-l pătrunsese, prin puterea pe care o are omul ce stă deoparte, liniştit, de a cunoaşte pe cel care se agită, chiar mai bine decît se poate cunoaşte el însuşi. Jopp mai aflase şi cîteva lucruri folositoare ; era singurul om din Casterbridge, în afară de Henchard şi de discreta Elizabeth, care să ştie că Lucetta venea de fapt din Jersey şi că la Bath stătuse doar scurtă vreme.

— Şi eu cunosc insula Jersey, spuse el. Locuiam acolo cînd dumneavoastră veneaţi pe la noi cu afaceri. Da, da — v-am văzut de multe ori pe-acolo.

— Într-adevăr ! Foarte bine. Atunci ne-am înţeles. Hîrtiile pe care mi le-ai arătat cînd ai venit pentru prima oară la mine sînt suficiente.

Lui Henchard nu-i trecu însă prin minte că oamenii se mai schimbă cu timpul şi din cauza lipsurilor. Jopp zise : „Vă mulţumesc", şi rămase convins că, în sfîrşit, aparţinea oficial casei Henchard.

— Ei acum, zise Henchard împlîntîndu-şi privirea vulturească în ochii lui Jopp, un lucru mai ales mă interesează pe mine, ca cel mai mare negustor de cereale şi fin din acest tîrg. Scoţianul care se înfige cam prea îndrăzneţ în comerţul nostru de aici trebuie să fie scos din cursă. Pricepi ? Noi doi nu putem trăi alături aici — e limpede.

— Mi-am dat seama de asta, zise Jopp.

— Prin concurenţă cinstită, bineînţeles, continuă Henchard. Dar, pe cît de cinstită, pe atît de aspră, nemiloasă, fără cruţare — mai curînd aşa. Să supralicitezi pe rupte împotriva lui pentru toate produsele cumpărate de la

fermieri, pînă îl zdrobim — îl lăsăm pe drojdie. Ţine minte că eu am oarecare capital şi pot să o fac.

— Sint cu totul de părerea dumneavoastră, zise noul administrator.

Deşi antipatia lui Jopp faţă de Farfrae — omul care-i luase cîndva locul — îl făcea o unealtă docilă pentru asemenea planuri, totodată îl califica cel mai puţin pentru treaba pe care i-o încredinţa Henchard.

— Mă gîndesc uneori, adăugă el, că omul ăsta trebuie să aibă un fel de oglindă, în care vede ce se va întîmpla la anul. Pe tot ce pune mîna îi merge din plin.

— Are el multe şmecherii pe care omul cinstit e greu să le înţeleagă ; dar o să le dăm noi de rost. O să oferim preţuri mai mari decît el, şi o să vindem mai ieftin, şi aşa o să-i luăm apa de la moară.

Intrară apoi în unele detalii specifice operaţiilor, prin care hotărîrea lor urma să fie pusă în practică, şi se despărţiră la o oră tîrzie.

Elizabeth-Jane auzi întîmplător că Jopp fusese angajat de tatăl ei vitreg. Era atît de ferm convinsă că el nu era omul potrivit pentru acest post, încît cu riscul de a-l înfuria pe Henchard îi spusese părerea ei, cînd se întîlniră. Dar nu avu nici un efect. Henchard i-o tăie scurt, neţinînd seama de argumentele ei.

Timpul părea să fie în favoarea planului lor. Era în vremea cînd concurenţa mărfurilor străine nu revoluţionase încă comerţul cu grîne, cînd bursa cerealelor depindea lună de lună numai de recolta internă. O recoltă proastă, sau perspectiva unei asemenea recolte puteau dubla preţul grîului în cîteva săptămîni, după cum probabilitatea unei recolte bune îl scădea tot atît de repede.

Preţurile erau ca şi şoselele din vremea aceea — abrupte şi cu hopuri, reflectînd condiţiile locale, fără să fi suferit operaţii de nivelare, asanare sau consolidare.

Venitul agricultorului era determinat de recolta de grîu care constituia tot orizontul său, iar recolta depindea de vreme. Astfel că el devenea un fel de barometru viu, cu antene în permanenţă îndreptare către cer şi către vînturile din jur. Condiţiile atmosferice locale erau totul pentru el ; clima celorlalte ţări îl lăsa complet nepăsător.

Toţi ceilalţi care nu erau agricultori — populaţia rurală în general — vedeau şi ei în zeul ploilor un personaj mai important decît este socotit astăzi. Într-adevăr, credinţele ţăranilor în această privinţă erau atît de puternice, cum nici nu ne putem închipui astăzi, în vremuri mai puţin primejduite de natură. Aproape că se prosternau jeluindu-se în faţa unor furtuni sau ploi nedorite, ce se prăvăleau ca o zeitate răzbunătoare asupra unor gospodării vinovate doar de sărăcia lor.

Cam de pe la mijlocul verii, priveau cu toţii cocoşul de tablă de pe acoperiş, cum privesc oamenii care aşteaptă într-o anticameră spre lacheul de la uşă. Soarele îi înveselea, ploaia domoală îi liniştea, furtunile cu ruperi de nori îi îngrozeau. O vreme care astăzi doar indispune era socotită pe atunci o catastrofă.

Venise luna iunie şi vremea era foarte neprielnică. Casterbridge-ul, fiind ca o placă sensibilă care înregistra toate sunetele venite din satele şi cătunele din jur, arborase şi el un aer posomorît. În loc de articole noi, în vitrine apărură tot cele care fuseseră refuzate de cumpărători în vara trecută : seceri de model vechi, greble prost făcute, moletiere decolorate de lunga şedere în prăvălie, haine de ploaie scorojite — toate aranjate ca să pară, pe cît posibil, noi.

Henchard, secundat de Jopp, citea în aceste semne prevestirea unei recolte dezastruoase, aşa că hotărî să-şi bazeze strategia pe această ipoteză. Dar înainte de a trece la acţiune, voia — aşa cum au mai vrut şi alţii — să ştie dacă putea fi sigur de ceea ce părea acum doar o foarte mare probabilitate. Era superstiţios, cum sînt mulţi oameni încăpăţînaţi, şi în mintea lui se născu o idee despre felul cum ar putea dobîndi certitudinea dorită ; o idee pe care se feri s-o mărturisească chiar şi lui Jopp.

Într-un cătun singuratic, la cîteva mile de oraş — atît de izolat şi de pustiu încît ceea ce numim azi sate singuratice ar fi părut adevărate furnicare în comparaţie cu el — trăia un om cu faima curioasă de a şti să prezică timpul. Drumul pînă la casa lui era întortocheat şi plin de

noroaie — aproape inaccesibil în anotimpul acela ploios. Într-o seară, cînd ploua atît de tare încît frunzele de iederă şi de laur răpăiau ca o salvă de arme auzită din depărtare, iar oamenii care porneau la drum se înfofoleau pînă la urechi, un asemenea om bine încotoşmănat se putea zări îndreptîndu-se spre păduricea de aluni unde se afla căsuţa prezicătorului.

Şoseaua deveni uliţă, şi uliţa drum de care, drumul de care se preschimbă într-un drumeag pentru călăreţi, apoi într-o potecă de picior şi poteca însăşi se acoperi de iarbă.

Călătorul solitar aluneca uneori şi se împiedica în capcanele naturale formate din mărăcini şi rugi de mure, pînă cînd, în cele din urmă, ajunse în faţa casei, ascunsă de o grădină înconjurată de un gard viu, des şi înalt. Casa, destul de măricică, fusese durată din chirpici chiar de stăpînul ei, şi tot el o acoperise cu stuf. Aici stătuse toată viaţa, şi tot aici spera să moară.

Omul trăia din venituri misterioase. Părea ciudat, căci deşi aproape toţi ţăranii din jur rîdeau de prezicerile lui, pronunţînd obişnuita formulă : „Nu e nimic adevărat — basme !“ cu toată convingerea de suprafaţă, în inima lor foarte puţini erau cu adevărat neîncrezători. Ori de cîte ori îl consultau, ziceau că o fac „doar ca să facă haz“. Cînd îl plăteau, spuneau că-i dau „un mic dar“ de Crăciun sau de Întîmpinarea Domnului — după cum era cazul.

Firește, el ar fi preferat mai multă cinste şi mai puţină prefăcătorie la clienţii lui, dar credinţa lor bine înrădăcinată îl consola de ironiile superficiale al căror obiect era. După cum am mai spus, traiul îi era asigurat ; oamenii îl ajutau pe sub mînă. Se mira uneori singur văzînd cum oamenii îşi ascundeau credinţa, dar o aveau atît de profundă în casa lui, în timp ce la biserică îşi mărturiseau credinţa, deşi nu aveau decît foarte puţină. În spate i se spunea „Hahalera“ din cauza reputaţiei lui, iar în faţă „Domnul Fall“.

Gardul viu din jurul grădinii forma un fel de arc deasupra intrării şi o uşă era încastrată acolo, ca într-un zid. Înainte de a o deschide, noul venit se opri, îşi obloji faţa

cu o batistă, ca şi cum ar fi suferit de durere de măsele, şi merse înainte pe cărare. Obloanele de la ferestre nu erau închise, şi înăuntru prezicătorul putea fi văzut pregătindu-şi cina.

Ca răspuns la ciocăniturile de la uşă, Fall veni cu o lumînare în mînă. Musafirul se feri de lumină şi întrebă pe un ton semnificativ :

— Pot să stau puţin de vorbă cu dumneata ?

La invitaţia de a intra în casă, vizitatorul răspunse prin formula obişnuită la ţară : „Mulţumesc, e bine şi aici", după care gazda nu are altceva de făcut decît să iasă în curte. Puse lumînarea pe colţul unei mese, îşi luă pălăria dintr-un cui şi ieşi afară în faţa casei, închizînd uşa după el.

— Am auzit mai de mult că dumneata poţi... să faci nişte lucruri... începu celălalt, ascunzîndu-şi cît putea mai bine identitatea.

— S-ar putea, domnu' Henchard, zise cel ce ştia să ghicească vremea.

— Ah — dar de ce-mi zici aşa ? întrebă noul venit, tresărind.

— Fiindcă ăsta-i numele dumitale. Ştiind că o să vii, te-am aşteptat şi, cum mă gîndeam că o să fii lihnit după atîta mers, am pus două farfurii pe masă — uite.

Deschise uşa şi arătă masa pregătită, pe care se vedeau două tacîmuri — cuţit, furculiţă, farfurie şi cană — precum şi un al doilea scaun, aşa cum spusese.

Henchard se simţi ca Saul cînd a fost primit de Samuel ; rămase tăcut cîteva clipe, apoi renunţînd la prefăcuta indiferenţă pe care o adoptase ca o mască, zise :

— Atunci, înseamnă că n-am venit degeaba... de pildă, poţi să faci să piară negii ?

— Fără nici o greutate.

— Să vindeci buboaicle ?

— Am făcut şi asta — dar omul trebuie să poarte la el piciorul de broască şi ziua şi noaptea.

— Să prezici vremea ?

— Cu strădanie şi timp.

— Atunci, ţine asta, zise Henchard. E o coroană. Să-mi spui cum va fi vremea la seceriş. Cînd pot să ştiu exact ?

— Am lucrat la socoteala asta şi pot să ţi-o spun numaidecît. (Realitatea era că cinci agricultori din diferite părţi ale ţării veniseră la el cu aceeaşi întrebare.) După soare, lună şi stele, după nori, vînt, pomi şi iarbă, după flacăra lumînării şi zborul rîndunicii, după mirosul buruienilor, precum şi după ochii pisicii, după corbi, lipitori, păianjeni şi bălegar, ultima jumătate din august va fi — ploaie şi furtună.

— Nu eşti sigur, bineînţeles ?

— Aşa cum poţi fi într-o lume unde totul e nesigur. Toamna asta în ţară o să fie un adevărat Apocalips. Să fie scriu pe hîrtie ?

— O nu, nu, protestă Henchard. Eu nu prea cred în preziceri, dacă stau să mă gîndesc mai bine. Dar...

— Nu crezi — se înţelege că nu crezi, zise Fall fără umbră de ironie. Nu-ai dat o coroană fiindcă aveai una de prisos. Dar nu vrei să îmbuci ceva cu mine, că mîncarea e gata şi ne aşteaptă ?

Henchard ar fi primit cu plăcere invitaţia, căci aroma tocăniţei pătrunsese pînă afară atît de îmbietoare, încît carnea, ceapa, piperul şi verdeţurile puteau fi percepute fiecare distinct, gîdilîndu-i nările. Dar cum faptul de a sta alături de el şi de a mînca la aceeaşi masă ar fi însemnat să se recunoască făţiş adept al prezicătorului, refuză şi îşi văzu de drum.

Sîmbăta următoare Henchard cumpără o cantitate atît de mare de grîu, încît lucrul fu comentat cu insistenţă de toţi vecinii lui — de judecător, de angrosistul de vin şi de doctor. La tîrgul următor, făcu la fel, precum şi în toate celelalte zile cînd găsi ceva de cumpărat. Cînd hambarele îi erau pline ochi, giruetele de pe casele din Casterbridge scîrţîiră şi-şi întoarseră feţele în altă direcţie, ca şi cum s-ar fi săturat de vîntul de sud-vest. Vremea se schimbă. lumina soarelui, care avusese o lucire de cositor săptămîni întregi, luă nuanţa topazului. Cerul păru să treacă de la temperament flegmatic la sangvin ; o recoltă excelentă era aproape o certitudine şi, în consecinţă, preţurile scăzură.

Toate aceste schimbări, plăcute omului obişnuit, îi părură cumplite negustorului nostru de grîne, pornit pe o pistă greşită.

Îşi aminti de ceea ce, de fapt, ştia bine dinainte : că un om se poate ruina jucînd la tabla pătrată a lanurilor verzi, tot aşa de bine ca la o masă de joc.

Henchard mizase pe vreme rea şi părea că pierduse. Socotise schimbarea vremii drept o schimbare a fluxului comercial. Achiziţiile sale fuseseră atît de mari, încît nu mai putea amîna scadenţa plăţilor, şi de aceea se văzu obligat să vîndă în pierdere grîul pe care-l cumpărase numai cu cîteva săptămîni înainte cu un preţ mult mai ridicat. O mare parte din acest grîu nu-l văzuse, niciodată ; nici nu fusese mişcat din grînarele unde era depozitat, la multe mile depărtare. Suferi astfel pierderi grele.

În lumina aurie a unei dimineţi de august, îl întîlni pe Farfrae în piaţă. Farfrae ştia despre afacerile nefericite ale lui Henchard (deşi nu bănuia că aveau vreo legătură cu el), şi îşi exprimă compătimirea, căci de la schimbul de cuvinte de pe alee începuseră iar să-şi vorbească. Henchard păru o clipă sensibil la părerea de rău exprimată de celălalt, dar deodată luă un ton nepăsător.

— Eh, nu, — asta-i floare la ureche, exclamă el cu o feroce veselie. Lucruri din astea se mai întîmplă, nu ? Ştiu ce s-a vorbit — că m-a atins rău scăderea preţurilor ; dar parcă asta nu se întîmplă oricui ? Nu e dracu' chiar aşa de negru cum spun oamenii ! Şi, pe cinstea mea, trebuie să fii un nătărău ca să nu pricepi că negoţul îşi are riscurile lui.

Dar în aceeaşi zi se văzu nevoit să intre în banca din Casterbridge, pentru motive care nu-l făcuseră niciodată să se ducă acolo — şi să stea mult timp în camera de consiliu, cu un aer jenat.

Se zvoni curînd după aceea că o mare parte din averea imobiliară, precum şi mari cantităţi de grîne aflate pe numele lui Henchard, în oraş şi în ţinutul din jur, erau acum în posesia bancherilor lui.

Coborînd treptele băncii, îl întîlni pe Jopp. Tranzacţia neplăcută pe care tocmai o încheiase înăuntru adăugase

o mînie nouă înţepăturii iniţiale produse de compătimirea lui Farfrae, pe care o luase drept bătaie de joc. Astfel că Jopp nu fu întîmpinat chiar cu blîndeţe. Tocmai îşi scotea pălăria ca să-şi şteargă fruntea de sudoare, zicînd unui cunoscut de pe stradă :

— Frumoasă zi !

— Şterge-te, şterge-te pînă n-oi mai putea, şi dă-i într-una cu frumoasă zi ! strigă Henchard furios, prinzîndu-l pe Jopp între el şi zidul băncii. Dacă n-ar fi fost blestematele tale de sfaturi, ar fi putut fi frumoasă şi pentru mine ! De ce m-ai lăsat să mă întind atît de mult la cumpărături, hai ? Dacă auzeam doar un cuvînt de îndoială din partea ta sau a altcuiva, aş fi stat să mă gîndesc mai bine. Că nimeni nu poate fi sigur de vreme, pînă nu trece.

— Sfatul meu, domnule, a fost să faceţi ce credeţi dumneavoastră de cuviinţă.

— Grozav ajutor mi-ai dat ! Şi cu cît mai curînd o să începi să ajuţi pe altcineva, cu atît mai bine pentru mine.

Henchard continuă să-l apostrofeze pe Jopp în termeni similari şi sfîrşi prin a-l concedia chiar pe loc ; îi întoarse apoi spatele şi plecă.

— O să regretaţi fapta asta, domnule, mai mult decît vă închipuiţi ! zise Jopp pălind şi uitîndu-se în urma negustorului de grîne, care se pierdu în mulţimea adunată în piaţă.

XXVII

Era chiar înainte de începerea secerişului. Preţurile fiind scăzute, Farfrae cumpăra. Cum se întîmplă de obicei, după ce se aşteptaseră la o recoltă dezastruoasă, agricultorii din partea locului trecură în extrema cealaltă şi (după părerea lui Farfrae) vindeau cu mare nesăbuinţă — contînd, cu o siguranţă ce nu era în întregime justificată,

pe o recoltă abundentă. Aşa încît, Farfrae continuă să cumpere grîu vechi la un preţ ridicol de mic, mai ales că recolta anului trecut, deşi nu prea abundentă, fusese de excelentă calitate.

După ce Henchard îşi încheie tranzacţiile într-un mod atît de dezastruos şi scăpă de stocul de grîne cu o pierdere considerabilă, începu secerişul. Au fost trei zile de vreme excelentă şi apoi... „Ce-ar fi ca blestematul ăla de vrăjitor să fi avut dreptate ?“ se întrebă Henchard.

Fapt e că, îndată ce secerile intrară în funcţiune, vremea se schimbă într-atît, încît părea că ar fi putut creşte mucegai în văzduh, fără vreo altă hrană. Pe feţele oamenilor aerul părea o flanelă umedă. Bătea un vînt puternic şi cald în rafale ; picături de ploaie erau purtate la mari distanţe şi spuzite pe geamuri, soarele ieşea cîteodată ca un evantai deschis iute, desena pe podea chenarul ferestrei cu o lucire alburie, decolorată şi se retrăgea tot aşa de repede cum apăruse.

Din acea zi şi din acel ceas, era limpede că strînsul recoltei nu se va putea face în condiţii chiar atît de bune. Dacă Henchard ar fi aşteptat încă puţin, ar fi putut măcar să evite paguba, chiar dacă n-ar fi realizat un profit. Dar el nu ştia ce e răbdarea. La această schimbare a soartei rămase pe gînduri. Se pare că în sinea lui începea să creadă că exista o putere care lucra împotriva lui.

„Mă întreb“, se gîndea el cu îngrijorare, „oare o fi ars cineva o momîie de ceară cu chipul meu, sau o fi făcut vreo fiertură cu farmece să mă distrugă ? Nu cred în asemenea puteri diavoleşti, şi totuşi, ce-ar fi s-o fi făcut careva ?“

Nu-i trecea însă prin minte că autorul vrăjitor, dacă va fi existat vreunul, ar putea fi Farfrae. Aceste accese de superstiţie îl cuprindeau cînd era posomorît şi deprimat, cînd spiritul practic şi lucid părea să-i fi secat cu totul.

Între timp, Donald Farfrae prospera. Cumpărase la preţuri atît de scăzute, încît urcarea moderată ce se înregistra acum era suficientă pentru a-i aduce o grămadă

mărişoară de aur, în locul celei mici pe care-o avusese înainte.

— Păi, o să-l aleagă curînd şi primar ! zise Henchard. Era într-adevăr greu de îndurat pentru el să fie sortit să urmeze carul triumfal al acestui om spre Capitoliu.

Rivalitatea stăpînilor se întinse în curînd şi la argaţii lor. Umbrele nopţii de septembrie se lăsaseră asupra oraşului Casterbridge, ceasurile bătuseră ora opt şi jumătate, şi răsărise luna. Străzile tîrgului erau curios de pustii pentru acea oră nu prea tîrzie. Un clinchet de clopoţei şi un huruit de roţi grele se auzi pe strada din faţa casei Lucettei, urmate de glasuri furioase, ceea ce o făcu pe stăpîna casei să alerge, împreună cu Elizabeth-Jane, la fereastră şi să ridice storurile.

Primăria şi halele pieţei se sprijineau pe biserica învecinată, cu excepţia etajului inferior, unde formau un gang boltit ce ducea la o piaţă mare numită Bull Stake. Un stîlp de piatră se înălţa în mijlocul pieţei, de care pe vremuri se legau boii pentru a fi hărţuiţi de cîini şi, zbătîndu-se, să-şi frăgezească astfel carnea, înainte de a fi tăiaţi în abatorul de alături. Într-un colţ se mai aflau şi azi încă stănoagele.

Drumul pînă aici era acum blocat de două care, trase fiecare de patru cai, dintre care unul încărcat cu baloturi de fîn. Trecînd unul pe lîngă celălalt, se agăţaseră cu roţile din spate. Trecerea a două vehicule ar fi fost posibilă pe aici numai dacă erau goale, dar aşa, unul fiind încărcat cu fîn ce se înălţa pînă sub ferestrele etajului, era cu neputinţă să încapă amîndouă.

— Se vede c-ai făcut-o înadins, zise vizitiul lui Farfrae. Puteai să auzi clopoţeii mei de la o juma' de milă pe o noapte ca asta.

— Dacă-ţi vedeai de treabă şi nu mînai ca un căscat, m-ai fi văzut, replică mîniat reprezentantul lui Henchard.

Totuşi, conform regulamentelor de circulaţie, se pare că vizitiul lui Henchard greşise mai mult decît celălalt. De aceea încercă să dea caii înapoi, împingînd carul în Strada Mare. În această manevră, roata din spate se lovi de zidul care înconjura biserica, şi întreaga încărcătură,

înaltă cît un munte, se răsturnă, două din cele patru roţi ridicîndu-se în aer, împreună cu picioarele unuia din cai.

În loc să se gîndească cum să strîngă fînul, cei doi viziţii se luară la bătaie. Înainte de a se fi terminat prima rundă de box, Henchard sosi la faţa locului : cineva dăduse fuga să-l cheme. El apucă de guler pe fiecare din cei doi combatanţi şi-i despărţi, aruncîndu-i în direcţii opuse ; apoi se întoarse spre calul care era la pămînt şi-l scoase cu oarecare caznă din hamurile învălmăşite. Se interesă despre împrejurările în care avusese loc accidentul şi, văzînd în ce hal ajunsese carul lui cu întreaga încărcătură, începu să-l dojenească furios pe omul lui Farfrae.

Lucetta şi Elizabeth-Jane coborîseră între timp pînă la colţul străzii, de unde priveau mormanul de fîn proaspăt cosit care lucea alburiu în lumina lunii şi pe care se proiectau umbrele mişcătoare ale lui Henchard şi ale celor doi căruţaşi. Văzuseră ceea ce nu văzuse nimeni — şi anume începutul nefericitei întîmplări — aşa că Lucetta vorbi :

— Am văzut cum s-a întîmplat totul, domnule Henchard, şi să ştiţi că de vină a fost omul dumneavoastră.

Henchard se opri din ocări şi se întoarse spre ea.

— Ah, nu vă văzusem, domnişoară Templeman, se scuză el. Ziceţi că omul meu a fost de vină ? Da, bine, bine. Dar, mă iertaţi, totuşi celălalt era cu carul gol şi e vinovat că s-a băgat orbeşte peste fînul meu.

— Nu. Şi eu am văzut cum a fost, zise Elizabeth-Jane, şi pot să te asigur că n-avea cum să se ferească.

— Nu poţi să ai încredere în ce spun cucoanele astea, mormăi căruţaşul lui Henchard.

— De ce nu ? întrebă Henchard tăios.

— Păi, nu vedeţi, domnule, că toate femeile ţin cu Farfrae — cum e el aşa tînăr şi berbant, se bagă în inima femeilor cum se bagă căpuşa în pielea oii — şi le orbeşte de le face să vadă drept şi ce-i strîmb.

— Da' ştii cine e doamna de care vorbeşti aşa nesăbuit ? Ştii că îi fac curte de mai multă vreme ? Bagă de seamă ce spui.

— De un' să ştiu ? Eu ştiu numa' că primesc opt şilingi pe săptămînă.

— Şi mai află că domnul Farfrae cunoaşte intenţiile mele. Dumnealui e isteţ la negustorie, dar n-ar face ceva aşa de murdar cum dai de înţeles.

Fie că Lucetta auzi acest dialog purtat cu voce joasă, fie că nu, oricum silueta ei albă dispăru din faţa casei şi uşa se închise în urma ei, înainte ca Henchard să o fi putut ajunge pentru a mai sta de vorbă. Era dezamăgit, căci se simţea destul de tulburat de cele ce spusese vizitiul lui lui despre Farfrae, şi ar fi vrut să vorbească cu ea între patru ochi. În timp ce stătea acolo, apăru şi bătrînul poliţai.

— Ai grijă să nu treacă nimeni cu căruţa peste fînul ăsta la noapte, Stubberd, porunci el. Trebuie să rămînă aici pînă dimineaţa, căci acum toţi argaţii mei sînt încă la cîmp. Dacă vine vreo trăsură sau vreun car, spune-le s-o ia pe uliţa din spate şi nu-i slăbi din ochi... Spune, e vreun caz de judecat mîine ?

— Da, dom'le. Doar unu' la număr.

— Cine ?

— O bătrînă vagaboandă, să trăiţi. A fost prinsă înjurînd şi făcînd scandal şi spurcînd zidul bisericii, de parcă era la cîrciuma lui tat-su. Asta e tot ce avem.

— Aha. Primarul e plecat din oraş, nu ?

— Da, să trăiţi.

— Bine, atunci vin eu. Nu uita să fii cu ochii-n patru la fînul ăsta. Noapte bună.

În timp ce vorbea astfel, Henchard se hotărî să aibă totuşi o întrevedere cu Lucetta, în ciuda faptului că ea se retrăsese. Ciocăni la uşă. Răspunsul ce i se transmise exprima regretul domnişoarei Templeman de a nu-l putea primi în seara aceea, deoarece era invitată undeva.

Henchard trecu strada şi rămase pe partea cealaltă, stînd pe lîngă fînul răsturnat, într-o visare solitară ; poliţaiul plecase altundeva, iar caii fuseseră deshămaţi şi duşi acasă. Deşi lumina lunii nu era încă prea puternică, totuşi felinarele nu fuseseră aprinse, şi el păşi în umbra uneia dintre porţile ce se înşiruiau spre Bull Stake. De aici rămase să observe casa Lucettei. Se zăreau lumînări mişcîndu-se prin camera ei, şi era evident că se îmbrăca

pentru a răspunde acelei invitații, oricare va fi fost natura ei, la o oră așa de tîrzie. Luminile dispărură, ceasul bătu ora nouă, și aproape în aceeași clipă Farfrae se ivi de după celălalt colț și ciocăni la ușă. Era limpede că îl aștepta la intrare, căci deschise chiar ea imediat. Porniră împreună pe o stradelă dosnică ce ducea spre apus. Bănuind unde se duc, Henchard se hotărî să-i urmărească.

Strînsul recoltei fusese atît de mult întîrziat de vremea capricioasă, încît ori de cîte ori se ivea o zi frumoasă, toate forțele erau folosite la maximum pentru a salva ceea ce se mai putea salva din grînele pătrunse de umezeală. Din cauză că zilele se micșorau, secerătorii lucrau și noaptea, la lumina lunii. Așa că, în seara aceea lanurile de grîu, care se întindeau pe două din cele patru laturi ale orașului Casterbridge, erau împînzite de oameni ce lucrau de zor. Strigătele și rîsetele lor ajunseseră pînă la Henchard, în timp ce stătea pîndind lîngă halele pieței ; după direcția în care pornise Farfrae cu Lucetta, el deduse că se îndreaptă într-acolo.

Aproape întreg orașul ieșise pe cîmp. Populația din Casterbridge păstra încă acel străvechi obicei de a se ajuta unul pe altul la vreme de nevoie, și astfel, deși grînele aparțineau fermierilor — adică numai celor care locuiau în cartierul Durnover — ceilalți cetățeni vădeau tot atîta interes pentru strîngerea recoltei în hambare. Ajungînd la capătul uliței, Henchard traversă aleea umbroasă din marginea orașului, coborî în partea cealaltă taluzul verde și se găsi în plină mirişte. Căpițele de grîu se înălțau ca niște corturi pe întinderea gălbuie, iar cele mai îndepărtate se pierdeau în noaptea cu lună.

Intrase pe cîmp într-un loc unde nu se desfășura nici o activitate, dar alte două umbre intraseră tot pe acolo înaintea lui, și-i putea vedea cotind printre grămezile de snopi. Păreau să nu aibă o direcție precisă în mersul lor, a cărui vagă șerpuire începu să-i apropie de Henchard. O întîlnire ar fi fost supărătoare, așa că el se dădu după o colibă și se așeză jos.

— Îți dau voie, zicea Lucetta veselă. Spune ce vrei.

— Bine, atunci, replică Farfrae cu acea inflexiune a glasului care indică pe îndrăgostit şi care nu răsunase niciodată de pe buzele lui Henchard, desigur că eşti mult curtată, pentru situaţia, bogăţia, talentele şi frumuseţea dumitale. Dar vei rezista oare la ispita de a fi una din acele doamne cu zeci de admiratori — da — şi să te mulţumeşti doar cu unul mai modest ?

— Acela fiind vorbitorul ? întrebă ea rîzînd. Bine, domnule, afară de asta ce mai ai de zis ?

— Ah ! mă tem că ceea ce simt o să mă facă să uit de buna-cuviinţă.

— Atunci sper să o uiţi de tot, dacă asta e cauza.

După alte cîteva cuvinte întrerupte, pe care Henchard nu le mai prinse, ea adăugă :

— Eşti sigur că nu vei fi gelos ?

Farfrae îi luă mîna şi păru să o asigure că nu va fi.

— Sînt sigură, Donald, că nu iubesc pe nimeni altcineva, zise ea repede. Dar aş vrea să-mi laşi oarecare libertate în unele lucruri.

— În toate. La ce lucruri te referi, anume ?

— Să zicem că aş vrea, de pildă, să nu trăiesc toată viaţa în Casterbridge, dacă n-aş fi fericită aici ?

Henchard nu auzi răspunsul ; l-ar fi putut auzi, dar nu-l mai interesa să tragă cu urechea. Cei doi se îndreptară spre locul unde se lucra de zor la încărcatul snopilor; cîte zece-doisprezece pe minut erau zvîrliţi în care şi căruţe ce porneau imediat spre arie.

Lucetta insistă să se despartă de Farfrae cînd se apropiară de muncitorii de pe cîmp. El avea oarecare treabă cu ei, şi deşi o rugă să-l aştepte cîteva minute, ea nu se lăsă convinsă şi porni spre casă singură.

Henchard părăsi şi el mirişteа şi o urmă. Era într-o asemenea stare de spirit, încît atunci cînd ajunse la uşa Lucettei, nu mai ciocăni, ci intră direct şi merse pînă în salonul de sus, crezînd că o găseşte acolo. Dar camera era goală, şi îşi dădu seama că în graba lui, o luase înaintea ei pe drumul spre casă. Nu avu totuşi mult de aşteptat, şi în curînd auzi foşnetul rochiei la intrare, apoi un uşor zgomot de închidere a uşii. Într-o clipă apăru şi Lucetta.

Lumina din cameră era așa de slabă, încît ea nu-l observă la început. Îndată ce-l văzu, scoase un mic țipăt, aproape de groază.

— Cum poți să mă sperii așa ? exclamă ea cu fața îmbujorată. E trecut de zece și n-ai nici un drept să vii aici neanunțat, la o asemenea oră.

— Nu știu dacă am sau nu dreptul, dar în orice caz am scuza. E așa de important să mă gîndesc tot timpul la convenienţe şi maniere ?

— E o oră prea tîrzie pentru o vizită corectă și ar putea să mă compromită.

— Am venit acum o oră, cînd n-ai vrut să mă primești, și am crezut că ești acasă acum, cînd am venit a doua oară. Tu, Lucetta, ești cea care nu te porți cum trebuie. Nu se face să-mi dai așa cu piciorul. Vreau să-ți amintesc un amănunt pe care se pare că l-ai uitat.

Ea se lăsă pe un scaun și se făcu albă la față.

— Nu vreau să aud nimic — nu vreau să mai aud nimic, vorbi ea înăbușit, printre degetele cu care-și acoperise gura, în timp ce el, stînd alături de scaunul ei, încerca să-i amintească de vremurile de la Jersey.

— Dar trebuie să auzi ! insistă el.

— N-a ieșit nimic din toate astea, și numai din cauza ta. Atunci, de ce să nu-mi lași libertatea pe care am cîștigat-o cu o asemenea suferință ? Dacă aș fi sigură că vrei să te căsătorești acum cu mine din dragoste, m-aș simți obligată să o fac. Dar am aflat că e doar din milă — aproape ca o datorie neplăcută — fiindcă te îngrijisem si mă compromisesem și te gîndeai să mă răsplătești. După asta, n-am mai ținut la tine ca înainte.

— Atunci, de ce ai venit să mă cauți aici ?

— Mă gîndeam că trebuie să mă căsătoresc cu tine, ca o datorie de conștiință, acum cînd ești liber, chiar dacă eu... nu te mai plac ca la început.

— Și de ce nu mai gîndești și acum la fel ?

Ea tăcu. Era evident că glasul conștiinței se făcuse auzit numai atîta timp cît nu intervenise o nouă dragoste, pentru a-l înăbuși. Simțind acest lucru, ea însăși își uită pentru moment argumentul — în parte îndreptățit — că

descoperind caracterul dificil al lui Henchard, avea o oarecare justificare în a nu-și încredința fericirea în mîinile lui, după ce scăpase odată din ele. Singurul lucru pe care-l putu spune era :

— Pe atunci eram o biată fată, dar acum situația mea s-a schimbat și nu mai sînt aceeași.

— Asta-i adevărat ; și mă pune pe mine într-o postură cam delicată. Dar nu vreau să mă ating de banii tăi. Sînt de acord ca orice bănuț din averea ta să fie folosit numai de tine. De altfel, argumentul ăsta nu stă în picioare. Omul la care te gîndești nu are o situație mai bună ca a mea.

— Dacă ai fi așa de bun cum e el, m-ai lăsa în pace, strigă ea cu pasiune.

Din nefericire, asta îl stîrni și mai tare pe Henchard.

— Nu poți, dacă ești cinstită, să mă respingi, zise el. Și dacă nu-mi promiți chiar în seara asta și în fața unui martor că vei fi nevasta mea, am să dau în vileag toată legătura dintre noi — am să povestesc și altora tot ce-a fost.

În privirea Lucettei apăru o adîncă resemnare. Henchard îi înțelese amărăciunea și, dacă inima ei ar fi fost dată altcuiva decît lui Farfare, i s-ar fi făcut probabil milă de ea în această clipă. Dar rivalul lui era parvenitul (cum îi zicea Henchard) care se ridicase pe umerii lui, așa că nu se putea hotărî să fie îndurător.

Fără vreun alt cuvînt, el sună și porunci ca Elizabeth-Jane să fie chemată din camera ei. Aceasta apăru, surprinsă în mijlocul meditațiilor ei nocturne. Îndată ce-l văzu pe Henchard, se duse spre el cu firească supunere.

— Elizabeth-Jane, vorbi el luîndu-i mîna, vreau să auzi și tu. Și întorcîndu-se spre Lucetta : Vrei sau nu vrei să te măriți cu mine ?

— Dacă vrei — trebuie să primesc !

— Zici da ?

— Da.

De îndată ce pronunță acest cuvînt, căzu jos leșinată.

— Ce lucru cumplit poate să o împingă să spună da, cînd îi vine așa de greu ? întrebă Elizabeth, îngenunchind

lîngă Lucetta. Nu o sili să facă nimic împotriva voinţei ei. Am trăit alături de ea şi ştiu că nu poate îndura aşa ceva.

— Nu fi proastă, zise Henchard brutal. Această promisiune va lăsa pe altcineva liber pentru tine, dacă-l vrei.

La aceste cuvinte, Lucetta păru să se trezească din leşin, tresărind.

— Pe el ? De cine vorbeşti ? întrebă ea dezlănţuită.

— De nimeni, în ceea ce mă priveşte, răspunse hotărît Elizabeth-Jane.

— Ah, atunci, am greşit, zise Henchard. Dar eu cu domnişoara Templeman am treabă. A acceptat să-mi fie soţie.

— Dar nu mai vorbi de asta acum, îl rugă Elizabeth, ţinînd-o pe Lucetta de mînă.

— Nici nu vreau să mai vorbesc, dacă ea îmi dă cuvîntul, zise Henchard.

— L-am dat, l-am dat, gemu Lucetta, cu braţele atîrnîndu-i ca două obiecte neînsufleţite, de slăbiciune şi durere. Te rog, Michael, nu mai insista !

— N-am să mai insist.

Şi luîndu-şi pălăria, plecă brusc.

Elizabeth-Jane stătea tot în genunchi lîngă Lucetta.

— Ce înseamnă asta ? se miră ea. I-ai spus tatălui meu „Michael", ca şi cum l-ai cunoaşte bine. Şi cum se face că are o asemenea putere asupra dumitale, încît i-ai promis să te căsătoreşti cu el, împotriva voinţei ? Ah, văd că ai multe secrete faţă de mine.

— Poate că şi tu ai unele secrete pe care nu mi le-ai spus, murmură Lucetta cu ochii închişi, fără să bănuiască măcar că taina inimii Elizabethei îl privea tot pe tînărul care rănise atît de adînc inima ei.

— Eu n-aş face... absolut nimic care să te supere, se bîlbîi Elizabeth, încercînd să-şi stăpînească toate semnele de emoţie, pînă cînd simţi că e gata să izbucnească. Nu înţeleg cum poate tata să-ţi poruncească aşa. Nu-l aprob în privinţa asta deloc. Am să mă duc la el să-i spun să te lase în pace.

— Nu, nu, zise Lucetta, lasă lucrurile aşa, fie ce-o fi !

XXVIII

A doua zi de dimineață, Henchard se duse la primărie, peste drum de casa Lucettei, pentru a lua parte la judecarea pricinilor mărunte, căci pînă la sfîrșitul anului deținea încă funcția de magistrat, în virtutea faptului că fusese primar. Trecînd pe stradă, se uită spre ferestrele ei, dar nu văzu nici o mișcare.

Henchard în postura de judecător de pace ar fi putut părea o absurditate tot așa de mare ca și Silence și Shallow [1]. Dar intuiția lui rudimentară și directă, judecățile lui simple, dintr-o bucată, îi fuseseră adesea mai de folos decît niște subtile cunoștințe juridice, pentru a rezolva acele infracțiuni mărunte care se înfățișau în fața acestei curți de judecată. În ziua aceea doctorul Chalkfield. primarul ales pentru anul în curs, fiind plecat din oraș, Henchard se așeză în fotoliul prezidențial, cu privirea destul de absentă, trăgînd cu ochiul pe fereastră la fațada de piatră cioplită a clădirii High-Place Hall.

Exista un singur caz pe rol, și inculpatul se afla în fața lui. Era o femeie bătrînă cu fața smolită, purtînd o broboadă cu nuanța coloristică fără nume care se ivește cu timpul, dar nu poate fi făcută de vopsitor — o culoare nici brună, nici roșcată, nici castanie, nici cenușie —, o bonetă slinoasă care părea să fi fost purtată în țara Psalmistului unde norii plouă cu grăsime, și un șorț ce fusese alb în vremuri atît de recente, încît mai contrasta încă vizibil cu restul imbrăcăminții. În general, aspectul neîngrijit al femeii o arăta a nu fi de la țară și nici din vreun orășel din apropiere.

Ea aruncă o privire fugară lui Henchard și celui de al doilea magistrat, iar Henchard o privi, oprindu-se o clipă asupra ei, ca și cum i-ar fi amintit nelămurit de cineva

[1] Personaje comice din piesa istorică *Henry IV* de Shakespeare, Silence fiind un judecător ridicol, iar Shallow unul din recruții lui Falstaff.

sau de ceva ce îi pieri din minte tot aşa de repede cum apăruse.

— Ei, ce-a făcut ? întrebă el, consultînd actul de acuzare.

— E acuzată de scandal şi purtări necuviincioase, şopti Stubberd.

— Unde s-a întîmplat asta ? întrebă asesorul.

— Chiar lîngă biserică, domnule. Închipuiţi-vă ce loc şi-a găsit. Am prins-o chiar eu asupra faptului.

— Treci atunci în boxa martorilor şi spune ce ai de spus.

Lui Stubberd i se luă jurămîntul, grefierul îşi înmuie pana în cerneală, deoarece Henchard nu nota depoziţiile el însuşi, şi poliţistul începu :

— Auzind un zgomot cam ilegal pe la orele unsprezece şi douăzeci şi cinci p.m., în noaptea de cinci ale lunii corente, după Hristos, am luat-o în jos pe stradă. Cînd am...

— Nu vorbi aşa repede, Stubberd, zise grefierul.

Poliţaiul aşteptă cu ochii pe pana grefierului pînă cînd acesta din urmă se opri din scîrţîit şi zise „da", apoi continuă :

— Cînd am ajuns la faţa locului, am văzut-o pe inculpată într-un loc, şi anume lîngă şanţul drumului.

Se opri urmărind vîrful peniţei grefierului.

— Şanţ, da, zi mai departe, Stubberd.

— La o distanţă de douăsprezece picioare şi nouă ţoli sau cam aşa ceva de unde mă...

Avînd mereu grijă de a nu o lua înaintea performanţelor grafice ale grefierului, Stubberd frînă din nou, căci îşi ştia pe dinafară depoziţia, şi nu avea nici o importanţă pentru el unde se oprea.

— Mă opun, vorbi femeia. „Distanţa de douăsprezece picioare şi nouă ţoli sau cam aşa ceva de unde mă..." nu e o mărturie valabilă.

Magistraţii se consultară, şi asesorul spuse că, după părerea lor, douăsprezece picioare şi nouă ţoli declaraţi sub prestare de jurămînt erau admisibili.

Aruncînd inculpatei o privire de victorioasă dreptate, Stubberd continuă :

— ...mă aflam eu însumi. Dumneaei metecănea pe acolo prezentînd pericol pentru circulaţie şi, cînd m-am apropiat să viu la ea, a comis necuviinţa şi m-a insultat.

— „M-a insultat"..., da. Ce-a zis ?

— A zis : „Dă lanterna aia dr. la o parte", zice.

— Da.

— Cică : „N-auzi cap de dovleac ? Dă-ncolo lanterna aia. lua-te-ar dr. Am pocnit eu flăcăi mai zdraveni — nu mă sperii de-un nătărău ca tine, du-te dr. fecior de c.... ! A dr. să fiu dacă nu ţi-o fac", zice ea.

— Protestez, interveni femeia. Nu eram capabilă să aud ce spuneam, şi ce nu am auzit nu constituie dovadă.

A urmat o altă întrerupere a audierii martorului, pentru dezbatere, s-a consultat o carte şi în sfîrşit lui Stubberd i s-a permis să continue. Adevărul era că bătrîna fusese prin judecătorii şi tribunale de mult mai multe ori decît magistraţii înşişi şi că de aceea trebuiau să fie foarte atenţi cu procedura. Totuşi, după ce Stubberd mai bătu puţin cîmpii, Henchard îl întrerupse nerăbdător.

— Hai, termină odată cu *dr*-urile, şi cu *c*-urile tale. Zi vorbele întregi ca un om în toată firea şi nu face pe ruşinosul, Stubberd — sau dacă nu, mai bine taci din gură. Întorcîndu-se apoi către femeie : Ei, ai vreo întrebare să-i pui, sau ai ceva de zis ?

— Da, răspunse ea cu o licărire răutăcioasă în ochi, şi grefierul îşi înmuie pana în cerneală. Acu' vreo douăzeci de ani, vindeam fiertură de grîu într-un cort la bîlciul din Weydon.

— Acu' douăzeci de ani — păi dacă vrei s-o iei chiar de la început, de ce nu începi cu facerea lumii ? observă grefierul, nu fără o nuanţă ironică.

Dar Henchard privea înaintea lui şi uitase cu totul de procedura juridică.

— Un bărbat şi o femeie cu un copil în braţe au intrat în cortul meu, continuă femeia. S-au aşezat la o masă şi i-am servit cu cîte un blid de fiertură. Martor mi-e Dumnezeu, pe vremea aia eram şi eu femeie cu stare, nu ca acum — vindeam rom de contrabandă, pe scară mare,

nu glumă, şi dregeam fiertura de grîu cu el, cînd cereau clienţii. Aşa i-am dat şi bărbatului cela, şi a tot băut, pînă cînd s-a certat cu nevasta şi a zis că o vinde cui i-o da mai mult pe ea. A venit un marinar şi a oferit cinci guinee ; a dat banii şi a plecat cu ea, şi dus a fost. Şi omul ăla, care şi-a vîndut nevasta cum vă spusei, e dumnealui care stă colea, în scaunul ăla mare.

Bătrîna încheie, dînd din cap spre Henchard şi încrucişîndu-şi hotărîtă braţele.

Toţi ochii se întoarseră spre Henchard. Faţa lui avea o expresie stranie şi părea să fi fost pudrată cu cenuşă.

— Nu ne interesează viaţa şi întîmplările dumitale, vorbi aspru al doilea magistrat. Ai fost întrebată dacă ai ceva de zis în legătură cu acuzaţia care ţi s-a adus.

— Asta are legătură cu acuzaţia. Dovedeşte că dumnealui nu-i mai grozav decît mine şi că n-are dreptul să mă judece.

— E o bazaconie născocită acu', zise grefierul. Aşa că ţine-ţi gura !

— Ba nu, e adevărat.

Cuvintele le spuse Henchard.

— E adevărat ca lumina zilei, vorbi el rar — şi chiar dovedeşte că nu sînt cu nimic mai bun decît această femeie ! Şi ca să nu fiu... ispitit a o condamna cu asprime pentru această răzbunare a ei, vă las pe dumneavoastră să o judecaţi.

Aceste cuvinte făcură o senzaţie de nedescris.

Henchard se ridică şi părăsi sala de şedinţă, trecînd printr-un grup de oameni ce stăteau pe scări şi afară în stradă, mai numeroşi ca de obicei, căci se pare că bătrîna negustoriţă de fiertură de grîu făcuse cîteva aluzii faţă de vecinii din mahalaua unde locuia de cînd venise în Casterbridge, pe cum că ştia unele lucruri despre omul lor de vază, domnul Henchard, şi că ar putea să spună cîte ceva la o adică... Această perspectivă îi adusese în faţa judecătoriei.

— De ce stau azi aşa de mulţi gură-cască în jurul primăriei ? întrebă Lucetta pe fata din casă, cînd se termină judecata.

Se sculase tîrziu şi tocmai privea pe fereastră.

— Ştiţi, coniţă, e scandalul ăsta cu domnu' Henchard. O femeie a dovedit că înainte de a fi domn, şi-a vîndut nevasta pe cinci guinee într-o baracă la bîlci.

În toate relatările lui Henchard despre despărţirea de soţia sa, Susan, despre faptul că nu mai ştiuse nimic de ea de mulţi ani şi fusese convins că murise, el nu-i explicase niciodată limpede cauza reală şi imediată a acelei despărţiri. Era pentru prima dată că auzea o asemenea poveste. O adîncă durere se aşternu pe faţa Lucettei, gîndindu-se la promisiunea ce-i fusese smulsă cu o seară înainte. Deci, în fond, acesta era Henchard ! Ce perspective groaznice se deschideau în faţa unei femei, gata să-şi încredinţeze soarta în mîinile lui !

În ziua aceea se duse pe Ring şi în alte părţi şi nu se înapoie acasă decît pe seară. Îndată ce o văzu pe Elizabeth-Jane, îi spuse că se hotărîse să plece pentru cîteva zile la mare — la Port-Bredy ; Casterbridge-ul era prea mohorît.

Elizabeth, văzînd-o palidă şi tulburată, o încurajă să facă acest drum, socotind că o schimbare ar linişti-o. Ea nu putea bănui că atmosfera mohorîtă, care părea să fi pogorît asupra oraşului Casterbridge, se datora în parte faptului că Farfrae lipsea de acasă.

Elizabeth îşi văzu prietena plecînd la Port-Bredy şi rămase să aibă grijă de casă pînă la întoarcerea ei. După două-trei zile de singurătate şi ploaie neîncetată, veni în vizită Henchard. Păru să fie dezamăgit cînd auzi de absenţa Lucettei şi, deşi dădu din cap cu o aparentă indiferenţă, plecă frămîntîndu-şi barba cu un aer iritat. A doua zi veni din nou.

— A sosit ? întrebă el.

— Da. S-a întors azi dimineaţă, îi răspunse fiica lui vitregă, dar nu e acasă. S-a dus să se plimbe pe şoseaua spre Port-Bredy. Se întoarce pe înserate.

După alte cîteva cuvinte care nu făceau decît să dezvăluie nerăbdarea, Henchard plecă din nou.

XXIX

La ora aceea Lucetta mergea grăbită pe drumul ce ducea la Port-Bredy, întocmai cum spusese Elizabeth. Era curios ca ea să-şi fi ales pentru plimbarea de după-masă tocmai şoseaua pe care se întorsese la Casterbridge, într-o trăsură, cu trei ore mai înainte ; dacă se poate numi ceva curios în înlănţuirea unor fapte, cînd fiecare în parte e generat de o cauză.

Era sîmbătă, ziua în care se ţinea tîrgul cel mare, şi Farfrae lipsise pentru prima dată de la standul lui din hala negustorilor. Se ştia totuşi că se va întoarce în noaptea aceea, ca „să fie acasă duminică", cum ziceau oamenii din Casterbridge.

Lucetta, continuîndu-şi drumul, ajunse în cele din urmă la capătul şirului de arbori care mărgineau şoseaua în direcţia aceasta, ca şi în altele în afara oraşului. Acest punct era la distanţă de o milă, şi aici se opri. Se afla acolo o vîlcea între două dealuri cu pante line, şi şoseaua, sprijinindu-se încă pe fundaţia ei romană, se întindea tot înainte, dreaptă ca o linie trasă cu rigla, pînă cînd dispărea pe culmea cea mai îndepărtată. Nu se vedeau nici garduri vii, nici pomi care să întrerupă monotonia peisajului, iar şoseaua se ţinea de miriştea de grîu ca o dungă pe o mantie cu falduri. Lîngă şosea se găsea un hambar, singura clădire vizibilă pe distanţă de multe mile în jur.

Lucetta îşi forţă ochii cît putu, privind pînă la capătul şoselei ce se îngusta cît un fir de aţă, dar nu apăru nimic pe ea, nici o pată oricît de mică. Şopti un singur cuvînt : „Donald", şi-şi întoarse faţa spre oraş, pentru a porni înapoi.

Dar în direcţia asta lucrurile stăteau altfel. O siluetă singuratică venea înspre ea ; era Elizabeth-Jane.

Lucetta, în ciuda singurătăţii ei, păru puţin supărată. Figura Elizabethei luă, de îndată ce-şi recunoscu prietena, o expresie afectuoasă, deşi era încă prea departe pentru a putea vorbi.

— M-am gîndit aşa, deodată, să-ţi ies înainte, zise ea zîmbind.

Răspunsul Lucettei îi fu oprit pe buze de o întîmplare neprevăzută. La dreapta ei, un drumeag dădea în şosea chiar lîngă locul unde se afla, iar pe drumeag venea, parcă fără o ţintă anume, un taur. Se îndreptă spre ele, dar Elizabeth, care privea în cealaltă parte, nu-l văzuse.

În ultimul sfert al fiecărui an, vitele constituiau principala sursă de venituri dar în acelaşi timp şi teroarea familiilor care locuiau în oraşul Casterbridge şi în satele din jur, în care se mai practica creşterea vitelor ca pe vremea lui Avraam. Numărul cornutelor mînate spre oraş toamna, pentru a fi vîndute acolo la licitaţie, era foarte mare, şi toate aceste vite umblînd pe străzi încoace şi-n-colo speriau mai mult ca orice femeile şi copiii. Dacă erau lăsate în pace, ele ar fi mers liniştite, dar tradiţia la Casterbridge cerea ca mînatul vitelor să fie întovărăşit de strigăte îmbinate cu gesturi şi scălîmbăieli groteşti, cu ridicări ameninţătoare de bîte, lătrat de cîini, într-un cuvînt tot ce putea să înfurie vitele cu înclinaţii mai belicoase şi să le zăpăcească pe cele blînde. Era un lucru obişnuit ca un gospodar, ieşind din odaia lui, să găsească sala sau camera de la intrare plină de copii, dădace, femei bătrîne, sau de o întreagă clasă de şcolăriţe care se scuzau pentru nepoftita lor prezenţă, zicînd că „trecea un taur de la tîrg pe stradă".

Lucetta şi Elizabeth priveau animalul cu oarecare îngrijorare, în timp ce acesta se apropia nehotărît de ele. Era un exemplar mare, de o frumoasă culoare roşcată, deşi pe moment urîţit de mari pete de noroi pe picioare şi burtă. Avea coarnele groase, ferecate la vîrf cu alamă, iar nările semănau cu intrările tunelului de sub Tamisa, aşa cum erau înfăţişate pe vremuri în machete. Între ele, prin zgîrciul nasului trecea un inel solid de aramă, înfipt în carne ca zgarda de metal a lui Gurth. [1] De inel era legat un băţ gros de frasin, lung cam de un metru, pe care

[1] Personaj din romanul *Ivanhoe* de Walter Scott. Porcarul Gurth purta o zgardă cu numele stăpînului său.

taurul îl azvîrlea în dreapta și-n stînga ca un îmblăciu, ori de cîte ori mișca din cap.

Numai cînd observară lemnul acela care se bălăbănea, tinerele noastre se înfricoșară cu adevărat, căci el arăta că taurul era un bătrîn înrăit, care scăpase de undeva, prea periculos pentru a fi mînat din spate, bățul fiind mijlocul cu care văcarul îl putea dirija, ținîndu-i coarnele la distanță.

Se uitară în jur după un adăpost sau ascunziș, și o porniră spre hambarul de lîngă drum. Atîta vreme cît priviseră taurul în față, el arătase oarecare indiferență în atitudinea lui față de cele două femei, dar îndată ce-i întoarseră spatele, animalul scutură din cap și hotărî să le înspăimînte de-a binelea. Asta le făcu să o rupă la fugă, desperate — cu taurul după ele.

Hambarul spre care se îndreptau avea în față o băltoacă mocirloasă, iar din cele două uși numai una era deschisă, proptită cu un par. Pe aceea intrară. Interiorul era gol ; se treierase probabil de curînd acolo și nu mai rămăsese altceva decît o claie de fîn, depozitată în capătul celălalt. Elizabeth-Jane judecă repede situația.

— Trebuie să ne suim sus, zise ea.

Dar chiar înainte de a se apropia de fînul salvator, auziră taurul tropăind prin mocirla de afară și, într-o clipă, dădu buzna înăuntru, zvîrlind cît colo parul ce proptea ușa. Aceasta se trînti în urma lui și toți trei rămaseră închiși în hambar. Dezorientat, taurul le zări și o porni spre ele, la capătul hambarului unde se refugiaseră. Fetele o cotiră așa de iute, încît urmăritorul lor ajunsese cu capul de zidul din fund, cînd ele erau la jumătatea drumului spre ieșire. Pînă cînd reuși să-și întoarcă trupul masiv pentru a porni din nou în urmărirea lor, fetele o cotiră în altă direcție. Le fugări astfel mai departe, suflarea fierbinte din nările taurului dogorindu-le din spate. Nu izbutiră să ajungă la ușă și să o deschidă ; dar după cîteva minute se auzi afară un zgomot care atrase atenția dușmanului lor, și un om își făcu apariția. Se repezi înăuntru, apucă bățul care atîrna de inelul din nasul taurului și răsuci capul animalului, de parcă voia să i-l smulgă.

Mişcarea fu atît de violentă, încît grumazul vînjos al taurului păru să-şi fi pierdut orice putere ; atîrna moale, aproape paralizat, în timp ce din nas îi picura sînge. Perfida invenţie omenească a cîrligului trecut prin nări era prea complicată pentru a fi învinsă de forţa brută ; taurul se trase înapoi.

În semi-întunericul dinăuntru, omul se vedea a fi voinic şi hotărît la faptă ! Duse taurul înfrînt pînă la uşă, şi acolo lumina dezvălui chipul lui Henchard. După ce dădu drumul taurului pe cîmp, se întoarse să o ajute pe Lucetta, căci pe Elizabeth n-o observase, căţărată cum era pe claia de fîn. Lucetta făcuse o criză de nervi şi Henchard trebui s-o ia în braţe ca s-o ducă pînă la uşă.

— Oh, tu — tu m-ai salvat, strigă ea, de îndată ce putu vorbi.

— Mi-am plătit doar o datorie, răspunse el afectuos. Şi tu m-ai salvat odată.

— Cum se face că ai venit aici — tocmai aici ? întrebă ea, nebăgînd în seamă răspunsul lui.

— Am ieşit să te caut. De două-trei zile tot vreau să-ţi spun ceva, dar ai fost plecată şi n-am putut. Poate că nu e momentul acum ?

— Oh nu ! Unde e Elizabeth ?

— Sînt aici, strigă veselă cea pe care o căutau şi, fără să aştepte să i se aducă o scară, se lăsă să alunece în jos de pe claia de fîn.

Henchard, sprijinind-o cu un braţ pe Lucetta şi cu celălalt pe Elizabeth-Jane, porni spre oraş, pe şoseaua care urca în pantă lină. Ajunseseră în vîrful unei coline şi începură să coboare din nou cînd Lucetta, care-şi revenise între timp, îşi aminti că-şi pierduse manşonul în hambar.

— Fug eu înapoi să-l caut, zise Elizabeth-Jane. Nu mi-e greu deloc ; nu sînt atît de obosită ca dumneata.

Şi zicînd aceste vorbe, o porni la vale spre hambar, în vreme ce ceilalţi doi îşi urmau drumul.

Elizabeth găsi curînd manşonul, un asemenea articol fiind pe vremea aceea, de dimensiuni considerabile. Cînd ieşi, se mai opri o clipă pentru a se uita la taurul care inspira acum milă, cu nasul sîngerînd ; poate că intenţia

lui fusese să facă doar o glumă şi nu o crimă. Henchard îl imobilizase înţepenind capătul băţului în balamalele uşii, proptită cu încă un par gros. În cele din urmă, după ce privi animalul, se întoarse să pornească pe urmele celor doi, cînd deodată văzu o cabrioletă verde cu roţi negre apropiindu-se din cealaltă direcţie ; cel ce o conducea era Farfrae.

Prezenţa lui acolo părea să explice plimbarea Lucettei. Donald o văzu pe Elizabeth-Jane, opri calul şi află tot ce se întîmplase. Cînd ea îi spuse prin ce primejdie trecuse Lucetta, Farfrae manifestă o agitaţie cu totul deosebită, atît prin natura cît şi prin intensitatea ei, de toate reacţiile lui de pînă atunci. Era aşa de preocupat de această întîmplare, încît nici nu-şi dădea bine seama ce face şi nu se gîndea să o ajute pe Elizabeth să se urce alături de el în cabrioletă.

— Zici că a plecat cu domnul Henchard ? întrebă el în cele din urmă.

— Da. O conduce el acasă. Probabil că acum sînt aproape de casă.

— Şi eşti sigură că poate merge pînă acolo ?

Elizabeth-Jane răspunse afirmativ.

— Tatăl dumitale vitreg a salvat-o ?

— Chiar el.

Farfrae porni, lăsînd calul să meargă mai domol. Ea bănui de ce : Donald, îşi zicea că nu era bine să-i ajungă din urmă pe cei doi, tocmai în acest moment. Henchard o salvase pe Lucetta, şi a-i provoca chiar atunci o posibilă manifestare a sentimentelor de dragoste pentru altul nu era nici frumos şi nici indicat.

Subiectul conversaţiei lor fiind astfel epuizat, Elizabeth-Jane se simţea tot mai jenată să stea alături de fostul ei iubit, dar în curînd siluetele celor doi apărură pe drum, aproape de intrarea în oraş. Lucetta îşi întorcea adesea faţa pentru a privi înapoi, dar Farfrae nu dădu bici calului. Cînd cabrioleta ajunse în marginea oraşului, Henchard şi cu tovarăşa lui dispăruseră pe străzi. Farfrae o lăsă acolo pe Elizabeth-Jane, la dorinţa ei expresă de a coborî,

şi-şi mînă calul către intrarea dinspre grajduri a curţii unde locuia.

Intră astfel în casă venind dinspre grădină ; îndreptîndu-se spre camera lui, găsi acolo o mare harababură : cîteva cufere erau scoase afară pe scară, iar biblioteca zăcea desfăcută în trei bucăţi — ceea ce părea totuşi să nu-l surprindă.

— Cînd o să le trimiţi ? o întrebă el pe proprietăreasă, care supraveghea operaţiile.

— Mă tem că nu înainte de ora opt, zise ea. Să vedeţi, nu ştiam pînă azi dimineaţă că aveţi de gînd să vă mutaţi, altfel am fi dat zor mai devreme.

— Ei lasă, e bine şi-aşa ! zise Farfrae vesel. E bine la opt, numai să nu fie mai tîrziu. Şi nu mai sta cu mine la vorbă, că te apucă miezul nopţii.

Cu aceste cuvinte ieşi pe uşa din faţă şi o porni în sus pe stradă.

În răstimp, Henchard şi cu Lucetta avuseseră o convorbire de un gen cu totul diferit. După ce Elizabeth plecase în căutarea manşonului, Henchard îi spuse tot ce avea pe inimă, ţinîndu-i strîns mîna sub braţ, deşi ea ar fi preferat să şi-o retragă.

— Dragă Lucetta, de două-trei zile tot doresc să te văd, zise el. De cînd ne-am întîlnit ultima dată, m-am tot gîndit la felul cum ţi-am smuls promisiunea. Mi-ai spus : „Dacă aş fi bărbat, n-aş insista". Asta m-a atins pînă-n fundul sufletului. Am simţit că aveai oarecare dreptate. Nu vreau să fii nefericită, şi e limpede că dacă te-ai căsători cu mine acum te-ai simţi nenorocită. De aceea, mă învoiesc să rămînem logodiţi fără termen — să amînăm căsătoria vreun an-doi.

— Dar, dar... n-aş putea să-ţi fac şi eu vreun serviciu ? zise Lucetta. Îţi sînt profund recunoscătoare — mi-ai salvat viaţa. Şi grija pe care mi-o porţi îmi stă ca un jeratic pe creştet ! Acum sînt o persoană avută. Aş putea desigur să fac ceva ca răsplată pentru bunătatea ta — ceva concret.

Henchard rămase pe gînduri. Evident, nu se aşteptase la aşa ceva.

— Există un lucru pe care l-ai putea face, Lucetta, vorbi el, dar nu chiar în felul ăsta.

— Atunci, în ce fel ? întrebă ea cu o nouă teamă.

— Trebuie să-ţi spun un secret ca să mă înţelegi. Poate că ai auzit că mi-a mers prost anul ăsta. Am făcut ce nu făcusem niciodată înainte — m-am pripit cu nişte speculaţii şi am pierdut. De aceea sînt acum cam strîmtorat.

— Ai vrea să-ţi avansez nişte bani ?

— Nu, nu, protestă Henchard aproape supărat. Eu nu-s omul care să trăiesc de pe urma unei femei, chiar dacă ea ar fi aproape soţia mea, cum eşti tu. Nu, Lucetta, ceea ce poţi să faci tu e un lucru care m-ar salva. Cel mai mare creditor al meu e Grower, şi el poate să mă strîngă cu uşa cînd vrea. Dacă mi-ar da un răgaz de două săptămîni, m-aş putea descurca. Această amînare aş putea s-o obţin de la el într-un singur fel — dacă ar afla că eşti viitoarea mea soţie, că urmează să ne căsătorim peste cîteva săptămîni. Stai puţin, că nu ţi-am spus tot. El va trebui să afle povestea, dar asta nu schimbă cu nimic hotărîrea noastră de a lungi logodna. Nimeni n-o să ştie. Poţi să mergi cu mine la domnul Grower şi să mă laşi numai să-ţi vorbesc faţă de el, ca şi cum căsătoria ar fi apropiată. O să-i spunem să ţină lucrul secret. Atunci, o să fie de acord să mă aştepte cu banii. Peste două săptămîni o să-i pot plăti, şi atunci am să-i spun că am amînat nunta cu un an sau doi. Nimeni din tîrgul ăsta n-o să ştie cum m-ai ajutat. Dacă vrei să-mi fii de folos, în felul ăsta poţi s-o faci.

Fiind tocmai vremea „amurgitului", cum ziceau oamenii prin partea locului, adică acel sfert de ceas înainte de coborîrea serii, el nu observă la început efectul cuvintelor sale.

— Dacă ar fi orice altceva, începu ea, şi uscăciunea buzelor i se simţea în voce...

— Dar e un lucru aşa de mărunt ! zise el pe un ton de reproş. Mult mai puţin decît ce mi-ai oferit — e doar începutul a ceea ce mi-ai promis nu de mult. Aş fi putut să-i spun şi singur lui Grower, dar nu m-ar fi crezut.

— Să nu crezi că nu vreau — dar nu pot cu nici un chip, zise ea cu o mîhnire crescîndă.

— Te întreci cu gluma, izbucni el. Mă faci să te silesc să duci imediat la îndeplinire făgăduiala.

— Nu pot ! protestă ea cu desperare.

— De ce ? Cînd chiar eu ţi-am spus acum cîteva clipe că nu e nevoie să precipităm lucrurile ?

— Fiindcă — tocmai el a fost martor !

— Martor ? La ce ?

— Îţi spun dacă trebuie numaidecît... Dar, te rog nu mă mustra !

— Fie. Ce vrei să spui ?

— A fost martor... domnul Grower... la căsătoria mea.

— Căsătoria ?

— Da. Cu Farfrae. Oh, Michael, sînt soţia lui. Ne-am căsătorit săptămîna asta la Port-Bredy. Am avut motive să n-o facem aici. Domnul Grower ne-a fost martor, fiindcă s-a întîmplat să fie tocmai atunci în Port-Bredy.

Henchard rămase năucit. Ea era aşa de alarmată de tăcerea lui, încît îngăimă cîteva cuvinte despre un împrumut de bani care să-l ajute să treacă peste cele două săptămîni ale primejdioasei scadenţe.

— Te-ai măritat cu el ? vorbi Henchard în cele din urmă. Doamne.. cum te-ai măritat cu el... cînd te legaseşi să fii nevasta mea ?

— Aşa, s-a întîmplat, explică ea cu lacrimi în ochi şi cu un tremur în voce. Nu fi crud — te rog. Îl iubeam aşa de mult şi mă temeam să nu-i povesteşti ceva despre trecut — şi asta mă chinuia ! Şi-apoi, după ce ţi-am făgăduit, am auzit că ţi-ai vîndut prima soţie la un bîlci, ca pe un cal sau o vacă. Cum puteam să-mi mai ţin făgăduiala, după ce auzisem asta ? Nu mai aveam curajul să mă las în seama ta, şi ar fi însemnat şi o înjosire pentru mine să-ţi iau numele, după un asemenea scandal. Dar ştiam că-l voi pierde pe Donald dacă nu mă mărit numaidecît cu el — căci ţi-ai fi adus la îndeplinire ameninţarea de a-l informa despre fosta noastră legătură, dacă prin asta aveai vreo şansă de a mă păstra pentru tine. Dar acum nu vei mai face aşa ceva, nu-i aşa, Michael ? E prea tîrziu să ne despărţi.

Sunetul clopotelor de la biserica Sf. Petru, care băteau toate deodată, plutise pînă la ei în timp ce vorbeau, iar

acum răsună pe stradă veselul bubuit al fanfarei oraşului, renumită pentru neobositul ei toboşar.

— Atunci, tot tămbălăul pe care-l fac ăştia e pentru voi ? întrebă el.

— Da — cred că le-a spus Donald, sau poate domnul Grower... Pot să te las acum ? Soţul meu a mai avut nişte treburi la Port-Bredy şi m-a trimis acasă cu cîteva ore înainte.

— Va să zică, azi am salvat viaţa *nevestei lui ?*

— Da — şi-ţi va fi în veci recunoscător.

— N-are de ce... Ah, femeie prefăcută ! izbucni Henchard. Mi-ai dat cuvîntul !

— Da, da, dar numai constrînsă, şi nu ştiam atunci nimic despre trecutul tău.

— Tare îmi vine să te pedepsesc după cum meriţi ! E destul să-i spun o vorbă acestui proaspăt însurăţel, despre ochii dulci pe care mi-i făceai, şi ţi s-a dus de rîpă fericirea.

— Michael, fie-ţi milă de mine şi fii generos.

— Nu meriţi milă ! Meritai pe vremuri, dar acum nu.

— Am să te ajut să-ţi plăteşti datoria.

— Să fiu pensionarul nevestei lui Farfrae ? Nu fac eu aşa ceva. Şi nu mai sta aici cu mine că poate-ţi spun ceva şi mai rău. Du-te acasă !

Ea dispăru pe sub arborii din aleea de vest, în timp ce fanfara dădea colţul străzii, trezind pînă şi pietrele şi chemînd pe toţi să-i sărbătorească fericirea. Lucetta nu o băgă în seamă, ci fugi pe o ulicioară lăturalnică şi ajunse acasă, fără a fi văzută de cineva.

XXX

Ceea ce spusese Farfrae proprietăresei sale se referea la mutarea bagajelor şi a altor bunuri din fosta sa locuinţă în casa Lucettei. Treaba nu era încă gata, căci fusese mult ţinută în loc de frecventele pauze provocate de exclama-

ţiile de surpriză în faţa evenimentului, despre care femeia afiase abia cu cîteva ore înainte, dintr-o scurtă scrisoare trimisă de locatarul său.

În ultimul moment, înainte de a pleca din Port-Bredy, Farfrae fusese reţinut — la fel ca John Gilpin [1] — de niște clienţi importanţi, pe care, chiar în aceste împrejurări excepţionale, nu-i putea neglija. Pe deasupra, era şi mai cuviincios ca Lucetta să sosească prima acasă. Nimeni nu ştia încă ce se întîmplase, şi ea era cea mai indicată să anunţe vestea acasă şi să dea ordine pentru instalarea soţului ei. De aceea Donald îşi trimisese mireasa înainte, într-o trăsură de piaţă, iar el pornise cu docarul peste cîmp să vadă nişte şire de grîu şi orz ce se aflau la cîteva mile de şosea, spunîndu-i Lucettei cam la ce oră să-l aştepte în seara aceea. Aşa se şi explică plimbarea ei pe şosea, unde spera să-şi întîmpine soţul după cele cîteva ore de despărţire.

Plecînd de lîngă Henchard încercă, printr-un mare efort de voinţă, să se calmeze pentru a-l primi cum se cuvine pe Donald la High-Place Hall, atunci cînd va sosi de la vechea lui locuinţă. Se simţea fericită la gîndul că, orice s-ar întîmpla, el era acum al ei. După o jumătate de oră veni şi Farfrae, şi ea îl întîmpină cu o bucurie pe care nici o absenţă de o lună întreagă, agravată de primejdii, nu ar fi putut-o face mai intensă.

— Mai este un lucru pe care nu l-am făcut încă, deşi e un lucru important, spuse ea serios, după ce povesti aventura cu taurul. N-am anunţat căsătoria iubitei mele Elizabeth-Jane.

— Ah — nu i-ai spus încă ? întrebă el gînditor. Am adus-o cu şareta de la hambar pînă în oraş, şi nici eu nu i-am spus nimic, fiindcă socoteam că poate o fi auzit vestea prin tîrg şi că nu ne felicită din timiditate sau cam aşa ceva.

— Nu cred să fi aflat nimic. Dar am să văd eu. Mă duc chiar acum la ea. Şi, Donald, sper că n-ai nimic împotrivă să stea mai departe la noi, ca şi înainte. E o fată atît de liniştită şi modestă.

[1] Personaj comic dintr-un poem al poetului englez William Cowper (1731—1800).

— Oh nu, bineînțeles, răspunse Farfrae, poate cu o ușoară stînjeneală. Dar mă întreb dacă o să vrea.

— Sigur că da, vorbi cu convingere Lucetta. Sînt încredințată că o să vrea să stea cu noi. Și, pe deasupra, biata fată nici nu are alt cămin.

Farfrae o privi și înțelese că nici nu bănuia taina prietenei ei. Această orbire a ei i-o făcea și mai dragă.

— Aranjează cum vrei tu, îi spuse. De fapt, *eu* am venit în casa ta, și nu tu într-a mea.

— Mă duc imediat să-i vorbesc, zise Lucetta.

Cînd intră sus în camera Elizabethei, o găsi cu o carte în mînă. Lucetta văzu din prima clipă că nu aflase încă știrea cea mare.

— N-am mai venit jos la dumneata, domnișoară Templeman, explică ea simplu. Vroiam tocmai să cobor să te întreb dacă ți-ai revenit după spaima de azi după-masă, dar am văzut că aveai o vizită. De ce vor fi bătînd oare clopotele ? Și cîntă și fanfara. Probabil că e vreo căsătorie, sau poate că fac repetiție pentru Crăciun.

Lucetta rosti un „Da" care nu spunea nimic și, așezîndu-se lîngă ea, o privi gînditoare.

— Ce ființă singuratică ești, se miră ea. Nu știi niciodată ce se întîmplă în jurul tău și despre ce discută lumea cu atîta interes. Ar trebui să mai ieși și să stai puțin la taifas, cum fac toate femeile, și atunci nu mi-ai mai pune asemenea întrebări. Ei, acum să știi că am ceva să-ți spun.

Elizabeth-Jane mărturisi că era foarte bucuroasă să afle vești și se pregăti să asculte.

— Trebuie să mă întorc destul de departe în trecut, începu Lucetta, dîndu-și seama cu fiecare cuvînt cît de greu îi era să-i explice situația ei fetei care o asculta liniștită. Îți amintești de problema aceea de conștiință, de care ți-am vorbit acum cîtva timp ? Despre primul și al doilea iubit al unei doamne care... și, întrerupîndu-se mereu, îi aminti de povestea pe care i-o spusese mai de mult.

— Oh da — îmi amintesc de povestea *prietenei* dumitale, zise Elizabeth sec, privind în ochii Lucettei ca și cum ar fi vrut să le vadă mai bine nuanța exactă. Cu doi iubiți — unul vechi și unul nou, și cum voia să se căsătorească cu cel de al doilea, dar se simțea obligată să-l ia

pe primul, aşa că a părăsit calea cea bună pentru a o urma pe cea rea, cum spune poetul Ovidiu din care tocmai tălmăcesc : „*Video meliora proboque, deteriora sequor*".

— O nu, nu a pornit tocmai pe calea cea rea, se grăbi să o corecteze Lucetta.

— Dar spuneai că ea — sau mai bine aş zice *dumneata*, — urmă Elizabeth, renunţînd la orice prefăcătorie, aveai o datorie de onoare şi de conştiinţă să te căsătoreşti cu primul.

Văzîndu-se astfel descoperită, Lucetta se înroşi toată, apoi roşeaţa dispăru în timp ce spunea îngrijorată :

— N-ai să sufli nimănui vreo vorbă despre asta, nu-i aşa, Elizabeth ?

— Bineînţeles că nu, dacă ţii aşa de mult.

— Vreau să-ţi spun acum că lucrurile sînt mai complicate — mai grave de fapt — decît păreau în povestea mea. L-am întîlnit pe primul bărbat într-un fel foarte ciudat şi am fost amîndoi de părere că trebuie să ne căsătorim, deoarece se vorbise mult pe socoteala noastră. El era văduv, sau credea că este. De mulţi ani nu mai ştia nimic despre soţia lui. Dar într-o bună zi ea s-a întors, şi atunci ne-am despărţit. Acum ea e moartă, şi iată că bărbatul vine din nou să-mi facă curte zicînd : „Acum putem înfăptui ce am dorit". Dar înţelegi, Elizabeth-Jane, e ca şi cum întreaga poveste ar fi început acum, ca ceva nou. Iar prin întoarcerea celeilalte femei, fusesem absolvită de orice promisiuni sau angajamente.

— Nu ţi-ai reînnoit promisiunea în ultima vreme ? întrebă fata cu discretă aluzie, căci ghicise cine era bărbatul Numărul Unu.

— Da, dar mi-a fost smulsă prin ameninţări.

— Da, aşa a fost. Dar gîndesc că dacă o femeie are o asemenea nefericită legătură cu un bărbat, cum ai avut dumneata, ar trebui să-i devină soţie, atunci cînd se poate, chiar dacă vina nu a fost a ei.

Figura Lucettei îşi pierdu strălucirea.

— Dar s-a dovedit a fi un om pe care mi-ar fi fost teamă să-l iau de bărbat, se justifică ea, şi chiar mi-era

teamă ! Şi am aflat unele lucruri numai după ce i-am făgăduit a doua oară să mă mărit cu el.

— Atunci, nu mai rămîne decît o singură cale cinstită de urmat : să nu te mai căsătoreşti cu nici unul din ei.

— Dar gîndeşte-te. Judecă şi tu...

— Sînt absolut sigură, o întrerupse prietena ei vorbind fără sfială. Am ghicit foarte bine cine e acel bărbat. E tatăl meu, şi-ţi spun că trebuie sau să te măriţi cu el, sau cu nimeni altcineva.

Orice umbră de necinste sau de necuviinţă era pentru Elizabeth-Jane ceea ce este o pînză roşie pentru un taur. Dorinţa ei de corectitudine în orice împrejurare era aproape bolnăvicioasă. Datorită necazurilor prin care trecuse de timpuriu în viaţă, din cauza mamei ei, orice situaţie ambiguă o îngrozea. Cei al căror nume se află la adăpost de orice bănuială nu cunosc asemenea temeri.

— Trebuie să te căsătoreşti cu domnul Henchard sau cu nimeni — asta e. Cu el sau cu nimeni, pronunţă ea sentinţa cu buzele tremurînd, covîrşită de cele două pasiuni ce i se împleteau în suflet.

— Nu pot să fac una ca asta, strigă Lucetta cu înflăcărare.

— Fie că accepţi sau nu, ăsta-i adevărul.

Lucetta îşi acoperi ochii cu mîna dreaptă, ca şi cum nu mai avea putere să se apere, întinzînd stînga către Elizabeth.

— Ce văd ? Păi te-ai şi căsătorit cu el, strigă fata, sărind în sus de bucurie, cînd zări inelul de pe degetul Lucettei. Cînd a-i făcut-o ? De ce nu mi-ai spus şi mie, în loc să mă tot necăjeşti ? E foarte frumos că ai făcut-o. Se spune că s-a purtat urît cu mama mea pe vremuri, într-un moment de beţie. Şi e adevărat că uneori e aspru. Dar dumneata o să-l domini cu totul, sînt sigură, cu frumuseţea, cu averea şi calităţile dumitale. Eşti femeia pe care o va adora, şi acum vom trăi toţi trei fericiţi împreună.

— Oh, dragă Elizabeth-Jane ! gemu Lucetta îndurerată. Cu altcineva m-am măritat ! Eram aşa de chinuită... aşa de speriată că voi fi silită să fac ce nu voiam, aşa de îngrozită de dezvăluirile care ar fi putut să-i distrugă dragostea pentru mine, încît m-am hotărît să fac pasul

acesta, numaidecît, orice s-ar întîmpla, şi să-mi cumpăr, cu orice preţ, o săptămînă de fericire.

— Te-ai... căsătorit... cu domnul Farfrae ! strigă Elizabeth-Jane cu o profetică iluminare.

Lucetta dădu din cap. Îşi recăpătase calmul.

— De aceea trag clopotele, zise ea. Soţul meu e jos. Va sta aici pînă o să găsim o casă mai potrivită, şi i-am spus că vreau să stai şi tu cu noi, întocmai ca înainte.

— Lasă-mă să mă gîndesc puţin, singură, vorbi iute fata, zăvorîndu-şi clocotul sentimentelor cu o supremă stăpînire de sine.

— Gîndeşte-te. Sînt sigură că vom fi fericiţi împreună.

Lucetta plecă să-l regăsească pe Donald în salon ; bucuria ei de a-l vedea acolo, instalat ca la el acasă, era totuşi umbrită de o vagă nelinişte. Cauza nu era Elizabeth-Jane, ale cărei adevărate sentimente nici nu le bănuia măcar, ci numai Henchard.

Hotărîrea pe care fiica Susanei Henchard o luă numaidecît a fost de a nu mai sta nici un ceas în casa aceea. În afară de părerea ei despre conduita Lucettei, Farfrae fusese atît de aproape de a fi logodnicul ei oficial, încît simţea că nu mai poate rămîne acolo.

Seara abia se lăsase, cînd ea se îmbrăcă iute şi ieşi în oraş. Cunoscînd locurile, îşi găsi foarte repede o locuinţă potrivită şi aranjă să se mute chiar atunci. Întorcîndu-se acasă, intră fără zgomot, îşi scoase rochia şi se îmbrăcă cu una mai simplă, iar pe cealaltă o puse bine spre a o păstra pentru ocazii mai solemne, căci ştia că de acum înainte va trebui să facă economie la toate. Scrise un bilet pentru Lucetta, care era tot închisă în salon cu Farfrae, şi apoi chemă un om cu o roabă, îl puse să-i încarce bagajele şi o porni pe stradă înspre noua ei locuinţă. Era chiar pe uliţa unde stătea Henchard, aproape peste drum de poarta lui.

Ajunsă în casă, se aşeză jos şi îşi făcu socoteala mijloacelor ei de trai. Mica rentă anuală pe care i-o fixase tatăl ei vitreg îi era tocmai suficientă ca să nu moară de foame. Îndemînarea ei la tot soiul de împletituri — meşteşug pe care-l deprinsese încă din copilărie, pe cînd făcea năvoade în casa lui Newson — îi putea fi acum de folos, iar studiile

ei, pe care le continua fără răgaz, se puteau dovedi încă şi mai folositoare.

Între timp, vestea căsătoriei lui Farfrae se răspîndi în tot tîrgul ; fusese discutată pe faţă în stradă, în taină în dosul tejghelelor şi cu veselie la „Trei Marinari". Întrebarea dacă Farfrae îşi va lichida afacerile şi va trăi ca un gentleman din averea nevestei, sau dacă va dovedi că vrea să rămînă independent şi să se ocupe mai departe cu negoţul de grîne, cu toată partida strălucită pe care o făcuse, era o problemă care stîrnea interesul tuturor.

XXXI

Dezvăluirea pe care fosta negustoriţă de fierturi de grîne o făcuse în faţa judecătorilor se răspîndi în tot tîrgul, şi în douăzeci şi patru de ore nu mai era nimeni în Casterbridge care să nu fi aflat de fapta nesăbuită a lui Henchard, săvîrşită cu mulţi ani în urmă la bîlciul din Weydon Priors. Căinţa şi purtarea lui cinstită în toţi anii care trecuseră erau uitate, în văpaia dramatică a acelui păcat din tinereţe. Dacă întîmplarea ar fi fost cunoscută mai de mult sau dintotdeauna, ar fi ajuns cu timpul să fie socotită ca o nebunie, cam deocheată, dar totuşi singura nebunie a unui tînăr cu care cetăţeanul serios şi matur (deşi uneori încăpăţînat) din Casterbridge nu mai avea aproape nimic comun. Dar cum fapta lui rămăsese atîta vreme ascunsă, aproape îngropată, anii ce o despărţeau de prezent fură uitaţi, şi pata cea neagră care-i umbrise tinereţea apăru acum ca o crimă recentă.

Oricît ar fi fost de mic incidentul de la judecătorie, el constituia muchea sau cotitura care marca declinul poziţiei lui Henchard. În acea zi — aproape în acea clipă — el trecu de culmea prosperităţii şi a consideraţiei publice, şi începu să coboare iute de partea cealaltă. Era curios să vezi cît de repede scăzuse în ochii oamenilor.

Din punctul de vedere al situaţiei sociale, primise un prim bobîrnac care-l împingea în jos ; şi cum pierduse

în urma afacerilor sale nechibzuite şi prosperitatea comercială, viteza prăbuşirii se accelera cu fiecare ceas.

Se uita acum mai mult în pămînt decît la faţadele caselor, cînd mergea pe stradă ; căta mai mult spre picioarele şi jambierele oamenilor, şi mai rar în ochii lor, străfulgerîndu-i cu acea privire de jeratic care-i făcea pe vremuri să clipească speriaţi.

Apoi, şi alte întîmplări se asociară pentru a-l ruina.

Fusese un an prost şi pentru alţii, nu numai pentru el, şi falimentul unui debitor căruia îi acordase toată încrederea îi dădu peste cap situaţia finanţelor şi creditul, şi aşa cam îndoielnic, de care se bucura acum. În disperarea lui, nu mai respectă acea strictă corespondenţă între mostre şi marfă care e sufletul comerţului cu grîne. De vină era mai ales unul din oamenii lui, care în marea lui nesocotinţă, luă o mostră dintr-o mare cantitate de grîu de calitatea a doua pe care Henchard o avea de vînzare, şi scoase din ea toate boabele seci, atinse de mălură sau închircite. Marfa, dacă ar fi fost prezentată cinstit, nu ar fi provocat nici un scandal, dar intenţia de înşelăciune apărînd tocmai într-un asemenea moment, tîrî numele lui Henchard în noroi.

Detaliile de procedură, în cazul lui, au fost cele obişnuite. Într-o zi, pe cînd Elizabeth-Jane trecea prin faţa hotelului „Stema Regală", văzu o forfotă mai mare ca de obicei, deşi nu era zi de tîrg. Un trecător o informă, arătînd în acelaşi timp o oarecare surprindere faţă de neştiinţa ei, că se ţinea o şedinţă a împuterniciţilor, care judecau falimentul domnului Henchard. Ei îi veniră lacrimi în ochi şi, cînd auzi că tatăl ei era înăuntru, vru să intre să-i vorbească, dar fu sfătuită să nu se amestece în treburile lor.

Camera în care se adunaseră creditorii şi debitorii era în partea din faţă a clădirii, şi Henchard, privind pe fereastră, o zări pe Elizabeth-Jane prin interstiţiile oblonului. Cercetarea registrelor se terminase şi creditorii se pregăteau să plece cînd, întorcîndu-şi faţa de la fereastră şi dominîndu-i pe ceilalţi cu statura-i înaltă, le ceru încă o clipă de atenţie. Figura lui îşi pierduse oarecum din strălucirea prosperităţii ; părul şi mustaţa neagră erau

aceleaşi ca înainte, dar parcă pe faţă i se aşternuse un strat subţire de cenuşă.

— Domnilor, zise el, peste şi dincolo de activul de care am vorbit şi care apare în bilanţ, mai sînt cîteva lucruri. Tot ce am vă aparţine dumneavoastră şi nu vreau să dosesc ceva, ferit-a Sfîntul...

Spunînd aceste cuvinte, îşi scoase din buzunar ceasornicul de aur şi-l puse pe masă, apoi punga — acel săculeţ de pînză galbenă cum purtau pe vremuri toţi fermierii şi negustorii — dezlegîndu-l şi scuturîndu-i conţinutul pe masă, alături de ceasornic. Pe acesta din urmă îl trase repede spre el, pentru a-i scoate de sub capac şuviţa de păr dată de Lucetta.

— Ei, acum v-am dat tot ce am pe lume, încheie el, şi aş fi dorit, pentru binele dumneavoastră, să fie mai mult.

Creditorii, aproape toţi agricultori, se uitară la ceas şi la bani şi apoi spre stradă ; iar gospodarul James Everdene din Weatherbury vorbi :

— Nu, Henchard, zise el cu căldură. Nu vrem aşa ceva. E frumos din partea dumitale, dar ţine-le. Ce ziceţi, vecini — n-am dreptate ?

— Da, sigur, nu ne trebuie, zise Grower, un alt creditor.

— Să-şi păstreze ceasul, bineînţeles, mormăi un altul din fund — un tînăr tăcut şi rezervat, pe nume Boldwood, şi ceilalţi fură de aceeaşi părere, în unanimitate.

— Ei bine, spuse mai marele împuterniciţilor, adresîndu-se lui Henchard, deşi cazul dumitale a fost destul de grav, trebuie să recunosc că nu am întîlnit niciodată un debitor care să se poarte mai cinstit. Am cercetat bilanţul, care este întocmit cît se poate de corect, şi nu ne-a dat nici o bătaie de cap, nu au existat evaziuni sau dosiri. Graba şi nechibzuinţa în încheierea unor afaceri au dus la această situaţie nefericită, dar după cît îmi dau seama, debitorul a încercat pe cît posibil să nu păgubească pe nimeni.

Henchard era mai impresionat de aceste cuvinte decît voia să pară şi-şi întoarse din nou capul spre fereastră. Se auzi un murmur general de aprobare, şi adunarea luă sfîrşit. După ce plecară, Henchard privi ceasul pe care

i-l înapoiaseră. „Nu e al meu, de drept", își zise. „De ce dracu nu l-au luat ? Nu vreau să țin ce nu-i al meu !" Sub imboldul unei amintiri, se duse cu ceasul la un ceasornicar de peste drum, îl vîndu chiar atunci pe ce-i oferi negustorul și dădu banii unuia dintre cei mai mărunți creditori ai săi, un țăran din Durnover care o ducea cam greu.

Cînd tot ce posedase Henchard fu înregistrat și etichetat, iar vînzarea la licitație își urmă cursul, se stîrni o reacție de simpatie în orașul unde de cîtăva vreme lumea nu făcea altceva decît să-l condamne. Acum, cînd întreaga viață a lui Henchard era înfățișată deschis concetățenilor săi și cînd putea vedea ce minunat își folosise unica sa mare calitate — energia, singurul său bun cînd venise în oraș ca simplu cosaș, avînd drept avere un coș cu unelte — pentru a-și crea o situație înstărită pornind de la nimic, oamenii se minunară și le păru rău de prăbușirea lui.

Oricît de mult încercă, Elizabeth nu reuși să-l întîlnească. Ea tot mai credea în el, deși nimeni altcineva nu mai credea, și voia să i se dea posibilitatea să-l ierte pentru asprimea cu care se purtase față de ea și să-l ajute în acest necaz.

Îi scrise, dar nu primi nici un răspuns. Se duse atunci acasă la el, în casa aceea mare în care o vreme trăise atît de mulțumită — casa cu fațada de cărămidă acum sticloasă pe alocuri și cu cercevele masive — dar Henchard nu mai era de găsit acolo. Fostul primar își părăsise locuința unde dusese un trai îmbelșugat și se mutase în cocioaba lui Jopp, lîngă moara mănăstirii — paragina aceea tristă pe unde rătăcise în noaptea cînd descoperise că Elizabeth nu era fiica lui. Acolo se hotărîse să se retragă.

Elizabethei i se părea ciudat că alesese tocmai locul acela pentru a-și găsi un adăpost, dar se gîndi că nevoia îl mînase acolo. Niște arbori care păreau destul de bătrîni pentru a fi fost sădiți chiar de călugări se mai înălțau în jur, iar scocul morii tot mai forma o cascadă ce-și făcea auzit de secole glasul tunător.

Căsuța însăși era zidită din pietre vechi, provenite din zidurile dărăpănate ale mănăstirii, așa că tot felul de

bucăţi de cornişe, arcade de ferestre ciuntite şi pietre de colţ erau amestecate cu molozul pereţilor.

În această bojdeucă el avea două cămăruţe. Jopp, pe care Henchard îl avusese în slujba lui şi pe care îl insultase şi îl dăduse în cele din urmă afară, era acum proprietarul. Dar nici aici Elizabeth nu reuşi să fie primită de tatăl ei vitreg.

— Nici pe fiica lui ? insistă ea.

— Nu vrea să vadă pe nimeni — deocamdată — aşa a poruncit, i se răspunse.

Plecînd, ea o luă pe lîngă magaziile şi pătulele de fîn, care reprezentaseră cartierul general al negoţului lui. Ştia că nu mai sînt ale lui acum, dar privi totuşi cu uimire poarta atît de bine cunoscută. Un strat de vopsea de culoarea plumbului fusese întins pe firmă, pentru a şterge numele lui Henchard, deşi literele vechi se mai zăreau vag, ca nişte corăbii prin ceaţă. Peste acestea, proaspăt scris cu alb, se întindea numele lui Farfrae.

Abel Whittle îşi trecea tocmai trupul deşirat printr-o portiţă, şi fata întrebă :

— Domnul Farfrae e stăpîn aici ?

— Da, domnişoară Henchard, zise el. Domnu' Farfrae a cumpărat toate hambarele de-acilea, şi pe noi, argaţii, cu ele, şi o ducem mai bine acu' decît cu stăpînul ălălalt — deşi nu se cuvine să vă spui asta taman dumneavoastră, care-i sînteţi, cum s-ar zice, rudă. Munca e mai grea, da' nu mai umblăm cu frica-n oase. De frică, uitaţi, mi-a căzut şi păru' din cap. Nu mai strigă nimeni la noi, nu se mai trîntesc uşile, nu ne mai zice de viaţa de apoi şi de alte de-alde-astea, şi deşi căpătăm cu un şiling pe săptămînă mai puţin, io mă simt mai bogat. Că ce-i banu', domnişoară Henchard, dacă îţi sare într-una inima !

Informaţia era în linii generale adevărată : magaziile lui Henchard, care rămăseseră ca paralizate pe timpul declarării falimentului, îşi reluaseră din nou activitatea, odată cu venirea noului proprietar. Sacii plini doldora, legaţi de un lanţ lucios, erau purtaţi în sus şi-n jos de macarale, braţe păroase se întindeau din diferite ochiuri de magazie să-i prindă, şi grîul se aduna. Baloturi de fîn

erau şi ele azvîrlite în pătule sau afară, şi scripeţi scîrţîiau, în timp ce basculele şi ruletele începură să intre în funcţiune în ograda unde pe vremuri cantităţile erau doar probăluite din ochi, la întîmplare.

XXXII

Două poduri străjuiau partea de miazăzi a oraşului Casterbridge. Primul, durat din cărămidă înnegrită de vreme, se afla chiar în capătul Străzii Mari, unde o ramură se despărţea de artera principală, ducînd spre uliţele joase din Durnover, astfel încît podul marca hotarul dintre bunăstare şi sărăcie. Al doilea pod, de piatră, se afla mai jos pe drumul mare — de fapt în plin cîmp, deşi era socotit în perimetrul oraşului.

Aceste poduri aveau înfăţişări grăitoare. Fiecare colţ sau muche fuseseră rotunjite, în parte de intemperiile vremii, dar mai ales de picioarele multor generaţii de trecători, ale căror călcîie sau degete izbiseră, an după an aceste parapete, în timp ce stăteau meditînd acolo asupra treburilor omeneşti. La pietrele sau cărămizile mai friabile, chiar suprafeţele plane deveniseră concave, datorită aceloraşi factori. Zidăria de deasupra era întărită cu legături de fier la fiecare arc, deoarece în mai multe rînduri se întîmplase ca oameni deznădăjduiţi să smulgă părţi din muchea parapetului şi să le arunce în apă, ca să arate că nu le pasă de hotărîrile magistraţilor. Căci în jurul acestor poduri gravitau toţi amărîţii din oraş, cei care suferiseră eşecuri în afaceri, în dragoste, fuseseră necumpătaţi sau călcaseră legea. De ce alegeau ei de obicei podul, mai curînd decît un grilaj, o poartă, sau o barieră pentru meditaţiile lor — nu era uşor de spus.

Exista o certă diferenţă calitativă între personajele care se învîrteau în jurul podului mai apropiat, de cărămidă, şi cele care preferau pe cel mai îndepărtat, de piatră. Oamenii mai de rînd rămîneau la primul, cel din mar-

ginea oraşului ; lor nu le păsa de ochii lumii. Chiar în timpul perioadei de prosperitate, aceşti oameni nu avuseseră prea mare importanţă şi, deşi acum se simţeau descurajaţi, prăbuşirea lor nu era agravată de vreun sentiment deosebit de ruşine. Stăteau de obicei cu mîinile în buzunare, cu cîte o chingă de piele la şold sau pe genunchi, şi cu bocanci cu multe găuri, cărora le cam lipseau şireturile. În loc să ofteze cu năduf, ei scuipau, şi în loc să spună că li se împietrise sufletul de amărăciune, ziceau că li s-a dus pe copcă norocul. Jopp stătuse şi el de multe ori acolo, pe vremea cînd o ducea greu. Tot astfel şi tuşa Cuxsom, Christopher Coney şi bietul Abel Whittle.

Mizerabilii care obişnuiau să poposească pe podul celălalt erau de o factură mai distinsă. Printre ei se aflau negustori faliţi, maniaci, oameni care-şi pierduseră, cum se spune, „situaţia", din vina lor sau din lipsă de noroc. nepricepuţii din toate profesiile — cerşetori în haine negre care nu ştiau ce să facă cu timpul destul de lung dintre masa de dimineaţă şi cea de prînz şi cu cel încă şi mai lung dintre prînz şi cină. Ochii acestora erau mai ales îndreptaţi dincolo de marginea parapetului, spre apa care curgea la vale.

Un om pe care-l vedeai acolo, privind fix unda rîului, era desigur unul cu care viaţa, pentru un motiv sau altul, nu fusese prea blîndă. În timp ce omului necăjit de pe podul din oraş nu-i păsa cine-l vede acolo şi stătea cu spatele la parapet pentru a privi trecătorii, cel ce se refugiase aici nu-şi întorcea niciodată faţa spre drum şi nu tresărea la apropierea altor paşi, ci preocupat numai de situaţia lui, privea mai departe cum curge apa ori de cîte ori se apropia vreun străin, ca şi cum ar fi urmărit cu mare interes vreun peşte neobişnuit, deşi pescarii clandestini pustiiseră de mulţi ani rîul de orice vietate.

Astfel stăteau acolo cufundaţi în gînduri ; dacă suferinţa le venea din vreo asuprire, se visau regi ; dacă le venea din sărăcie, se visau milionari ; dacă aveau pe suflet păcate, doreau să fie sfinţi sau îngeri ; dacă suferiseră de pe urma vreunei iubiri neîmpărtăşite, ar fi vrut să fie Adonişi vestiţi, adulaţi de toate femeile din ţinut. Se ştia că unii stătuseră atîta vreme cu privirea aţin-

tită în jos, încît în cele din urmă îşi lăsaseră trupul chinuit să alunece pe dîra acelei priviri. Erau găsiţi a doua zi dimineaţa, aici sau în balta mai adîncă numită Apa Neagră, ce se afla ceva mai în josul rîului.

La acest pod veni şi Henchard, cum veniseră şi alţi nefericiţi înaintea lui ; ajungeau aici urmînd cărarea de pe malul apei, din marginea întunecoasă a oraşului. Stătea acolo într-o după-amiază vîntoasă cînd ceasul bisericii din Durnover bătu ora cinci. În timp ce palele vîntului îi aduceau la urechi sunetele înăbuşite de umezeala din jur, un om trecu prin spatele lui şi-l salută, zicîndu-i pe nume. Henchard întoarse puţin capul şi văzu că noul venit era Jopp, fostul său administrator, care acum îşi găsise altă slujbă şi la care el stătea în gazdă. Henchard se dusese la el, pentru că Jopp era singurul om din Casterbridge ale cărui păreri şi observaţii le dispreţuia atît de mult încît îl lăsau absolut indiferent.

Ca răspuns la salutul său, fostul stăpîn abia dădu din cap, dar Jopp se opri.

— El şi cu ea s-au mutat azi în casa cea nouă, zise Jopp.

— Ah, da, făcu Henchard, absent. Ce casă au luat ?

— Casa dumneavoastră.

— S-au mutat în casa mea ? Şi, tresărind, Henchard adăugă : Tocmai în casa *mea,* din toate casele din oraş !

— Păi, cum tot trebuia să stea cineva acolo, şi dumneavoastră nu mai puteţi, nu vă dăunează cu nimic dacă stă el acolo.

Era perfect adevărat ; îşi dădea şi el seama că nu-i dăunează cu nimic. Farfrae, care luase mai demult curtea cu magaziile, se făcuse şi stăpînul casei, pentru motivul evident că era aproape de sediul negoţului său. Şi totuşi, faptul de a-şi şti adversarul instalat în acele încăperi spaţioase, în timp ce el, fostul stăpîn, trăia într-o cocioabă, îl învenină peste măsură pe Henchard.

Jopp continuă :

— Şi aţi auzit de omul acela care a cumpărat la licitaţie cea mai bună mobilă a dumneavoastră ? Ei bine, a cumpărat pentru Farfrae. Nici n-a fost scoasă din casă, fiindcă între timp închiriase locuinţa.

— Şi mobila mi-a luat-o ! În curînd o să-mi cumpere şi trupul şi sufletul.

— Nu zic că nu le-ar cumpăra, dacă o să vreţi să le vindeţi.

Şi după ce înfipse aceste cuţite în inima fostului său patron, pe vremuri atît de autoritar, Jopp îşi văzu de drum, în timp ce Henchard tot privea şi privea la apa mişcătoare, pînă cînd i se păru că podul fuge înapoi cu el.

Luncile se întunecară şi cerul se făcu plumburiu. Cînd întregul peisaj apăru ca un tablou acoperit cu pete mari de cerneală, un alt trecător se apropie de podul de piatră. Era într-o şaretă şi se îndrepta spre oraş. Către mijlocul arcadei celei mari a parapetului, şareta se opri.

— Domnule Henchard, spuse cineva dinăuntru, cu vocea lui Farfrae.

Henchard întoarse capul. Văzînd că nimerise bine, Farfrae, îi spuse omului care era cu el să se ducă acasă, iar el coborî şi se apropie de fostul său prieten.

— Am auzit că te gîndeşti să emigrezi, domnule Henchard, zise el. E adevărat ? Am un motiv serios pentru a-ţi pune întrebarea asta.

Henchard amînă răspunsul cîteva clipe şi apoi zise:

— Da, e adevărat. Plec unde voiai şi dumneata să te duci acum cîţiva ani, cînd te-am oprit şi te-am făcut să rămîi aici. Aşa se întoarce roata vieţii ! Ţi-aduci aminte cum stăteam ca acum de vorbă pe aleea de sud, cînd te-am convins să rămîi la mine ? Pe atunci nu aveai nici un capăt de aţă şi eu eram stăpînul casei din Corn Street. Şi-acum, am ajuns pe drumuri, şi stăpînul casei eşti dumneata.

— Da, da, asta aşa-i. Se întîmplă în viaţă !

— Ha, ha, chiar bine zici, exclamă Henchard, încercînd să pară vesel. Cînd sus, cînd jos. M-am învăţat cu asemenea lucruri. Şi, de fapt — ce-am avut şi ce-am pierdut !

— Ascultă-mă, te rog, dacă nu-ţi răpesc prea mult timp, zise Farfrae, întocmai aşa cum te-am ascultat şi eu atunci. Nu pleca. Rămîi aici.

— Dar înţelege, omule, că n-am încotro. Puţinii bani pe care-i mai am or să mă ţină încă vreo săptămînă-două, nu mai mult. Nu mă simt în stare să mă întorc iar la

munca de pălmaş, dar nici cu braţele încrucişate nu vreau să stau dacă pot să găsesc ceva de lucru în altă parte.

— Nu, dar ce voiam să-ţi propun era următorul lucru — dacă ai vrea să mă asculţi. Vino să locuieşti în casa unde ai stat înainte. Putem foarte bine să ne lipsim de cîteva odăi — sînt sigur că soţia mea n-o să aibă nimic împotrivă — pînă cînd vei găsi o posibilitate de lucru.

Henchard tresări. Probabil că tabloul zugrăvit de neştiutorul Donald — să locuiască sub acelaşi acoperiş cu Lucetta — era prea izbitor pentru a fi primit cu sînge rece.

— Nu, nu, prostestă el ursuz, ne-am certa.

— Ai avea o parte din casă numai pentru dumneata şi nu te-ar supăra nimeni. Ar fi în orice caz mult mai sănătos decît acolo jos, lîngă, rîu, unde locuieşti acum.

Totuşi Henchard refuză :

— Nu ştii ce-mi ceri, zise el. Oricum, nu pot decît să-ţi mulţumesc.

Porniră spre oraş, mergînd alături, ca pe vremuri cînd Henchard îl convinsese pe tînărul scoţian să rămînă în Casterbridge.

— Nu vrei să intri să iei cina cu noi ? propuse Farfrae cînd ajunseră în mijlocul oraşului, de unde drumurile li se despărţeau, la dreapta şi la stînga.

— Nu, nu.

— Ah, şi — uitam să-ţi spun, am cumpărat o mare parte din mobila dumitale.

— Aşa am auzit.

— Să ştii că n-am făcut-o pentru că aveam nevoie de ea, dar voiam să alegi tot ce ai dori să păstrezi — poate unele obiecte la care ţii fiindcă-ţi amintesc de ceva, sau îţi sînt de folos. Aş vrea să le iei acasă — nu înseamnă că mă păgubeşti cu ceva. Noi ne putem mulţumi şi cu mai puţin şi o să mai am prilejul să cumpăr altele.

— Cum adică — să mi le dai pe degeaba ? zise Henchard. Dar dumneata ai plătit pe ele.

— Da, dar poate că pentru dumneata au mai multă valoare decît pentru mine.

Henchard se simţi mişcat.

— Mă gîndesc uneori că te-am nedreptăţit ! zise el cu un glas care mărturisea frămîntarea pe care umbrele nopţii n-o lăsau să i se vadă pe faţă.

Îi scutură brusc mîna lui Farfrae şi plecă iute, ca şi cum se temea să nu-şi trădeze mai departe gîndurile. Farfrae îl văzu cotind-o din Strada Mare înspre Bull Stake, şi apoi dispărînd spre Priory Hill.

Între timp Elizabeth-Jane, într-o cămăruţă de la mansardă, nu mai mare decît o chilie şi cu rochia de mătase a zilelor ei de glorie împăturită într-un cufăr, împletea cu sîrguinţă, între ceasurile pe care le dedica studierii tuturor cărţilor ce-i cădeau în mînă. Locuinţa ei fiind aproape peste drum de aceea a tatălui ei vitreg, devenită acum a lui Farfrae, îi putea vedea pe Donald şi pe Lucetta intrînd şi ieşind grăbiţi pe poartă, în agitaţia entuziastă a noii lor situaţii. Evita pe cît posibil să se uite în direcţia aceea, dar era mai mult decît i se poate cere unui om : să nu ridice ochii cînd aude trîntindu-se uşa de la intrare.

Trăind astfel retrasă şi neştiută de nimeni, îi veni totuşi la urechi vestea că Henchard era bolnav şi că nu mai ieşea din casă — probabil că răcise tot plimbîndu-se prin uliţele umede pe vreme rea. Se duse imediat la locuinţa lui. De data asta era hotărîtă să nu se lase întoarsă de la uşă, şi o porni în sus pe scări. Henchard şedea în pat, cu un palton pe umeri şi la început se arătă nemulţumit de vizita ei.

— Pleacă, pleacă de aici, zise el. Nu-mi place să te văd.

— Dar, tată...

— Nu-mi place să te văd, repetă el.

Totuşi, gheaţa fusese ruptă, şi ea rămase acolo. Deretică prin odaie şi dădu unele îndrumări femeilor din bucătărie ; pînă la plecare îl făcu pe tatăl ei vitreg să se împace cu ideea unor viitoare vizite.

Efectul îngrijirilor, ori al simplei ei prezenţe, a fost o grabnică însănătoşire. În curînd Henchard se simţi destul de bine pentru a ieşi în oraş, şi treptat, începu să vadă lucrurile sub o altă înfăţişare. Nu se mai gîndea să emigreze, ci se gîndea mai mult la Elizabeth-Jane. Inactivitatea îl întrista mai mult ca orice şi într-o zi, cînd Farfrae

îi apăru într-o lumină mai bună decît îl văzuse în ultimii ani, mînat de gîndul că munca cinstită nu e o rușine pentru nimeni, se duse cu stoicism în armanul lui Farfrae și ceru să fie angajat ca muncitor cosaș. Fu angajat pe loc. Formalitatea a fost făcută printr-un logofăt, Farfrae simțind că n-ar fi bine să vină personal în contact cu fostul său patron, mai des decît era absolut necesar. Deși dorea să-l ajute, ajunsese și el să se convingă de firea lui ciudată și socotea mai prudent să aibă relații cît mai rezervate. Pentru același motiv, poruncile pentru Henchard, de a se duce în cutare sau cutare loc pentru a strînge fînul după sistemul obișnuit, erau întotdeauna transmise printr-o a treia persoană.

Un timp, aceste aranjamente merseră bine, obiceiul fiind de a se balota fînul cumpărat de la diferite ferme din jur în armanele respective, astfel încît Henchard lipsea adesea toată săptămîna din curtea noului său stăpîn. După ce se terminară aceste munci și Henchard se îmblînzi într-o oarecare măsură, venea la lucru zilnic în hambarele lui Farfrae, ca și ceilalți. Și astfel, fostul negustor de grîne, atît de bogat pe vremuri, fostul primar, epitrop și cîte toate — lucra acum ca muncitor zilier în magaziile și grînarele care fuseseră pe vremuri ale lui.

— Am mai lucrat eu ca pălmaș și înainte, nu ? zicea el pe obișnuitu-i ton sfidător. Și, la urma urmei, de ce n-aș face-o din nou ?

Dar acum arăta cu totul altfel decît înainte. Pe atunci purta haine curate, potrivite pentru lucru, ușoare și plăcute la vedere : moletiere galbene ca păpădia, pantaloni de catifea imaculați ca fuiorul de in și o basma la gît ca o grădină cu flori. Acum purta un vechi costum de stofă albastră, de pe vremea boieriei sale, o pălărie de mătase jerpelită și o legătură de gît ce fusese cîndva neagră și care era acum pătată și ponosită. Astfel îmbrăcat mergea încoace și încolo. un om încă destul de activ — căci nu trecuse cu mult de patruzeci de ani — și vedea, împreună cu ceilalați argați din arman, pe Donald Farfrae intrînd și ieșind pe portița verde care ducea în grădină, și casa cea mare, și pe Lucetta. Pe la începutul iernii se zvoni prin Casterbridge că domnul Farfrae — care făcea parte din

consiliul municipal — urma să fie propus ca primar peste un an-doi.

„Da, a ştiut ea ce face ; n-a fost proastă cînd a făcut alegerea," îşi zise Henchard, cînd auzi această ştire într-o zi în timp ce se îndrepta spre pătulele cu grîu ale lui Farfrae.

Gîndul continuă să-l muncească cît legă baloturile, şi era limpede că vestea avusese drept efect recrudescenţa unei idei ce-l obsedase în trecut, şi anume că Donald Farfrae era rivalul care acum călca triumfător peste cadavrul său.

„La vîrsta lui să fie ales primar ! Asta-i culmea !" mormăia el cu un zîmbet acru în colţul gurii. „Se vede că-l împing în sus banii ei. Ha-ha, asta zic şi eu că-i de rîs ! Iată-mă pe mine, fostul lui stăpîn, muncind ca argat la el, iar el, sluga, făcînd pe stăpînul în casa mea, cu mobila mea şi, cum s-ar zice, şi cu nevastă-mea, toate pe numele lui !"

Îşi repeta aceste lucruri de o sută de ori pe zi. În tot timpul legăturii sale cu Lucetta, niciodată nu dorise s-o facă soţia lui cu înverşunarea cu care regreta acum pierderea ei. Nu interese materiale îl îndemnau la aceasta, deşi averea ei fusese principalul stimulent al dorinţei lui aprinse, căci îi dăduse acel aer de independenţă şi aroganţă care atrage pe bărbaţii de felul lui. Averea îi dăduse servitori, casă şi haine elegante — un decor ce o investea pe Lucetta cu o aureolă de izbitoare noutate în ochii omului care o cunoscuse în zile mai negre.

În consecinţă, deveni din ce în ce mai posomorît şi, la orice aluzie la posibilitatea ca Farfrae să fie ales în înalta funcţie municipală, vechea lui ură faţă de scoţian se trezea din nou. În acelaşi timp, trecea şi printr-o transformare morală ! Aceasta se manifesta în obiceiul de a spune cînd şi cînd, cu subînţeles, şi cu un aer de nepăsare : „Mai sînt numai două săptămîni — numai douăsprezece zile !" şi aşa mai departe, micşorînd cifra în fiecare zi.

— De ce zici că mai sînt doar douăsprezece zile ? întrebă Solomon Longways, în timp ce lucra lîngă Henchard în hambar, cîntărind nişte ovăz.

— Fiindcă peste douăsprezece zile scap de jurămînt.

— Ce jurămînt ?

— Jurămîntul de a nu pune băutură în gură. Peste cîteva zile se împlinesc douăzeci şi unu de ani de cînd m-am jurat, şi pe urmă vreau să mă bucur şi eu de viaţă, cu voia Domnului.

Elizabeth-Jane stătea la fereastră într-o duminică, cînd auzi jos în stradă o conversaţie în care se pomenea numele lui Henchard. Se întrebă despre ce vor fi vorbit oamenii, cînd o a treia persoană care trecea pe acolo puse întrebarea ce-o frămînta.

— Michael Henchard s-a apucat de băut, după ce douăzeci şi unu de ani nu s-a atins de băutură.

Elizabeth sări în sus, se îmbrăcă iute şi ieşi în stradă.

XXXIII

Pe vremea aceea domnea la Casterbridge un obicei vesel, bine încetăţenit. În fiecare după-amiază de duminică un mare contingent de muncitori din Casterbridge — oameni liniştiţi şi cu frica lui Dumnezeu — după ce ieşeau de la biserică, treceau drumul şi intrau la hanul La „Trei Marinari". Ariergarda coloanei era de obicei constituită din corul bisericesc, cu viorile, contrabasurile şi flautele purtate sub braţ.

Era o chestiune de onoare, în aceste sacre împrejurări, ca fiecare om să se limiteze strict la un sfert de litru de băutură. Aceste scrupule erau aşa de bine înţelese de hangiu, încît întreaga companie era servită cu băutură în ulcele exact de această capacitate. Toate erau la fel — cu margini drepte şi cu doi trei desfrunziţi pe laturi, unul înspre buzele băutorului, celălalt cu faţa la tovarăşul de masă. Să-şi închipuie cîte asemenea căni avea hangiul în total — era un joc favorit al copiilor ce-şi exersau imaginaţia. Cel puţin patruzeci de ulcele puteau fi văzute în sala cea mare, formînd un fel de cerc pe marginea uria-

şei mese de stejar ce se sprijinea pe şaisprezece picioare, ca cercul monolitic de la Stonehenge[1] în vremuri preistorice. Pe deasupra celor patruzeci de căni se ridicau patruzeci de colaci de fum din patruzeci de pipe de lut, iar dincolo de pipe vedeai feţele a patruzeci de enoriaşi ale căror spinări se sprijineau pe spătarele a patruzeci de scaune.

Subiectele de conversaţie nu erau aceleaşi ca în zilele de lucru ; se discutau în general chestiuni mai subtile, pe un ton mai înalt. În mod invariabil se comenta predica, disecînd-o şi apreciind-o peste sau sub nivelul obişnuit — tendinţa generală fiind de a o considera o ispravă sau performanţă ştiinţifică ce nu avea nici o legătură cu viaţa lor, singurul raport posibil fiind acela dintre critic şi obiectul criticat. Contrabasistul şi dascălul vorbeau de obicei cu mai multă autoritate decît ceilalţi, din cauza legăturii lor oficiale cu predicatorul.

La „Trei Marinari" îşi alesese Henchard locul unde să pună capăt lungii sale perioade de abstinenţă. Îşi calculase astfel venirea, încît să stea aşezat la masă cînd îşi vor face apariţia cei patruzeci de enoriaşi pentru a-şi soarbe obişnuitele ulcele. Roşeaţa de pe figura lui vestea de la prima vedere că legămîntul de douăzeci şi unu de ani se sfîrşise şi că din acel ceas începea o perioadă de nesăbuinţă. Stătea la o masă mai mică, trasă alături de cea masivă, de stejar, rezervată celor ce vor ieşi de la slujbă. Pe cînd îşi luau locurile, cîţiva dintre ei îl salutară zicînd :

— Ce mai faci, domnule Henchard? Te vedem cam rar pe-aici.

Henchard nu-şi dădu osteneala să răspundă numaidecît şi rămase cu privirea fixată pe picioarele şi cizmele întinse sub masă.

— Da, vorbi el în cele din urmă, ăsta-i adevărul. În ultimele săptămîni am fost cam amărît ; unii dintre voi ştiţi cauza. Acu' mă simt mai bine, dar nu-s chiar în apele mele. Aş vrea să-mi cîntaţi, voi ăştia din cor, un cîntecel. Şi cu muzica şi cu berea asta a lui Stannidge, nădăjduiesc să-mi alung gîndurile negre.

---

[1] **Celebru monument druidic din sud-vestul Angliei.**

— Cu dragă inimă, spuse vioara întîi. Ne-am desfăcut corzile, dar le putem struni din nou. Dă-mi un „la", vecine, şi hai să-i cîntăm ceva omului ăstuia.

— Nu-mi pasă ce vorbe are cîntecul, zise Henchard. De-o fi imn bisericesc ori de danţ, ori vreo altă comèdie, „Marşul Derbedeului" sau ciripit de heruvim — mie mi-e totuna dacă sună bine la ureche şi voi o ziceţi cum trebuie.

— Ehei, păi la asta ne cam pricepem noi. Nu-i nici unul aici care să fi stat mai puţin de douăzeci de ani în strană, zise dirijorul orchestrei. Cum azi e duminică, ce-ar fi, fraţilor, să cîntăm psalmul 4, pe canonul lui Samuel Wakely, cum l-am aranjat eu.

— Dă-l încolo de canon al lui Samuel Wakely, aranjat de dumneata, zise Henchard. Ia dă-ncoace o psaltire — Wiltshire e singurul canon în care merită să fie cîntat — psalmul ăla care-mi mişca sîngele în vine ca valurile mării cînd eram om în toată firea. Găsesc eu nişte vorbe să se potrivească la muzică.

Luă o psaltire şi începu să o răsfoiască.

Uitîndu-se întîmplător pe fereastră tocmai în clipa aceea, văzu un grup de oameni trecînd în jos şi-şi dădu seama că sînt credincioşii de la biserica din deal, care tocmai ieşiseră de la slujbă, predica lor fiind mai lungă decît cea cu care fusese binecuvîntată parohia din vale. Printre ceilalţi cetăţeni de vază mergea şi domnul consilier Farfrae, cu Lucetta la braţ, care era acum admirată şi imitată de toate nevestele negustorilor mai mărunţei. Gura lui Henchard se strîmbă puţin, dar continuă să întoarcă paginile psaltirii.

— Uite, am găsit ! Psalmul 109, pe un canon din Wiltchire. Vă spun eu cuvintele :

Sămînţa lui orfani vor fi, soţia
Văduvă-n plînset şi-ntristare,
Copiii pîinea şi-or cerşi
Fără de alinare.

Tot ce a strîns cu strîmbătate
De cămătari îi va fi luat
Şi mîini streine vor împarte
Tot ce-a trudit şi-a adunat.

Nimeni nu s-o îndura de el
Să-i dea o pîine sau un ban,
Şi nici pe pruncul cel orfan
Nu l-or milostivi defel.

Degrabă se va nimici
Întreaga-i seminţie,
Şi numele-i hulit va fi
De toţi, pentru vecie.

— Ştiu eu psalmul ăsta — îl ştiu bine, zise iute dirijorul, dar n-aş vrea să-l cînt. N-a fost făcut să fie cîntat. L-am ales numai odată, cînd au furat ţiganii iapa preotului, că ne gîndeam să-i facem plăcere, dar preotul s-a supărat tare. Ce-o fi gîndit David cînd a compus un psalm ca ăsta, pe care nimeni nu-l poate cînta fără să se facă de ruşine, nu pot să-mi închipui. Ei, atunci hai să-i zicem psalmul 4, după canonul lui Samuel Wakely, aranjat de mine !

— Blestemată obrăznicie ! V-am spus să cîntaţi psalmul 109, şi pe ăla o să-l cîntaţi, urlă Henchard. Nimeni din ceata voastră nu iese din odaia asta, pînă cînd nu cîntaţi psalmul !

Se ridică de la masă, apucă vătraiul şi, mergînd la uşă, se propti cu spatele de ea.

— Acu' daţi-i drumul, dacă nu vreţi să vă sfărîm scăfîrliile.

— Stai, frate ; ce-ţi veni ? N-o lua chiar aşa ! Cum azi e sfînta duminică şi-s cuvintele psalmistului David, nu ale noastre, poate că n-o fi foc dacă l-om cînta, ce ziceţi ? propuse unul dintre muzicanţi, îngrozit, privind spre ceilalţi.

Aşa că instrumentele au fost acordate şi versurile ameninţătoare cîntate în cor.

— Vă mulţumesc, vă mulţumesc, zise Henchard cu glas îmblînzit şi cu ochii lăsaţi în jos, arătînd prin întreaga-i atitudine că e profund mişcat de muzica auzită. Nu-l huliţi pe David, continuă el, vorbind încet şi clătinînd din cap, tot cu ochii în pămînt. Ştia el ce spune cînd a scris asta ! Dacă mi-ar da mîna, aş ţine un cor bisericesc pe

cheltiuala mea, să-mi cînte din lăute şi cu glasul cînd mi-o fi sufletul negru şi înveninat ca acum. Dar partea proastă e că pe vremea cînd eram bogat n-aveam nevoie de tot ce puteam să-mi cumpăr, şi acum că-s sărac nu pot avea ce am nevoie.

În pauza care urmă, Lucetta şi Farfrae fură văzuţi din nou trecînd, de data asta spre casă, obiceiul lor, ca şi al altora, fiind de a face o mică plimbare pînă la şosea şi înapoi între sfîrşitul slujbei şi ora mesei.

— Uite omul despre care mi-aţi cîntat, zise Henchard.

Instrumentiştii şi coriştii întoarseră capul şi înţeleseră tîlcul vorbelor lui.

— Doamne fereşte ! zise contrabasistul.

— Ăsta-i omul, repetă Henchard cu încăpăţînare.

— Atunci, dacă aş fi ştiut, zise solemn cel care cînta la clarinet — că te gîndeşti la un om din zilele noastre — pentru nimic în lume n-aş fi scos un sunet din ţeava asta să-ţi cînt psalmul ; martor mi-e Dumnezeu.

— Nici eu, zise primul cîntăreţ. Da' ce mi-am zis ? Dacă a fost făcut în vechime, poate că nu mai are azi cine ştie ce putere, aşa că, de ce să nu mă port ca un creştin, că melodia e frumoasă, nu-i vorbă !

— Eh, băieţi, acu' l-aţi cîntat, zise Henchard triumfător. Cît despre dumnealui, tot prin cîntece s-a cam băgat sub pielea mea şi pe urmă m-a lăsat mofluz... Aş putea să-l frîng în două, aşa — dar n-o fac.

Puse vătraiul în curmeziş peste genunchi, îl îndoi ca pe o rămurică, îl aruncă apoi jos şi plecă de la uşă.

Tocmai atunci Elizabeth-Jane, auzind unde se afla tatăl ei, întră în sală cu chipul palid şi îndurerat. Coriştii şi ceilalaţi din grup se ridicară să plece, potrivit obiceiului de a bea doar un sfert. Elibabeth se apropie de Henchard şi-l rugă să o întovărăşească acasă. Între timp, focul vulcanic al naturii sale se potolise şi, cum nu băuse încă prea mult, era înclinat să se supună. Fata îl luă de braţ şi porniră împreună. Henchard mergea în neştire, ca un orb, repetîndu-şi ultimele cuvinte ale cîntecului :

Şi numele-i hulit va fi
De toţi, pentru vecie.

În cele din urmă îi vorbi :

— Eu sînt un om care se ţine de cuvînt. Mi-am ţinut jurămîntul douăzeci şi una de ani, şi acum pot să beau cu conştinţa împăcată... Nu i-am făcut pînă azi nimic — dar dacă vreau, să ştii că-i fac una să mă ţie minte. Mi-a luat tot ce aveam şi, pe Dumnezeul meu, cînd mi-o ieşi în cale, nu mai răspund de faptele mele !

Aceste cuvinte, bolborosite dezlînat, o alarmară pe Elizabeth, mai ales din cauza hotărîrii mute ce se citea pe faţa lui Henchard.

— Ce-ai de gînd să faci ? întrebă ea prudent, în timp ce tremura de îngrijorare, căci înţelesese prea bine la cine se referea tatăl ei.

Henchard nu răspunse şi merseră mai departe, pînă la uşa căsuţei lui.

— Pot să intru ? întrebă ea.

— Nu, nu, astăzi nu, spuse Henchard, şi Elizabeth-Jane plecă, gîndind că era aproape de datoria ei să-l prevină pe Farfrae, după cum o îndemna de altfel şi inima.

În zile de lucru, ca şi duminica, Farfrae şi Lucetta puteau fi mereu văzuţi împreună, zburînd prin oraş ca doi fluturi, sau mai curînd ca o albină şi un fluture uniţi pe vecie. Se părea că ea nu voia să iasă nicăieri fără soţul ei, aşa că atunci cînd treburile lui nu-i permiteau să piardă o după-amiază, ea stătea acasă, aşteptînd să treacă timpul pînă la întoarcerea lui Donald. Elizabeth îi vedea chipul de la fereastra ei de sus, dar nu-şi zicea totuşi că Farfrae ar trebui să fie recunoscător pentru un asemenea devotament. Sub influenţa lecturilor ei, cita cuvintele Rosalindei : „Doamnă, cunoaşte-ţi norocul, aşează-te-n genunchi şi, postind, mulţumeşte cerului pentru dragostea unui om de treabă.“ Îl urmărea şi pe Henchard. Într-o zi, cînd îl întrebă cum se mai simte, el îi răspunse că nu mai poate suferi ochii plini de milă cu care-l priveşte Abel Whittle de cîte ori lucrează împreună în arman.

— E aşa de prost, că nu poate să-şi scoată din cap vremea cînd eram eu stăpîn acolo.

— O să vin să te-ajut la lucru în locul lui, dacă mă laşi, zise ea.

De fapt, ţinea să intre în arman mai ales ca să vadă cum merg lucrurile în general în armanul lui Farfrae,

acum cînd tatăl ei era muncitor acolo. Amenințările lui Henchard o speriaseră atît de tare, încît dorea să-i vadă purtarea față de cel pe care-l considera dușmanul său.

Timp de două sau trei zile după ce începuse să lucreze, Donald nu-și făcu apariția. Apoi într-o după-amiază, portița verde se deschise și prin ea ieși Farfrae, apoi în spatele lui Lucetta. Donald își conducea soția spre curtea hambarelor fără nici o șovăire — era limpede că nu avea nici o bănuială despre ce se petrecuse între ea și omul care lucra acum la balotat fînul. Henchard nu întoarse ochii spre nici unul din ei, ținîndu-i ațintiți asupra legăturii pe care o răsucea, ca și cum treaba l-ar fi absorbit cu totul.

Un sentiment de delicatețe, care-l îndemna întotdeauna pe Farfrae să evite orice putea fi luat drept intenție de a umili un rival prăbușit, îl făcu să ocolească hambarul unde lucra Henchard împreună cu fiica lui, și să se îndrepte spre magaziile de grîne. Între timp Lucetta, care nu știa că Henchard lucra în serviciul soțului ei, o luă înainte drept spre hambar, unde dădu cu ochii de Henchard. Speriată, scoase un „Oh", pe care fericitul și activul Donald nu-l auzi fiind prea departe. Henchard, cu o exagerată umilință, își duse mîna la pălărie ca s-o salute, cum făcuseră și Whittle și ceilalți argați, la care ea răspunse cu un „Bună-ziua" șoptit tremurat.

— Poftiți, doamnă ? făcu Henchard ca și cum nu auzise bine.

— Am zis „Bună-ziua", îngăimă ea.

— Ah da, bună-ziua doamnă, răspunse și el, ducînd din nou mîna la pălărie. Mă bucur să vă văd, doamnă. Lucetta părea tot mai încurcată și Henchard continuă : Noi, muncitorii mărunți, ne simțim foarte onorați cînd o doamnă trece pe aici și se interesează de noi.

Ea îl privi implorător ; sarcasmul lui era prea amar, prea insuportabil.

— Puteți să-mi spuneți cît e ceasul, doamnă ?

— Da, zise ea grăbită, patru și jumătate.

— Mulțumesc. Înseamnă că mai avem o oră și jumătate pînă cînd ni se dă drumul acasă. Eh, doamnă. noi ăștia de jos nu cunoaștem tihna și plăcerile de care se ucură cei ca dumneavoastră !

Îndată ce putu, Lucetta se grăbi să se retragă ; dădu din cap şi-i zîmbi Elizabethei-Jane şi se îndreptă iute spre celălalt capăt al armanului pentru a-şi regăsi soţul, cu care ieşi pe poarta cea mare pentru a evita să mai treacă din nou pe lîngă Henchard.

Era evident că fusese luată prin surprindere. Rezultatul acestei întîlniri întîmplătoare fu că a doua zi postaşul puse o scrisoare în mîinile lui Henchard.

„Aş vrea să te rog," scria Lucetta cu toată amărăciunea pe care o putea pune într-un asemenea bilet, „să nu mai îmi vorbeşti cu ironia înţepătoare cu care mi-ai vorbit astăzi, dacă se va mai întîmpla să trec prin curte. Nu-ţi port nici o ranchiună şi sînt bucuroasă să lucrezi acum pentru scumpul meu soţ. Dar cred că e corect să mă tratezi ca pe soţia lui, şi nu încerca să mă faci să mă simt prost prin vorbele dumitale cu subînţeles batjocoitor. Nu am comis nici o crimă şi nu ţi-am făcut nimic rău."

„Sărmana nesăbuită !" îşi zise Henchard cu un zîmbet feroce, ţinînd în mînă scrisoarea. „N-a tăiat-o capul la altceva decît să se compromită scriindu-mi în asemenea termeni. Păi, dacă i-aş arăta-o scumpului ei soţ — eh !"

Şi aruncă scrisoarea în foc.

Lucetta se feri să mai apară printre hambarele cu grîne şi fîn. Mai curînd ar fi murit, decît să rişte să dea ochi cu Henchard a doua oară. Prăpastia dintre ei se căsca tot mai mare cu fiecare zi. Farfrae era întotdeauna atent şi cuviincios cu fostul lui prieten, dar era cu neputinţă să nu înceteze cu timpul a-l considera pe fostul negustor de grîne altceva decît un simplu argat. Henchard observă aceasta şi-şi ascunse sentimentele sub o aparenţă de nepăsare, întărindu-şi inima prin cantităţi tot mai mari de băutură date pe gît seară de seară la „Trei Marinari".

Adesea Elizabeth-Jane, în strădania ei de a-l împiedica să bea alte băuturi, îi aducea la ora cinci ceai într-un coşuleţ. Sosind astfel într-o zi, află că tatăl ei măsura sămînţa de trifoi şi de rapiţă în podul magaziei de grîne ; se urcă acolo. Fiecare etaj al magaziilor avea o

ușă ce se deschidea în gol, deasupra unei trape din care atîrna un lanț pentru ridicarea sacilor.

Cînd Elizabeth băgă capul prin trapă, văzu că ușa care dădea afară era deschisă și că tatăl ei stătea de vorbă cu Farfrae chiar în dreptul ușii, Farfrae mai aproape de margine și Henchard în spatele lui. Ca să nu-i deranjeze, rămase pe scară fără să ridice capul mai sus. Așteptînd acolo, deodată văzu — sau i se păru că vede căci nici nu îndrăznea să creadă că-i adevărat — cum tatăl ei vitreg ridică încet mîna pînă la umerii lui Farfrae, cu o stranie expresie pe față. Tînărul nu văzu mișcarea, dar chiar dacă ar fi observat-o, ar fi putut s-o ia drept un gest neglijent al brațului. Oricum, printr-o destul de ușoară împingere, Henchard ar fi putut să-l facă pe Farfrae să-și piardă echilibrul și să-l trimită cu capul în jos, în gol.

Elizabeth simți un junghi în inimă, închipuindu-și ce ar fi însemnat o asemenea faptă. Îndată ce plecară din dreptul ușii, ea duse repede ceaiul lui Henchard, i-l lăsă și fugi acasă. Reflectînd mai îndelung, încercă să se convingă că mișcarea aceea a brațului nu însemnase nimic. Dar, pe de altă parte, gîndindu-se că situația lui de subaltern într-un loc unde fusese cîndva stăpîn ar putea avea asupra lui efectul veninos al unei otrăviri lente, se hotărî în cele din urmă să-l prevină pe Donald.

XXXIV

În consecință, a doua zi dimineață se sculă la cinci și ieși pe stradă. Nu era încă lumină ; o ceață deasă învăluia clădirile, și orașul era pe cît de tăcut, pe atît de întunecos. Doar de pe aleile care înconjurau din cele patru laturi orașul, se auzea o ușoară răpăială ; picăturile de apă condensate pe crengile pomilor cădeau pe alei, sunetul venind purtat de vînt cînd dinspre vest, cînd dinspre sud, cînd din ambele părți deodată. Merse pînă în capătul lui Corn Street și, cunoscînd bine obiceiurile lui Farfrae, aș-

teptă numai cîteva minute pînă cînd auzi zgomotul familiar al uşii de la intrare, şi apoi paşii lui grăbiţi ce se îndreptau spre ea. Îl întîlni în locul unde ultimii arbori de pe alee străjuiau ultima casă de pe stradă.

El îi desluşi cu greu figura prin ceaţă şi, după ce privi cercetător, spuse :

— Cum, domnişoară Henchard — te-ai sculat aşa de dimineaţă ?

Ea se scuză că-l aşteptase la o oră aşa de nepotrivită.

— Dar ţineam neapărat să-ţi spun ceva, zise ea, şi nu voiam s-o alarmez pe doamna Farfrae, venind acasă.

— Da ? făcu el cu o lipsă de grijă plină de trufie. Şi despre ce-i vorba ? E foarte drăguţ din partea dumitale.

Elizabeth-Jane simţea cît de greu îi va fi să-l facă să înţeleagă exact situaţia, aşa cum şi-o închipuia ea. Totuşi, începu prin a menţiona numele lui Henchard.

— Mă tem uneori, spuse ea cu un vizibil efort de voinţă, că ar putea fi împins să facă o faptă necugetată, să te insulte...

— Dar sîntem cei mai buni prieteni.

— Sau să-ţi facă o farsă. Gîndeşte-te, domnule, că a avut mult de suferit.

— Dar avem raporturi prieteneşti.

— Sau să facă ceva... care te-ar putea vătăma... lovi... sau răni.

Fiecare cuvînt îi cerea un efort tot mai mare. Şi vedea că Farfrae nu o credea. Henchard, argat în slujba lui, nu mai era în ochii lui acelaşi Henchard care-i poruncise cîndva. Şi totuşi, nu numai că era acelaşi om, dar păstra toate trăsăturile sălbatice, latente pe vremuri, acum stîrnite de loviturile soartei şi de umilinţele îndurate.

Farfrae, fericit şi fără gînduri rele, continua să nu ia în serios temerile ei. Se despărţiră şi ea se îndreptă spre casă. Acum, pe străzi, apărură muncitori ; căruţaşi mergînd la curelari să ia tot felul de obiecte lăsate de cu seară pentru a fi drese, alţii ducînd cai la potcovari, şi o mulţime de flăcăi îndreptîndu-se grăbiţi spre muncă.

Elizabeth intră în camera ei, nefericită, gîndind că nu făcuse nimănui nici un bine şi că reuşise numai să pară caraghioasă, cu avertismentul ei.

Dar Donald Farfrae era unul din oamenii pentru care orice incident îşi are însemnătatea lui. Îşi aminti de unele fapte judecîndu-le mai adînc, căci o părere de moment, impulsivă, nu era întotdeauna cea la care se oprea. Imaginea chipului serios al lui Elizabeth-Jane văzut în zori, îi reveni în minte de cîteva ori în timpul zilei. Cunoscîndu-i seriozitatea, nu socotea cuvintele ei ca nişte sunete fără sens. Nu renunţă totuşi la un plan la care se gîndea, şi anume de a-l ajuta pe Henchard. Mai tîrziu, după-amiază, cînd îl întîlni pe avocatul Joyce, notarul oraşului, îi vorbi ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic care să-i schimbe intenţiile.

— E vorba de prăvălioara aceea de seminţe, zise el, de dugheana care se găseşte mai sus de cimitir şi care e acum de închiriat. Nu vreau s-o iau pentru mine, ci pentru un nefericit concetăţean al nostru, Henchard. Pentru el ar însemna un nou început, deşi modest, şi am propus în consiliul comunal să fac o listă de subscripţie pentru a-l putea instala în prăvălie. Eu aş da cincizeci de lire, dacă ar subscrie şi ei la un loc încă cincizeci.

— Da, da, am auzit despre asta şi nu văd nici un fel de piedică la planul dumitale, replică notarul, în stilul său simplu, direct. Dar, Farfrae, alţii văd ceea ce dumneata nu vezi. Henchard te urăşte, da da, te urăşte, şi e bine s-o ştii. După cîte am aflat, aseară era la „Trei Marinari“ şi spunea în gura mare despre dumneata nişte lucruri pe care nici un om n-ar trebui să le spună despre altul.

— A vorbit aşa ? Da, cu adevărat ? zise Farfrae cu ochii plecaţi. De ce oare ? adăugă el cu amărăciune. Ce rău i-am făcut ca să încerce să se răzbune ?

— Dumnezeu ştie, făcu Joyce, ridicînd din sprîncene. Oricum, asta arată că eşti tare răbdător, să-i treci atîtea cu vederea şi să-l mai ţii şi în slujbă.

— Dar cum pot să dau afară un om care mi-a fost pe vremuri prieten bun ? Cum pot uita că, atunci cînd am venit aici, el mi-a oferit posibilitatea să-mi fac o stare? Nu, nu. Cît mai pot da de lucru cuiva, el e binevenit, dacă vrea să muncească pentru mine. N-am să-i refuz tocmai eu un lucru aşa de mărunt. Dar voi renunţa deo-

camdată la ideea de a-i finanţa prăvălia — trebuie să mă mai gîndesc un timp.

Îl costa mult pe Farfrae să renunţe la planul lui. Dar cum vorbele notarului, precum şi altele care îi ajunseseră la urechi, îl descurajară, se duse şi contramandă dispoziţiile date la început. Fostul negustor de seminţe mai avea încă prăvălia, şi Farfrae simţea că trebuie să-i dea o explicaţie, să-i spună de ce nu se mai face tranzacţia propusă. El pomeni deci numele lui Henchard şi spuse că hotărîrea consiliului comunal se schimbase.

Negustorul, adînc dezamăgit, îl informă pe Henchard îndată ce-l văzu, spunîndu-i că o propunere a consiliului dea-l ajuta să deschidă o prăvălie a fost respinsă de Farfrae. Şi astfel, dintr-o eroare, duşmănia crescu.

Cînd Farfrae se întoarse acasă în seara aceea, ceainicul cînta atîrnat de cîrligul înalt al vetrei.

Lucetta, uşoară ca o silfidă, alergă în întîmpinarea lui şi-i luă amîndouă mîinile, după care el o îmbrăţişă.

— Vai, exclamă ea în glumă, întorcîndu-şi faţa spre fereastră. Uite, nu sînt trase obloanele, şi lumea ne poate vedea din stradă — ce ruşine !

După ce se aprinseră lumînările şi perdelele fură lăsate, cei doi se aşezară să-şi ia ceaiul ; atunci, Lucetta observă că el avea un aer preocupat. Fără să-l întrebe care era cauza, începu să-i cerceteze atentă faţa.

— Cine a fost pe-aici ? întrebă el absent. M-a căutat cineva ?

— Nu, zise Lucetta. Ce s-a întîmplat, Donald ?

— Nu cine ştie ce, răspunse el fără chef.

— Atunci, nu te mai gîndi. O să treacă. Scoţienii au întotdeauna noroc.

— Nu, nu întotdeauna, o corectă el, dînd din cap posomorît şi privind fix o firimitură de pîine de pe masă. Ştiu mulţi care n-au avut. Unul, Sandy Macfarlane a plecat în America să-şi caute norocul şi s-a înecat ; iar Archibald Leith a fost omorît ! Şi bietul Willie Dunbleeze, şi Maitland Macfreeze — au luat-o pe căi greşite şi au ajuns rău !

— Păi — prostuţule — eu vorbeam aşa, în general. Tu înţelegi întotdeauna lucrurile prea precis. Hai mai bine, după ce terminăm ceaiul, să-mi cînţi cîntecul acela nos-

tim despre pantofii cu toc înalt şi ciucuri de argint şi cei patruzeci şi unu de pretendenţi.

— Nu, nu, n-aş putea cînta în seara asta. Din pricina lui Henchard — care mă urăşte ; n-aş putea să-i mai fiu niciodată prieten, chiar dacă aş dori-o. Înţeleg să simtă puţină invidie, dar nu văd motivul pentru care să mă urască atît de tare. Tu înţelegi ceva, Lucetta ? Seamănă mai mult cu o duşmănie din dragoste, de modă veche, decît cu rivalitatea dintre doi negustori !

Lucetta se făcuse oarecum palidă.

— Nu, răspunse ea.

— Îi dau de lucru — asta nu pot să-i refuz. Dar nici nu pot fi atît de orb încît să nu-mi dau seama că un om aşa de pătimaş e în stare de orice.

— Ce-ai auzit, Donald, dragul meu ? întrebă Lucetta alarmată.

Cuvintele care-i stăteau pe buze erau : „Ceva despre mine ?“ dar nu le prounţă. Nu-şi putea totuşi stăpîni tulburarea şi ochii i se umplură de lacrimi.

— Nu, nu — nu e aşa de grav cum îţi închipui, spuse Farfrae pe un ton mai calm, căci nu ştia, aşa cum ştia ea, cît de gravă era situaţia.

— Aş vrea să faci ce am vorbit noi atunci, spuse Lucetta întristată. Să renunţi la afaceri şi să plecăm de aici. Avem destui bani ; de ce să mai stăm ?

Farfrae părea serios dispus să discute acest plan şi vorbiră despre el, pînă cînd li se anunţă o vizită. Vecinul lor, consilierul Vatt, fu poftit înăuntru.

— Cred că aţi auzit de moartea bietului doctor Chalkfield. Da — a murit azi după-masă pe la cinci, zise domnul Vatt.

Chalkfield era consilierul care preluase funcţia de primar în noiembrie trecut. Farfrae îşi exprimă regretul pentru această pierdere, şi domnul Vatt continuă :

— Ei, ştiam cu toţii că bolea de cîtva timp şi cum familia lui are din ce trăi, trebuie să ne împăcăm cu ideea asta. Eu, de fapt, am venit să te întreb un lucru — aşa, confidenţial. Dacă te-aş propune în locul lui şi n-ar fi nici o obiecţie din partea nimănui, ai primi funcţia asta ?

— Dar sînt alţii care au mai multe drepturi ca mine, şi pe deasupra sînt prea tînăr, şi o să creadă lumea că

mă bag să iau locul altuia, zise Farfrae după o scurtă pauză.

— Deloc. Nu vorbesc numai în numele meu... mi-au mai spus-o şi alţii. N-o să refuzi ?

— Noi ne gîndeam să plecăm din oraş, interveni Lucetta privindu-l îngrijorată pe Farfrae.

— Era numai o idee, murmură Donald. N-o să refuz dacă e dorinţa unei respectabile majorităţi a consiliului.

— Foarte bine atunci, te poţi considera ales. Am avut destul timp conducători în vîrstă.

După ce plecă, Farfrae zise gînditor :

— Vezi cum sîntem cu toţii conduşi de o putere de deasupra noastră. Plănuim una, dar facem alta. Dacă vor să mă facă primar, rămîn aici, şi Henchard n-are decît să turbeze cît o vrea.

Începînd din seara aceea, Lucetta rămase foarte tulburată. Dar, necugetată cum era, după cîteva zile făcu o imprudenţă : îi vorbi iarăşi lui Henchard. Era în zarva pieţii, şi nimeni nu putea auzi cuvintele lor.

— Michael, zise ea, trebuie să-ţi cer din nou ce ţi-am cerut acum cîteva luni — să-mi înapoiezi orice scrisori sau bilete de ale mele pe care le mai ai — dacă nu cumva le-ai distrus. Înţelegi cît e de necesar ca viaţa mea din Jersey să fie uitată, pentru binele tuturor.

— Asta-i bună ! Păi, n-am făcut un pachet cu toate scrisorile tale, şi te-am aşteptat la staţia diligenţei, şi n-ai venit ?

Ea îi explică cum moartea mătuşii ei o împiedicase să plece în călătorie în ziua aceea.

— Şi ce s-a întîmplat cu pachetul atunci ?

N-ar putea să-i spună unde sînt, zise el. O să se mai gîndească. După ce Lucetta plecă, îşi aduse aminte că lăsase un vraf de hîrtii fără valoare în safe-ul din fosta lui sufragerie — zidit în peretele casei locuite acum de Farfrae. Scrisorile ei ar fi putut fi printre hîrtiile acelea. Un zîmbet sardonic se ivi pe faţa lui Henchard. Oare safe-ul nu fusese deschis ?

Chiar în seara următoare se auzi în tot oraşul sunet de clopote, amestecat cu alămuri, coarde, instrumente de lemn şi de piele, umplînd văzduhul cu o mai puternică varietate sonoră decît o făcuse vreodată înainte. Far-

frae era ales primar, al două sutelea şi ceva dintr-un şir ce forma un fel de dinastie electivă, mergînd înapoi pînă în zilele lui Carol I, iar frumoasa Lucetta era persoana cea mai admirată în tot oraşul... Dar, vai ! în cel mai gingaş mugur se ascunde un vierme : cine ştie ce ar putea spune Henchard ! Între timp acesta, clocotind de indignare din cauza falsei ştiri că nu i se dăduse prăvălia de seminţe din cauza lui Farfrae, află acum că în consiliul municipal fusese ales tot Farfrae (care datorită tinereţii lui şi originii scoţiene — lucru fără precedent în oraşul lor — prezenta un interes mult mai mare decît de obicei). Dangătul clopotelor şi muzica de fanfară, străpungînd cerul ca goarna lui Tamerlan, îl otrăveau pînă în adîncul sufletului : eliminarea lui din viaţa publică i se părea acum completă.

A doua zi dimineaţa, Henchard se duse la lucru ca de obicei ; pe la orele unsprezece, Donald intră pe portiţa grădinii, fără să manifeste vreo îngîmfare deosebită. Schimbarea şi mai marcată de situaţii între el şi Henchard, pe care această alegere o sancţionase, adăugă o uşoară stinghereală purtării tînărului socoţian ; Henchard însă avea pe faţă expresia unuia care prevăzuse toate acestea, şi Farfrae fu foarte bucuros să răspundă salutului său politicos.

— Voiam să te întreb, zise Henchard, despre un pachet cu hîrtii pe care se poate să le fi uitat în safe-ul meu din sufragerie... şi mai dădu unele amănunte.

— Dacă e aşa, trebuie să fie tot acolo, zise Farfrae. N-am deschis de loc safe-ul, căci îmi ţin actele la bancă — să dorm noaptea liniştit.

— Nu erau hîrtii de mare importanţă pentru mine, observă Henchard, dar am să trec deseară să le iau, dacă nu ai nimic împotrivă.

Era destul de tîrziu cînd apăru, conform promisiunii. Se „dresese" bine cu grog, cum făcea deseori acum, şi o expresie de sarcasm îi flutura pe buze în timp ce se apropia de casa lui Farfrae, ca şi cum ar fi plănuit o farsă teribilă.

Orice gînd ar fi avut, această primă vizită în casa în care locuise ca stăpîn nu putea decît să-i agraveze resen-

timentele. Sunetul clopoţelului i se părea vocea unei slugi vechi care fusese mituită să-l părăsească ; deschiderea uşilor reînvia zile apuse. Farfrae îl invită în sufragerie, unde el descuie imediat safe-ul de fier zidit în perete, safe-ul *lui,* al lui Henchard, făcut de un lăcătuş ingenios, după îndrumările lui. Farfrae scoase de acolo un pachet de scrisori şi alte hîrtii, cerîndu-şi scuze pentru greşeala de a nu i le fi predat mai demult.

— Nu face nimic, zise Henchard, sec. De fapt, sînt mai mult scrisori. Da, urmă el, aşezîndu-se şi desfăcînd legătura cu scrisorile pasionate ale Lucettei, iată-le. Nu credeam să le mai văd! Sper că doamna Farfrae se simte bine, după oboseala ceremoniei de ieri.

— S-a simţit puţin obosită şi, din cauza asta, s-a dus la culcare mai devreme.

Henchard îşi întoarse atenţia către scrisori, sortîndu-le cu mult interes, în timp ce Farfrae şedea la celălalt capăt al mesei.

— Desigur că n-ai uitat, reluă el, acel capitol curios din trecutul meu, despre care ţi-am povestit. Dumneata mi-ai dat atunci o mînă de ajutor. Aceste scrisori se referă de fapt la acea nenorocită legătură. Deşi, mulţumesc lui Dumnezeu, s-a terminat acum cu totul.

— Ce a devenit biata femeie ?

— Din fericire s-a căsătorit, şi s-a căsătorit foarte bine, zise Henchard. Aşa că reproşurile cu care mă copleşea acum nu mai mă mişcă, cum m-ar fi mişcat altădată... Ia ascultă puţin ce poate spune o femeie furioasă !

Farfrae, dispus să-i facă pe plac lui Henchard, deşi cu totul neinteresat de povestea lui şi căscînd să-şi rupă fălcile, îi acordă totuşi o politicoasă atenţie.

— „Pentru mine," citi Henchard, „nu mai există practic nici un viitor. O fiinţă prea devotată ţie, sfidînd convenienţele şi care simte că nu va putea fi niciodată soţia altuia, deşi pentru tine ea nu înseamnă nimic mai mult decît prima femeie întîlnită pe stradă — asta sînt eu. Nu te acuz că vrei să-mi faci vreun rău, totuşi eşti poarta prin care răul a pătruns la mine. Promisiunea făcută, că dacă-ţi va muri soţia, îmi vei îngădui să-i iau locul, este o consolare pentru mine — într-o oarecare măsură. Dar cît de

incerte sînt toate acestea ! Stau aici, părăsită de puţinele mele cunoştinţe şi părăsită şi de tine !“ Şi o ţinea tot aşa întruna, urmă Henchard, pogoane întregi de cuvinte ca astea, cînd de fapt eu nu aveam puterea să dreg ceea ce se întîmplase.

— Da, vorbi Farfrae absent. Aşa păţeşti cu femeile.

Realitatea era că el cunoştea foarte puţine lucruri despre sexul frumos, dar observînd totuşi o asemănare de stil între efuziunile femeii pe care o adora şi acelea ale presupusei necunoscute, trase concluzia că Afrodita vorbea întotdeauna aşa, sub orice înfăţişare ar fi apărut.

Henchard despături o altă scrisoare şi o citit pe aceea în întregime, oprindu-se înainte de încheiere, cum făcuse şi la prima :

— Numele nu i-l spun, zise el mărinimos. Deoarece nu s-a măritat cu mine, ci cu altul, nu-i frumos să-l dau în vileag.

— Ai dreptate, făcu Farfrae. Dar de ce nu te-ai căsătorit cu ea cînd a murit soţia dumitale, Susan ?

Aceste întrebări le punea cu tonul amabil, dar indiferent, al omului pe care problemele altuia nu-l privesc decît foarte vag.

— Eh — întreabă-mă să te-ntreb ! zise Henchard, şi rînjetul îi apăru din nou pe buze. Cu toate declaraţiile ei, cînd m-am prezentat să-i cer mîna, cum era de datoria mea, n-a mai vrut să mă ia.

— Poate se măritase între timp cu altul ?

Henchard se gîndi că s-ar apropia prea mult de adevăr, dacă ar mai da şi alte detalii, aşa că răspunse :

— Da.

— Domnişoara trebuie să fi avut o inimă care se putea adapta uşor la transplantări.

— Chiar aşa, zise Henchard cu convingere.

Mai deschise apoi o a treia şi a patra scrisoare şi le citi. De data asta ajunse şi la formula de încheiere, urmînd să mai spună doar numele. Dar din nou se opri brusc. Adevărul este că intenţionase, după cum se poate bănui, să declanşeze o catastrofă la sfîrşitul acestei drame, citind cu glas tare numele femeii. Cu acest gînd venise acolo, Dar stînd în faţa lui Farfrae, simţi că nu putea s-o facă cu

sînge rece. O asemenea pustiire a două inimi îl îngrozea chiar şi pe el. Prin temperamentul lui, ar fi putut să-i nimicească pe amîndoi într-un moment de furie, dar să facă asta prin otrava vorbelor — era peste puterea duşmăniei lui.

XXXV

După cum afirmase Donald, Lucetta se retrăsese de timpuriu în camera ei, din cauza oboselii. Totuşi nu se culcase, ci stătea pe un scaun lîngă pat, citind şi gîndindu-se la întîmplările zilei. Cînd auzi clopoţelul de la intrare, se întrebă cine putea fi musafirul care venise la o oră atît de tîrzie. Cum sufrageria era aproape sub dormitorul ei, îşi dădu seama că intrase acolo, şi în curînd îi ajunse la urechi murmurul neclar al unei voci care citea ceva.

Ora la care apărea de obicei Donald sosi şi trecu, iar cititul şi conversaţia continuau. Era un lucru foarte ciudat. Nu-şi putea închipui altceva decît că se săvîrşise cine-ştie-ce crimă, şi că vizitatorul, oricine ar fi fost, citea o relatare a acelei crime dintr-o ediţie specială a *Cronicii din Casterbridge*. În cele din urmă ieşi din cameră şi coborî scara. Uşa sufrageriei era întredeschisă şi, în tăcerea casei adormite, vorbele puteau fi auzite bine, chiar înainte ca ea să ajungă la treptele de jos. Propriile ei cuvinte o întîmpinară, citite de vocea lui Henchard, ca nişte stafii ieşite din mormînt.

Lucetta se aplecă peste balustrada scării, cu obrazul sprijinit de lemnul neted, ca şi cum ar fi vrut să caute în el o mîngîiere pentru suferinţa ei. Înţepenită în această poziţie, ascultă alte şi alte cuvinte care-i răneau auzul. Dar ce o uimea mai mult era tonul soţului ei. Vorbea ca un om care ascultă pe altul doar din politeţe.

— Stai puţin, zise el, pe cînd foşnetul unei hîrtii anunţa că Henchard deschidea o altă scrisoare, nu e oare incorect faţă de această femeie să citeşti unui străin lucruri care au fost scrise numai pentru dumneata ?

— Mda, făcu Henchard, dar nedîndu-i numele, vreau numai să arăt cum sînt femeile în general şi nu să compromit pe una anume.

— Dacă aş fi în locul dumitale, aş distruge scrisorile astea, zise Farfrae, dînd subiectului mai multă atenţie decît o făcuse pînă atunci. Cum femeia e acum soţia altuia, ar putea să-i facă mult rău, dacă lucrurile s-ar afla.

— Nu, n-am să le distrug, mormăi Henchard, strîngînd scrisorile.

Apoi se ridică şi Lucetta nu mai auzi nimic. Ea se întoarse în camera ei, aproape paralizată de frică. Nici nu putu să se dezbrace şi se aşeză pe marginea patului, în aşteptare. Oare Henchard va dezvălui adevărul înainte de plecare ? Nesiguranţa era cumplită. Dacă i-ar fi mărturisit totul lui Donald, de la început, poate că ar fi trecut cu vederea greşeala ei şi s-ar fi căsătorit totuşi cu ea — deşi lucrul părea pe atunci imposibil. Dar ca să afle abia acum adevărul, de la ea sau de la altcineva, ar fi fost fatal. Uşa de la intrare se trînti ; apoi îl auzi pe Donald trăgînd zăvoarele. După ce mai aruncă o privire prin casă, cum făcea de obicei seara, porni uşor pe scări. Lumina din ochii ei aproape se stinse cu totul, cînd îl văzu apărînd în uşa dormitorului. Îl privi nesigură o clipă, apoi, spre bucuria ei, văzu că avea zîmbetul unui om mulţumit că a scăpat de o scenă care-l plictisise. Lucetta nu mai putu rezista şi izbucni într-un plîns cu sughiţuri.

După ce o ajută să-şi vină în fire, Farfrae, cum era de aşteptat, vorbi de Henchard.

— Dintre toţi oamenii, era musafirul cel mai nedorit, zise, dar părerea mea este că s-a ţicnit puţin. Mi-a citit o mulţime de scrisori referitoare la viaţa lui din trecut, şi n-am avut încotro : a trebuit să-i fac pe plac şi să-l ascult.

Era suficient pentru Lucetta : Henchard nu spusese deci nimic. De fapt, ultimele lui cuvinte către Farfrae, în uşă, cînd pleca, au fost următoarele :

— Eh... îţi sînt foarte îndatorat că m-ai ascultat. Poate că într-o zi o să-ţi mai spun cîte ceva despre ea.

După ce află cum s-au petrecut lucrurile, Lucetta rămase cu totul nelămurită asupra motivelor pentru care

Henchard deschisese discuţia despre scrisori. În asemenea cazuri atribuim unui duşman o consecvenţă în acţiuni, pe care noi înşine sau prietenii noştri nu o avem niciodată, şi uităm că unele încercări neizbutite din lipsă de curaj sînt posibile atît în răzbunări, cît şi în fapte generoase.

A doua zi dimineaţa Lucetta rămase în pat, chibzuind cum să pareze acest atac incipient. Soluţia curajoasă de a-i spune lui Donald adevărul — la care se gîndise o clipă — era totuşi o încercare prea riscantă. Îi era teamă că, dacă va afla faptele, va crede, cum credea toată lumea, că acel episod nu se datora ghinionului, ci se petrecuse mai curînd din vina ei. Se hotărî deci să folosească metoda convingerii — nu cu Donald, ci chiar cu inamicul. I se părea singura armă care-i mai rămăsese în puterea ei, ca femeie. După ce-şi făcu planul, se ridică din pat şi scrise o scrisoare celui care o ţinea astfel pe jeratic :

„Am auzit întîmplător aseară conversaţia dumitale cu soţul meu şi am înţeles că urmăreşti să te răzbuni. Gîndul acesta mă zdrobeşte ! Ai milă de o femeie nenorocită ! Dacă ai putea să mă vezi, te-ai înduioşa. Nu ştii cît m-am schimbat în ultimul timp din cauza neliniştii care mă frămîntă. Voi fi pe Ring la ora cînd pleci de la lucru, chiar înainte de apusul soarelui. Te rog, treci pe acolo. Nu pot să am linişte pînă nu voi da ochii cu dumneata, şi nu voi auzi chiar din gura dumitale că nu ai de gînd să duci acest joc mai departe."

Iar în sinea sa îşi zise, încheind acest apel : Dacă vreodată lacrimile şi rugăminţile au servit celor slabi ca să lupte împotriva celor tari, să ne slujim de ele şi acum !

În acest scop, îmbrăcă o toaletă cu totul diferită de ceea ce purtase pînă atunci. A-şi pune în valoare calităţile fizice naturale fusese strădania invariabilă a întregii ei vieţi de femeie, şi în această artă nu era novice. Dar acum nu mai ţinu seama de asta şi chiar încercă să-şi urîţească înfăţişarea obişnuită. Pe lîngă faptul că avea motive reale pentru a apărea puţin trasă la faţă, nici nu dormise toată noaptea, ceea ce adăuga trăsăturilor ei frumoase, deşi uşor veştejite, aspectul unei fiinţe

prematur îmbătrînită din cauza unei mari dureri. Își alese — atît din lipsă de chef cît și din calcul — cele mai sărăcăcioase, mai urîte și mai uzate accesorii de îmbrăcăminte.

Pentru a evita posibilitatea de a fi recunoscută, își puse un văl pe față și ieși pe furiș din casă. Soarele se sprijinea pe coama dealului, ca o picătură de sînge pe o pleoapă, cînd ea ajunse pe șoseaua din fața amfiteatrului, unde intră iute. Înăuntru era întuneric și pustiu. Nu fu dezamăgită în așteptarea ei plină de teamă, dar și de speranță. Henchard apăru curînd în partea de sus și coborî. Lucetta îl aștepta cu sufletul la gură, dar după ce el ajunse în arenă, văzu o schimbare în atitudinea lui : rămase nemișcat la o oarecare distanță. Lucetta nu-și putea închipui de ce.

Și nimeni n-ar fi putut ști. Adevărul era că, fixînd acel loc și acel ceas pentru întîlnire, Lucetta își întărise rugămintea cu cel mai puternic argument pe care l-ar fi putut găsi, în afară de cuvinte, pentru a-l convinge pe acest om stăpînit de pasiuni, capricii și superstiții. Silueta ei în mijlocul marelui spațiu circular, neobișnuita modestie a îmbrăcămintii, atitudinea care trăda speranță și implorare, îi redeșteptară atît de puternic în suflet amintirea unei alte femei nedreptățite de el, care stătuse acolo în aceeași poziție într-o altă seară, demult, și care acum își aflase odihna de veci, încît îi pieri orice curaj și-i păru rău că încerca să se răzbune pe o ființă atît de slabă. Cînd se apropie de ea, înainte de a-i fi spus vreun cuvînt, cauza ei era pe jumătate cîștigată.

Pornise să coboare treptele amfiteatrului cu o cinică nepăsare, dar acum îi pierise zîmbetul acru, și spuse pe un ton potolit, binevoitor :

— Bună seara. Bineînțeles că am venit cu plăcere, dacă m-ai chemat.

— Oh, îți mulțumesc, zise ea tot cu oarecare teamă.

— Îmi pare rău că te văd așa de suferindă, bîigui el cu o vădită simpatie.

Ea dădu din cap.

— Cum poate să-ți pară rău, cînd m-ai adus dinadins în halul ăsta ?

— Cum, întrebă Henchard jenat, din cauza mea te-ai schimbat aşa ?

— E numai opera ta, răspunse ea. Alte necazuri n-am. Fericirea mea ar fi asigurată, dacă n-ar fi ameninţările tale. O, Michael ! Nu mă mai chinui ! Nu-ţi ajunge cît ai făcut pînă acum ? Cînd am venit în oraşul ăsta, eram o femeie tînără ; acum îmbătrînesc pe zi ce trece. Nici soţul meu, nici vreun alt bărbat n-o să se mai uite cu interes la mine.

Henchard era dezarmat. Vechiul său sentiment de dispreţuitoare milă pentru toate femeile în general era sporit acum de această fiinţă care venise să-l implore, amintindu-i atît de viu de prima soţie. Pe deasupra, imprudenţa şi lipsa ei de prevedere, cauza atitor necazuri, rămăseseră aceleaşi la biata Lucetta. Venise să-l întîlnească aici, în acest mod compromiţător, fără să ţină seama de ceea ce risca.

O asemenea femeie era o pradă prea uşoară ca să merite oboseala unei vînători. Henchard se simţi ruşinat şi pierdu orice chef şi dorinţă de a o umili ; şi nici nu-l mai invidia pe Farfrae, care luase o femeie cu bani, dar nimic mai mult. Acum voia să se spele pe mîini cît mai repede de toată povestea asta.

— Ei spune, ce vrei să fac ? întrebă el blînd. Te asigur că sînt dispus să fac tot ce-mi ceri. Citirea scrisorilor a fost doar un fel de glumă de a mea şi n-am dezvăluit nimic.

— Să-mi dai înapoi scrisorile şi orice hîrtii în care e vreo aluzie la căsătoria noastră sau la altceva şi mai rău.

— Aşa va fi. Orice petec de hîrtie va ajunge în mîinile tale. Dar, fie vorba între noi, Lucetta, el tot o să afle despre povestea asta mai curînd sau mai tîrziu.

— Ah, oftă ea cu un tremur de nerăbdare. Dar între timp o să devin o nevastă bună şi credincioasă, şi atunci poate că o să-mi ierte totul !

Henchard o privi tăcut. Aproape că-l invidia iar pe Farfrae pentru o asemenea dragoste.

— Hm — aşa sper şi eu, zise. O să primeşti scrisorile. Şi secretul tău va fi păstrat. Îţi jur.

— Ce bun eşti ! O să le capăt ?

El se gîndi puţin şi spuse că i le va trimite a doua zi dimineaţa.

— Şi să nu te îndoieşti de mine, adăugă. Eu ştiu să-mi ţin cuvîntul.

XXXVI

Întorcîndu-se acasă, Lucetta văzu un om care aştepta lîngă felinarul cel mai apropiat de poarta ei. Cînd dădu să intre, omul veni spre ea şi-i vorbi. Era Jopp.

Îi ceru iertare pentru îndrăzneală, dar auzise că un negustor de grîne din vecini ceruse domnului Farfrae să-i recomande un asociat. Dacă era adevărat, dorea să-şi ofere el serviciile ; putea să ofere garanţii serioase. Spusese acest lucru domnului Farfrae într-o scrisoare, dar i-ar rămîne foarte îndatorat Lucettei dacă ar interveni şi ea în favoarea lui.

— Nu ştiu despre ce e vorba, spuse Lucetta rece.

— Dar dumneavoastră, doamnă, puteţi da informaţii despre cinstea mea, mai bine ca oricine. Am locuit mulţi ani la Jersey şi vă cunosc de acolo, din vedere.

— Se poate, replică ea, dar eu nu te cunosc pe dumneata.

— Cred doamnă, că o vorbă-două de la dumneavoastră mi-ar ajuta să primesc slujba la care rîvnesc de mult, insistă el.

Ea refuză net să se amestece în această chestiune şi, întorcîndu-i spatele, din cauza grabei de a intra înainte ca soţul ei să-i simtă lipsa, îl lăsă pe trotuar.

El o urmări cu privirea pînă dispăru înăuntru şi apoi plecă spre casă. Ajuns acolo, se aşeză lîngă vatra fără foc, privind pirostriile de fier şi lemnele aşezate în curmeziş peste ele, pentru a fierbe ceaiul de dimineaţă. Apoi auzi mişcare la catul de sus, şi Henchard coborî din camera lui, unde părea să fi scotocit prin cufere.

— Aş vrea, zise Henchard, să-mi faci un serviciu, Jopp. Acum — astă-seară adică — dacă poţi. Du pachetul ăsta

doamnei Farfrae ; e pentru ea. L-aş fi dus eu însumi, bineînţeles, dar nu vreau să fiu văzut pe acolo.

Şi îi întinse un pachet, învelit în hîrtie groasă şi sigilat. Henchard se ţinuse de cuvînt. Îndată ce venise acasă, căutase prin puţinele lui bagaje, şi orice petec de hîrtie cu scrisul Lucettei pe care-l mai avea se afla acum strîns aici. Jopp consimţi cu indiferenţă să ducă pachetul.

— Ei, cum ţi-a mai mers astăzi ? îl întrebă chiriaşul său. Ai vreo perspectivă de slujbă ?

— Mă tem că nu, zise Jopp, care nu-i spusese nimic despre cererea adresată lui Farfrae.

— Şi nici n-o să găseşti nimic la Casterbridge, declară Henchard cu convingere. Trebuie să cauţi mai departe.

Apoi îi ură noapte bună lui Jopp şi se întoarse în camera lui.

Jopp continuă să stea pe gînduri, pînă cînd privirea îi fu atrasă de umbra mucului de lumînare pe perete şi, privind lumînarea, observă că ceara topită semăna cu o conopidă fierbinte. Ochii îi căzură apoi pe pachetul lui Henchard. Ştia că pe vremuri între Henchard şi actuala doamnă Farfrae fusese ceva ; impresiile lui vagi despre acest subiect se concretizară în următoarea părere : Henchard avea un pachet cu ceva ce aparţinea doamnei Farfrae şi, din cine ştie ce motive, nu voia să-i înapoieze personal pachetul. Ce-ar putea fi înăuntru ? Se tot gîndi aşa, pînă cînd, împins de ciudă la amintirea atitudinii distante a Lucettei, precum şi din curiozitate de a afla dacă nu existau cumva lucruri vulnerabile în legătura ei cu Henchard, se apucă să cerceteze mai îndeaproape pachetul.

Cum pana şi tot ce avea legătură cu scrisul erau unelte neobişnuite în mîinile lui Henchard, el sigilase pachetul fără să pună vreo pecete pe ceară. Nu-şi dădea seama că eficacitatea unui asemenea sistem de închidere depindea tocmai de felul cum era pecetluit. Jopp era mult mai versat ; ridică unul din sigilii cu briceagul, privi înăuntru pachetului, şi văzu că erau scrisori ; după ce-şi satisfăcu astfel curiozitatea, lipi sigiliul la loc, înmuind puţin ceara la flacăra lumînării. Plecă apoi să ducă pachetul, cum îi ceruse Henchard.

O luă pe o cărare de-a lungul rîului, în partea de jos a orașului. Ajungînd la lumină, la podul ce se găsea la capătul Străzii Mari, văzu acolo pe tușa Cuxsom și pe Nance Mockridge.

— Tocma' ne duceam la Mixen Lane să dăm cu nasu' pe la „Degetul lui Petre" înainte de a ne băga în pat, zise tușa Cuxsom. Cîntă acolo unii cu vioara și cu tamburina. Că doar de ce mai trăiește omul pe lume ? Hai, vino și dumneata, Jopp — n-o să te întîrzie nici cinci minute.

Jopp evitase în general această societate, dar împrejurările de acum îl făceau mai puțin rezervat ca de obicei și, fără multe cuvinte, se hotărî să se abată din drum, trecînd pe la cîrciuma unde fusese poftit.

Deși partea de sus a cartierului Durnover era compusă mai ales dintr-o ciudată îngrămădire de hambare și ferme, exista și o parte mai puțin pitorească a mahalalei. Aceasta era Mixen Lane, astăzi în bună parte dărîmată. Mixen Lane era refugiul tuturor satelor din jur. Era locul unde-și găseau adăpost toți amărîții precum și cei împovărați de datorii sau necazuri de orice fel. Muncitori agricoli și alți țărani, care făceau și puțin braconaj pe lîngă agricultură, și puțin scandal și beții pe lîngă braconaj, ajungeau — mai curînd sau mai tîrziu — în Mixen Lane. Mecanici de prin partea locului, care erau prea leneși să-și vadă de mașinile lor, servitori care erau prea obraznici ca să stea la stăpîn, cu toții erau împinși de curentul vieții sau siliți pînă la urmă să ajungă în Mixen Lane.

Ulița și îngrămădirea de căsuțe acoperite cu stuf din jur se întindeau ca o pată neagră în lunca umedă și cețoasă. Multe lucruri triste, josnice, sau chiar dăunătoare se întîmplau în Mixen Lane. Viciile își aveau intrarea liberă, sigure și de o bună primire prin vecini ; nesocotința locuia sub acoperișurile cu hornul strîmb, rușinea se tupila pe lîngă ferestre ; hoția (mai ales în vremuri de sărăcie) se adăpostea prin casele de chirpici acoperite cu stuf, mărginite de sălcii. Nici crima nu era cu totul străină de aceste meleaguri. În mijlocul unui grup de căsuțe de pe o ulicioară s-ar fi putut ridica un altar bolilor ce au bîntuit pe aici ani de-a rîndul. Așa era Mixen Lane, pe vremea cînd Henchard și Farfrae erau primari.

Totuşi, această frunză pătată de mălură pe tulpina viguroasă a oraşului Casterbridge se găsea foarte aproape de cîmp ; nu o despărţea nici o sută de metri de un şir de nobili ulmi, şi de acolo se puteau vedea, peste luncă, cîmpii cu holde de grîu şi conacele celor înstăriţi. Un pîrîu despărţea mlaştina de celelalte aşezări şi, privind din afară, se părea că nu există altă cale pentru a o traversa, alt drum către casele gospodarilor decît cel ocolit, pe şosea. Dar sub scara fiecărei căsuţe se păstra o misterioasă scîndură, lată de vreo douăzeci de centimetri, care constituia o punte mobilă.

Dacă veneai, cum veneau locatarii acestui cartier, de la treabă după lăsarea nopţii — şi aceasta era aici ora treburilor — traversai pe furiş lunca mlăştinoasă, te apropiai de malul mai sus pomenitului pîrîu şi fluierai în faţa casei unde voiai să intri. O formă omenească apărea de partea cealaltă aducînd scîndura, cu un capăt proiectat pe cer. Scîndura era lăsată în jos, călcai pe ea şi un braţ te ajuta să pui piciorul pe pămîntul ferm, împreună cu fazanii şi iepurii prinşi de pe moşiile din apropiere. Îi vindeau pe sub mînă a doua zi, iar a treia zi stăteai în faţa judecătorului, cu ochii tuturor vecinilor simpatizanţi aţintiţi asupra spinării tale. Dispăreai un timp, apoi erai din nou găsit locuind paşnic în Mixen Lane.

Un străin care mergea pe această uliţă, pe înserat, era izbit de două sau trei trăsături specifice. Una era huruitul intermitent care se auzea în curtea din dos a hanului, unde se afla popicăria. O alta era frecvenţa şuierăturilor în diferite case, pe un ton mai înalt sau mai coborît — venind din mai toate uşile deschise. Iar alta, predominanţa şorţurilor albe prinse peste rochii mai ponosite, ale femeilor ce stăteau pe la porţi. Un şorţ alb e un articol de îmbrăcăminte care dă de bănuit în situaţii unde curăţenia e greu de întreţinut. În plus, hărnicia şi curăţenia ostentativ exprimate de şorţurile albe erau dezminţite de ţinuta şi mersul femeilor care le purtau : mîinile le aveau de obicei proptite în şolduri (o atitudine care le dădea aspectul unor ulcele cu două toarte), iar spatele şi-l rezemau de stîlpul porţii. Cu o ciudată repeziciune, fiecare din aceste cinstite femei îşi întorcea capul şi-şi

rotea cinstiţii ochi la orice zgomot ce semăna cu pasul unui bărbat venind pe uliţă.

Totuşi, printre atîtea lucruri rele, se mai adăposteau acolo şi oameni de treabă, dar nevoiaşi. Sub cîteva din acoperişurile de paie locuiau fiinţe curate şi virtuoase, a căror prezenţă aici era datorată braţului nemilos al sărăciei, şi numai lui. Familii din sate sărăcite — din acea pătură a societăţii rurale, pe vremuri numeroasă dar acum aproape stinsă, ce se numeau răzeşi, arendaşi pe viaţă sau dijmaşi, şi alţii ale căror gospodării se destrămaseră pentru un motiv sau altul, silindu-i să părăsească satul strămoşilor lor. Toţi aceştia veneau aici, dacă nu voiau să-şi aibă sălaş sub un pom la marginea drumului.

Hanul „Degetul lui Petre“ era biserica mahalalei Mixen Lane.

Era aşezat în centru, aşa cum trebuie să fie asemenea lăcaşuri, iar faţă de „Trei Marinari“ se situa la aceeaşi distanţă socială ca şi acesta din urmă faţă de „Stema Regală“. La prima vedere hanul părea atît de respectabil, încît te punea în încurcătură. Uşa din faţă era întotdeauna închisă, şi treptele erau aşa de curate, încît era evident că foarte puţine persoane păşiseră pe luciul lor presărat cu nisip. Dar în colţul cîrciumii era o ulicioară strîmtă ca o crăpătură ce o despărţea de clădirea alăturată. Pe la jumătatea ei se afla o uşă îngustă, lucioasă şi tocită de atingerea atîtor şi atîtor mîini şi umeri. Aceasta era adevărata intrare a hanului.

Puteai vedea cîte un trecător mergînd îngîndurat pe Mixen Lane, şi-apoi într-o clipă dispărea, iar privitorul se uita nedumerit după el, ca Ashton după ce dispăruse Ravenswood [1]. Acest trecător aparent distrat se strecurase în ulicioara îngustă printr-o îndemînatică alunecare într-o parte, iar din ulicioară se furişase apoi în cîrciumă printr-o manevră similară.

Clienţii de la „Trei Marinari“ erau oameni de vază în comparaţie cu lumea care se aduna aici, deşi trebuie să recunoaştem că pătura inferioară a societăţii din hanul

[1] Personaje din romanul „Mireasa din Lammermoor“ de Walter Scott

marinarilor atingea în unele puncte vîrful celei de la „Degetul lui Petre". Vagabonzi şi haimanale de tot felul îşi făceau veacul pe-aici. Hangiţa era o persoană virtuoasă care, cu mulţi ani în urmă, fusese pe nedrept trimisă la închisoare, ca părtaşă la cine-ştie-ce nelegiuire. Îşi ispăşise pedeapsa de douăsprezece luni, şi de atunci purta pe faţă o expresie de martiră, în afară de momentele cînd se întîlnea cu poliţaiul, căruia îi făcea cu ochiul.

Aici sosi Jopp cu cunoştinţele sale. Laviţele pe care se aşezară erau înguste şi înalte, cu spătarele prinse cu frînghii de cîrlige fixate în tavan. Cînd oaspeţii hanului deveneau prea agitaţi, băncile s-ar fi clătinat din loc şi s-ar fi răsturnat : dacă n-ar fi existat o asemenea măsură de siguranţă. Din curtea din dos se auzea zdrăngănit de vase şi castroane, cîte o meliţă atîrna lîngă foale de pe vatră, şi foşti braconieri stăteau alături de foşti paznici de vînătoare persecutaţi fără motiv de moşieri — oameni care pe vremuri luptaseră pe viaţă şi pe moarte unii împotriva altora, pînă cînd ispăşirea unei condamnări sau pierderea slujbei îi adusese la un numitor comun, reunindu-i în jurul aceleiaşi mese unde discutau calm despre timpuri trecute.

— Ţi-aduci aminte cum intrai să prinzi păstrăvi cu rug de mure fără să tulburi apa, Charl ? spunea un paznic concediat tovarăşului său de masă. Aşa te-am prins eu odată, dacă-ţi mai aminteşti.

— Ţin minte. Dar cel mai rău bucluc în care am intrat a fost povestea aia cu fazanii din pădurea Yalbury. Nevastă-ta a jurat strîmb atunci, Joe. Pă Dumnezeu' meu dacă n-a-fost aşa !

— Cum s-a întîmplat asta ? întrebă Jopp.

— Păi... Joe s-a luat la bătaie cu mine şi ne-am rostogolit amîndoi pînă la gardul grădinii lui. Auzind zgomot, numai ce iese nevastă-sa cu vătraiul şi, cum era întuneric pe sub pomi, nu putea vedea cine era deasupra. „Unde eşti tu, Joe, deasupra sau dedesubt ?" strigă ea. „Dedesubt", zice el. Şi se apucă să mă croiască pe ţeastă, pe spinare şi pe coaste cu vătraiul pînă cînd ne rostogolim din nou. — „Unde eşti acu', dragă Joe, deasupra sau dedesubt ?" strigă iar nevasta. A naibii femeia, numai din pricina ei m-au prins. Şi cînd ne-am dus la judecată, ea

a jurat că fazanul era din curtea ei, cînd de fapt nu era de loc al tău, Joe, era al boierului Brown, şi-l prinsesem cînd trecusem prin pădurea lui, cu vreun ceas înainte. Nu mi-a venit bine să mi se facă aşa nedreptate ! Eh, dar acu toate astea au trecut !

— Aş fi putut să te prind de multe ori şi înainte de asta, zise paznicul. Am fost la cîţiva paşi de tine de zeci de ori şi aveai mai mulţi fazani decît ăla prăpădit de atunci.

— Da, nu cele mai însemnate fapte ale noastre ajung să fie cunoscute, zise vînzătoarea de fiertură de grîu, care stătea şi ea acum în mahala şi se afla printre clienţii obişnuiţi.

Cum călătorise mult în viaţa ei, vorbea cu o dezinvoltură cosmopolită. Ea fu aceea care-l întrebă pe Jopp ce avea în pachetul pe care-l ţinea sub braţ.

— Ah, e o mare taină aici, zise Jopp. E vorba de dragoste. Cînd te gîndeşti că o femeie poate să iubească aşa de mult un bărbat şi să urască un altul cu atîta înverşunare !

— La cine te gîndeşti, domnule ?

— La o cucoană care are o situaţie înaltă în oraşul nostru. Mi-ar place să o fac de rîsul lumii. Pă cinstea mea, ar avea haz să citim scrisorile de amor ale păpuşii ăsteia de ceară, împopoţonată cu mătăsuri ! Căci pachetul ăsta de aici e plin cu scrisorile ei de dragoste.

— Scrisori de dragoste ? Hai să le auzim şi noi, drăguţule, zise tuşa Cuxsom. Doamne, ţi-aduci aminte, Richard, ce zăpăciţi eram şi noi la tinereţe ! Puneam un băiat de la şcoală să ni le scrie şi-i dădeam un penny, ţii minte, ca să nu spuie şi altora ce scriam în ele, mai ţii minte ?

Între timp, Jopp băgase degetul sub sigilii şi desfăcuse pachetul cu scrisori, împrăştiindu-le pe masă şi alegînd cîte una la întîmplare, pentru a le citi cu glas tare. Aceste fragmente de corespondenţă începură în curînd să dea în vileag secretul pe care Lucetta sperase cu atîta ardoare să-l ţină ascuns, deşi scrisorile fiind doar aluzive, nu dezvăluiau foarte clar faptele.

— Doamna Farfrae a scris astea ? zise Nance Mockridge. E înjositor pentru noi, femeile cinstite, ca o femeie să facă aşa ceva. Şi acu s-a măritat cu altul.

— Cu atît mai bine pentru ea, zise bătrîna vînzătoare de fiertură de grîu. Eh, eu am salvat-o de la o căsătorie nenorocită, şi n-a catadicsit măcar să-mi mulţumească.

— Ia ascultaţi, zise Nance, ăsta ar fi un prilej bun pentru o mascaradă.

— Adevărat, zise tuşa Cuxsom rămînînd pe gînduri. E un prilej cum nu se poate mai bun şi n-ar trebui scăpat. Ultima mascaradă pe care am văzut-o la Casterbridge trebuie să fi fost acu' vreo zece ani, dacă nu şi mai bine.

În această clipă se auzi un şuierat ascuţit şi hangiţa spuse omului căruia i se zicea Charl :

— Ăsta-i Jim care vine. Vrei să te duci să-i laşi scîndura ?

Fără să răspundă ceva, Charl şi cu tovarăşul său Joe se ridicară şi, luînd din mîinile femeii un felinar, ieşiră pe uşa din dos. Coborîră apoi poteca grădinii, care se termina chiar la malul apei. Dincolo de ea se întindea mlaştina de unde bătea un vînticel umed, ce le sufla tot mai tare în faţă pe măsură ce se apropiau. Unul dintre ei luară scîndura, care se afla pitită undeva la îndemînă, şi o aşeză în curmeziş peste apă. Îndată ce capătul ei atinse malul opus, se auziră paşi şi din umbră apăru un om voinic, cu genunchiere, cu puşcă cu două ţevi la subţioară şi cu nişte păsări atîrnîndu-i în spate. Îl întrebară dacă i-a mers din plin.

— Nu cine ştie ce, zise acesta nepăsător. Înăuntru totul e-n regulă ?

După răspunsul afimativ, o porni spre han, ceilalţi doi ridicînd podul şi retrăgîndu-se după el, ca o arieregardă. Înainte însă de a intra în casă — un strigăt : „Ehei !“ venind dinspre mlaştină îi făcu să se oprească. Băgară felinarul într-o magazie şi se întoarseră la malul gîrlei.

— Hei, ăsta-i drumul spre Casterbridge ? vorbi cineva din partea cealaltă.

— Nu prea, zise Charl. E o apă în fața dumitale.

— Nu-mi pasă — trec eu prin ea ! anunță omul din întuneric. Mi-ajunge cît am umblat azi.

— Atunci stai niţel, spuse Charl, descoperind că omul nu-i era dușman. Joe, adu scîndura și felinaru', e un creștin care s-a rătăcit pe-aici. Trebuia să fi ținut șoseaua drept, frăţioare, să n-o fi luat-o pe-aici.

— Așa trebuia, îmi dau seama. Da' am văzut o lumină, și ce mi-am zis ? Că o fi vreo casă de la marginea orașului.

Scîndura fu lăsată, și silueta străinului se desprinse din întuneric. Era un om de vîrstă mijlocie, cu părul și mustăţile încărunţite de timpuriu și cu o față lată, prietenoasă.

Călcă pe scîndură fără nici o șovăire, și nu i se păru nimic curios în această cale de acces. Le mulţumi și merse alături de ei prin grădină.

— Ce-i aici ? întrebă, cînd ajunseră la ușă.

— Un han.

— Aha. Poate că m-or găzdui la noapte. Hai, intraţi să vă udaţi puţin gîtlejul pe socoteala mea, pentru că m-ați ajutat să trec apa.

Intrară după el în han, unde lumina mai puternică îl arăta a fi un om ce impunea respect mai curînd prin înfățișare, decît prin vorbă. Era îmbrăcat cu straie scumpe dar greoaie — haină îmblănită, pe cap o șapcă din piele de focă ce trebuia să-i ţină prea cald în timpul zilei, deși nopţile erau oarecum răcoroase, căci primăvara începuse de mult. Purta în mînă o lădiţă de lemn, legată cu curele și ferecată cu închizători de alamă.

Părînd uimit de felul oamenilor pe care-i văzu prin ușa deschisă a bucătăriei, renunţă pe dată la ideea de a rămîne peste noapte acolo. Făcu totuși față cu veselie situaţiei ; ceru cîteva pahare din cea mai bună băutură, le plăti stînd în picioare și se întoarse să iasă pe ușa din față. Aceasta era însă încuiată și, în timp ce hangiţa trăgea zăvoarele, îi ajunse la urechi conversaţia ce se ducea în continuare despre mascaradă.

— Ce vor să zică cu asta ? o întrebă el.

— Oh, domnule, exclamă hangiţa agitîndu-şi cerceii cu dezaprobatoare modestie... e o prostie pe care o fac oamenii de pe la noi cînd nevasta cuiva e... adică nu prea e numai a lui. Dar eu, ca gospodină serioasă, nu pot să încurajez aşa ceva.

— Văd însă că au de gînd s-o facă pe curînd. Bănuiesc că-i ceva plin de haz, care merită a fi văzut.

— Ştiu eu, domnule, se fandosi ea ; apoi devenind brusc naturală şi privindu-l cu coada ochiului, zise : E lucrul cel mai hazos ce mi-a fost dat să văd ! Şi costă şi ceva bani.

— Parcă mi-aduc aminte că am auzit de aşa ceva. Eu am să mai stau în Casterbridge încă vreo două-trei săptămîni şi nu mi-ar displace să văd comedia asta. Stai puţin ! şi zicînd asta se întoarse, intră în sala de mese şi zise : Uite, oameni buni, aş vrea să văd şi eu obiceiul ăsta vechi de care vorbeaţi şi nu mă sfiesc să spun că v-aş ajuta cu ceva. Luaţi asta...

Aruncă pe masă un ban de aur şi se întoarse spre hangiţă, care stătea în uşă şi de la care îşi luă rămas bun, după ce o întrebă de drumul către oraş.

— De unde a ieşit banul ăsta mai erau şi alţii, zise Charl, după ce moneda de aur fu luată de pe masă şi dată în păstrare hangiţei. Pe cinstea mea, trebuia să-i mai fi scos vreo cîteva din buzunar, cît era pe acilea.

— Nu, nu răspunse hangiţa. Ăsta-i un ban cinstit, mulţumesc lui Dumnezeu, şi n-o să îngădui să se petreacă aici nici o neregulă.

— Ei bine, zise Jopp, acum putem să considerăm treaba începută şi curînd o s-o ducem la capăt.

— O ducem, fu de părere Nance. Cînd rîd bine, mi se încălzeşte inima mai dihai decît cu o duşcă de rachiu — zău de nu-i aşa !

Jopp adună scrisorile şi, cum se făcuse cam tîrziu, nu mai încercă să se ducă la Farfrae în seara aceea. Se întoarse acasă, le sigilă aşa cum fuseseră şi duse pachetul destinatarei a doua zi dimineaţa. Într-o oră tot conţinutul pachetului a fost transformat în cenuşă de Lucetta care, sărmana de ea, era gata să cadă în genunchi pentru a mulţumi cerului că, în sfîrşit, nu mai rămăsese nici

urmă din nefericita ei legătură cu Henchard. Căci deşi vina ei fusese mai ales imprudenţa, nesocotinţa mai curînd decît lipsa de moralitate, totuşi acel episod din trecutul ei, dacă era cunoscut, putea duce la o ruptură fatală între ea şi Donald.

XXXVII

Aşa stăteau lucrurile la Casterbridge cînd activitatea obişnuită a oraşului fu întreruptă de un eveniment de asemenea proporţii, încît ecourile sale ajunseră pînă la cea mai umilă pătură socială, agitînd pînă în străfunduri întreaga societate odată cu pregătirile pentru mascaradă. Era unul din acele evenimente care, atunci cînd se întîmplă într-un orăşel de provincie, lasă o urmă nepieritoare în cronica tîrgului, aşa cum o vară caldă marchează un cerc pe trunchiul unui copac.

Un personaj regal urma să treacă prin orăşel, în drumul său spre partea de vest a ţării, unde trebuia să inaugureze o imensă uzină metalurgică ce se construise acolo.

Consimţise să se oprească o jumătate de oră sau aşa ceva în oraş, să asculte un discurs din partea oficialităţilor din Casterbridge, acest important centru agricol, care doreau să-şi exprime astfel sentimentele de recunoştinţă pentru marile servicii pe care respectivul personaj le adusese ştiinţei şi economiei agricole, prin promovarea unor planuri destinate să aşeze arta cultivării pămîntului pe o bază mai ştiinţifică.

Regi nu mai fuseseră văzuţi la Casterbridge din zilele lui George al III-lea, şi atunci numai cîteva clipe la lumina sfeşnicelor, cînd monarhul, într-o călătorie nocturnă, se oprise să schimbe caii la „Stema Regală". Locuitorii oraşului se hotărîră deci să facă din această întîmplare neobişnuită o adevărată *fête carillonnée* [1].

[1] Sărbătoare deosebit de pompoasă (fr.).

O oprire de o jumătate de oră nu e prea mult, ce-i drept, dar într-un asemenea interval se pot realiza multe printr-o judicioasă întocmire a programului, mai ales dacă vremea e frumoasă.

Discursul a fost scris pe pergament de un artist foarte îndemînatic la desenat litere ornamentale, şi decorat cu cele mai frumoase frunze de aur şi culori ce s-au putut afla în prăvălia pictorului de firme. Consiliul s-a întrunit într-o marţi înaintea zilei fixate, pentru a discuta amănuntele ceremoniei. În timp ce stăteau în jurul mesei, cu uşa camerei de consiliu deschisă, auziră pe cineva urcînd apăsat scările. Paşii se apropiară pe coridor, şi Henchard îşi făcu intrarea, îmbrăcat în nişte haine jerpelite, fostele lui haine bune pe care le purtase pe vremuri cînd stătuse şi el printre ei, în jurul aceleiaşi mese.

— Vreau să vă spun, zise el, înaintînd pînă la masă şi punînd mîna pe postavul verde, că aş vrea să iau şi eu parte la primirea ilustrului oaspete. Presupun că pot să fac parte din procesiune ?

Priviri jenate fură schimbate între consilieri, şi Grower aproape că-şi înghiţi pana de gîscă, atît de tare o muşcă în tăcerea care urmă. Farfrae, tînărul primar, care în virtutea funcţiei sale stătea pe fotoliul cel mare, intui părerea consiliului şi, ca purtător de cuvînt, se simţi obligat s-o exprime, deşi ar fi fost mai bucuros ca această datorie să-i fi revenit altuia.

— Nu cred că ar fi potrivit, domnule Henchard, zise el. Consiliul înseamnă consiliu, şi cum dumneata nu mai faci parte din acest corp, ar fi o încălcare a protocolului. Dacă te-am include pe dumneata printre noi, atunci de ce nu şi pe alţii ?

— Am un motiv special pentru a dori să asist la această ceremonie.

Farfrae privi la cei din jur.

— Cred că am exprimat sentimentele consiliului, încheie el.

— Da, da, întăriră doctorul Bath, avocatul Long, consilierul Tubber şi mulţi alţii.

— Atunci înseamnă că n-o să mi se permită să iau parte la primirea oficială ?

— Mă tem că nu ; este cu desăvîrşire exclus, dar bineînţeles că poţi vedea foarte bine ceremonia şi ce va mai urma, ca şi ceilalţi cetăţeni.

Henchard nu răspunse nimic la această sugestie de bun-simţ şi, întorcîndu-le spatele, plecă brusc.

Cererea lui fusese doar un capriciu de moment, dar împotrivirea o transformă într-o hotărîre.

— *Eu* am să fiu acela care o să ureze bun venit Alteţei Regale, şi nimeni altul ! tot anunţa în dreapta şi în stinga. Nu mă las eu călcat de Farfrae sau de vreun altul din prăpădiţii ăia ! O să vedeţi !

În dimineaţa marelui eveniment vremea era frumoasă, soarele luminînd din plin chipurile celor care, de la ferestre, scrutau îngrijoraţi cerul dinspre răsărit.

Cu toţii înţeleseră (căci se pricepeau la prezicerea vremii) că avea să fie o zi frumoasă. Curioşii începură să se adune de pe la conacele moşierilor, din sate, din cătune izolate şi de pe ogoare îndepărtate. Ţăranii veniseră cu cizmele lor unse şi cu căciuli înalte, pentru a vedea primirea înaltului oaspete — sau, dacă nu o puteau vedea, în orice caz să fie pe aproape. Nu exista nici un muncitor în oraş care să nu fi îmbrăcat în această zi o cămaşă curată. Solomon Longways, Christopher Coney, Buzzford şi alţii de seama lor, pătrunşi de importanţa evenimentului, au mutat ora obişnuitei halbe de la unsprezece, la zece şi jumătate (în zilele următoare venindu-le tare greu să se întoarcă la ora dinainte).

Henchard hotărîse să nu se ducă la lucru în ziua aceea. Se tratä dimineaţa cu un pahar de rom şi, mergînd pe stradă, se întîlni cu Elizabeth-Jane, pe care n-o văzuse de o săptămînă.

— E bine că au trecut cei douăzeci şi unu de ani înainte să vie ziua asta, zise el, altfel nu aş fi avut niciodată curajul să fac ce mi-am pun în gînd.

— Ce ţi-ai pus ? întrebă ea speriată.

— Să-l salut pe oaspetele nostru regal.

Elizabeth era încurcată.

— Vrei să mergem împreună să vedem ceremonia ? propuse ea.

— Să o văd ? Am treburi mai importante ! Du-te tu să vezi. O să ai ce vedea !

Neputînd face nimic pentru a prinde tîlcul vorbelor lui Henchard, fata se duse să se îmbrace, cu inima grea. Cînd se apropie ora vizitei, îl zări din nou pe tatăl ei vitreg pe stradă. Se gîndi o clipă că se duce la „Trei Marinari". Dar nu : Henchard îşi făcu drum cu coatele prin mulţimea veselă pînă la prăvălia lui Woolfrey, postăvarul.

Ea aştepta în stradă. Peste cîteva minute Henchard ieşi purtînd, spre surprinderea ei, o rozetă strălucitoare la butonieră, iar în mînă, şi mai surprinzător, un drapel destul de rudimentar, format dintr-un steguleţ prins la capătul unui cilindru de lemn, dintr-acelea pe care negustorii înfăşoară valurile de stambă — din cele ce se găseau din plin în ziua aceea în oraş.

Deodată, oamenii cei mai înalţi din mulţime întoarseră capetele, iar cei mai scunzi se înălţară în vîrful picioarelor. Se zvonise că se apropie cortegiul regal. Calea ferată întinsese pe atunci un braţ către Casterbridge, dar era cu cîteva mile prea scurt, încît distanţa de la cea mai apropiată gară, cît şi restul călătoriei, urmau să fie parcurse pe şosea, după moda veche. Aşa că oamenii aşteptau — moşierii în trăsurile lor, lumea de rînd în picioare — şi priveau şoseaua ce ducea la Londra, în sunet de clopote şi zumzet de vorbe.

Din spate, Elizabeth-Jane privea şi ea scena. Fuseseră aduse şi scaune, de pe care doamnele să poată urmări spectacolul, şi locul din faţă era bineînţeles ocupat de Lucetta, soţia primarului. Pe şosea, în faţa ei, se afla Henchard. Şi Lucetta arăta atît de frumoasă şi de strălucitoare, încît după cît se pare din pură slăbiciune omenească de o clipă — el simţi dorinţa de a fi băgat în seamă de această femeie. Dar era prea puţin atrăgător pentru ochii unei femei, care sînt, după cum se ştie, mai impresionate de aspectul exterior al lucrurilor. Henchard nu numai că era un muncitor de rînd, incapabil de a mai avea înfăţişarea de altădată, dar nici nu voia să apară pe cît de bine ar fi putut. Toată lumea, de la primar la spălătorese, îşi puseseră straie noi, potrivit cu mijloacele fiecăruia ; dar Henchard îşi păstrase cu încăpăţînare hainele din anii lui de glorie, acum jerpelite şi ponosite.

Deci, vai ! primi şi acest afront : ochii Lucettei trecură peste el privind în dreapta şi-n stînga, fără să se oprească pe chipul lui, aşa cum fac femeile elegante în asemenea împrejurări. Purtarea ei arăta, cît se poate de clar, că nu ţinea să-l mai cunoască, în public cel puţin.

Dar, în schimb, nu se mai sătura privindu-l pe Donald, cum stătea la cîţiva paşi de ea, discutînd însufleţit cu nişte prieteni, purtînd în jurul gîtului lanţul oficial de aur cu verigi mari, pătrate, ca acelea din jurul unicornului regal. Orice emoţie, oricît de mică, pe care o manifesta Farfrae, era imediat reflectată pe faţa şi pe buzele ei, care se mişcau reproducînd în miniatură expresia lui. Ea trăia mai curînd rolul lui decît al ei, şi nu avea ochi în ziua aceea decît pentru soţul ei.

În cele din urmă, un om postat la cotitura cea mai îndepărtată a şoselei, şi anume la cel de al doilea pod, de care am mai pomenit aici, dădu un semnal şi toate oficialităţile, în togă, porniră din faţa primăriei către arcul de triumf ridicat la intrarea în oraş. Trăsurile în care se afla oaspetele regal împreună cu suita sa sosiră într-un nor de praf. Se încolonară apoi cu toţii şi, mergînd la pas, ajunseră la primărie.

Acest punct era centrul ceremoniei. În faţa trăsurii regale se afla un spaţiu liber de cîţiva metri, presărat cu nisip, şi în acest spaţiu păşi un om, înainte ca cineva să-l poată opri. Era Henchard. Îşi desfăşurase steagul pe care-l meşterise şi, scoţîndu-şi pălăria, înaintă către trăsura care mergea la pas, fluturînd cu stînga steagul şi întinzînd binevoitor dreapta ilustrului personaj.

Toate doamnele şoptiră cu răsuflarea tăiată : „Vai, priviţi acolo !“ şi Lucetta era gata să leşine. Elizabeth-Jane privi printre umerii celor din faţă, văzu ce se întîmplă şi fu îngrozită ; apoi interesul ei pentru acest straniu spectacol fu mai puternic decît teama.

Farfrae, cu autoritatea rangului său, fu imediat la înălţimea situaţiei. Îl apucă pe Henchard de umăr, îl trase înapoi şi-i porunci să se retragă. Ochii lor se încrucişară şi Farfrae, cu toată emoţia şi enervarea lui, văzu lucirea fioroasă din privirea fostului primar. O clipă, Henchard rămase bătos pe poziţie ; apoi, printr-un inexplicabil im-

puls, se retrase. Farfrae aruncă o privire spre galeria doamnelor şi văzu că obrajii soţiei sale erau palizi.

— Nu e fostul patron al soţului dumitale ? zise doamna Blowbody, o doamnă dintr-o localitate apropiată, care şedea lîngă Lucetta.

— Patron ? se miră indignată soţia lui Donald.

— Spuneai că domnul Farfrae îl cunoaşte, interveni doamna Bath, soţia medicului, de curînd venită în oraş în urma căsătoriei ei cu doctorul.

— E salariatul soţului meu, spuse Lucetta.

— Oh — numai atît ? Mi s-a spus că prin el şi-a făcut la început soţul dumitale o situaţie în Casterbridge ! Ce poveşti mai scornesc oamenii !

— Într-adevăr. Nu, n-a fost aşa. Calităţile lui Donald l-ar fi ajutat să-şi facă o situaţie oriunde, fără ajutorul nimănui. Ar fi reuşit exact la fel de bine, şi dacă nu era Henchard pe lume !

Ceea ce o făcuse pe Lucetta să vorbească astfel era, în parte necunoaşterea împrejurărilor în care venise Donald în acest oraş, iar în parte senzaţia că toată lumea încerca s-o umilească într-o asemenea zi solemnă. Incidentul nu durase decît cîteva clipe, dar a fost bineînţeles observat de personajul regal, care totuşi, cu tactul datorat unei lungi experienţe, se prefăcu că n-a văzut nimic neobişnuit. Coborî din trăsură, primarul înaintă, discursul fu citit, ilustrul personaj răspunse, şi apoi adresă cîteva cuvinte lui Farfrae şi dădu mîna cu Lucetta, ca soţie a primarului.

Ceremonia ţinuse doar cîteva minute, şi trăsurile, ca nişte antice care ale faraonului, porniră în huruit de roţi în jos pe Corn Street, şi apoi pe şoseaua Budmouth, continuîndu-şi drumul spre coastă.

În mulţimea adunată se aflau Coney, Buzzford şi Longways.

— E o oareşicare deosebire între Farfrae cum arată acum şi cum era pe vremea cînd ne-a cîntat la „Trei Marinări", zise primul. E lucru de mirare cum a pus mîna aşa de repede pe o cucoană înstărită ca nevastă-sa.

— Bine zici. Da' lumea se uită mai mult la haine decît la chip. Aici, la noi, e o fată mult mai drăguţă decît

primăreasa, da' n-o bagă nimeni în seamă, fiindcă e rudă cu ciufutul ăla de Henchard.

— Îmi vine să te pup, Buzz, pentru vorba asta, interveni Nance Mockridge. Grozav îmi place să văd gătelile smulse jos de pe sorcovele astea. Nu mă pricep să sap pe cineva, dar mi-aş da toţi bănuţii de la ciorap s-o văd pe cucoana asta căzută cu nasu-n noroi... Şi poate c-o s-o şi văz, în curînd, adăugă ea semnificativ.

— Nu şade frumos ca o femeie să aibă asemenea gînduri, zise Longways.

Nance nu răspunse, dar toţi ştiau la ce se gîndea. Descoperirea făcută, odată cu citirea scrisorilor Lucettei la „Degetul lui Petre", se condensase într-un scandal, ce se întindea acum ca o boare încărcată de miasme prin toată mahalaua Mixen Lane, şi de acolo pe străzile dosnice ale Casterbridge-ului.

Adunătura de gură cască, ce se cunoşteau bine unul pe altul, se despărţi în curînd în două grupuri, printr-un proces de selecţie naturală : cei care frecventau „Degetul lui Petre", o luară spre Mixen Lane unde locuiau cei mai mulţi din ei, în timp ce Coney, Buzzford, Longways şi alţi prieteni de ai lor rămaseră pe stradă.

— Ştiţi ce se pune la cale acolo, nu ? făcu Buzzford misterios către ceilalţi.

Coney îl privi.

— Nu cumva o mascaradă ?

Buzzford dădu din cap.

— Nu-mi vine să cred că au s-o facă. Dacă pregătesc aşa ceva, oricum n-au suflat nici o vorbuliţă.

— Am auzit că plănuiseră în orice caz aşa ceva, acu' vreo două săptămîni.

— Dacă aş fi sigur de asta, aş informa autorităţile, zise Longways cu emfază. E o glumă prea grosolană şi poate să stîrnească răzmeriţă în oraş. Ştim cu toţii că scoţianul e om de treabă şi că nevastă-sa s-a purtat şi ea bine de cînd a venit aici, şi dacă o fi călcat strîmb înainte, asta-i treaba lor, nu a noastră.

Coney rămase pe gînduri. Farfrae mai era încă simpatizat de oamenii din Casterbridge, dar ca primar şi bogătaş preocupat de afacerile şi ambiţiile lui pierduse în

ochii locuitorilor mai umili ceva din farmecul pe care-l avusese înainte, pe cînd era un tînăr sărac, gata să cînte oricui, ca pasărea din copac. De aceea, dorinţa de a-l feri de necazuri nu se manifesta cu tăria pe care ar fi avut-o în trecut.

— Ce-ar fi să cercetăm noi cazu', Christopher ? urmă Longways. Şi dacă descoperi că aşa stau lucrurile, să trimitem o scrisorică celor pe care-i priveşte treaba asta, să-i sfătuim să se ferească.

După ce hotărîră să procedeze aşa, grupul se despărţi, Buzzford zicîndu-i lui Coney :

— Hai, bătrîne, s-o luăm din loc. Nu mai avem ce vedea aici.

Aceşti cetăţeni bine intenţionaţi ar fi fost suprinşi să afle cît de avansat era complotul ce se punea la cale.

— Da, astă-seară, spuse Jopp celor de la „Degetul lui Petre" cînd se despărţiră la colţul uliţei Mixen Lane. Ca o încununare a vizitei regale, lovitura o să fie simţită şi mai tare, după onoarea ce li s-a făcut azi.

Pentru el, cel puţin nu era o glumă, ci o răzbunare.

XXXVIII

Deşi vizita fusese prea scurtă după părerea Lucettei, care era stăpînită acum de un îmbătător *Weltlust* [1], ea însemnase totuşi un mare triumf. Simţea încă în palmă atingerea mîinii regale, şi zvonurile pe care le auzise, cum că soţul ei ar putea fi înnobilat, deşi fără temei într-o oarecare măsură, nu i se mai păreau acum visuri imposibile. Se întîmplaseră lucruri şi mai stranii unor oameni buni şi fermecători cum era scoţianul ei.

După ciocnirea cu primarul, Henchard se retrăsese în spatele tribunei doamnelor şi rămăsese acolo, privind fix locul de pe reverul hainei sale de unde-l apucase Farfrae. Îşi pusese mîna acolo, ca şi cum i-ar fi fost greu să pri-

[1] Poftă de glorie lumească, vanitate (germ.)

ceapă un asemenea ultragiu venind din partea unui om pe care-l tratase pe vremuri cu o atît de neprecupeţită generozitate.

În timp ce stătea acolo, uluit, îi ajunse la urechi conversaţia Lucettei cu celelalte doamne şi auzi clar cum ea se lepăda de el — cum nega că l-ar fi ajutat pe Donald şi că el ar fi ceva mai mult decît un muncitor de rînd.

Plecă spre casă şi, sub gangul care ducea în Bull Stake, se întîlni cu Jopp.

— Cum s-ar zice, ai înghiţit şi dumneata un afront azi, zise Jopp.

— Şi ce dacă ? răspunse Henchard încruntat.

— Păi, şi eu am înghiţit unul, aşa că sîntem amîndoi într-o oală.

Îi povesti pe scurt încercarea de a o convinge pe Lucetta să intervină pentru el. Henchard auzi povestea fără să-i de-a prea multă atenţie. Propriile sale relaţii cu Farfrae şi Lucetta îl preocupau mai mult decît orice. Îşi spunea mereu, în fraze întrerupte : „M-a implorat cînd a avut nevoie, şi-acum gura ei nu mai vrea să-mi spuie numele, şi nici ochii ei să mă vadă ! Şi el... ce furios părea ! M-a împins îndărăt, parcă aş fi fost un taur care dă buzna printr-un gard... Eu m-am purtat ca un mieluşel, fiindcă mi-am dat seama că nu putem să ne răfuim acolo. Omul ăsta ştie să-ţi pună sare pe rană ! Dar o să mi-o plătească el, şi ea o să-şi frîngă mîinile. Trebuie să ne răfuim în luptă dreaptă, şi o să vedem noi atunci cum poate un fil-fizon să facă faţă unui bărbat."

Fără să se gîndească mai departe, mînat de un gînd sălbatic, mîncă repede şi se duse să-l caute pe Farfrae. După ce suferise din cauza lui ca rival şi fusese umilit ca muncitor, culmea înjosirii îi fusese rezervată pentru această zi — să fie luat de guler ca un vagabond, în faţa întregului oraş.

Mulţimea se împrăştiase. În afară de arcurile de verdeaţă care rămăseseră în picioare aşa cum au fost ridicate, tîrgul îşi reluă aspectul obişnuit. Henchard o luă pe Corn Street pînă ajunse la casa lui Farfrae, unde bătu la uşă şi-i lăsă vorbă că ar dori să-l vadă pe stăpîn la ma-

gazii, îndată ce va putea veni acolo. După aceea înconjură clădirea şi intră prin dos în curtea cu hambare.

Locul era pustiu, căci după cum îşi dăduse seama, muncitorii şi căruţaşii se bucurau de o după-amiază liberă, ca urmare a evenimentelor din dimineaţa aceea — deşi căruţaşii aveau să se mai întoarcă spre seară pentru a hrăni caii şi a le aşterne paie pentru noapte. Ajunsese la treptele hambarului şi se pregătea să se urce, cînd deodată îşi spuse cu voce tare :

— Eu sînt mai puternic decît el.

Imediat se îndreptă spre un şopron, de unde alese o funie scurtă dintre mai multe bucăţi care zăceau aruncate pe acolo. Prinse un capăt al funiei de un cui şi, luîndu-l pe celălalt în mîna dreaptă, se roti cu tot corpul, ţinînd braţul lipit de trunchi. După ce îşi imobiliză în acest fel braţul stîng, se urcă pe scară pînă la podul magaziei.

Locul era gol, cu excepţia cîtorva saci, iar la celălalt capăt se deschidea uşa de care am mai pomenit, alături de trapa şi de lanţul macaralei care ridica sacii. Înţepeni uşa deschisă şi privi peste prag. Era la o înălţime de treizeci sau patruzeci de picioare. Aici stătuse odată cu Farfrae, atunci cînd Elizabeth-Jane îl văzuse ridicînd braţul şi fugise îngrozită de implicaţiile acestui gest.

Henchard se retrase cîţiva paşi de la uşă şi aşteptă. Din acest loc înalt, privirea cuprindea toate acoperişurile caselor din jur, vîrful castanilor înfrunziţi abia de o săptămînă şi ramurile aplecate ale teilor, grădina lui Farfrae şi portiţa verde ce dădea în curte. După un timp — nu-şi putea da seama cît de lung — portiţa se deschise şi Farfrae ieşi. Era îmbrăcat ca şi cum ar fi pornit într-o călătorie. Razele piezişe ale soarelui care se pregătea să apună îi luminară capul şi faţa cînd ieşi din umbra zidului, dîndu-le o nuanţă caldă, roşietică. Henchard îl urmărea atent, bărbia-i pătrată, buzele strînse şi profilul drept fiind şi mai pronunţat marcate în atitudinea aceea de cruntă încordare.

Farfrae venea cu o mînă în buzunar, fredonînd o melodie într-un fel care arăta că se gîndea mai mult la cu-

vintele cîntecului. Era tocmai acela pe care-l cîntase cînd sosise pe vremuri la „Trei Marinari", ca un tînăr pornit să-şi caute norocul, nici el nu ştia prea bine încotro.

Iată mîna mea, prietene,
Şi dă-mi-o pe a ta.

Nimic nu-l mişca pe Henchard aşa de profund ca un cîntec vechi. Se trase înapoi. „Nu, nu pot să fac una ca asta !" gemu el. „De ce a început neghiobul să cînte tocmai acum ?"

În sfîrşit, Farfrae tăcu şi Henchard scoase capul pe uşa podului.

— Vrei să vii puţin aici sus ? îi zise.

— Bine, omule, acolo erai ? Nu te vedeam. Ce s-a întîmplat ?

După un minut, Henchard îl auzi urcînd prima scară, apoi păşind pe podeaua primului etaj, urcînd iar pînă la al doilea, pornind să urce la al treilea şi apoi capul îi apăru prin trapa din spate.

— Ce faci aici sus, la ora asta ? întrebă el, apropiindu-se. De ce nu ai profitat de sărbătoare ca să stai acasă, ca ceilalţi muncitori ?

Vorbea pe un ton care avea în el destulă severitate pentru a arăta că nu uitase întîmplarea necuviincioasă din cursul dimineţii şi convingerea lui că Henchard băuse.

Acesta nu răspunse nimic, ci numai se întoarse să închidă chepengul, păşind pe el apăsat ca să se înţepenească în marginea de lemn. Apoi veni spre tînărul care, din ce în ce mai uimit, observase că Henchard avea un braţ legat de corp.

— Ei acum, zise Henchard liniştit, stăm faţă în faţă — ca doi oameni. Banii şi frumoasa dumitale nevastă nu te mai ridică deasupra mea, cum o făcură mai înainte, şi nici sărăcia mea nu mă apasă în jos.

— Ce înseamnă toate astea ? întrebă Farfrae simplu.

— Stai niţel, băiatule. Ar fi trebuit să te gîndeşti mai bine înainte de a jigni de moarte un om, care nu mai are

nimic de pierdut. Am îndurat ambiţia dumitale care m-a ruinat şi afronturile care m-au umilit, dar îmbrînceala de azi m-a făcut de rîsul lumii. Asta n-o înghit !

Farfrae se înfierbîntă puţin la aceste cuvinte.

— N-aveai ce căuta acolo, zise el.

— Aveam tot aşa de mult ca oricare din voi. Ce, un puştan obraznic ca tine poate să spună unui om de vîrsta mea că n-are ce căuta acolo ?

O vînă se umflă pe fruntea lui Henchard în timp ce vorbea.

— Ai insultat casa regală, Henchard, şi era de datoria mea, ca primar, să te opresc.

— Dracu' s-o ia de casă regală, zise Henchard. Sînt un cetăţean tot atît de bun ca şi tine, dacă-i vorba pe-aşa.

— N-am venit aici ca să ne certăm. Aşteaptă pînă te calmezi, mai aşteaptă puţin, şi ai să vezi lucrurile la fel ca mine.

— Poate că tu o să te linişteşti întîi, zise Henchard crunt. Uite care-i situaţia : ne aflăm aici în pod ca să terminăm bătaia aia pe care ai început-o azi dimineaţă. Colo e uşa, la patruzeci de picioare de la pămînt. Unul din noi îl aruncă pe celălalt pe uşa aia, cel care învinge rămîne înăuntru. Dacă vrea, poate să coboare apoi să dea alarma şi să spună că celălalt a căzut dintr-un accident, sau poate să spună adevărul — îl priveşte ! Cum eu sînt mai puternic, mi-am legat o mînă ca lupta să fie dreaptă. Pricepi ? Hai acu' !

Farfrae nu mai avu timp să facă altceva decît să înceapă lupta cu Henchard, fiindcă acesta se năpustise asupra lui. Era o luptă corp la corp, scopul fiecăruia fiind de a-şi trînti adversarul la pămînt ; cît despre Henchard, el urmărea pur şi simplu să-l arunce pe celălalt în gol.

La început Henchard apucase cu singura-i mînă liberă, dreapta, partea stîngă a gulerului lui Farfrae, acesta ţinîndu-l pe Henchard de guler cu cealaltă mînă. Cu dreapta Farfrae încerca să prindă braţul stîng al adversarului său, dar nu izbuti, căci Henchard îl trăsese cu îndemînare spre spate, privind acum capul plecat al blondului şi subţiraticu-

lui său adversar. Henchard îşi înţepeni piciorul înainte, iar Farfrae îl puse pe al său în curmeziş. Pînă acum lupta semăna foarte mult cu trîntele obişnuite cu care se distrau oamenii prin partea locului. Stătură cîteva minute în aceeaşi poziţie, amîndoi clătinîndu-se şi răsucindu-se ca pomii scuturaţi de vînt, fără a scoate vreo vorbă. Se putea auzi doar gîfîitul lor. Apoi Farfrae încercă să-l apuce pe Henchard şi de cealaltă parte a gulerului, dar acesta rezistă, încordîndu-şi toate puterile într-o mişcare de răsucire ; această fază a luptei se termină prin îngenuncherea lui Farfrae, împins la pămînt de apăsarea puternică a braţului vînjos al lui Henchard. Stînjenit de lipsa mîini stîngi nu putu totuşi să-l ţină aşa, şi Farfrae izbuti să se ridice ; lupta continuă.

Printr-o întoarcere bruscă, Henchard îl aduse pe Donald periculos de aproape de uşa deschisă. Văzînd asta, scoţianul se agăţă de el şi, cu toate eforturile acestui furios Prinţ al Întunericului — cum putea fi numit după înfăţişarea lui de acum — Henchard nu reuşi să-l ridice sau să-i desprindă mîinile. Printr-un efort imens, izbuti în cele din urmă, dar nu înainte de a se fi îndepărtat iar de la uşa fatală. Desfăcîndu-se din strînsoarea lui, Henchard îl trînti peste cap pe Farfrae şi, dacă ar fi avut atunci şi celălalt braţ liber, s-ar fi terminat curînd cu acesta. Dar din nou scoţianul se ridică în picioare, răsucind cu toată puterea braţul lui Henchard de-l trecură sudorile de durere, cum se putea observa după faţa-i crispată. La asta, Henchard îi răspunse pe dată cu o lovitură ca de ciocan, dată cu piciorul stîng şi, profitînd de avantajul astfel obţinut, îl împinse spre uşă ţinîndu-l strîns, pînă cînd capul blond al lui Farfrae ajunse pe margine, iar braţul îi atîrna afară.

— Acum, zise Henchard gîfîind, terminăm ce ai început azi dimineaţă. Viaţa ta e în mîinile mele.

— Ia-o atunci, ia-o ! strigă Farfrae. De prea multă vreme doreşti asta !

Henchard îl privi tăcut şi ochii li se încrucişară.

— O, Farfrae ! Nu-i adevărat ! zise el plin de amărăciune. Domnul mi-e martor că niciodată un om n-a ţinut

la altul cum am ţinut eu la tine cîndva. Şi acum — deşi am venit aici să te ucid — nu pot să-ţi fac vreun rău. Du-te şi denunţă-mă — fă ce vrei — nu-mi mai pasă ce se va întîmpla cu mine !

Şi se retrase în fundul podului, unde îşi dezlegă braţul şi se trînti într-un colţ pe nişte saci, copleşit de remuşcare. Farfrae îl privi în tăcere, apoi se îndreptă spre chepeng şi coborî. Henchard ar fi vrut să-l cheme înapoi, dar nu izbuti să articuleze vreun sunet, şi paşii tînărului scoţian se depărtară, şi apoi nu se mai auzi nimic.

Henchard era chinuit de ruşine şi căinţă. Scena primei sale întîlniri cu Farfrae îi reveni în minte — retrăi vremurile cînd ciudata combinaţie de poezie şi spirit practic din firea tînărului său prieten îi cucerise într-atît inima, încît răspundea îndemnurilor lui Farfrae ca un instrument muzical. Era atît de abătut, încît rămase ghemuit pe grămada de saci într-o poziţie neobişnuită pentru un om, şi mai ales pentru un om ca el. Acea moliciune aproape feminină contrasta tragic cu bărbăţia aspră a înfăţişării sale.

Auzi nişte oameni vorbind în curte, apoi cum se deschide poarta remizei şi se înhamă un cal, dar nu dădu nici o atenţie acestor zgomote.

Rămase acolo pînă ce umbrele se îngroşară şi întunericul deveni opac, uşa podului nemaifiind decît un dreptunghi de lumină cenuşie — singura formă ce se putea distinge. În cele din urmă se ridică, îşi scutură obosit praful de pe haine, se îndreptă, pipăind drumul, către trapă şi coborî orbeşte scările pînă ajunse în curte.

— Pe vremuri avea o părere bună despre mine, murmură el ; acum o să mă urască şi o să mă dispreţuiască pe veci.

Simţi o mare dorinţă să-l revadă pe Farfrae chiar în seara aceea şi, printr-o disperată pledoarie, să încerce — lucru aproape imposibil — a-l face să-i ierte atacul nebunesc. Dar în timp ce se îndrepta către uşa casei lui Farfrae, îşi aminti de vorbele auzite jos în curte, pe cînd zăcea într-un fel de amorţeală : Farfrae se dusese la

grajd și înhămase calul la șaretă ; Whittle îi adusese o scrisoare, și Farfrae spusese atunci că nu va mai pleca la Budmouth cum avea intenția, întrucît fusese chemat pe neașteptate la Weatherbury și voia să se oprească și la Mellstock în drum, satul acela fiind doar la vreo două mile depărtare de drumul său.

Probabil că fusese pregătit de călătorie cînd venise în arman, nebănuind ce dușman îl așteaptă, și că plecase cu șareta (deși în altă direcție) fără să sufle o vorbă nimănui despre ce se întîmplase între ei doi. Era deci zadarnic să-l caute acasă, decît poate mult mai tîrziu.

Henchard nu putea face nimic decît să aștepte întoarcerea lui, deși așteptarea însemna o tortură pentru sufletul lui neliniștit și chinuit de remușcări. Rătăci pe ulițele și prin mahalalele orașului, mai întîrziind pe ici pe colo, pînă cînd ajunse la podul de piatră de care am mai vorbit, un popas obișnuit al lui în ultima vreme. Aici rămase un timp mai îndelungat, ascultînd susurul apei printre zăgazuri și privind luminile caselor din Casterbridge.

În timp ce stătea astfel aplecat deasupra parapetului, atenția îi fu atrasă de niște sunete cu totul neobișnuite ce veneau din centrul orașului. Era un amestec de zgomote ritmice, pe care ecourile străzilor îl făceau și mai confuz. Primul său gînd, și anume că fanfara orașului pornise să încununeze această zi memorabilă printr-o izbucnire de armonie nocturnă, fu contrazis de efectele luminoase ce se zăreau din direcția aceea. Dar imposibilitatea de a-și explica fenomenul nu-l duse mai departe decît spre niște presupuneri vagi. Sentimentul său de înjosire era prea puternic pentru a face loc și altor idei, și Henchard continuă să stea rezemat de pod ca și înainte.

XXXIX

Cînd Farfrae coborî din pod gîfîind, după lupta cu Henchard, se opri în capul scărilor ca să-și revină puțin. Ieșise în curte vrînd să înhame singur calul la șaretă (toți

argaţii fiind învoiţi) şi să se ducă pînă într-un sat de pe şoseaua Budmouth. În ciuda luptei pe viaţă şi pe moarte din care abia scăpase, se hotărî să nu renunţe la călătoria proiectată, mai ales că în felul ăsta se va putea calma înainte de a intra în casă şi a da ochi cu Lucetta. Voia să chibzuiască în linişte ce măsuri trebuiau luate într-un caz aşa de grav.

Tocmai cînd era pe punctul de a pleca, sosi Whittle cu un bilet scris de o mînă stîngace, avînd pe dos cuvîntul „urgent". Deschizîndu-l, fu surprins să vadă că era nesemnat. În bilet era rugat să meargă pînă la Weatherbury chiar în seara aceea, pentru nişte treburi ce le avea pe acolo. Farfrae nu-şi dădea seama de ce erau atît de urgente, dar cum tot se hotărîse să plece, cedă rugăminţii anonime, mai ales că trebuia să treacă şi pe la Mellstock şi cele două sate nu erau departe unul de celălalt.

Îi spuse deci lui Whittle că pleacă în altă parte — cuvintele pe care le auzise şi Henchard — şi porni la drum. Farfrae nu-i poruncise argatului să anunţe acasă că şi-a schimbat direcţia, şi Whitle nu se gîndi să o facă din proprie iniţiativă.

Scrisoarea anonimă era o încercare, bine-intenţionată dar prost realizată, a lui Longways şi a altor prieteni de ai lui Farfrae, de a-l îndepărta din oraş în seara aceea, pentru ca batjocoritoarea procesiune, dacă va avea loc, să nu-şi atingă scopul. Dînd informaţii complete, şi-ar fi atras asupră-le răzbunarea acelora dintre concetăţenii lor care se bucurau la ideea acestui vechi şi zgomotos spectacol : de aceea, planul de a trimite o scrisoare părea a fi cel mai practic.

În ceea ce o priveşte pe biata Lucetta, nu luară nici o măsură de a o proteja de ce avea să urmeze, socotind şi ei, ca majoritatea celorlalţi cetăţeni, că exista o oarecare doză de adevăr în această scandaloasă poveste, ale cărei consecinţe ea trebuia să le sufere cum o şti mai bine.

Era în jurul orei opt, şi Lucetta şedea singură în salon. Se întunecase de mai bine de o jumătate de oră, dar nu ceruse să se aprindă lumînările, căci atunci cînd Farfrae

lipsea de acasă, prefera să-l aştepte la lumina focului. Cum nu era prea frig, ţinea şi una din ferestre deschise, pentru a auzi şareta apropiindu-se încă de departe. Stătea în fotoliu, mai calmă şi mai fericită decît fusese de cînd se măritase. Ziua aceea însemnase un adevărat triumf, şi neplăcerea temporară pricinuită de neruşinarea lui Henchard dispăruse, odată cu dispariţia lui Henchard, sever admonestat de soţul ei. Dovada absurdei ei pasiuni din trecut şi consecinţele ei fuseseră distruse, şi se părea cu adevărat să nu mai existe nici un motiv de teamă.

Visarea în care aceste gînduri se amestecau cu altele fu tulburată de un huiet ce se auzea în depărtare şi creştea cu fiecare clipă. Nu o surprinse prea mult, deoarece ştia că în după-amiaza aceea, după trecerea cortegiului regal, oamenii se distrau ca într-o zi de sărbătoare. Dar atenţia îi fu trezită de vocea unei slujnice de la o casă vecină, care vorbea de la o fereastră de sus, peste stradă, cu altă slujnică ce se afla undeva şi mai sus.

— Încotro o iau acum ? întrebă prima, cu mult interes.

— Nu pot să-mi dau seama deocamdată, zise a doua, din cauza hornului de la berărie. Ah, da, îi văd. Mi se pare, mi se pare...

— Ce, ce ? făcu prima cu şi mai mare interes.

— O iau pe Corn Street, zău dacă nu ! Stau spate-n spate !

— Cum... două... sînt două momîi ?

— Da. Două momîi pe un măgar, spate-n spate, cu coatele legate una de alta. Ea e cu faţa spre capul măgarului, şi el spre coadă.

— Crezi că au făcut-o pentru cineva anume ?

— Tot ce se poate. Bărbatul e îmbrăcat cu o haină albastră şi are pantaloni de şiac ; are şi mustăţi negre şi o faţă roşcovană. E o momîie împăiată, cu faţă de carton.

Larma creştea acum — apoi scăzu.

— Ia te uită — să ştii că nu apuc să-i văd ! zise prima slujnică, dezamăgită.

— Au luat-o pe uliţa din dos — asta-i tot, vorbi cea care deţinea poziţia strategică de la fereastra mansardei. Uite, acum îi văd pe toţii în şir.

— Cum arată femeia ? Spune-mi numai, şi am să-ţi spun într-o clipă dacă e cea la care mă gîndesc eu.

— Păi — să vezi — e îmbrăcată tocmai cum era *dumneaei* cînd şedea în rîndul din faţă, atunci cînd au venit actorii de-au jucat la primărie.

Lucetta sări în picioare şi, aproape în aceeaşi clipă, uşa camerei fu deschisă iute şi fără zgomot. Elizabeth-Jane se apropie la lumina focului.

— Am venit să te văd, zise pe nerăsuflate. N-am mai ciocănit — iartă-mă ! Văd că nu ai tras obloanele şi că fereastra e încă deschisă.

Fără să mai aştepte răspunsul Lucettei, se repezi la geam şi trase unul din obloane. Lucetta o ajunse din urmă.

— Lasă-l aşa — ssst ! făcu poruncitor, cu o voce uscată, luînd-o pe Elizabeth de mînă şi ridicînd un deget.

Cuvintele schimbate între ele fuseseră mai mult şoptite în grabă, astfel că nu se pierdu nici un sunet din conversaţia de afară, care continuă :

— E decoltată şi are părul răsucit în bucle, cu un pieptene la spate ; rochia e de mătase galbenă, are ciorapi albi şi pantofi coloraţi.

Din nou Elizabeth-Jane încercă să închidă fereastra, dar Lucetta o împiedică cu forţa.

— Eu sînt ! zise ea cu faţa palidă ca moartea. E o procesiune — o batjocură — o efigie a mea şi a lui !

Privirea Elizabethei dovedea că ştiuse dinainte despre ce era vorba.

— Să închidem fereastra, căuta să o convingă Elizabeth, observînd că trăsăturile Lucettei erau din ce în ce mai împietrite de groază, iar privirea devenea tot mai sticloasă pe măsură ce zgomotul şi rîsetele se apropiau. Hai să nu ne mai uităm.

— N-are rost ! Lucetta. Are s-o vadă și Donald, nu-i așa ? O să afle totul ! Tocmai trebuia să vină acasă — și o să-i frîngă inima. Niciodată n-o să mai mă iubească și am să mor — am să mor de durere !

Elizabeth-Jane era înnebunită acum.

— Oh, nu putem face nimic ca să-i oprim ? strigă ea. Nu poate interveni nimeni — nimeni ?

Dădu drumul Lucettei și fugi spre ușă. Lucetta se apropie de fereastră și, spunînd agitată : „Vreau să văd !", deschise larg ușa cu geam și ieși pe balcon. Elizabeth se duse imediat după ea și-i puse mîna în jurul umerilor, căutînd s-o tragă înăuntru. Ochii Lucettei erau fixați pe deșănțata mascaradă al cărei cortegiu se apropia iute. Numeroasele făclii purtate în jurul celor două momîi le proiectau într-o lumină crudă ; era imposibil să nu recunoști cele două chipuri ale victimelor sinistrei glume.

— Vino înăuntru, vino înăuntru ! imploră Elizabeth. Și lasă-mă să închid fereastra.

— Momîia aceea sînt eu ; și chiar și umbrela e ca a mea, umbreluța mea verde, strigă Lucetta cu un rîs strident, revenind în cameră.

Stătu nemișcată o clipă, apoi se prăbuși pe podea.

Aproape în același moment, muzica violentă a mascaradei încetă. Hohotele de rîs batjocoritor se sparseră ca valurile la țărm, iar zgomotul pașilor pieri ca foșnetul vîntului cînd cade. Elizabeth auzea numai confuz toate acestea ; sunase, și se apleca acum asupra Lucettei, care zăcea pe covor, zgîlțîită de convulsii. Sună din nou și din nou. În zadar. Servitorii ieșiseră probabil cu toții în stradă să vadă demonicul sabat, mai bine decît îl puteau vedea dinăuntru.

În cele din urmă își făcu apariția servitorul lui Farfrae care stătuse cu gura căscată în prag ; apoi sosi bucătăreasa. Obloanele, pe care Elizabeth le trăsese în grabă, au fost închise bine, și s-a aprins o lampă. Lucetta a fost dusă

în camera ei, şi un argat a fugit după doctor. În timp ce Elizabeth o dezbrăca, ea îşi recăpătă cunoştinţa, dar îndată ce-şi aminti ce se întîmplase, leşină din nou.

Doctorul sosi cu neaşteptată promptitudine. Stătuse în poartă ca toţi ceilalţi, intrebîndu-se ce însemna scandalul de pe stradă. Îndată ce o văzu pe nefericita pacientă, zise ca răspuns la întrebarea mută a Elizabethei :

— E grav.

— E o criză de nervi, spuse Elizabeth.

— Da, dar un asemenea atac în starea ei actuală poate avea consecinţe serioase. Trebuie să trimiteţi imediat după domnul Farfrae. Unde e ?

— A plecat la ţară, domnule, zise fata în casă, undeva pe şoseaua Budmouth. Trebuie să se întoarcă curînd.

— N-are importanţă, trebuie să trimiteţi pe cineva după el, să se grăbească.

Şi doctorul se întoarse din nou la patul bolnavei. Fu trimis un om, şi paşii lui se auziră tropăind prin curtea din dos.

Între timp, în casa lui din High Street, domnul Benjamin Grower, acel cetăţean de vază al oraşului despre care am pomenit mai înainte. auzind zgomotul de satîre, cleşti, tamburine, cimbale, scripci, drîmbe, cavale, cornuri de berbec şi alte instrumente muzicale primitive, îşi puse pălăria şi ieşi în stradă să afle cauza. Ajunse la colţul străzii lui Farfrae şi în curînd bănui ce se întîmplă, căci fiind născut în oraş, mai văzuse asemenea glume grosolane. Primul său gînd a fost să se uite în dreapta şi în stînga după poliţişti ; erau doi în oraş, nişte oameni pricăjiţi, pe care-i găsi în cele din urmă ascunşi într-o fundătură, şi mai speriaţi ca de obicei la gîndul, nu fără temei, că dacă ar fi văzuţi, ar putea s-o păţească rău de tot.

— Ce putem face noi, doi bieţi inşi împotriva unei asemenea mulţimi, se justifică Stubberd, ca răspuns la mustrările domnului Grower. Ar însemna să-i provocăm să comită vreun act criminal asupra noastră, şi asta ar aduce pedeapsa cu moartea pentru făptaş, iar noi nu vrem,

doamne ferește, să pricinuim moartea semenilor noștri — nu sîntem atît de haini !

— Atunci luați-vă cîteva ajutoare ! Vin și eu cu voi. O să vedem noi dacă intervenția autorităților nu-i potolește. Haideți repede ; v-ați luat bastoanele ?

— Nu voiam să observe lumea că sîntem polițiști, că vedeți, fiind singuri... așa că am băgat bastoanele statului în burlanul ăsta.

— Scoteți-le și veniți cu mine mai iute, pentru numele lui Dumnezeu ! Ah, uite-l și pe domnul Blowbody ; ce noroc ! (Blowbody era al treilea din principalii magistrați ai tîrgului.)

— Ei, ce-i scandalul ăsta ? făcu Blowbody. Le-ați luat numele, așa-i ?

— Nu. Acum, zise Grower către unul din polițiști, dumneata mergi cu domnul Blowbody, înconjurați pe Old Walk și ieșiți în capul străzii, iar eu o iau cu Stubberd drept înainte. În felul ăsta o să-i prindem între noi. Ia-le numai numele : nu-i ataca și nu le întrerupe distracția.

Porniră cu toții. Dar cînd Stubberd și cu domnul Grower ajunseră în Corn Street, de unde se auziseră pînă atunci zgomotele, fură surprinși să vadă că procesiunea dispăruse. Trecură pe lîngă casa lui Farfrae și cercetară strada pînă în capăt. Luminile felinarelor pîlpîiau, arborii de pe alei foșneau și cîțiva trecători fără ocupație stăteau cu mîinile în buzunare. Totul era ca de obicei.

— N-ați văzut o mulțime pestriță tulburînd liniștea ? întrebă Grower cu magistrală autoritate pe unul din aceștia, îmbrăcat într-o haină de bumbac, cu legături de piele în jurul genunchilor și cu o pipă în gură.

— Poftiți, domnule ? zise politicos omul, care nu era altul decît Charl, de la „Degetul lui Petre".

Domnul Grower repetă întrebarea.

Charl dădu din cap, părînd nevinovat ca un prunc.

— Nu, n-am văzut nimic ; nu-i așa, Joe ? Și tu ai fost aici înaintea mea.

Joseph era tot așa de neștiutor ca și celălalt.

— Hm... asta-i ciudat, zise domnul Grower. Ah — uite că vine un om serios, pe care-l știu din vedere. N-ați vă-

zut cumva, întrebă el adresîndu-se siluetei lui Jopp care tocmai se apropia, n-aţi văzut o ceată de indivizi făcînd un zgomot infernal — o mascaradă sau aşa ceva ?

— O nu, domnule, răspunse Jopp, ca şi cum ar fi aflat cea mai stranie veste. Dar n-am fost prea departe astă-seară, poate că...

— Oh nu, era aici — chiar aici, zise magistratul.

— Dacă mă gîndesc mai bine, ştiţi, am observat că vîntul cîntă seara mai tare decît de obicei, prin frunzişul arborilor de pe alei. Poate că asta a fost, îşi dădu cu părerea Jopp, înfundîndu-şi mai bine mîna în buzunarul paltonului (de unde împingea cît mai tare cleştele de bucătărie şi cornul de vacă pe care le ascunsese sub vestă).

— Nu, nu, nu — ce crezi că-s prost ? Sergent, vino pe-aici. Or fi luat-o pe uliţa din dos.

Dar totuşi nici în uliţa din dos, nici în cea din faţă nu au putut fi găsiţi scandalagiii ; iar Blowbody, împreună cu cel de al doilea poliţist, care se înapoiau şi ei tocmai atunci din misiune, aduseră aceeaşi veste. Momîile, măgarul, lanternele, muzica, totul dispăruse ca ceata lui Comus. [1]

— Acum nu mai putem face decît un singur lucru. Luaţi-vă vreo şase ajutoare şi mergeţi cu toţii în Mixen Lane. Intraţi la „Degetul lui Petre" şi sînt încredinţat că veţi găsi acolo urma făptaşilor.

Ruginiţii executori ai legii mobilizară cîţiva oameni în ajutor, îndată ce-i găsiră, şi întregul grup o porni spre uliţa deocheată. Nu era uşor să ajungă acolo noaptea ; nici un felinar, sau luminiţă cît de mică nu lumina drumul, cu excepţia vreunei palide luciri ce străbătea prin perdeaua unui geam, sau prin crăpătura unei uşi întredeschise din cauza vreunui horn ce scotea fum. În cele din urmă intrară în han cu mult curaj, pe uşa din faţă pînă atunci zăvorîtă, după ce ciocăniră îndelung ca să arate importanţa misiunii lor.

Pe banchetele din sala cea mare, fixate de tavan ca de obicei cu frînghii pentru a le asigura stabilitatea, un

[1] Semizeu păgîn, născocit de Milton şi folosit ca spirit malefic în comedia pastorală cu acelaşi nume.

grup de oameni obișnuiți ședeau bînd și fumînd, cu un calm aproape statuar. Hangița privi cu multă bunăvoință spre intruși, zicînd pe un ton cît mai cuviincios :

— Bună seara, domnilor, poftiți, e destul loc. Sper că nu s-a întîmplat nimic rău.

Oamenii ordinii priviră de jur-împrejur.

— Pare-mi-se, zise Stubberd către unul dintre cei prezenți, că te-am văzut adineaori în Corn Street — n-a vorbit cu dumneata domnul Grower ?

Omul, care era Charl, dădu din cap nepăsător.

— Stau aici de vreo oră, nu-i așa, Nance ? zise el către femeia ce ședea alături sorbindu-și gînditoare berea.

— Asta așa-i. Eu am intrat acilea să-mi iau jumătatea mea de halbă, ca-n fiecare seară, și erai aici, ca și creștinii ăștia.

Celălalt polițist se uita la pendulă, în geamul căreia văzu reflectată o mișcare rapidă a hangiței. Întorcîndu-se brusc, o surprinse închizînd ușa cuptorului.

— Parcă-i ceva curios cu cuptorul ăsta, cucoană ? remarcă el, deschizîndu-l și scoțînd afară o tamburină.

— Ah, făcu ea scuzîndu-se asta o ținem aici ca s-o folosim cîteodată, la vreo mică petrecere cu danț. Știți, vremea umedă o cam strică, așa că o bag aici s-o avem uscată.

Sergentul dădu din cap atotștiutor, dar de fapt nu știa nimic. Cu nici un chip nu putu scoate ceva de la acești oameni muți și inofensivi și, reîntîlnindu-și ajutoarele lăsate afară, se îndreptară cu toții în altă parte.

XL

Cu mult înainte de scena descrisă mai sus, Henchard, sătul de meditațiile sale de pe pod, se îndreptase către oraș. Cînd se afla la capătul străzii, dădu cu ochii de o

procesiune, care tocmai ieşea dintr-o uliţă lăturalnică, la cîţiva paşi în faţa lui. Făcliile, zgomotele şi mulţimea îl uluiră ; văzu momîile călări şi-şi dădu seama ce sens avea toată mascarada.

Procesiunea trecu strada şi intră pe o alta ; apoi dispăru. Henchard făcu cîţiva paşi înapoi şi rămase pierdut în gînduri sumbre. În cele din urmă, o luă spre casă pe cărarea întunecoasă de pe malul rîului. Neaflîndu-şi nici acolo liniştea, se duse la locuinţa fiicei sale vitrege, unde i se spuse că Elizabeth-Jane plecase la doamna Farfrae. Ca un om ce se mişcă sub influenţa unei vrăji şi stăpînit de o teamă nelămurită, porni şi el în aceeaşi direcţie, cu speranţa că o va întîlni. Scandalagiii dispăruseră. Neizbutind s-o găsească, trase uşor de cordonul soneriei de la poartă şi află de la servitori tot ce se întîmplase, precum şi ordinul expres al doctorului ca Farfrae să fie chemat imediat acasă — i se mai spuse că au trimis un om în întîmpinarea lui pe şoseaua Budmouth.

— Dar s-a dus la Mellstock şi Weatherbury, exclamă Henchard, adînc îndurerat. Nici vorbă de Budmouth !

Dar vai ! Henchard pierduse încrederea oamenilor. Nu voiau să-l creadă, luîndu-i cuvintele drept expresia nesocotită a resentimentelor lui. Deşi viaţa Lucettei părea să depindă în acel moment de întoarcerea soţului ei (aştepta cu disperare să vină lîngă ea, ca să-i spună întreg adevărul, nedeformat, asupra trecutelor ei relaţii cu Henchard), nici un mesager nu fu trimis spre Weatherbury. Henchard, într-o stare de adîncă amărăciune şi îngrijorare, se hotărî să plece singur în căutarea lui Farfrae.

O porni deci repede într-acolo, gonind pe şoseaua de răsărit care înconjoară mlaştina Durnover ; trecu apoi dealul şi merse mai departe în întunericul nu prea des al acelei nopţi de primăvară, pînă ajunse la un al doilea şi aproape al treilea deal, cam la trei mile depărtare. La Yalbury Bottom, în cîmpia de la poalele dealului, se

opri să asculte. La început nu auzi nimic, în afară de propria lui inimă bătînd tare şi de vîntul care vuia domol printre molifţii şi lăstărişul din pădurea Yalbury de pe coastele dealului. Dar deodată auzi zgomotul unor roţi uşoare, care-şi ciocneau obezile de piatra proaspăt aşternută pe şosea, şi prin beznă se zări slaba licărire a două felinare.

Henchard ştia că e şareta lui Farfrae care cobora dealul ; o recunoscuse după un anumit huruit, căci vehiculul fusese al lui înainte de a fi cumpărat de scoţian, atunci cînd toate bunurile îi fuseseră vîndute la licitaţie. Henchard făcu repede cale întoarsă în lungul cîmpiei Yalbury, şareta urmînd să-l ajungă din urmă în timp ce Farfrae lăsa calul să meargă în voie între două plantaţii.

La o mică distanţă pe şosea, drumul spre Mellstock se despărţea de cel care ducea la Casterbridge. Abătîndu-se din drum pentru a se duce la Mellstock, cum avusese de gînd, Farfrae ar fi întîrziat încă cîteva ore. Luminile şaretei arătau că se pregătea să cotească la dreapta pe Cuckoo Lane, drumul lateral de care am amintit mai sus. Unul din felinare lumină faţa lui Henchard, şi în aceeaşi clipă Farfrae îşi recunoscu duşmanul.

— Farfrae — domnule Farfrae ! strigă gîfîind Henchard, şi-i făcu semn cu mîna întinsă.

Farfrae lăsă calul să mai facă vreo cîţiva paşi pe drumeag, înainte de a trage de hăţuri pentru a-l opri. Apoi peste umăr, fără să se întoarcă, zise : „Da ?“, aşa cum ai vorbi cu un inamic declarat.

— Întoarce-te la Casterbridge imediat ! zise Henchard. S-a întîmplat ceva acasă la dumneata... şi e nevoie să fii acolo. Am fugit tot drumul ăsta înadins ca să-ţi spun.

Farfrae tăcea şi, înţelegînd tăcerea lui, inima lui Henchard se strînse. De ce oare nu se gîndise mai înainte la un lucru ce părea acum evident ? El care, cu patru ore înainte, îl provocase pe Farfrae la luptă pe viaţă şi pe moarte, se afla acum noaptea, pe un drum singuratic,

spunîndu-i să pornească într-o anumită direcţie, unde ar fi putut să mai aibă complici, în loc să-l lase să-şi urmeze drumul şi să găsească o ocazie de a se apăra de atac. Henchard aproape că văzu aceste gînduri trecînd prin mintea lui Farfrae.

— Trebuie să mă duc la Mellstock, spuse acesta glacial, slobozind hăţurile pentru a porni mai departe.

— Dar, imploră Henchard, e un lucru mai serios decît treaba dumitale la Mellstock. E vorba de... soţia dumitale ! E bolnavă. Am să-ţi mai spun unele amănunte pe drum.

Agitaţia şi impetuozitatea cu care vorbea Henchard sporiră bănuielile lui Farfrae că totul era doar un tertip, pentru a-l atrage în pădurea ce se întindea pe marginea drumului şi unde Henchard ar fi putut săvîrşi ceea ce nu izbutise să facă mai devreme, din lipsă de prevedere sau de curaj. Dădu bici calului.

— Ştiu ce gîndeşti, strigă Henchard fugind după şaretă, aproape zdrobit de durere, căci înţelesese cum apărea în ochii fostului său prieten : ca un ticălos lipsit de orice scrupule. Nu sînt aşa cum crezi ! ţipă el răguşit. Crede-mă, am venit numai pentru a-ţi fi de folos, dumitale şi soţiei dumitale. E în pericol. Nu ştiu mai mult. Şi te cheamă să vii. Argatul pe care l-au trimis a luat-o din greşeală pe alt drum. O, ai încredere în mine. Sînt un ticălos, dar în inima mea tot ţin la dumneata !

Totuşi, Farfrae nu avea încredere în el. Ştia că nevasta lui era însărcinată, dar o lăsase nu de mult perfect sănătoasă, şi nu se îndoia că Henchard îl minte. Auzise destul glume batjocoritoare din gura lui Henchard şi s-ar fi putut ca şi acum să vrea să-şi bată joc de el. Dădu şi mai tare bici calului şi în curînd se afla pe dealul care-l despărţea de Mellstock. Faptul că Henchard fugise cu atîta perseverenţă după el îi întărea convingerea că omul avea intenţii rele.

Şareta şi cu conducătorul ei se îndepărtau, micşorîndu-se la orizont în ochii lui Henchard.

Strădania lui de a-i fi de folos lui Farfrae fusese zadarnică. Pentru acest păcătos pocăit, nu mai exista nici un prilej de bucurie în ceruri. Se blestemă ca Iov, cu mai puţine scrupule religioase, aşa cum face de obicei un om violent cînd îşi pierde respectul faţă de sine însuşi, ultimul sprijin moral în vremuri de restrişte. La acest stadiu ajunsese Henchard, după ce sufletul îi fusese stăpînit de un întuneric mai adînc chiar decît cel din inima pădurii umbroase. Făcu cale întoarsă. Se gîndea că prezenţa lui acolo pe şosea ar putea fi un motiv de întîrziere pentru Farfrae, cînd se va întoarce mai tîrziu spre casă. Nu voia, cu nici un preţ, să-l împiedice din drum.

Ajuns în oraş, Henchard se duse din nou acasă la Farfrae, să întrebe care mai era situaţia. Îndată ce i se deschise uşa, văzu numai chipuri îngrijorate, pe scară, în hol, aplecate peste balustrada etajului. Şi cu toţii ziseră cu adîncă dezamăgire :

— Oh, nu e dînsul !

Argatul trimis duppă Farfrae se întorsese de mult, dîndu-şi seama că pornise pe un drum greşit, şi acum toate speranţele se concentrară asupra lui Henchard.

— Nu l-ai găsit ? întrebă doctorul.

— Ba da... dar nu pot să-ţi spun, zise Henchard, prăbuşindu-se pe un scaun în vestibul. Nu se va întoarce înainte de două ore.

— Hm, făcu doctorul şi se întoarse în camera bolnavei.

— Cum se mai simte ? o întrebă Henchard pe Elizabeth, care se afla şi ea acolo, împreună cu ceilalţi.

— E în mare primejdie, tată. Din cauza nerăbdării de a-şi vedea soţul, e tare agitată. Biată femeie — mă tem că au omorît-o.

Henchard privi o clipă la cea care vorbise cu atîta căldură, ca şi cum ar fi văzut-o într-o lumină nouă, apoi fără vreun alt cuvînt ieşi pe uşă şi se îndreptă către căsuţa lui izolată. Iată ce rezultat a avut rivalitatea între

doi bărbaţi. Moartea va lua miezul fructului, iar el şi cu Farfrae vor rămîne cu cojile.

Dar cînd se gîndea la Elizabeth-Jane, ea îi apărea ca un punct luminos în întunericul în care se zbătea. Îi plăcuse cum arăta chipul ei, cînd îi vorbise acolo, pe scară. Se citea pe el duioşie ; şi ceea ce îşi dorea acum Henchard, mai presus de orice, era afecţiunea unei fiinţe bune şi curate. Elizabeth-Jane nu era fata lui, dar pentru prima dată îi trecu prin minte că ar putea s-o iubească ca pe propria sa fiică — dacă şi ea ar mai ţine la el.

Jopp tocmai se pregătea să se culce cînd Henchard ajunse acasă. Cum intră pe uşă, Jopp zise :

— Am auzit o veste proastă — că doamna Farfrae e bolnavă.

— Da, făcu Henchard, fără a bănui cîtuşi de puţin complicitatea lui Jopp la mascarada din seara aceea, dar văzu că pe figura lui se citea îngrijorarea.

— Te-a căutat cineva, continuă Jopp, tocmai cînd Henchard închidea uşa camerei sale. Un fel de călător, sau căpitan de vas, aşa ceva.

— Da ? Cine putea fi ?

— Părea să fie om cu stare — avea părul cărunt şi o faţă cam lătăreaţă, dar nu mi-a spus numele şi nici nu a lăsat vreo vorbă.

— Nu mă interesează !

Şi spunînd aceste cuvinte, Henchard închise uşa.

Ocolul făcut pînă la Mellstock întîrzie întoarcerea lui Farfrae cam cu două ore, cît prevăzuse Henchard. Printre celelalte motive urgente care reclamau prezenţa lui acasă era şi necesitatea de a trimite la Budmouth după un al doilea doctor. Cînd, în cele din urmă, Farfrae sosi acasă, îl cuprinse o desperare vecină cu nebunia dîndu-şi seama că se înşelase asupra motivelor lui Henchard.

Deşi se făcuse foarte tîrziu, trimise totuşi un om la Budmouth. Noaptea înainta şi cel de al doilea doctor sosi spre ziuă. Lucetta se mai liniştise după întoarcerea lui

Donald, care stătu aproape neclintit lîngă patul ei ; iar cînd, văzîndu-l alături, ea încercă să-i şoptească cu greutate taina care o chinuia, Farfrae nu o lăsă să vorbească, pentru ca efortul şi emoţia să nu-i facă mai rău, asigurînd-o că o să aibă destul timp să-i povestească totul altădată.

Deocamdată, nu ştia nimic despre procesiunea batjocoritoare. Zvonul despre boala gravă şi pierderea copilului doamnei Farfrae se răspîndi în tot oraşul ; cei ce puseseră la cale isprava, bănuind cauza tragediei, acoperiră cu o tăcere de mormînt orice amintire a mascaradei, din teamă sau remuşcare, în timp ce oamenii mai apropiaţi de Lucetta nu îndrăzneau să sporească suferinţa lui Farfrae, povestindu-i ce se întîmplase.

Ce anume şi cît i-a spus Lucetta din trecuta ei legătură cu Henchard, atunci cînd au rămas numai ei în singurătatea acelei nopţi tragice, nu se poate şti. Că i-a spus unele lucruri şi că el a aflat despre relaţiile ei intime cu Henchard... a reieşit clar din declaraţiile lui Farfrae. Dar nimeni în afară de Farfrae nu ştia ce i-a spus despre purtarea ei de după aceea — motivul pentru care venise la Casterbridge să-l caute pe Henchard — că l-a părăsit cînd a descoperit unele fapte care o făceau să se teamă de el (deşi în realitate pasiunea ei bruscă şi lipsită de consecvenţă pentru un alt bărbat a determinat în bună parte acea ruptură) — felul cum şi-a împăcat conştiinţa cu ideea căsătoriei cu un al doilea pretendent, cînd era, într-o oarecare măsură, obligată să-l ia pe primul...

Pe lîngă paznicul de noapte care anunţa orele şi mersul vremii la Casterbridgee, în noaptea aceea pe Corn Street mai umbla, tot atît de des şi ca primul, şi un alt om. Era Henchard, care încercase în zadar să-şi afle odihna în pat. În cele din urmă renunţă şi porni să cutreiere pe străzi, oprindu-se din cînd în cînd la casa lui Farfrae să întrebe de sănătatea bolnavei. Îl interesa atît starea ei cît şi a lui Farfrae, dar mai ales a Elizabethei-Jane. Rămas pe rînd fără nici o pasiune şi ambiţie, viaţa

părea că i se agață acum de existența fiicei lui vitrege, a cărei prezență cu cîtva timp înainte nu o putea suferi. Era o mîngîiere pentru el s-o vadă de fiecare dată cînd venea să afle cum o mai duce Lucetta cu sănătatea.

Ultima vizită a făcut-o pe la orele patru dimineața, în lumina cenușie a zorilor. Luceafărul pălea deasupra mlaștinii Durnover, vrăbiile coborau din zbor în stradă si găinile începuseră să cotcodăcească prin cotețe. Ajuns la cîțiva pași de poarta lui Farfrae, Henchard văzu ușa deschizîndu-se și o slujnică întinzînd mîna la ciocănel, ca să desfacă bucata de postav cu care fusese înfășurat pentru a nu face zgomot. Trecu drumul, iar vrăbiile care ciuguleau gunoiul de pe stradă aproape că nici nu-și luară zborul, atît de imposibilă li se părea o agresiune din partea unui om la un ceas așa de timpuriu.

— De ce scoți cîrpa ceea ? zise Henchard.

Femeia se întoarse oarecum surprinsă de prezența lui, și cîteva clipe nu spune nimic. Apoi, recunoscîndu-l, zise :

— Fiindcă de acum înainte oamenii pot ciocăni cît or pofti de tare. Ea n-o să-i mai audă niciodată.

XLI

Henchard se întoarse acasă. Cum între timp se luminase de ziuă, își aprinse focul și se așeză lîngă vatră, cufundat în gînduri. Nu după mult se auzi pe stradă un pas ușor și un deget îi bătu încet în ușă. Fața lui Henchard se lumină, căci recunoscuse pașii Elizabethei. Fata intră în odaie, tristă și palidă.

— Ai auzit ? întrebă ea. Doamna Farfrae a... murit. Da, e adevărat — acum vreo oră !

— Știu, zise Henchard. M-am întors chiar acum de acolo. E foarte frumos din partea ta, Elizabeth, că ai venit să-mi spui. Bănuiesc că ești tare obosită, după ce ai vegheat toată noaptea. Vrei să stai cu mine în dimi-

neaţa asta ? Poţi să mergi să te odihneşti în cealaltă cameră, şi o să te chem cînd gustarea o să fie gata.

Pentru a-i face plăcere şi lui, şi totodată şi sieşi, căci bunătatea pe care i-o arăta acum trezea un sentiment de surprinsă gratitudine în inima fetei singuratice — Elizabeth îi urmă sfatul şi se culcă pe un fel de pat, pe care Henchard îl înjghebase pe o laviţă în camera de alături. Îl putea auzi robotind prin casă, pregătind micul dejun, dar mintea îi era preocupată mai ales de Lucetta, a cărei moarte în floarea vieţii şi în culmea fericitelor speranţe de maternitate era pe cît de cutremurătoare, pe atît de neaşteptată. În curînd adormi.

Între timp tatăl ei vitreg pusese masa şi aşezase gustarea de dimineaţă, dar văzînd că fata mai doarme, nu vru s-o trezească. Aşteptă, privind focul şi ţinînd apa în clocot cu o grijă de gospodină, ca şi cum ar fi fost o cinste pentru el s-o primească în casa lui. De fapt Henchard suferise o mare schimbare în sentimentele lui faţă de Elizabeth-Jane, şi acum visa la un viitor luminat de prezenţa ei filială, ca şi cum fericirea nu-i mai putea veni decît de acolo.

Gîndurile îi fură întrerupte de un ciocănit în uşă, şi se sculă să deschidă, oarecum supărat că vreun musafir nepoftit îl deranja chiar atunci. Un om voinic, masiv, stătea în uşă, avînd un aer străin în expresie şi ţinută — un aer pe care persoane cu o experienţă mai cosmopolită l-ar fi putut numi colonial. Era tocmai omul care întrebase de drum la „Degetul lui Petre". Henchard dădu din cap şi-l privi întrebător.

— Bună dimineaţa, bună dimineaţa, zise străinul cu multă voie bună. Dumneata eşti domnul Henchard ?

— Numele meu este Henchard.

— Atunci, înseamnă că te-am prins acasă. Treaba bună începe de dimineaţă — aşa zic eu. Putem schimba cîteva vorbe ?

— Desigur, răspunse Henchard, conducîndu-l înăuntru.

— Poate că-ţi aminteşti de mine ? zise musafirul, aşezîndu-se.

Henchard îl privi nepăsător şi clătină din cap.

— Ei bine — poate că nu mai mă ţii minte. Numele meu e Newson.

Lumina se stinse de pe faţa şi din ochii lui Henchard. Celălalt nu observă nimic.

— Cunosc numele ăsta, spuse Henchard în cele din urmă, privind în pămînt.

— Nu mă îndoiesc. De fapt, te caut de vreo două săptămîni. Am debarcat la Havenpool şi am trecut prin Casterbridge în drumul meu spre Falmouth, iar cînd am ajuns acolo, mi s-a spus că locuieşti de mai mulţi ani la Casterbridge. Repede am pornit-o îndărăt şi, ca să nu mai lungesc vorba, am sosit aici cu diligenţa acu' vreo zece minute. „Stă colo jos, lîngă moară", mi-au spus oamenii. Aşa că, iată-mă-s. Ştii tîrgul acela pe care l-am făcut acu' vreo douăzeci de ani — de asta am venit. A fost o chestie cam ciudată, eu eram pe atunci mai tînăr decît sînt acum şi poate, într-un fel, cu cît vorbim mai puţin despre asta, cu atît e mai bine.

— O chestie cam ciudată ! A fost mult mai rău decît ciudată. Eu nu pot recunoaşte că mai semăn cu omul pe care l-ai întîlnit atunci. Nu eram în toate minţile, şi mintea unui om e chiar fiinţa lui.

— Eram tineri şi zăpăciţi zise Newson. În orice caz, acu' am venit să îndrept lucrurile, nu să ne certăm. Biata Susan — ce i-a fost dat să păţească în viaţă !

— Aşa-i.

— Era o femeie cu suflet bun, liniştită. Nu era, cum s-ar zice, isteaţă sau şmecheră... mai bine ar fi fost aşa.

— Nu, nu era.

— După cum ştii şi dumneata, era destul de săracă cu duhul ca să creadă că vînzarea aceea o obliga într-un fel. Îşi dădea tot aşa de puţin seama că face vreun păcat în privinţa asta, ca şi o sfîntă din ceruri.

— Ştiu, ştiu. Am înţeles şi eu, zise Henchard tot ferindu-şi privirea. Ăsta a fost necazul meu. Dacă ar fi vă-

zut lucrurile aşa cum erau de fapt, nu m-ar fi părăsit niciodată. Niciodată ! Dar cum puteai să te aştepţi de la ea să ştie toate astea ? Ce învăţătură a avut sărmana ? Nimic. Ştia numai să-şi scrie numele, atîta tot.

— Păi, nici eu n-am avut inima să-i deschid ochii, după ce o luasem, zise fostul marinar. Mă gîndeam, nu din cine ştie ce îngîmfare, că o să fie mai fericită cu mine. A şi fost fericită şi aş fi lăsat-o în neştiinţa ei pînă la moarte. Fata dumitale a murit, ea a mai născut apoi un copil şi totul mergea bine. Dar a venit o zi — să vezi că întotdeauna vine cîte o zi din astea — a venit o zi la scurtă vreme după ce ne-am întors cu copilul din America — cînd cineva, căruia ea i-a povestit toată istoria din tinereţe, i-a spus că tranzacţia prin care o luasem era o bătaie de joc şi a rîs de credinţa ei în drepturile mele de soţ. După aceea n-a mai fost niciodată fericită cu mine. Tot tînjea şi ofta şi lăcrima. Mi-a spus că trebuie să mă părăsească şi apoi s-a pus întrebarea ce să facem cu copilul ? M-a sfătuit atunci un om ce să fac, şi aşa am şi făcut, căci mă gîndeam că e spre binele ei. Am lăsat-o la Falmouth şi m-am angajat pe un vas. Cînd am ajuns de cealaltă parte a Atlanticului, a fost o furtună mare şi s-a crezut că mulţi dintre noi, printre care şi eu, am fost luaţi de valuri. Am debarcat în Terra Nova şi m-am întrebat ce aveam de făcut. Dacă-s aici, aici rămîn, mi-am zis. O să fie mai bine pentru ea, acum că e pornită împotriva mea, să creadă că m-am înecat, căci — îmi ziceam eu — dacă ştie că sîntem amîndoi în viaţă, o să fie nefericită, dar dacă mă crede mort, o să se întoarcă la el şi copilul o să aibă un acoperiş deasupra capului ! Nici n-am mai pus piciorul în Anglia pînă acum o lună, şi aşa am descoperit, cum mă şi aşteptam, că s-a întors la dumneata cu copilul meu. Mi s-a spus la Falmouth că Susan ar fi murit. Dar Elizabeth-Jane unde e ?

— Moartă şi ea, zise Henchard posac. Desigur că ai auzit şi de asta.

Marinarul se ridică şi făcu cîţiva paşi şovăitori prin odaie.

— Moartă ! repetă el încet. Atunci, la ce-mi mai folosesc banii ?

Henchard, fără să răspundă, clătină din cap, ca şi cum asta l-ar fi privit mai curînd pe Newson, decît pe el.

— Unde e îngropată ? întrebă călătorul.

— Lîngă mama ei, zise Henchard, pe acelaşi ton morocănos.

— Cînd a murit ?

— Acum un an, ba chiar mai bine, răspunse celălalt fără nici o ezitare.

Marinarul rămase în picioare. Henchard nu-şi ridică nici o clipă ochii din podea. În cele din urmă, Newson spuse :

— Drumul meu pînă aici a fost în van ! Am să mă întorc de unde am venit ! Aşa-mi trebuie. Nu vreau să te mai supăr.

Henchard auzi paşii lui Newson depărtîndu-se, apoi zgomotul clanţei, apoi cum se deschide uşa — încet, aşa cum face un om care poartă o povară în spate sau în inimă — dar nu întoarse capul. Silueta lui Newson trecu prin dreptul ferestrei. Plecase. Apoi Henchard, neputînd să-şi creadă ochilor şi urechilor, se ridică şi el de pe scaun, uluit de ceea ce făcuse. Se lăsase dus de impulsul unui moment. Simţămîntul de preţuire pe care-l avea în ultimul timp pentru Elizabeth, proaspăta speranţă că în singurătatea lui ea i-ar putea fi ca o fiică, de care să se simtă tot atît de mîndru ca şi de adevăratul lui copil, aşa cum ea se considera încă a fi — toate acestea fuseseră într-atît stimulate de venirea lui Newson, încît se transformaseră într-o lacomă dorinţă de a o păstra numai pentru el. Aşa încît brusca perspectivă de a o pierde îl făcuse să spună minciuni absurde, ca un copil, fără să se gîndească la urmări. Se aşteptase la alte întrebări care să-i demaşte în cîteva clipe povestea mincinoasă, şi totuşi asemenea întrebări nu i-au fost puse. Dar desigur că vor veni ; plecarea lui Newson nu putea fi definitivă. Va

afla totul întrebînd pe alţii prin oraş şi se va întoarce să-l blesteme şi să-i ia ultima comoară !

Îşi puse grăbit pălăria şi porni în direcţia în care plecase Newson. În curînd îi zări spatele lat pe drumul care traversa Bull Stake. Henchard se luă după el şi-l văzu oprindu-se la „Stema Regală", unde diligenţa de dimineaţă, care-l adusese, aşteaptă o jumătate de oră o altă diligenţă cu care face cruce acolo. Diligenţa tocmai se pregătea să plece din nou. Newson se urcă înăuntru, i se aşeză şi bagajul, şi în cîteva minute vehiculul dispăru, luîndu-l cu el.

Nici măcar nu întorsese capul. Se încrezuse cu totul în cuvintele lui Henchard — încredere aşa de simplă încît era aproape sublimă. Tînărul marinar, care o luase pe Susan Henchard sub impulsul unui moment după ce o privise o singură clipă, mai trăia încă în călătorul încărunţit. El se încrezuse într-atît în cuvintele lui Henchard, încît acesta rămase în loc, încremenit de ruşine.

Ore Elizabeth-Jane avea să rămînă a lui, datorită acestei îndrăzneţe plăsmuiri de o clipă ? Poate, însă nu pentru multă vreme, îşi zicea el. Newson ar putea să intre în vorbă cu alţi călători din diligenţă, dintre care unii s-ar putea să fie chiar oameni din Casterbridge, şi înşelătoria lui va fi astfel descoperită.

Această posibilitate îl făcu pe Henchard să ia o atitudine defensivă şi, în loc de a se gîndi cum să îndrepte mai bine greşeala comisă şi să-i spună tatălui Elizabethei numaidecît adevărul, se strădui să găsească tot felul de căi pentru a-şi menţine situaţia pe care o dobîndise din întîmplare. Afecţiunea lui faţă de tînăra fată devenea tot mai puternică, cu fiecare incident care periclita drepturile lui asupra ei.

Privea şoseaua ce se pierdea în depărtare, aşteptîndu-se să-l vadă pe Newson că se întoarce pe jos, lămurit asupra adevărului şi cerîndu-şi indignat copilul. Dar nu apăru nimeni. Poate că nu a vorbit cu nimeni în diligentă şi că şi-a zăvorît durerea în inimă.

Durerea lui ! Ce însemna ea pe lîngă ce va simţi el, Henchard, cînd o va pierde ?

Dragostea lui Newson, răcită printr-o atît de lungă despărţire, nu se putea asemui cu a lui, căci el era de atîta vreme în preajma ei. Şi astfel sufletul lui gelos folosea argumente anume alese pentru a-şi justifica, în proprii lui ochi, despărţirea copilului de tatăl său.

Se întoarse acasă aproape temîndu-se ca fata să nu fi dispărut. Nu, era acolo — tocmai ieşea din camera cealaltă, cu genele încă grele de somn şi arătînd în general mai odihnită.

— O tată ! zise ea zîmbind. Nici n-am pus bine capul jos şi m-a furat somnul, deşi nu voiam să dorm. Mă mir că n-am visat-o pe biata doamna Farfrae, după ce mă gîndisem atîta la ea, dar nu mi-a apărut în vis. Ce curios că, de obicei, nu visăm întîmplările cele mai apropiate, oricît de mult ne-ar preocupa.

— Îmi pare bine că ai putut dormi, răspunse el luînd-o de mînă cu un aer de grijulie afecţiune — un gest care o surprinse în chip plăcut.

Se aşezară la masă şi gîndurile Eilzabethei-Jane se întoarseră iar spre Lucetta. Tristeţea adăuga şi mai mult farmec unui chip a cărui frumuseţe fusese întotdeauna subliniată de gravitatea lui meditativă.

— Oh tată, spuse ea, îndată ce-şi îndreptă atenţia către masa întinsă, ce drăguţ din partea dumitale că ai pregătit această gustare singur, în timp ce eu dormeam ca o leneşă.

— Aşa fac în fiecare zi, replică el. Tu m-ai părăsit ; toată lumea m-a părăsit ; cum aş putea trăi dacă n-aş face totul singur ?

— Te simţi foarte singur, nu-i aşa ?

— Da, fetiţo — aşa cum tu nici nu-ţi poţi închipui. Dar nu e numai din vina mea. Eşti singurul om care mi-a intrat în casă, după săptămîni întregi. Şi n-ai să mai vii.

— De ce vorbeşti aşa ? Ba chiar am să vin, dacă vrei să mă mai vezi.

Henchard arătă o oarecare îndoială. Deşi în ultimul timp sperase că Elizabeth-Jane va sta din nou cu el, ca o adevărată fiică, nu voia să i-o ceară acum. Newson s-ar putea întoarce în orice clipă şi dacă Elizabeth ar afla adevărul, ar îndura mai uşor dezaprobarea ei aflîndu-se departe de ea.

După ce mîncară, fata tot mai rămase în preajma lui, pînă cînd veni ora la care Henchard se ducea de obicei la lucru. Atunci se ridică şi asigurîndu-l că se va reîntoarce în curînd, porni la deal, în razele soarelui de dimineaţă.

„În această clipă inima ei e tot atît de plină de căldură pentru mine, ca şi a mea ; Elizabeth ar veni să locuiască aici cu mine, în căsuţa asta sărăcăcioasă, dacă aş chema-o ! Şi totuşi, pînă deseară el se va întoarce probabil, şi ea mă va dispreţui !"

Acest gînd, pe care Henchard îl tot depăna în minte, îl întovărăşi în ziua aceea pretutindeni. Starea lui de spirit nu mai era aceea a aventurierului înfrînt de soartă, răzvrătit, ironic, nepăsător, ci tristeţea de plumb a omului care a pierdut tot ce poate face viaţa interesantă sau măcar suportabilă. Pentru el nu mai exista nimeni de care să fie mîndru, nimeni care să-l încurajeze, căci Elizabeth-Jane nu va mai fi în curînd decît o străină, ba chiar mai rău. Susan, Farfrae, Lucetta, Elizabeth — toţi îl părăsiseră, pe rînd, fie din vina lui, fie din cauza nenorocului.

Nu-i mai rămăsese nici o preocupare, nici o afecţiune, nici o dorinţă. Dacă ar fi putut să cheme în ajutor muzica, existenţa lui şi-ar fi aflat o mîngîiere, căci asupra lui Henchard muzica avea o putere supremă. Orice sunet de trompetă sau de muzicuţă îl mişca, iar armoniile mai înalte îl transfigurau. Dar soarta crudă hotărîse să nu poată chema nici această divinitate în ajutor.

În faţa lui nu se întindea decît întunericul ; nu-l aştepta nimic, şi nici el nu aştepta nimic. Şi totuşi, după cursul firesc al vieţii omului, ar fi putut să mai facă

umbră pămîntului încă treizeci sau patruzeci de ani — batjocorit de toţi, sau în cel mai bun caz compătimit.

Gîndul acesta era de nesuportat.

La răsărit de Casterbridge se întindeau mlaştini şi lunci, prin care curgeau şuvoaie de apă. Cel ce umblă prin aceste locuri şi se opreşte cîteva clipe într-o noapte senină poate auzi ciudatele simfonii ale apelor, toate cîntînd pe diferite voci, venind din părţile mai apropiate sau mai îndepărtate ale lumii. Acolo unde e o spărtură în scoarţa putrezit, ele execută un recitativ ; în locul unde un pîrîu îşi saltă unda peste un stăvilar de piatră, se aud triluri voioase ; sub un podeţ arcuit, scot un sunet metalic de cimbale, iar la Groapa Durnover, şuieră. Punctul unde toată această muzică instrumentală atinge culmea intensităţii e însă un loc denumit Zece Zăgazuri, de unde se aude primăvara o adevărată fugă de sunete.

Rîul e aici adînc şi curentul puternic în tot timpul anului ; din această cauză zăgazurile se ridicau şi se lăsau cu ajutorul unui vinci şi al unor roţi dinţate. O cărare duce de la cel de al doilea pod peste şosea spre aceste zăgazuri, traversînd apa deasupra lor pe un podeţ îngust de scînduri. Dar după căderea nopţii, rareori se mai află oameni care să meargă pe acest drum ; cărarea duce de fapt numai pînă la un bazin adînc, format din apele rîului, numit Apa Neagră. Trecerea pe malul îngust e periculoasă.

Totuşi Henchard, ieşind din oraş pe şoseaua de răsărit, se îndreptă către podul al doilea, cel de piatră, şi de acolo se înfundă pe acest drumeag singuratic, care şerpuia pe lîngă albia rîului, pînă ce umbrele negre ale celor Zece Zăgazuri acoperiră lucirea ce mai plutea pe apă, reflectînd lumina slabă a cerului la asfinţit. Peste cîteva clipe ajunse lîngă groapa stăvilarului, unde apa era cea mai adîncă. Privi înainte şi înapoi şi nu zări picior de om. Îşi scoase haina şi pălăria şi rămase pe malul rîului cu mîinile împreunate pe piept.

În timp ce ochii îi erau aplecaţi asupra apei, i se păru că vede tot mai distinct ceva ce plutea în bazinul circular format de curgerea seculară a apelor, în locul pe care şi-l alesese pentru a-i fi mormînt.

La început nu putu desluşi bine ce era, din pricina umbrei malului, dar lucrul acela fu împins de la mal şi căpătă formă — forma unui trup omenesc, plutind ţeapăn la suprafaţa apei.

În vîrtejul stîrnit de şuvoiul de apă curgătoare, forma aceea omenească fu împinsă înainte, pînă cînd trecu pe sub ochii lui, şi atunci observă cu groază că era *el însuşi*. Nu era vreun om care să-i semene doar, ci unul exact ca el în toate privinţele ; dublura lui plutea, ca şi cum ar fi fost înecat în groapa celor Zeze Zăgazuri.

Simţămîntul supranaturalului era foarte puternic la acest nefericit, aşa că se trase înapoi cum am face-o în faţa unei minuni care ne înspăimîntă. Îşi acoperi ochii şi-şi plecă capul. Fără să mai privească a doua oară în apă, îşi luă haina şi pălăria şi se îndepărtă încet.

În curînd se trezi în faţa propriei sale locuinţe. Spre surprinderea lui, Elizabeth-Jane îl aştepta acolo. Veni spre el, îi votrbi, îi spuse „tată", întocmai ca şi înainte. Deci Newson nu se întorsese.

— Mi s-a părut că erai foarte abătut azi dimineaţă, zise ea, aşa că am venit din nou să te văd. Nu pentru că n-aş fi şi eu însămi tristă. Dar toţi şi toate par să fie pornite împotriva dumitale şi ştiu cît trebuie să suferi.

Cum ghicea fata asta lucrurile ! Şi totuşi, nu ghicise întregul adevăr.

— Se mai întîmplă minuni, nu crezi, Elizabeth ? Eu nu-s om cu carte. Nu ştiu atît de multe pe cît aş dori să ştiu. Am încercat să mă uit prin cărţi şi să învăţ toată viaţa, dar cu cît încerc să aflu mai mult, cu atît sînt mai neştiutor.

— Nu prea cred că mai sînt minuni în zilele noastre, răspunse ea.

— Nu crezi că există vreo mînă dumnezeiască pentru oameni deznădăjduiți, spre pildă ? Ei, poate că nu în chip direct. Poate nu. Dar vino puțin cu mine, și-am să-ți arăt ce vreau să spun.

Ea primi cu bună voie, așa că porniră pe cărarea singuratică, pînă la cele Zece Zăgazuri. Mergea agitat, ca și cum vreo umbră obsedantă, nevăzută de Elizabeth, plutea în jurul lui și-i încețoșa vederea.

Fata ar fi vorbit de Lucetta, dar se temea să nu-l tulbure. Cînd se apropiară de stăvilar, el se opri și-i spuse s-o ia înainte să se uite în iaz și să-i spună ce vede.

Ea se duse și veni repede înapoi.

— Nimic, zise.

— Du-te încă o dată, o îndemnă Henchard, și privește mai de aproape.

Se îndreptă a doua oară spre malul rîului. Cînd se întoarse, după oarecare șovăire îi spuse că văzuse ceva plutind în undele vîrtejului, dar nu putea desluși ce era. Părea să fie o boccea cu haine vechi.

— Semănă cu ale mele ? întrebă Henchard.

— Mda — seamănă. Doamne... mă întreb dacă... Tată, hai să plecăm de aici.

— Du-te și te mai uită odată și pe urmă plecăm acasă.

Ea plecă și Henchard o putea vedea cum se aplecă, pînă cînd capul îi atinse aproape marginea bazinului. Se ridică apoi iute și veni lîngă el.

— Ei, făcu Henchard, acu' ce zici ?

— Hai să mergem acasă.

— Dar spune-mi — te rog spune-mi — ce plutește acolo pe apă ?

— Momîia, răspunse ea repede. Cred că au aruncat-o în rîu mai sus, printre sălciile din Apa Neagră ca să scape de ea, de teamă să nu fie descoperiți de autorități, și se vede că a dus-o curentul pînă aici.

— Aha... desigur — efigia mea ! Dar unde e cealaltă ? De ce numai asta ?... Isprava lor a omorît-o, dar pe mine m-au lăsat în viaţă !

Elizabeth-Jane se tot gîndi la aceste vorbe ale lui Henchard „m-au lăsat în viaţă“ — în timp ce se întorceau spre casă. În cele din urmă, bănuindu-le tîlcul, exclamă :

— Tată, nu vreau să te las să trăieşti singur ! Îmi dai voie să stau cu tine şi să te îngrijesc cum făceam pe vremuri ? Nu-mi pasă că eşti sărac. Aş fi vrut să viu chiar de azi dimineaţă, dar nu mi-ai spus nimic.

— Dacă-ţi dau voie ? zise el cu amărăciune. Elizabeth, nu-ţi bate joc de mine ! Numai de-ai vrea să vii !

— Vreau, zise ea.

— Cum ai să-mi ierţi asprimea din trecut ? Nu poţi !

— Am şi uitat-o. Nu mai vorbi de asta.

Astfel ea îl linişti şi plănuiră cum vor sta împreună de acum înainte ; în cele din urmă fiecare plecă la casa lui. Atunci Henchard se bărbieri, ceea ce nu mai făcuse de multe zile, îşi puse rufe curate şi se pieptănă. Parcă era un om înviat din morţi.

A doua zi dimineaţă se dovedi că Elizabeth-Jane avusese dreptate ; momîia lui Henchard a fost găsită acolo de un văcar, iar cea a Lucettei ceva mai sus pe acelaşi rîu. Dar nu se făcu nici un fel de vîlvă despre această descoperire, şi momîile fură arse într-ascuns.

În ciuda explicaţiei naturale a aşa-zisului mister, Henchard tot îl considera un semn supranatural. Elizabeth-Jane îl auzi spunînd :

— Cine poate fi un păcătos mai mare decît mine ! Şi totuşi, se pare că şi eu sînt în mîna Cuiva !

XLII

Dar convingerea că se afla în mîna Cuiva începu să piară din inima lui Henchard pe măsură ce timpul îndepărta tot mai mult întîmplarea din care se născuse

acest sentiment. Stafia lui Newson îl urmărea. Era sigur că se va întoarce.

Totuşi, Newson nu veni. Lucetta fusese dusă la cimitir. Cei din Casterbridge îşi întoarseră pentru ultima dată ochii spre ea, înainte de a-şi vedea de treburi, ca şi cum n-ar fi trăit niciodată. Iar Elizabeth, rămasă mai departe neclintită în credinţa că era fata lui Henchard, locuia acum în casa lui. Poate că, cine ştie, Newson plecase pentru totdeauna.

În scurt timp, îndoliatul Farfrae aflase cauza, cel puţin imediată, a bolii şi a morţii Lucettei şi primul său impuls a fost, cum era şi firesc, să se răzbune, pedepsind în numele legii pe autorii fatalei mascarade.

Se hotărî să aştepte pînă după înmormîntare şi apoi să înceapă cercetările. Dar cînd sosi momentul să acţioneze, mai reflectă. Deşi consecinţele faptei lor fuseseră catastrofale, ele n-au putut fi în nici un caz prevăzute sau intenţionat anticipate de banda de zăpăciţi care pusese la cale grotesca procesiune. Singurul lor mobil fusese, după cît îşi putea da seama — căci nu ştia nimic despre uneltirile lui Jopp — perspectiva ademenitoare de a da în tărbacă oamenii aflaţi în fruntea oraşului — suprema distracţie a celor ce se zvîrcoleau sub călcîiul asupritorilor. Şi-apoi, mai avea şi alte motive. Lucetta îi mărturisise totul înainte de moarte şi nu ţinea să se facă prea multă vîlvă în jurul acelei poveşti, atît pentru reputaţia ei, cît şi a lui Henchard şi a sa proprie. I se păru deci că cea mai cuviincioasă atitudine pentru amintirea răposatei, cît şi cea mai bună politică, ar fi să considere întîmplarea ca un accident nefericit.

Şi el şi Henchard evitau să se întîlnească. De dragul Elizabethei, acesta din urmă îşi înfrînsese mîndria şi acceptase mica prăvălie de seminţe şi răsaduri pe care cîţiva consilieri comunali o cumpăraseră, la îndemnul lui Farfrae, pentru a-l ajuta să-şi facă o nouă situaţie.

Dacă ar fi fost vorba numai de el personal, Henchard fără îndoială că ar fi refuzat orice ajutor venind, chiar şi

indirect, de la omul pe care-l atacase cu atîta înverşunare. Dar afecţiunea fetei părea necesară însăşi existenţei sale, şi de hatîrul ei, mîndria lui îmbrăcă haina umilinţei.

Stăteau deci împreună ; şi în fiecare zi Henchard căuta să-i ghicească orice dorinţă, cu o atenţie în care grija paternă era sporită de un fel de acută gelozie, sau de teama unei rivalităţi — deşi erau din ce în ce mai puţine motive pentru a crede că Newson se va mai întoarce vreodată la Casterbridge să-şi revendice fiica. El era un călător, rătăcind pe mări, aproape un străin. Nu-şi văzuse fata de atîţia ani ; dragostea lui pentru ea nu putea fi, cum e şi firesc, prea fierbinte. Alte preocupări vor întuneca probabil în curînd amintirea ei şi-l vor împiedica să mai facă cercetări, putînd astfel descoperi că ea mai era printre cei vii. Pentru a-şi împăca oarecum conştiinţa, Henchard îşi tot spunea că minciuna care îi îngăduise să păstreze comoara rîvnită nu fusese spusă cu acest scop anume, ci îi venise pe buze ca un ultim cuvînt de desperată sfidare a destinului, fără a ţine seama de urmări. Şi-apoi, îşi argumenta sieşi, nici un Newson nu ar fi iubit-o cum o iubea el, şi nici n-ar îngriji-o pînă la capătul vieţii, aşa cum se gîndea el să o facă, cu cea mai mare bucurie.

Astfel îşi duceau viaţa în prăvălioara din marginea cimitirului, şi nici un eveniment mai deosebit nu le însemnă zilele pînă la sfîrşitul acelui an. Ieşind doar rareori din casă şi niciodată în zi de tîrg, îl vedeau pe Donald Farfrae doar cînd şi cînd, şi atunci de obicei ca o siluetă abia zărită din depărtare, pe stradă. Henchard îşi desfăşura activitatea negustorească, zîmbind mecanic celorlalţi tovarăşi de breaslă şi tocmindu-se cu vînzătorii — cum fac după un timp toţi cei care au pierdut pe cineva drag.

Timpul, cu vălul său cenuşiu, îl învăţă pe Farfrae cum să aprecieze mai bine căsătoria lui cu Lucetta, tot

ce a însemnat şi ce nu a însemnat ea. Sînt unii bărbaţi ale căror inimi se încăpăţînează într-o înverşunată fidelitate faţă de o imagine sau o cauză pe care întîmplarea le-a scos-o în cale — chiar multă vreme după ce judecata le-a arătat că nu era ceva deosebit, ba chiar dimpotrivă. Fără de aceştia, grădina Domnului nu ar fi întreagă. Dar Farfrae nu era dintre ei. Nu se putea ca puterea de pătrundere, agerimea şi vioiciunea firii lui să nu-l scoată din conul de umbră pe care pierderea soţiei sale îl aruncase în jur. Nu putea să nu-şi dea seama că odată cu moartea Lucettei el schimbase o lungă suferinţă cu o simplă durere. După dezvăluirea tainei ei, care oricum tot ar fi trebuit mai devreme sau mai tîrziu să iasă la iveală, era greu de presupus că viaţa lor împreună le-ar mai fi adus vreo bucurie. Dar în sufletul lui, în ciuda acestor argumente, imaginea Lucettei dăinuia, făcîndu-l să privească cu indulgenţă slăbiciunile ei ; iar suferinţele îndurate de biata femeie îi domoleau mînia ce se aprindea uneori, la gîndul lucrurilor pe care i le ascunsese.

Pînă la sfîrşitul anului, mica prăvălioară cu seminţe şi grăunţe a lui Henchard, nu mult mai mare decît un dulap, prosperase vizibil, iar tatăl şi fiica lui vitregă se bucurau de multă linişte în colţişorul acela însorit.

Ceea ce o caracteriza pe Elizabeth-Jane în această perioadă era calmul aparent al omului cu o intensă viaţă interioară. Făcea plimbări lungi pe cîmp, de două sau de trei ori pe săptămînă, mai ales spre Budmouth. Uneori, lui Henchard i se părea că după asemenea plimbări înviorătoare ea era mai mult politicoasă decît afectuoasă. Şi asta îl tulbura, adăugînd o nouă părere de rău celor pe care le simţea pentru a fi îngheţat, prin dojenile-i aspre, afecţiunea ei fără de preţ, oferită cîndva.

Acum ea făcea totul numai după capul ei. În orice hotărîre, în cumpărări ori vînzări, cuvîntul ei era lege.

— Ai un manşon nou, Elizabeth, îi spuse el într-o zi pe un ton umil.

— Da, l-am cumpărat, zise ea.

Henchard privi din nou obiectul care stătea pe o masă alăturată. Blana era de un brun lucios ; deşi nu se pricepea la asemenea articole, se gîndi că era de o calitate neobişnuit de bună pentru ea.

— A fost destul de scump, nu-i aşa, drăguţă ? îndrăzni să întrebe.

— Ceva mai mult decît suma pe care voiam s-o cheltuiesc, zise ea calm. Dar nu e bătător la ochi.

— O nu, făcu leul îmblînzit, grijuliu să n-o supere cîtuşi de puţin.

La scurt timp după aceea, pe cînd anul înainta spre o altă primăvară, se opri odată în faţa camerei ei goale. Se gîndi la ziua cînd Elizabeth plecase din casa lui, din impozanta şi frumoasa clădire din Corn Street, datorită antipatiei şi asprimii ce i-o arăta, iar el îi cercetase camera exact ca şi acum. Odaia aceasta era mult mai modestă, dar ce-l izbi în primul rînd fu abundenţa cărţilor, care zăceau pretutindeni. Numărul şi calitatea lor făceau ca mobila sărăcăcioasă să pară absurd de nepotrivită. Unele, ba chiar multe din aceste volume, trebuie să fi fost cumpărate de curînd, şi deşi el o încuraja să cumpere cărţi, nu bănuia că Elizabeth dăduse atît de mult frîu liber pasiunii înnăscute pentru citit, mai ales avînd în vedere veniturile lor modeste. Pentru prima dată se simţi puţin supărat şi se hotărî să-i spună vreo două vorbe. Dar înainte de a fi găsit curajul să-i vorbească, se întîmplă un eveniment care-i îndreptă gîndurile în altă direcţie.

Se terminase epoca mai activă a negoţului cu seminţe şi veniseră săptămînile liniştite dinaintea cositului fînului, care-şi puseseră pecetea şi asupra tîrgului Casterbridge. Piaţa era plină acum cu greble de lemn, căruţe noi cu roţi vopsite în galben, verde şi roşu, formidabile coase şi furci cu dinţi destul de lungi pentru a ridica cu ele o mică familie. Henchard, contrar obiceiului său, ieşi într-o sîmbătă după-masă şi se duse spre piaţă, împins de un ciudat sentiment de plăcere la gîndul de a petrece cîteva minute pe locul fostelor lui succese. Farfrae, care-l

privea tot ca pe un străin, stătea la cîţiva paşi de poarta halei de cereale — un loc unde putea fi văzut adesea la această oră — şi părea preocupat de ceva ce vedea în apropiere.

Ochii lui Henchard îi urmăriră pe ai lui Farfrae şi-şi dădu seama că ceea ce contempla acesta nu era vreun fermier arătînd mostre de grîu, ci propria sa fată vitregă care tocmai ieşise dintr-o prăvălie de peste drum. Cît despre ea, nu-şi dădea seama că era privită, fiind astfel mai puţin norocoasă decît femeile ale căror pene de la pălărie, ca cele ale păunului, au adevăraţi ochi pătrunzători ori de cîte ori vreun admirator posibil se află în raza lor.

Henchard plecă, gîndindu-se că poate în definitiv nu era nimic deosebit în faptul că Farfrae se uita la Elizabeth-Jane, la o răscruce de stradă. Totuşi, nu putea uita că scoţianul îi purtase cîndva un interes plin de afecţiune, deşi trecător. Gîndul acesta trezi deodată firea pătimaşă a lui Henchard, care îi marcase viaţa încă de la început şi îl făcuse ceea ce era acum. În loc să-şi spună că o căsătorie între iubita-i fată vitregă şi energicul şi prosperul Donald era de dorit pentru binele ei şi al lui, nici nu voia să se gîndească la o asemenea posibilitate.

Pe vremuri, asemenea impulsuri potrivnice s-ar fi tradus în fapte. Dar nu mai era acelaşi om. Se învăţase să accepte hotărîrile ei, în aceasta ca şi în alte privinţe, drept definitive şi indiscutabile. Se temea ca nu cumva dezaprobarea lui să nu-l facă să piardă consideraţia pe care o redobîndise prin devotament, simţind că era mai bine să păstreze preţuirea ei chiar separîndu-se, decît să-i stîrnească antipatia ţinînd-o cu forţa alături de el.

Totuşi simplul gînd al unei asemenea despărţiri îi chinuia mintea, aşa că în aceeaşi seară o întrebă cu moartea în suflet :

— L-ai văzut azi pe domnul Farfrae, Elizabeth ?

Elizabeth-Jane tresări la această întrebare şi, oarecum fîstîcită, răspunse :

— Nu.

— Ah... da... adevărat... Știi, l-am văzut pe stradă, cînd am ieșit.

Henchard se întrebă dacă jena ei justifica o bănuială ce-i trecu acum prin minte, și anume dacă lungile ei plimbări din ultimul timp și cărțile cele noi care-l uimiseră atît nu aveau ceva de a face cu tînărul scoțian. Elizabeth nu-l lămuri, și pentru ca tăcerea să nu trezească în mintea ei gînduri nefavorabile actualelor lor relații prietenești, el abătu discuția spre alte subiecte.

Henchard era, prin natura lui, ultimul om care să facă lucruri într-ascuns, fie ele bune, fie rele. Dar acel *solicitus timor* [1] al dragostei sale — dependența de părerea Elizabethei în ochii căreia scăzuse (sau, într-un alt sens, crescuse) — îi schimbase firea. Adesea stătea ore întregi cîntărind și socotind înțelesul vreunui cuvînt sau al vreunei fapte de ale ei, cînd altădată firea lui l-ar fi împins să lămurească lucrurile printr-o întrebare directă. Și acum, neliniștit la gîndul că pasiunea pentru Farfrae i-ar fura blînda afecțiune filială pe care i-o acordase, îi observa mai îndeaproape toate mișcările.

Nu era nimic secret în purtările Elizabethei-Jane, dincolo de rezerva impusă de buna-cuviință ; dar trebuie să recunoaștem de la început că se făcuse vinovată de cîteva conversații ocazionale cu Donald, cînd se întîmplase să-l întîlnească. Oricare ar fi fost începutul plimbărilor ei pe șoseaua Budmouth, întoarcerea din asemenea excursii coincidea adesea cu ieșirea lui Farfrae din Corn Street pentru cîteva minute de „aerisire" pe șoseaua aceea bătută de vînt — unde, zicea el, se scutura de semințele și pleava adunate în timpul zilei, înainte de a se așeza la cină. Henchard își dădu seama de aceasta ducîndu-se pe Ring și, la adăpostul perdelei de arbori, supraveghind șoseaua pînă ce îi vedea întîlnindu-se. Chipul lui luă o expresie de extremă îngrijorare.

„Vrea să mi-o ia și pe Elizabeth !" își zise el. „Dar are dreptul. Nu vreau să mă amestec." Întîlnirea, în realitate,

[1] Teamă plină de grijă (lat.).

era foarte inocentă şi relaţiile între cei doi tineri nu erau nici pe departe atît de avansate cum îşi închipuia gelosul Henchard. Dacă ar fi putut auzi conversaţia lor, ar fi fost mai bine lămurit.

El. — Îţi place să te plimbi pe-aici, domnişoară Henchard, nu-i aşa ? (Pronunţat pe un ton unduitor şi cu o privire lungă, admirativă îndreptată asupra ei.)

Ea. — O da ! Am ales în ultimul timp această şosea. Dar nu din vreun motiv deosebit.

El. — Dar asta poate constitui un motiv pentru alţii.

Ea (roşind). — Nu ştiu. Motivul meu, totuşi dacă poate fi vorba de aşa ceva, e că îmi place să zăresc marea în fiecare zi.

El. — E un secret de ce-ţi place aşa de mult ?

Ea (cu rezervă). — Da.

El (cu patosul baladelor din ţara lui natală). — Ah, nu cred că e bine să ai secrete ! Un asemenea secret a aruncat o umbră asupra întregii mele vieţi. Şi ştii ce a urmat.

Elizabeth recunoscu că ştia, dar evită să mărturisească de ce o atrăgea marea. Nici ea nu-şi putea explica pe de-a-ntregul, neştiind că, pe lîngă amintirile marine din copilărie, în vine îi curgea sînge de marinar.

— Îţi mulţumesc pentru cărţile cele noi, domnule Farfrae, adăugă ca timid. Cred că n-ar trebui să primesc atît de multe !

— Da ? De ce nu... Mie îmi face mai multă plăcere să ţi le cumpăr, decît dumitale să le primeşti.

— Nu se poate !

Merseră pe şosea alături, pînă cînd ajunseră în oraş şi drumurile li se despărţiră.

Henchard se jură să-i lase în pace şi să nu pună nici o piedică în calea prieteniei lor, orice gînduri ar avea. Dacă îi era sortit să o piardă, înseamnă că aşa trebuia să fie. În situaţia pe care ar crea-o o eventuală căsătorie a lor, nu-şi putea închipui că ar mai avea loc alături de ei. Farfrae nu-l va privi vreodată altfel decît de sus ; sărăcia, precum şi purtarea lui din trecut, îndreptăţeau

o asemenea atitudine. Şi astfel Elizabeth va ajunge să fie o străină pentru el, iar viaţa lui se va sfîrşi într-o singurătate lipsită de iubire.

În perspectiva unei asemenea eventualităţi ameninţătoare, nu putea să nu fie mereu în gardă. Într-adevăr, în anumite privinţe avea dreptul s-o supravegheze ca pe fata lui. Căci întîlnirile lor păreau să devină un lucru obişnuit în anumite zile ale săptămînii.

În sfîrşit, primi o dovadă concludentă. Stătea în dosul unui zid, chiar lîngă locul unde Farfrae o întîlnea de obicei. Îl auzi pe tînărul scoţian spunîndu-i : „Dragă Elizabeth-Jeane", şi-l văzu sărutînd-o, iar fata privi speriată în jur pentru a se asigura că nu se afla nimeni pe aproape. După ce se îndepărtară, Henchard ieşi de după zid şi merse plin de mîhnire în urma lor, înspre oraş. Principalul necaz care ameninţa această logodnă nu dispăruse. Atît Farfrae cît şi Elizabeth-Jane, spre deosebire de alţii, trebuiau să creadă că Elizabeth este fiica lui, după propria-i mărturisire făcută atunci cînd şi el credea acelaşi lucru. Şi deşi Farfrae poate că l-a iertat, cel puţin cît să-l accepte ca socru, niciodată nu vor putea fi prieteni. Astfel fata, care-i era singura fiinţă apropiată, se va îndepărta treptat de el, prin influenţa soţului ei, şi va ajunge să-l dispreţuiască.

Dacă ea şi-ar fi dăruit inima oricărui alt bărbat din lume, în afară de acesta, care-i fusese rival, pe care-l blestemase şi cu care se luptase pe viaţă şi pe moarte în vremea cînd dîrzenia lui se mai păstra întreagă, Henchard ar fi zis : „Sînt mulţumit". Dar era greu să fie mulţumit cu perspectiva ce-i apărea acum în faţa ochilor.

Există o cămară exterioară a creierului, în care gînduri neaşteptate, nechemate şi adesea vătămătoare sînt lăsate uneori să rătăcească o clipă, înainte de a fi trimise înapoi de unde au venit. Unul din aceste gînduri apăru acum în sfera conştiinţei lui Henchard.

Ce-ar fi dacă i-ar spune lui Farfrae că logodnica lui nu era fiica lui Michael Henchard — după lege era copilul nimănui. Cum ar primi oare ştirea acest corect şi

proeminent cetăţean ? Ar putea s-o părăsească pe Elizabeth-Jane, şi atunci ea ar fi din nou numai a lui.

Henchard se cutremură şi-şi zise : „Doamne fereşte să se întîmple aşa ceva ! De ce mă mai ispiteşe diavolul, cînd mă străduiesc din toate puterile să-l izgonesc ?“

XLIII

Ceea ce Henchard a văzut de la început a fost, cum era şi firesc, observat mai tîrziu şi de alte persoane. Că domnul Farfrae umbla, dintre toate fetele, tocmai cu fata vitregă a falitului de Henchard deveni subiectul de conversaţie al tîrgului. Termenul „a umbla“ sau „a vorbi“ cu o fată însemna pe acele meleaguri „a face curte“, iar cele nouăsprezece domnişoare „bine“ din Casterbridge, fiecare din ele considerîndu-se singura în stare să-l facă fericit pe bogatul consilier comunal, încetară, pline de indignare, să mai frecventeze biserica unde se ducea Farfrae, renunţară la cîteva fandoseli, îl eliminară din rugăciunile lor de seară unde figura alături de rudele lor de sînge, pe scurt reveniră la purtarea lor firească.

Poate că singurii locuitori ai oraşului cărora această alegere a scoţianului le-a dat deplină satisfacţie erau membrii grupului filozofic ce cuprindea pe Longways, Christopher Coney, Billy Wills, domnul Buzzford şi alţii. La „Trei Marinari“ fusese locul unde, cu mulţi ani în urmă, văzuseră ei prima şi modesta apariţie a celor doi eroi pe scena oraşului Casterbridge. Urmăreau povestea lor cu un binevoitor interes, poate nu fără legătură cu perspectiva unor libaţiuni viitoare pe socoteala tinerei perechi. Doamna Stannidge, năpustindu-se într-o seară în sala cea mare, spuse că era lucru de mirare cum un bărbat ca domnul Farfrae, un „stîlp“ al oraşului, care ar fi putut să aleagă pe oricare din fiicele unor oameni cu situaţie, ale unor proprietari, să se coboare într-atît. Coney îndrăzni să fie de altă părere.

— Nu, cucoană, nu-i deloc de mirare. Ea este cea care coboară pînă la el. Un văduv... a cărui primă soţie nu i-a făcut cinste — ce mare lucru e pentru o tînără cu carte şi drăguţă care trăieşte pe picioarele ei ? Pentru a îndrepta lucrurile, crez că e tocmai ce trebuie. După ce un bărbat îi pune nevestei dintîi piatra pe mormînt din cea mai fainâ marmură, cum a făcut ăsta, şi după ce a plîns de s-a răcorit, a stat de s-a mai gîndit şi ce şi-a zis : „Ailaltă m-a dus cu zăhărelul ; p-asta am cunoscut-o mai întîi ; e fată cu judecată şi face de nevastă, că prin familiile bune nu mai găseşti acu' femei credincioase..." Eu zic c-ar face mare greşeală să n-o ia, dacă ea îl place.

Astfel vorbeau clienţii de la „Trei Marinari". Dar trebuie să ne ferim a reda cu prea mare uşurinţă ce anume se spune de obicei în asemenea cazuri, că evenimentul aşteptat a creat o mare senzaţie, că toate limbile bîrfitorilor au fost puse în mişcare cu acest prilej şi aşa mai departe, chiar dacă o asemenea afirmaţie ar da oarecare strălucire bietei noastre eroine. În afară de zvoniştii de profesie, interesul oamenilor pentru întîmplări ce nu-i ating în mod direct este doar superficial şi trecător. Ar fi mai aproape de adevăr să spunem că tîrgul Casterbridge (cu excepţia celor nouăsprezece domnişoare) luă cunoştinţă de această ştire şi apoi, după cîteva zile, îşi îndreptă atenţia în altă parte, continuînd ca şi mai înainte să muncească şi să se hrănească, să-şi crească copiii şi să-şi îngroape morţii, fără să-i pese prea mult de planurile matrimoniale ale lui Farfrae.

Nici el şi nici Elizabeth nu-i spuseră vreo vorbă lui Henchard despre planurile lor. Încercînd să înţeleagă de ce se purtau cu atîta rezervă, el îşi zise că, judecîndu-l după faptele din trecut, tinerilor îndrăgostiţi le era frică să atingă subiectul. Probabil că îl socoteau un obstacol supărător, de care ar fi vrut bucuros să scape. Această părere despre situaţia lui i se înrădăcină tot mai adînc în minte, pornit cum era împotriva întregii lumi, pînă cînd obligaţia zilnică de a da ochi cu oamenii şi mai ales cu Elizabeth-Jane deveni aproape de neîndurat. Sănăta-

tea i se şubrezea şi începu să fie de o sensibilitate morbidă. Se gîndea să dispară din faţa celor care nu-l doreau şi să se ascundă pentru totdeauna în vreo vizuină.

Dar dacă se înşela cumva în părerile lui, şi dacă despărţirea definitivă de Elizabeth nu era o necesitate impusă de viitoarea ei căsătorie ?

Încercă să-şi zugrăvească în minte o imagine a acestei alternative — şi se văzu pe sine trăind ca un leu cu colţii retezaţi, în cămăruţa din dos a unei case în care fiica lui vitregă era stăpînă, un bătrîn inofensiv căruia Elizabeth îi va adresa cîte un zîmbet afectuos, iar soţul ei o privire îngăduitoare. Gîndul de a coborî atît de jos era îngrozitor pentru mîndria lui, şi totuşi, de dragul fetei, ar fi acceptat orice, chiar şi de la Farfrae, chiar şi umilinţe şi dojeni autoritare. Privilegiul de a trăi în aceeaşi casă şi de a fi aproape de ea ar fi tras mai greu în cumpănă decît umilinţele pe care le-ar fi îndurat.

Fie că această soluţie îi apărea posibilă sau nu, dragostea celor doi tineri — evidentă acum — îl preocupa în cel mai înalt grad.

Elizabeth, după cum am mai spus, se ducea adesea să se plimbe pe şoseaua Budmouth şi tot atît de des găsea şi Farfrae cîte un pretext pentru a se întîlni cu ea acolo. La două mile depărtare de oraş, şi la vreun sfert de milă dincolo de şosea se afla o întăritură antică numită Mal Dun, de dimensiuni uriaşe şi cu multe contraforturi, în mijlocul cărora o fiinţă omenească, văzută de pe şosea, apărea doar ca un punct. Aici venea adesea Henchard, cu un ochean în mînă, şi cerceta pe o distanţă de două sau trei mile acea *Via* lipsită de arbori ori garduri vii, care fusese cîndva un drum tăiat de legiunile Imperiului Roman. Scopul lui era de a urmări cum stăteau lucrurile între Farfrae şi cea care-l fermecase.

Într-o zi, Henchard se afla la postul său de observaţie, cînd pe şosea apăru silueta unui bărbat venind de la Budmouth. Omul se opri puţin, şi, punîndu-şi ocheanul la ochi, Henchard se aşteptă să descopere, ca de obicei,

trăsăturile lui Farfrae. Dar omul de acum nu era iubitul Elizabethei. Era îmbrăcat ca un căpitan de vas şi, cînd se întoarse să cerceteze drumul, îşi arătă şi faţa. În clipa cînd îl văzu, lui Henchard i se păru că-şi retrăieşte întreaga viaţă. Chipul era al lui Newson.

Henchard lăsă jos ocheanul şi timp de cîteva minute nu făcu nici o mişcare. Newson aştepta, şi Henchard aştepta şi el — dacă se putea numi aşteptare ceea ce era mai curînd încremenire. Dar Elizabeth-Jane nu veni. Poate că ea şi cu Farfrae aleseseră un alt drum, ca să mai schimbe decorul. Dar asta nu însemna nimic. S-ar putea plimba mîine pe aici, şi în orice caz Newson, dacă-şi pusese în gînd s-o caute şi să-i dezvăluie adevărul, va găsi oricînd un prilej. Şi atunci îi va spune nu numai adevărul despre paternitatea sa, ci şi înşelătoria prin care fusese cîndva îndepărtat. Datorită firii ei cinstite, Elizabeth va începe, pentru prima dată, să-l dispreţuiască pe tatăl ei vitreg, îl va izgoni din inima ei ca pe un monstru de perfidie şi Newson îi va lua locul.

Dar Newson n-o întîlni în dimineaţa aceea. După ce stătu un timp nemişcat, făcu în cele din urmă cale întoarsă şi Henchard se simţi ca un condamnat la moarte căruia i s-au mai acordat cîteva ore. Cînd ajunse acasă, o găsi pe Elizabeth aşteptîndu-l.

— O, tată, spuse ea cu nevinovăţie, am primit o scrisoare — o scrisoare curioasă — nesemnată. Cineva îmi cere să-l întîlnesc sau pe şoseaua Budmouth azi la amiază, sau diseară acasă la domnul Farfrae. Îmi spune că a mai venit să mă caute acum cîtva timp, dar că cineva l-a înşelat, aşa că n-a izbutit să mă vadă atunci. Nu înţeleg ce înseamnă toate astea. Dar, între noi fie vorba, cred că misterul are ceva de a face cu Donald ; o fi poate vreo rudă de a lui, care vrea să-şi spună părerea despre aleasa lui. Nu voiam să mă duc înainte de a-ţi spune dumitale. Ce zici, să mă duc ?

Henchard răspunse greoi :

— Da, du-te.

Prin intrarea în scenă a lui Newson, problema rămînerii lui în Casterbridge era acum hotărîtă. Henchard nu era omul care să îndure certitudinea unui oprobriu din partea cuiva care-i era atît de drag. Şi, fiind deprins să sufere în tăcere şi cu capul sus, se hotărî să ia imediat măsuri, încercînd să prezinte lucrurile într-o lumină cît mai firească.

O uimi astfel pe Elizabeth-Jane, care era pentru el totul în lume, spunîndu-i, ca şi cum nu i-ar fi păsat cîtuşi de puţin de ea :

— Eu am să plec din Casterbridge.

— Cum să pleci din Casterbridge ? exclamă ea. Vrei să mă părăseşti ?

— Da. Prăvălioara asta poţi s-o ţii şi numai tu singură. Mie nu-mi plac prăvăliile, şi străzile, şi oamenii — aş prefera să mă duc la ţară, să trăiesc singur, neştiut de nimeni. Aş face ce-mi place şi te-aş lăsa şi pe tine să te conduci după capul tău.

Ea îşi plecă faţa, şi lacrimile îi curseră în tăcere. I se părea că această hotărîre fusese luată din cauza dragostei ei pentru Donald şi a urmărilor probabile ale unui asemenea sentiment. Totuşi îşi arătă ataşamentul faţă de Farfrae, stăpînindu-şi emoţia şi spunînd :

— Îmi pare foarte rău că ai luat această hotărîre, fiindcă mă gîndeam că e probabil... e posibil... să mă mărit în curînd cu domnul Farfrae şi nu ştiam că dumneata eşti împotriva acestei căsătorii.

— Sînt de acord cu orice vrei să faci tu, Lizzy, vorbi Henchard cu o voce stinsă. Şi chiar dacă nu m-aş învoi, n-ar avea nici o importanţă. Vreau să plec ! Prezenţa mea te-ar stînjeni în viitor şi... pe scurt, e mai bine să plec.

Nici unul din argumentele dictate de afecţiunea ei nu-l putu convinge să revină asupra hotărîrii luate, căci ea nu-i putea demostra ceea ce nu ştia — şi anume că atunci cînd va afla că nu-i este decît tată vitreg, nu-l va dispreţui, iar cînd va şti ce a făcut ca s-o ţină în neştiinţă, nu-l va urî. El era încredinţat că acestea vor fi reacţiile ei şi că

nu mai existau nici vorbe şi nici fapte care să schimbe lucrurile.

— Înseamnă, zise ea în cele din urmă, că n-ai să poţi veni la nunta mea ; şi n-ar trebui să se întîmple aşa.

— Nu vreau să-ţi văd nunta. Nu vreau s-o văd, exclamă el, şi adăugă apoi, mai blînd : Dar gîndeşte-te şi la mine cîndva, în viitor, vrei Lizzy ? Să te gîndeşti la mine cînd vei trăi ca soţia celui mai bogat şi mai însemnat om din oraş, şi *cînd ai să-mi ştii toate păcatele*, să nu uiţi că deşi te-am iubit prea tîrziu, te-am iubit mult.

— Asta e din cauza lui Donald ! suspină ea.

— Nu te opresc să te măriţi cu el, zise Henchard. Promite-mi că n-ai să mă uiţi cu totul cînd...

Vru să spună : „cînd va sosi Newson".

Tulburată, ea îi promise maşinal şi, în aceeaşi seară, cînd se întunecă, Henchard părăsi oraşul la a cărui dezvoltare contribuise mulţi ani, ca unul dintre factorii principali. În cursul acelei zile îşi cumpărase un coş nou pentru scule, îşi curăţise vechea lui coasă şi custură, îmbrăcase din nou pantaloni de catifea cu jambiere şi genunchiere de piele, cu alte cuvinte reluase hainele de lucru ale tinereţii sale, părăsind pentru totdeauna costumul de stofă cam jerpelit şi pălăria de pluş tocită care, după falimentul lui economic, îl arătau pe străzile din Casterbridge ca pe un om care cunoscuse vremuri mai bune.

Plecă singur şi pe ascuns, şi nimeni dintre cei mulţi care-l cunoscuseră odinioară nu află de plecarea lui. Elizabeth-Jane îl petrecu pînă la cel de al doilea pod de pe şosea, deoarece ora întîlnirii ei cu misteriosul musafir al lui Farfrae nu sosise încă — şi se despărţi de el cu sinceră uimire şi durere, mai reţinîndu-l cîteva minute înainte de ultimul rămas bun. Îl urmări apoi cu privirea dincolo de mlaştină ; vedea coşul galben de nuiele pe care-l purta în spate mişcîndu-se uşor în sus şi în jos la fiecare pas, iar cutele pantalonilor marcîndu-i alternativ mişcarea picioarelor, pînă cînd nu le mai putu zări.

Deşi fata nu o ştia, înfăţişarea lui Henchard în această clipă era aceeaşi ca în ziua sosirii lui în Casterbridge, cu

aproape un sfert de secol în urmă, în afară, bineînțeles, de povara anilor care-i îngreuna sprinteneala pașilor tineri de pe vremuri și de starea lui de adîncă deznădejde care-l vlăguise, încovoindu-i umerii apăsați de greutatea coșului.

Merse așa pînă ajunse la prima bornă de pe marginea șoselei, la jumătatea urcușului pe un deal abrupt. Își sprijini coșul de piatră, puse coatele pe el și o strîmbătură de durere îi crispă fața, mai rău decît un sughiț de plîns, căci gîtul îi era amar și uscat.

„Dacă aș avea-o alături de mine... dacă ar fi cu mine!" gîndi el. „Nu m-aș da în lături de la orice muncă, oricît de grea ! Dar n-a fost să fie așa. Eu — Cain — merg singur așa cum merit — ca un proscris și un vagabond. Dar pedeapsa *nu* mi-e mai mare decît pot îndura !"

Își înfrînse cu bărbăție amărăciunea, își luă coșul în spinare și plecă mai departe.

Între timp, Elizabeth suspină cît suspină, și apoi își recăpătă calmul și-și întoarse fața spre Casterbridge. Înainte de a fi ajuns la prima casă, fu întîmpinată de Donald Farfrae. Nu era, evident, prima lor întîlnire din ziua aceea. Își prinseră mîinile, fără cuvinte, și Farfrae vorbi îngrijorat :

— Va să zică, a plecat. Și i-ai spus ? Vreau să zic, despre cealaltă chestiune — nu despre noi.

— A plecat și i-am spus tot ce știam despre prietenul tău, Donald. Cine e acest om ?

— Lasă, draga mea, o să afli în curînd. Și domnul Henchard o să afle, dacă nu s-o duce prea departe.

— O să se ducă departe — e hotărît să nu se mai știe, să nu se mai audă nimic de el !

Elizabeth merse alături de logodnicul ei și, cînd ajunseră la Răspîntie, sau la Cruce cum i se mai spunea, o luă împreună cu el pe Corn Street, în loc să meargă drept înainte spre locuința ei. Se opriră în fața casei lui Farfrae și intrară.

Farfrae deschise larg ușa salonului de la parter zicînd :

— E aici, te așteaptă — și Elizabeth intră.

În fotoliu şedea omul zîmbitor şi cu faţa lată care venise la Henchard în acea dimineaţă de neuitat, cam cu vreun an în urmă, şi care se suise apoi în diligenţă şi plecase, numai la o jumătate de oră după sosire. Era Richard Newson. Nu e nevoie să mai fie descrisă întîlnirea cu tatăl iubitor, de care Elizabeth fusese despărţită vreo şase ani, ca prin moarte. A fost o întîlnire înduioşătoare, ca să nu mai vorbim de revelaţia paternităţii. Plecarea lui Henchard s-a lămurit numaidecît. Cînd fură date la iveală faptele adevărate, greutatea de a o face pe Elizabeth să creadă iarăşi că tatăl ei era Newson nu apăru aşa de mare cum se părea, căci însăşi purtarea lui Henchard dovedea adevărul acestor fapte. În plus, fata crescuse sub grija părintească a lui Newson şi, chiar dacă Henchard ar fi fost adevăratul ei tată, părintele anilor copilăriei îi putea lua uşor locul, mai ales după ce împrejurările despărţirii ei de Henchard îşi vor pierde din dramatism.

Mîndria lui Newson pentru ceea ce devenise acum fata lui era mai mare decît putea mărturisi. Nu se mai sătura îmbrăţişînd-o.

— Ţi-am cruţat osteneala de a veni să mă vezi... ha — ha, zicea Newson. Dumnealui, domnul Farfrae mi-a spus : vino şi stai cu mine o zi-două, căpitane Newson, şi am să ţi-o aduc eu. Pe cinstea mea, zic, aşa am să şi fac. Şi iată-mă-s aici.

— Ei bine, Henchard a plecat, vorbi Farfrae, închizînd uşa. A făcut-o din propria lui voinţă şi, după cîte îmi spune Elizabeth, s-a purtat foarte frumos cu ea. Eram cam neliniştiţi, dar acum totul e aşa cum trebuie să fie şi nu vom mai avea nici un fel de greutăţi.

— Cam aşa mă aşteptam şi eu să meargă lucrurile, zise Newson, privind pe rînd în ochii fiecăruia. De o sută de ori mi-am zis, pe cînd încercam să mă uit la ea pe furiş, fără să mă vadă : „Fii pe pace, e mai bine să stai liniştit, deoparte, cîteva zile, pînă ce se iveşte momentul.“ Acum ştiu că totul e în regulă... şi ce mi-aş putea dori mai mult ?

— Cît despre mine, căpitane Newson, aş fi bucuros să te avem cu noi în fiecare zi, zise Farfrae. Şi m-am gîndit că nunta ar fi bine s-o facem în casa asta a mea, că tot e mare, şi dumneata stai la gazdă, aşa că o să-ţi cruţăm şi cheltuiala şi bătaia de cap. E mai bine ca o pereche căsătorită să nu trebuiască să călătorească prea mult ca să ajungă acasă.

— Mă învoiesc din toată inima, zise căpitanul Newson, mai ales că, aşa cum zici şi dumneata, asta nu supără pe nimeni, acum că bietul Henchard a plecat. Altfel n-aş fi făcut-o şi nu i-aş fi stat în cale, că m-am mai amestecat o dată în viaţa lui, atît cît poate să îndure un om cuviincios. Dar domnişoara noastră ce părere are ? Elizabeth, fata tatei, ia vino şi ascultă ce vorbim noi şi nu sta cu ochi pe geam, parcă nici n-ai auzi.

— Dumneata şi cu Donald trebuie să hotărîţi lucrurile astea, murmură Elizabeth, privind cu mare atenţie un mic obiect de pe stradă.

— Bine, atunci, urmă Newson întorcîndu-se din nou spre Farfrae, cu o expresie care arăta o serioasă preocupare, o să facem aşa. Şi cum dumneata, domnule Farfrae, cheltuieşti aşa de mult, şi oferi şi casa pentru nuntă, eu o să mă îngrijesc de băuturi, o să aduc romul şi rachiul. Ce zici, oare vreo zece vedre ar fi destul ? Cum o să fie multe femei, poate că n-or să bea aşa de mult, ca să ne încurce socoteala pe cap de om. Dar oricum... dumneata ştii mai bine. Am cumpărat de multe ori băutură pentru marinari şi oamenii de pe vase, dar sînt neştiutor ca un copil dacă m-ai întreba cîte pahare de grog se cuvine să bea o femeie care nu-i beţivă, în asemenea împrejurări.

— Oh, nici unul — nu ne trebuie aşa ceva. Nu, Doamne fereşte ! zise Farfrae, scuturînd din cap îngrozit de-a binelea. Lasă toate astea în seama mea.

După ce stabiliră şi alte detalii, Newson, lăsîndu-se pe spate în fotoliul său şi zîmbind gînditor cu ochii în tavan, zise :

— Nu ţi-am spus niciodată, domnule Farfrae, sau poate că ţi-am spus, cum m-a dus Henchard de nas atunci ?

Donald spuse că nu știe la ce făcea aluzie căpitanul.

— Aha, e limpede că nu ţi-am spus. Mi-aduc aminte că hotărîsem să nu-ţi spun, pentru a nu-l vorbi de rău. Dar acu' că a plecat, pot să-ţi spun. Să vezi, venisem la Casterbridge acu' vreo nouă sau zece luni. Mai fusesem pe-aici odată în drumul meu spre apus, neştiind că Elizabeth stă în oraş. Pe urmă, auzind într-un loc —am uitat unde — că un om cu numele de Henchard fusese primar aici, m-am întors şi am trecut într-o dimineaţă pe la el. Ticălosul bătrîn — mi-a spus că Elizabeth-Jane murise de mult !

Elizabeth asculta acum cu serioasă atenţie povestea lui.

— Nici nu mi-a trecut prin minte că omul îmi spunea braşoave, urmă Newson. Şi dacă vrei să mă crezi, am fost atît de tulburat, că m-am întors pe dată la diligenţa cu care venisem şi m-am urcat în ea, fără să fi zăbovit în oraş mai mult de o juma' de ceas. Ha, ha ! — a fost o glumă bună şi s-a prins, trebuie să recunosc c-a jucat tare !

— Glumă ? exclamă ea. Înseamnă că m-a ţinut departe de tine, tată, în tot acest timp cînd ai fi putut să fii aici.

— N-ar fi trebuit să facă asta, zise Farfrae.

Elizabeth oftă.

— I-am făgăduit că n-am să-l uit niciodată. Dar vai, acum cred că ar trebui să-l uit !

Newson, ca mulţi alţi călători şi oameni care au trăit în ţări străine cu moravuri ciudate, nu socotea fapta lui Henchard drept crimă, cu toate că el însuşi suferise cel mai mult din cauza ei. Ba chiar atunci cînd cei doi se apucară să-l condamne prea tare pe cel absent, începu să ia partea lui Henchard.

— Păi, n-a vorbit nici zece cuvinte cu mine, explică Newson. Şi de unde să ştie că o să fiu aşa de nătîng să-l cred ? Am fost şi eu tot atît de vinovat ca şi el, sărmanul !

— Nu, zise Elizabeth-Jane, inflexibilă în răzvrătirea sentimentelor ei. A văzut cel fel de om eşti — dumneata i-ai crezut întotdeauna pe toţi. Am auzit-o pe mama spu-

nînd asta de sute de ori... Ştiu : a făcut-o într-adins ca să te înşele. După ce m-a îndepărtat de dumneata în toţi aceşti cinci ani, zicîndu-mi că e tatăl meu, n-ar fi trebuit să facă aşa ceva.

Astfel stătură ei de vorbă, şi nu era nimeni care să-i explice Elizabethei de ce o minţise cel ce plecase dintre ei. Chiar dacă ar fi fost de faţă, Henchard nu s-ar fi apărat, aşa de puţin se preţuia pe sine sau ţinea la numele său bun.

— Ei bine — n-are a face, acum totul a trecut şi s-a dus, zise Newson, binevoitor. Hai să mai vorbim despre nuntă.

XLIV

Între timp, omul de care vorbeau îşi urmase drumul solitar spre răsărit, pînă îl copleşi oboseala şi căută un loc de odihnă. Inima îi era atît de sfîşiată de despărţirea de Elizabeth, încît nu avu curajul să intre într-un han şi nici măcar într-o casă gospodărească oricît de umilă. Se îndreptă spre o mirişte şi se culcă lîngă o claie de fîn, fără să simtă nevoia să mănînce. Povara din suflet îl făcu să doarmă adînc.

Soarele blînd de toamnă care-i bătea în ochi, scăldînd în lumină mirişte a, îl deşteptă a doua zi de dimineaţă. Desfăcu coşul şi mîncă merindele pe care le luase pentru masa de seară. Cu acest prilej, mai cercetă o dată puţinele-i bagaje. Deşi tot avutul trebuia să-l care în spinare, ascunsese printre uneltele de cosaş cîteva din lucruşoarele vechi ale Elizabethei, cum ar fi nişte mănuşi, o pereche de pantofi, un petec de hîrtie cu scrisul ei şi altele de acelaşi fel, iar în buzunarul de la piept avea o şuviţă din părul ei. După ce privi toate aceste obiecte, le puse din nou la loc şi porni mai departe.

Timp de cinci zile la rînd, coşul de răchită a lui Henchard călători în spinarea lui, printre arborii şi gardurile vii de pe marginea drumului, galbenul proaspăt al împletiturii de răchită atrăgînd o clipă atenţia cîte unui muncitor de pe cîmp, dacă privea spre drumul mărginit de tufe verzi. Pe deasupra tufelor se vedea şi capul drumeţului, pălăria şi faţa plecată spre pămînt, peste care umbrele ramurilor se mişcau într-o nesfîrşită procesiune. Deveni acum evident că punctul spre care se îndrepta călătorul era Weydon Priors, unde şi ajunse în după-amiaza celei de a şasea zi.

Vestitul deal pe care se ţinea de atîtea generaţii bîlciul anual era acum pustiu, aproape lipsit de orice prezenţă vie. Cîteva oi păşteau pe acolo, dar şi acestea fugiră cînd Henchard se opri pe culme. Îşi lăsă capul jos pe iarbă şi privi în jur cu o curiozitate plină de tristeţe, pînă cînd descoperi drumeagul pe unde intraseră el, şi cu soţia lui, pe tăpşanul atît de memorabil pentru amîndoi, cu douăzeci şi cinci de ani în urmă.

„Da, pe-aici am venit," îşi zise el, după ce privi bine în jur. „Ea purta în braţe fetiţa, şi eu citeam o foaie cu o poezie tipărită. Apoi am luat-o pe-aici ; ea era necăjită şi obosită, şi eu aproape că nu-i vorbeam, fiindcă eram al dracului de mîndru şi supărat că-s aşa de sărac. Apoi am văzut cortul cela — trebuie să fi fost cam pe-aici."

Merse puţin mai departe — nu era chiar locul unde fusese cortul, dar aşa i se părea lui.

„Pe-aici am luat-o şi apoi ne-am aşezat. Eu şedeam cu faţa întoarsă în partea asta. Apoi am băut şi, beat fiind, am făptuit nelegiuirea ceea. Cred că stătea tocmai pe locul ăsta bătătorit cînd mi-a spus ultimele cuvinte, înainte de a pleca cu el. Şi azi parcă le aud, amestecate cu plînsul ei : — O, Mike, am trăit cu tine toţi anii ăştia şi n-am avut parte decît de vorbe rele. Acum nu mai sînt nevasta ta, o să-mi caut norocul aiurea !"

Henchard simţea nu numai amărăciunea unui om care descoperă că ceea ce a sacrificat în sentimente preţuia

cel puțin tot atît de mult cît ceea ce cîștigase apoi în bani, ci și amărăciunea de a-și vedea căința zadarnică. Regretase fapta lui toată viața, dar încercarea de a pune dragostea în locul ambiției fusese tot atît de vană ca și ambiția însăși. Viața-i răvășită îl golise de toate acestea printr-o fraudă atît de uimitor de simplă, încît apărea aproape ca o virtute. Era o ciudată întîmplare că, din abaterile lui de la legile omeniei, răsărise acea floare a naturii care era Elizabeth. Dorința lui de a întoarce spatele vieții provenea, în parte, și din conștiința acestor inconsecvențe și contradicții absurde ale firii — a tendinței ei capricioase de a sprijini principii sociale neortodoxe.

Se gîndea să plece dn locul acesta pe care-l vizitase numai ca un act de penitență — și să se ducă în cu totul altă parte a țării. Dar nu se putea împiedica să nu se gîndească la Elizabeth și la cerul sub care trăia ea. Așa se întîmplă că pornirea centrifugă, pe care i-o dădea sila de viață, fu contrabalansată de influența centripetă a dragostei pentru fiica lui vitregă.

În consecință, în loc s-o pornească pe un drum care l-ar fi îndepărtat cel mai mult de Casterbridge, Henchard părăsi treptat, aproape inconștient, linia primei sale intenții, pînă cînd, încetul cu încetul, peregrinările lui, ca acelea ale vînătorilor din pădurile canadiene, se înscriseră într-un cerc avînd drept centru orașul Casterbridge.

Ori de cîte ori se urca pe vreun deal, stabilea poziția locului cît putea mai exact cu ajutorul soarelui, al lunii sau al stelelor, și își fixa în minte locul unde era Casterbridge și Elizabeth-Jane. Își bătea singur joc de slăbiciunea lui și totuși, în fiecare ceas — ba chiar la fiecare cinci sau zece minute — își închipuia gesturile ei din acele clipe, felul cum se așeza și se ridica, plecările și venirile ei, pînă cînd gîndul că se afla acum sub influența lui Newson și a lui Farfrae trecea ca un suflu înghețat peste o apă și-i ștergea imaginea ființei iubite. Și atunci își zicea ; O neghiobule ! Toate astea pentru o fată care nici nu-i fiica ta !

În cele din urmă îşi găsi de lucru în vechea-i meserie de cosaş şi legător de fîn, căci venise toamna şi era tocmai nevoie de asemenea muncitori. Cosea nişte păşuni, lîngă vechea şosea din apusul ţării, care forma un fel de linie de comunicaţie între noile centre orăşeneşti şi îndepărtatele tîrguri din Wessex. Alesese acest loc din vecinătatea marii artere, crezînd că aici, deşi la cincizeci de mile distanţă, era virtual mai aproape de fiinţa a cărei fericire îi era atît de preţioasă, decît dacă ar fi fost într-un loc mai puţin îndepărtat, însă fără drumuri de acces.

Şi astfel Henchard se pomeni din nou într-o situaţie identică cu aceea în care se afla în urmă cu un sfert de secol. Din afară nimic nu-l împiedica să se apuce iarăşi să urce şi, prin experienţa cîştigată, să realizeze lucruri şi mai însemnate decît fusese în stare în trecut, cînd era mai neştiutor. Dar ingeniosul mecanism născocit de zei ca să reducă la minimum posibilităţile omului de a-şi îmbunătăţi condiţia — astfel încît capacitatea de a acţiona să meargă *pari-passu* [1] cu scăderea dorinţei de a acţiona — stătea în calea unui mers ascendent. Henchard nu mai dorea să intre în arena unei lumi care devenise pentru el un simplu tablou zugrăvit.

Adeseori, cînd coasa şuiera printre tulpinile ierburilor frumos mirositoare, se gîndea la întreaga omenire şi-şi zicea în gînd : „Şi aici şi pretutindeni sînt oameni care mor înainte de vreme, ca frunzele lovite de ger, deşi familiile lor, ţara sau lumea au nevoie de ei ; în timp ce eu, un netrebnic care face degeaba umbră pămîntului, nedorit de nimeni şi dispreţuit de toţi, trăiesc mai departe, împotriva voinţei mele !“

Trăgea adesea cu urechea la discuţiile celor care treceau pe drum — nicidecum dintr-o vană curiozitate — ci în speranţa că printre călătorii ce umblau între Casterbridge şi Londra s-ar putea afla, mai curînd sau mai tîrziu, unii care să vorbească despre tîrgul de unde plecase. Distanţa era totuşi prea mare, pentru ca dorinţa să i se poată îndeplini. Dar, tot pîndind aşa, a auzit

[1] În pas cu, în acelaşi pas (lat.).

într-o zi cu adevărat numele Casterbridge, pronunţat de vizitiul unei căruţe cu coviltir. Henchard dădu fuga la poarta ţarinei unde lucra şi-l strigă pe necunoscut.

— Da — de acolo am venit, meştere, zise acesta, ca răspuns la întrebarea lui Henchard. Fac şi eu cărăuşie încoace şi-ncolo, ştii dumneata, deşi cu căruţele astea fără cai care au ieşit acu' o să se termine curînd cu meseria mea.

— S-a mai întîmplat ceva pe-acolo ? Nu te superi că te întreb.

— Totul ca de obicei.

— Am auzit că domnul Farfrae, care-i acum primar, se gîndeşte să se-nsoare. Adevărat să fie ?

— N-aş şti să spun, nici dacă mă tai bucăţele. Nu cred să fie aşa.

— Ba da, John — ce, ai uitat ? vorbi o femeie de sub coviltir. Nu mai ţii minte pachetele alea pe care le-am cărat acolo la începutul săptămînii ? Mi-aduc aminte că lumea vorbea c-o să fie o nuntă pe curînd — de ziua sfîntului Martin.

Bărbatul declară că nu-şi amintea nimic, şi căruţa porni, huruind, la deal.

Henchard era convins că memoria femeii nu o înşela. Data era foarte probabilă, nefiind din nici o parte vreun motiv de întîrziere. Ar fi putut să-i scrie Elizabethei şi s-o întrebe, dar pornirea lui către izolare făcea acest lucru aproape imposibil. Şi totuşi, înainte de a se despărţi, ea îi spusese că i-ar fi plăcut să nu lipsească de la nunta ei.

Amintirea acestor cuvinte îi era mereu vie, mai ales cînd se gîndea că nu Farfrae şi nu Elizabeth erau cei care-l izgoniseră, ci propria-i mîndrie, gîndul că prezenţa lui nu mai era dorită. Îşi închipuise că Newson s-a întors, fără să aibă o dovadă concludentă a acestui lucru ; nu ştia nici dacă Elizabeth-Jane îl primise bine şi dacă, odată întors, căpitanul avea de gînd să rămînă acolo. Ce-ar fi să fi greşit în presupunerile lui ? Poate că nici

nu era nevoie ca, în urma acestor incidente supărătoare, să se despartă defintiv de aceea pe care o iubea. Să mai facă o ultimă încercare, să se apropie de ea, să se întoarcă să o vadă, să-şi pledeze cauza în faţa ei, să-i ceară iertare pentru înşelăciunea lui, să se străduiască să-şi recîştige dreptul la drogostea ei ; pentru toate astea merita să rişte o înfrîngere, merita să-şi rişte chiar viaţa.

Dar cum să înfăptuiască această răsturnare a tuturor vechilor lui hotărîri, fără a-i face pe cei doi tineri căsătoriţi să-l dispreţuiască pentru inconsecvenţa lui ? Era o întrebare care-l punea pe gînduri şi-l făcea să se frămînte.

Mai tăie şi legă la snopi încă două zile şi apoi puse capăt şovăielilor printr-o bruscă, impulsivă hotărîre de a se duce la nunta lor. Nu se aşteptau probabil la nici o scrisoare sau mesaj de la el. Probabil că Elizabeth-Jane regretase hotărîrea lui de a pleca — şi prezenţa lui neaşteptată îi va umple un mic gol din inima-i curată, unde altfel s-ar fi cuibărit nemulţumirea.

Pentru a nu tulbura cu persoana sa veselia nunţii, ştiindu-se atît de puţin înclinat spre o asemenea dispoziţie, se hotărî să nu apară decît spre seară, cînd oamenii vor fi mai puţin formalişti şi cînd dorinţa generoasă de a îngropa trecutul va pune stăpînire pe toate inimile.

Porni pe jos, cu două zile înainte de ziua sfîntului Martin, punîndu-şi în gînd să facă cîte şaisprezece mile în fiecare din cele trei zile de călătorie, socotind şi ziua nunţii.

Nu se aflau decît două orăşele mai însemnate în drumul său, Melchester şi Shottsford, şi în acesta din urmă se opri în cea de a doua noapte nu numai pentru a se odihni, ci şi spre a se pregăti de nuntă.

Neavînd alte haine decît costumul de lucru pe care-l purta, care era acum pătat şi mototolit după cele două luni de folosinţă, intră într-o prăvălie pentru a face cîteva cumpărături ; voia să pară, cel puţin în exterior, cît de cît în armonie cu tonul general al evenimentului de a

doua zi. În primul rînd şi-a cumpărat o haină şi o pălărie, grosolane dar totuşi cuviincioase, o cămaşă nouă şi o legătură de gît. Satisfăcut că cel puţin ca înfăţişare nu o va nemulţumi, porni la o treabă mai delicată : aceea de a-i cumpăra un dar.

Ce oare să-i ia ? Merse în sus şi-n jos pe străzi, privind cu oarecare îndoială lucrurile expuse în vitrine, cu sentimentul apăsător că ceea ce ar fi dorit cel mai mult să-i dea întrece posibilităţile pungii lui sărăcăcioase. În cele din urmă, ochii îi căzură pe o colivie cu un sticlete. Era o colivie mică, simplă, prăvălia era fără pretenţii şi, întrebînd de preţ, îşi dădu seama că poate plăti modesta sumă cerută. O foaie de ziar acoperi închisoarea de sîrmă a micuţei păsări şi astfel, cu colivia în mînă, Henchard se duse să-şi caute un adăpost pentru noapte.

A doua zi porni în ultima etapă a călătoriei şi, în curînd, se afla în ţinutul de unde cu ani în urmă obişnuia să cumpere grîne. O parte din drum o făcu în căruţă, aşezîndu-se în colţul cel mai întunecat din spatele căruţaşului ; cînd alţi pasageri, în majoritate femei ce făceau drumuri mai scurte, se urcau şi coborau prin faţa lui Henchard, vorbeau şi de noutăţile de prin partea locului, dintre care cea mai însemnată era căsătoria ce avea tocmai loc în oraşul de care se apropiau.

Se părea, din spusele lor, că fusese angajată fanfara oraşului pentru petrecerea din seara nunţii, dar de teamă ca nu cumva dispoziţia prea veselă a muzicanţilor să nu le micşoreze măiestria, ca o măsură de prevedere, fusese angajată şi orchestra de coarde din Budmouth, existînd astfel o rezervă de armonie la care se putea recurge în caz de nevoie.

Henchard află totuşi puţine amănunte, în afară de cele cunoscute pînă atunci ; întîmplarea de cel mai mare interes din cursul întregii călătorii fu dangătul blînd al clopotelor din Casterbridge, care le ajunse la urechi călătorilor în timp ce căruţa se oprise pe culmea dealului Yalbury, pentru a se pune piedici la roţi. Era imediat

după amiază. Sunetele acelea vesteau că totul mergea bine, că nu intervenise nici o piedică în ultima clipă şi că Elizabeth-Jane şi Donald Farfrae erau soţ şi soţie.

Henchard nu mai vru să rămînă alături de tovarăşii săi din căruţă, după ce auzi clopotele. Glasul lor îl înduioşase prea tare şi, urmîndu-şi planul de a nu se arăta pînă seara pe străzile oraşului, ca să nu-l supere pe Farfrae şi pe mireasa lui, coborî cu legătura şi cu colivia în mînă, rămînînd în curînd doar o siluetă singuratică pe larga şosea albă.

Era pe dealul lîngă care, cu vreo doi ani în urmă, îl aşteptase pe Farfrae, ca să-i spună că soţia lui era grav bolnavă. Locul era neschimbat, aceiaşi molifţi susurau acelaşi cîntec în bătaia vîntului, dar Farfrae avea o altă soţie — şi după cîte ştia Henchard, una mai bună. Nădăjduia că Elizabeth-Jane va avea acum un cămin mai plăcut decît avusese în ultimii ani.

Petrecu restul după-amiezii într-o stare de mare tulburare, nefiind în stare să facă altceva decît să se gîndească la viitoarea întîlnire cu Elizabeth, bătîndu-şi singur joc de emoţiile lui atît de puţin bărbăteşti. Nu era probabil ca mirele şi mireasa să plece din oraş imediat după ceremonie, aducînd prin asta o inovaţie în obiceiurile tradiţionale din Casterbridge ; dar chiar dacă s-ar întîmpla aşa, îi va aştepta pînă se vor întoarce. Pentru a fi sigur, întrebă pe un tîrgoveţ pe care-l întîlni la marginea oraşului dacă tinerii căsătoriţi plecaseră. I se răspunse prompt că nu — şi că la ceasul acela, după cum spunea lumea, petreceau cu ceilalţi nuntaşi în casa lor din Corn Street.

Henchard îşi curăţi ghetele de praf, se spălă pe mîini în apa rîului şi porni pe străzile oraşului, la lumina slabă a felinarelor. Nu avu nevoie să mai pună şi alte întrebări, căci apropiindu-se de locuinţa lui Farfrae, pînă şi omul cel mai puţin ager ar fi înţeles că acolo petrecerea era în toi şi că Donald însuşi lua parte activă la ea ; vocea lui ajungea pînă în stradă, intonînd un cîntec din ţara

lui natală, la care deşi o iubea aşa de mult nu se mai întorsese niciodată. Mai mulţi gură-cască stăteau pe trotuarul din faţa casei ; nevrînd să fie văzut, Henchard intră iute pe poartă.

Intrarea era larg deschisă, holul luminat din abundenţă şi diverşi oameni urcau şi coborau scările. Curajul îl părăsi deodată. Să intre obosit de drum, împovărat de bagaje şi sărăcăcios îmbrăcat în mijlocul unei asemenea străluciri, însemna să aducă o nemeritată umilire celei pe care o iubea, ba poate chiar să rişte şi un afront din partea soţului ei. Aşa că ocoli casa şi intră pe portiţa din dos, pe care o cunoştea atît de bine, pătrunse în grădină şi ajunse pe nesimţite în casă, trecînd prin bucătărie, după ce lăsase afară sub o tufă colivia, ca să mai reducă din ciudăţenia apariţiei sale.

Singurătatea şi tristeţea îl muiaseră într-atît pe Henchard, încît se temea acum de întîmplări pe care altădată le-ar fi înfruntat ; începu să-i pară rău că se încumetase să vină într-un asemenea moment. Totuşi pătrunse în casă cu neaşteptată uşurinţă. În bucătărie se afla doar o bătrînă cu funcţia de menajeră provizorie pe timpul cît gospodăria lui Farfrae era zguduită de asemenea convulsiuni, şi părea că n-o surprinde nimic. Deşi Henchard îi era cu totul necunoscut iar cuvintele lui păreau ciudate, se oferi numaidecît să anunţe pe stăpînul şi pe stăpîna casei că îi caută „un vechi şi umil prieten".

Gîndindu-se mai bine, bătrîna îi spuse lui Henchard să nu aştepte în bucătărie, ci să vină într-o cameră din dos care era goală. Îl conduse deci pînă acolo şi îl lăsă singur. Dar tocmai cînd femeia ajungea în uşa salonului, începu o muzică de dans şi ea veni înapoi să-i spună că trebuia să mai aştepte pînă ce se termină dansul, fiindcă doamna şi domnul Farfrae se prinseseră şi ei în joc.

Uşa camerei din faţă fusese scoasă din balamale pentru a lăsa mai mult loc, iar uşa odăii unde se afla Henchard fiind întredeschisă, el îi putea vedea pe dansatori ori de cîte ori piruetele lor îi aduceau aproape de

uşă. Se zăreau mai ales fustele dansatoarelor şi bucle fluturînd, precum şi o parte din orchestră, văzută pieziş, şi umbra cotului unui violonist şi arcuşul contrabasului, mişcîndu-se neostenit. Veselia îi făcea rău lui Henchard şi nu putea înţelege de ce Farfrae, un om atît de serios şi pe deasupra şi văduv care trecuse prin încercări grele, ţinuse să aibă o nuntă aşa de zgomotoasă; dar, dacă stai să te gîndeşti, era încă om tînăr şi se lăsa uşor antrenat de muzică şi dans. Dar ca înţeleapta Elizabeth, care încă de timpuriu învăţase ce preţ au bucuriile vieţii şi care ştia, deşi era doar o tînără fată, că o căsătorie, nu e prilej numai de dans, să se bucure de o asemenea petrecere — asta îl uimea şi mai mult. Totuşi, tinerii nu pot gîndi întocmai ca cei bătrîni, îşi zise el, şi obiceiurile trebuie şi ele respectate.

Odată cu evoluţia dansului, perechile se despărţiră şi atunci, pentru prima dată, Henchard o zări pe fiica lui, pe vremuri dispreţuită, care-l cucerise apoi şi-i făcuse inima să sîngereze. Era îmbrăcată într-o rochie de satin sau mătase — nu era destul de aproape ca să-şi poată da seama — albă ca zăpada, fără nici cea mai mică nuanţă de ivoriu sau crem, iar pe faţa ei se citea mai curînd emoţia decît veselia. Imediat se ivi şi Farfrae; mişcările lui exuberante, de scoţian, îl deosebeau uşor de ceilalţi. Cei doi miri nu dansau împreună, dar Henchard putea vedea că, ori de cîte ori schimbările de figuri ale dansului îi făceau să fie parteneri pentru o clipă, sentimentele lor exprimau o comuniune mai subtilă decît atunci cînd dansau cu alţii.

Încetul cu încetul, Henchard îşi dădu seama că printre dansatori se mai afla cineva, care-l întrecea chiar şi pe Farfrae în ţopăieli. I se păru ciudat, dar lucru şi mai ciudat era că personajul care-l eclipsa pe scoţian era partenerul Elizabethei. Prima dată cînd îl văzu, omul era cu spatele spre uşă şi făcea nişte piruete largi, aplecîndu-şi capul şi zvîrlind din picioarele-i încovoiate. A doua oară veni din cealaltă direcţie, vesta-i albă precedînd apariţia feţei şi vîrful ghetelor precedîndu-i vesta albă.

Pe chipul acela fericit îşi citi Henchard completa înfrîngere. Era faţa lui Newson, care într-adevăr se întorsese şi-i luase locul.

Henchard se aplecă spre uşă şi, cîteva clipe, nu se clinti din loc. Se ridică apoi în picioare şi rămase ca o ruină întunecată de umbra propriului său suflet răvăşit.

Nu mai avea tăria să îndure neclintit loviturile soartei. Adînc tulburat, ar fi vrut să dispară de acolo, dar înainte de a pleca, dansul se sfîrşise, menajera o anunţase pe tînăra stăpînă a casei că o aştepta un străin, Elizabeth intră numaidecît în odaie.

— Oh — domnul Henchard ! exclamă ea, trăgîndu-se înapoi.

— Cum, Elizabeth, zise el, luînd-o de mînă, de ce-mi spui *domnul* Henchard ! Nu mă năpăstui ! Spune-mi, „netrebnicul de Henchard“ — orice — dar nu te purta aşa de rece cu mine. Oh, fetiţa mea — văd că ai un alt tată, tatăl tău adevărat. Atunci înseamnă că ştii totul — dar nu te gîndi numai la el ! Păstrează în inima ta un colţişor şi pentru mine.

Ea roşi şi-şi trase încet mîna.

— Te-aş fi iubit toată viaţa — aş fi făcut-o bucuros, zise ea, dar cum pot să te mai iubesc acum, cînd ştiu că m-ai înşelat — m-ai înşelat atît de crunt ! M-ai înşelat spunîndu-mi că tatăl meu nu e adevăratul meu tată — m-ai lăsat să trăiesc ani de zile fără să cunosc adevărul, şi apoi cînd el, părintele meu iubitor, a venit să mă caute, l-ai îndepărtat cu cruzime, minţindu-l că am murit, aproape zdrobindu-i inima. Cum pot să mai iubesc, aşa cum am iubit odată, un om care s-a purtat astfel cu mine!

Henchard deschise buzele ca să-i dea o explicaţie. Dar le închise apoi ca o menghine şi nu mai scoase o vorbă. Cum ar fi putut să-i explice acolo, convingător, în ce împrejurări săvîrşise marile sale păcate — că el însuşi nu ştiuse mai întîi nimic despre identitatea fetei, pînă cînd din scrisoarea mamei ei aflase că propriul său copil murise ; cît despre cea de a doua acuzaţie — cum putea

să-i spună că minciuna lui fusese ca ultima lovitură disperată a unui jucător, căci ţinea mai mult la dragostea ei decît la onoare ? Printre piedicile care făceau imposibilă pledoaria era şi faptul că nu se mai preţuia îndeajuns, pentru a căuta să scape de suferinţă prin argumente din timp pregătite.

Renunţînd deci la dreptul de a se apăra, nu se gîndi decît la supărarea ei.

— Să nu-ţi faci sînge rău din cauza mea, îi spuse cu o mîndră superioritate. N-aş vrea să te supăr, mai ales într-un asemenea moment. Am făcut rău că am venit să te văd — acum îmi dau seama de greşeala mea. Dar nu se va mai întîmpla a doua oară, aşa că iartă-mă. N-o să te mai necăjesc niciodată, Elizabeth-Jane, nu, pînă la moarte ! Noapte bună ! Rămîi cu bine !

Apoi, înainte ca fata să-şi poată aduna gîndurile, Henchard ieşi din cameră şi plecă din casă pe poarta din dos, pe unde venise, iar Elizabeth nu-l mai văzu.

XLV

Era cam la o lună după ziua cu care am încheiat capitolul precedent. Elizabeth-Jane se obişnuise cu noua ei situaţie ; iar singura deosebire între purtarea lui Donald din trecut şi cea de acum era că, după ce-şi termina treburile, se grăbea să se întoarcă acasă cu mai multă tragere de inimă decît o făcuse în ultimul timp.

Newson mai rămase în Casterbridge trei zile după nuntă (a cărei veselie, cum ai putut presupune, fusese mai curînd opera lui decît a tinerilor căsătoriţi) şi i s-a arătat toată atenţia şi consideraţia ce se cuveneau unui Robinson Crusoe al timpurilor noastre. Dar cum tîrgul Casterbridge nu se speria uşor de dispariţii şi întoarceri dramatice, deoarece fusese secole de-a rîndul oraş cu o curte cu juri, în care se petreceau des tot felul de întîm-

plări senzaţionale, plecări la antipozi şi alte lucruri de soiul acesta, locuitorii nu-şi ieşiră cu totul din fire la auzul poveştii lui Newson.

În a patra dimineaţă oamenii îl văzură urcînd melancolic un deal, în speranţa de a zări marea măcar de pe vreo înălţime. Aproprierea apei sărate se dovedi a fi o asemenea necesitate a existenţei sale, încît se mută la Budmouth, cu toate că fiica lui locuia în Casterbridge. Acolo îşi găsi o locuinţă într-o căsuţă cu obloane verzi, care avea o fereastră mare, cocoţată destul de sus ca să poată vedea o fîşie albastră de mare cînd deschidea geamul şi se apleca în afară, peste casele înalte de pe uliţa din faţă.

În ziua aceea Elizabeth-Jane stătea în mijlocul salonului ei de la etaj, supraveghind, cu capul aplecat într-o parte, rearanjarea unor mobile, cînd fata din casă veni să anunţe :

— Coniţă, vă rog, ştiu cum a ajuns colivia la noi.

Explorîndu-şi noul domeniu, în prima săptămînă după căsătorie, privind cu ochi mulţumiţi cîte o cameră veselă, pătrunzînd cu prudenţă în pivniţe întunecate, păşind cu pas uşor în grădina acum plină cu veştede frunze aduse de vînturile toamnei şi astfel, ca un înţelept general inspectînd terenul unde avea să-şi înceapă campania gospodărească, doamna Donald Farfrae descoperise într-un colţ mai dosnic o colivie nouă învelită într-un ziar, iar în fundul coliviei un mic cocoloş de pene — trupşorul neînsufleţit al unui sticlete. Nimeni nu ştia să-i spună cum ajunsese acolo colivia cu pasărea, dar era evident că micul cîntăreţ murise de foame. Acest trist incident o impresionase adînc. Nu l-a putut uita zile întregi, în ciuda glumelor afectuoase ale lui Farfrae, şi iată că acum, cînd povestea fusese aproape uitată, ea revenea în actualitate.

— Coniţă, vă rog, ştiu cum a ajuns colivia la noi. Argatul cela care a venit în seara nunţii dumneavoastră ; l-a văzut cineva cu colivia în mînă cînd mergea pe stradă,

şi cred că a pus-o jos cînd a intrat în casă să vă spună nu ştiu ce, şi-apoi a plecat uitînd unde o lăsase.

A fost suficient pentru a o pune pe Elizabeth pe gînduri ; tot gîndindu se, înţelese cu intuiţie feminină că pasărea îi fusese adusă de Henchard, ca dar de nuntă şi simbol de căinţă. În faţa ei nu-şi exprimase nici un fel de părere de rău sau scuze pentru ceea ce făcuse în trecut, dar era în firea lui să nu-şi atenueze cu nimic greşelile, trăind ca cel mai aprig acuzator al său. Elizabeth ieşi din casă, privi colivia, îngropă pasărea moartă şi din acel ceas inima ei se înduioşă de soarta celui ce se înstrăinase prin propria-i hotărîre.

Cînd soţul ei se întoarse acasă, îi destăinui şi lui taina coliviei şi îl rugă s-o ajute să descopere cît mai curînd locul unde se exilase Henchard. Voia să se poată împăca cu el şi să încerce a face ceva pentru ca să ducă o viaţă mai omenească, să nu se mai simtă un proscris. Farfrae nu ţinuse niciodată atît de mult la Henchard cum ţinuse acesta la el, dar cum nici nu-l urîse cu atîta patimă cum făcuse fostul său prieten, nu se împotrivi s-o ajute pe Elizabeth-Jane în intenţia ei lăudabilă.

Dar nu era deloc uşor să-l găsească pe Henchard. Părea să-l fi înghiţit pămîntul, după ce ieşise pe poarta casei soţilor Farfrae. Elizabeth îşi aminti ce încercase el să facă cîndva, şi se cutremură. Dar nu putea şti că de atunci Henchard devenise un alt om — în măsura în care schimbarea fondului emotiv poate justifica o asemenea expresie radicală — şi că nu avea motive să se teamă. În cîteva zile, cercetările lui Farfrae dovediră că Henchard fusese văzut de un cunoscut mergînd întins pe la miezul nopţii pe şoseaua Melchester, înspre răsărit, cu alte cuvinte făcînd cale întoarsă pe drumul pe care venise.

Aceste indicaţii fiind suficiente, a doua zi dimineaţa Farfrae plecă cu şareta în direcţia aceea. Elizabeth-Jane şedea alături de el, înfăşurată într-o blană cu păr des şi mărunt cum se purta pe vremea aceea, cu faţa mai îmbujorată decît în trecut şi cu o incipientă demnitate

de matroană — expresie ce se potrivea bine cu ochii-i senini de Minervă, luminaţi de gîndire. Ajunsă într-un port care promitea s-o adăpostească de necazurile vieţii, se gîndea acum să-i asigure şi lui Henchard liniştea, înainte ca vicisitudinile existenţei să-l doboare — lucru cu totul posibil acum.

După ce merseră cîteva mile pe şosea, se mai interesară în cîteva locuri şi astfel aflară de la un muncitor, care lucra de cîteva săptămîni la întreţinerea drumurilor, că văzuse un asemenea om pe la vremea ceea. Părăsise şoseaua la Weatherbury şi o luase pe un drum lăturalnic care trecea pe la nord de Edgon Heath. Pe acest drum îşi mînă Donald calul şi în curînd şareta sălta prin ţinutul acela străvechi, a cărui faţă nu fusese brăzdată de altceva decît de labele iepurilor, încă de pe vremea cînd iarba o călcau în picioare primele triburi celte ce au vieţuit pe aici. Tumulii pe care-i lăsau în urma lor, rotunjiţi şi acoperiţi de iarbă, se vedeau de pe plaiurile mai înalte proiectaţi pe cer, ca şi cum ar fi fost sînii Dianei Multimammia.

Cercetară cîmpia Edgon, dar nici urmă de Henchard. Farfrae mînă calul mai departe, şi după-amiază ajunseră în vecinătatea unei alte cîmpii, o prelungire a primei, ce se întindea la nord de Anglebury, străjuită de un pîlc de brazi piperniciţi, pe culmea unui deal pe sub care trecură. Erau aproape siguri că drumul pe care mergeau ei fusese pînă aici şi drumul urmat de Henchard, dar ramificaţiile ce apăreau acum la dreapta şi la stînga făceau ca înaintarea în direcţia cea bună să devină o simplă chestiune de inspiraţie. Donald o sfătui pe soţia lui să renunţe a-l mai căuta pe tatăl ei vitreg şi să recurgă la alte mijloace pentru a avea ştiri despre el. Erau cel puţin la vreo douăzeci de mile de casă, iar dacă lăsau calul să se odihnească vreo două ceasuri într-un sat prin care tocmai trecuseră, ar fi putut să se întoarcă la Casterbridge în aceeaşi zi. Dar dacă ar fi mers mai departe de casă, ar fi fost nevoiţi să doarmă la cineva peste noapte, şi asta „i-ar

face o gaură în buzunar", zicea Farfrae. Ea chibzui puţin şi se declară de acord.

Aşa că Donald trase de hăţuri, dar înainte de a întoarce calul, se opri o clipă şi privi în jur ţinutul întins ce se desfăşura în faţa ochilor, de pe înălţimea unde se găseau. În timp ce priveau astfel, o siluetă solitară ieşi de sub pîlcul de arbori şi trecu drumul în faţa lor. Omul părea a fi un plugar ; mersul lui era tîrşîit, ochii îi erau aţintiţi drept în faţă, ca şi cum ar fi purtat apărători de piele la tîmple, şi în mînă ducea cîteva nuiele. După ce traversă şoseaua, coborî într-o rîpă unde se zărea şi o căsuţă, în care intră.

— Dacă n-ar fi aşa departe de Casterbridge, aş zice că ăsta trebuie să fie bietul Whittle. Seamănă leit cu el, remarcă Elizabeth-Jane.

— S-ar putea să fie chiar Whittle, căci n-a mai venit la lucru de trei săptămîni. A dispărut fără să spună o vorbă ; îi datorez încă simbria pe două zile, şi nu ştiu cui să plătesc banii.

Această prespunere îi făcu să coboare din şaretă, pentru a se duce să întrebe la căsuţa din vale. Farfrae legă hăţurile de stîlpul porţii şi se apropiară de ceea ce era, neîndoielnic, cea mai sărăcăcioasă dintre locuinţele sărăcăcioase. Pereţii de lut, pe vremuri tencuiţi, fuseseră spălaţi de atîtea ploi pînă se coşcoviseră ; erau brăzdaţi şi strîmbaţi, crăpăturile cenuşii fiind acoperite pe ici pe colo de cîte un fir de iederă, care abia avea de ce să se agaţe. Grinzile erau putrede şi stuful de pe acoperiş avea găuri larg căscate. Frunze moarte de la arborii din faţă fuseseră aduse de vînt prin ungherele uşii şi zăceau acolo netulburate. Uşa era întredeschisă. Farfrae ciocăni şi cel ce veni să deschidă era chiar Whittle, cum îşi închipuiseră.

Faţa lui vădea semnele unei adînci tristeţi, ochii priveau parcă fără să-i vadă şi tot mai ţinea cele cîteva nuiele pe care le adusese de pe cîmp. Îndată ce-i recunoscu, tresări.

— Cum se face, Abel Whittle, că te afli aici ? zise Farfrae.

— Păi să vedeţi, domnule, că dumnealui s-a purtat bine cu maica cît a trăit, deşi pe mine mă cam oropsea.

— Despre cine vorbeşti ?

— Păi, cum — de domnu' Henchard ! Nu ştiaţi ? S-a dus şi el — chiar acu', de vreo juma' de oră, zic şi eu aşa după soare, că ceas n-am la viaţa mea.

— Nu cumva a murit ? întrebă tremurat Elizabeth-Jane.

— Ba da, doamnă, s-a dus. A fost tare bun cu maica, pe cînd era şi ea în viaţă ; îi trimitea cărbuni de soiul ăl mai bun, că aproape nici nu lăsau cenuşă, şi turte, şi alte lucruri care-i erau de mare trebuinţă. L-am văzut mergînd pe stradă în seara cînd dumneavoastră v-aţi însurat cu cucoana care vă stă alături, şi ce mi s-a părut mie, că arăta cam necăjit şi fără vlagă. Aşa că m-am luat după el pînă la podul lu' Grey, cînd deodată se întorce şi mă vede şi strigă la mine : „Ia-o îndărăt !“ Da' eu tot m-am ţinut după el, şi iar s-a întors şi mi-a zis : „N-auzi, omule ? Întoarce-te !“ Da, eu văzusem că nu-i a bună, şi tot am mers mai departe. P-ormă zice : „Whittle, de ce te tot ţii scai de mine, cînd ţi-am spus de atîtea ori să te întorci acasă ?“ Şi eu zic : „Fiindcă, domnule, văz că nu vă e bine, şi dumneavoastră aţi fost bun cu maica, deşi pe mine m-aţi cam oropsit, şi aş vrea să vă fiu de ajutor.“ P-ormă a mers mai departe, şi eu tot după el, da' nu s-a mai răstit la mine. Am umblat aşa toată noaptea şi, cînd se crăpa de ziuă, mă uit în faţa mea şi văz că se clătina pe picioare, de-abia se mai tîra. Trecusem de locul ăsta de-aici, da' eu văzusem că e goală cocioaba asta şi l-am adus îndărăt. Am scos scîndurile din ferești şi l-am ajutat să intre, „Cum poţi, Whittle“ zicea el, „să fii un asemenea nătărău cu inimă bună, încît să-ţi pese de un nenorocit ca mine ?“ Pe urmă m-am dus mai departe şi un creştin cumsecade mi-a împrumutat un pat şi un scaun şi alte cîteva lucruşoare şi le-am adus aici să-l ajut să stea mai bine, cum m-am priceput şi eu. Dar nu

s-a mai înzdrăvenit, că vedeţi, cucoană, nu putea să mănînce — nu, nu voia să puie nimic în gură — şi i-au tot slăbit puterile şi azi a murit. Unu' din vecini s-a dus să cheme un om să-i ia măsură de coşciug.

— Vai de mine — aşa s-a întîmplat ? se miră Farfrae.

Cît despre Elizabeth, ea nu spuse o vorbă.

— La capu' patului a prins într-un cui o bucată de hîrtie cu ceva scris pe ea, continuă Abel Whittle, da' eu nefiind om cu carte, nu poci citi scrisu', aşa că nu ştiu ce-o fi spus acolo. Pot să v-o aduc s-o vedeţi.

Cei doi aşteptară în tăcere, în timp ce Abel dădu fuga în casă, revenind într-o clipă cu un petec de hîrtie mototolit. Pe el erau scrise cu creionul următoarele :

Testamentul lui Michael Henchard

Doresc ca Elizabeth-Jane să nu fie anunţată despre moartea mea şi să nu mă jelească ;
şi să nu fiu îngropat în pămînt sfinţit ;
şi nici un paracliser să nu fie pus să tragă clopotele ;
şi vreau ca nimeni să nu-mi vadă trupul mort ;
şi nimeni să nu meargă după coşciugul meu la groapă ;
şi să nu mi se sădească nici o floare pe mormînt ;
şi nimeni să nu-şi amintească de mine.
Drept care iscălesc cu numele meu,

Michael Henchard.

— Ce trebuie să facem ? zise Donald, după ce-i întinse şi ei hîrtia.

Elizabeth nu putu răspunde ceva desluşit.

— Oh, Donald ! exclamă în cele din urmă printre lacrimi, cîtă amărăciune zace în aceste cuvinte ! Nu m-ar fi durut aşa de mult, dacă n-aş fi fost aşa de aspră cu el la ultima întîlnire. Dar nu se mai poate schimba nimic acum — aşa a fost să fie !

Pe cît a fost cu putinţă, Elizabeth-Jane a respectat ceea ce scrisese Henchard în aşteptarea morţii, poate mai pu-

ţin din prejudecata că ultimele dorinţe ale cuiva au un caracter sacru, cît din convingerea că omul care le scrisese voia ca lucrurile să se întîmple aşa.

Ştia că ultimele lui dispoziţii erau croite din aceeaşi ţesătură din care fusese alcătuită întreaga lui viaţă, şi deci nu trebuiau încălcate numai pentru a-şi acorda sieşi satisfacţia unei înmormîntări pompoase, iar soţului ei reputaţia de om generos.

În cele din urmă totul se sfîrşi, chiar şi părerile ei de rău pentru că îl judecase greşit ultima dată şi că nu pornise mai curînd, în căutarea lui, deşi aceste regrete fură mult timp destul de vii şi de adînci. De acum înainte Elizabeth-Jane trăi într-o zonă cu climat mai calm, blîndă şi recunoscătoare, mai ales după suferinţa anilor de tinereţe.

Pe măsură ce emoţiile ameţitoare şi bucuria primelor luni de căsătorie se decantară într-o seninătate calmă, sufletul ei generos îşi propuse drept ţel să împărtăşească şi celor ce trăiau strîmtoraţi secretul (pe care îl descoperise şi ea cîndva) de a face sărăcia suportabilă ; după cum socotea ea, era vorba ca, printr-un fel de amplificare meşteşugită omul să-şi fixeze atenţia, ca într-un microscop, asupra acelor mărunte forme de mulţumire care sînt la îndemîna oricui, afară de cei mai crunt loviţi de soartă. Asemenea mici satisfacţii dau poate mai mult farmec vieţii decît unele întîmplări de seamă, cînd sînt privite doar superficial.

Învăţătura ei avu o asemenea acţiune reflexă asupra ei înseşi, încît socotea că nu există nici o deosebire între faptul de a fi respectată în cartierele de jos ale Casterbridge-ului şi de a fi ridicată în slăvi la celălalt capăt al edificiului social. Situaţia ei era într-adevăr de aşa natură, încît nu putea fi decît încîntată. Nu era vina ei că nu-şi manifesta ostentativ încîntarea. Experienţa ei de viaţă o învăţase, pe drept sau pe nedrept, că onoarea îndoielnică de a cunoaşte un scurt răstimp de mulţumire într-o lume plină de dureri nu putea îndreptăţi mari efuziuni, chiar dacă drumul prin această lume era luminat pe la mijlocul lui de raze strălucitoare, aşa cum a fost al ei.

Dar puternica ei convingere că nici ea, nici vreo altă ființă omenească nu merita mai puțin decît i se dădea, nu o făcea să uite faptul că erau și alții care primeau mai puțin, deși meritaseră mult mai mult. Și fiind obligată să se considere printre cei norocoși, nu înceta să se minuneze de continua intervenție a neprevăzutului, mai ales cînd aceea care dobîndise acum o asemenea netulburată liniște era tocmai fata a cărei tinerețe îi arătase că fericirea era doar un episod trecător în marea dramă a durerii.

Lector : NICOLAE ILIESCU
Tehnoredactor : ION ANTONESCU

Bun de tipar : 22.05.1985. Coli tipar 22.

Comanda nr. 50 184
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

„Omenirea este ca o rețea imensă care freamătă toată în orice punct ar fi lovită, ca o pînză de păianjen atunci cînd o atingi."

THOMAS HARDY

Lei 19

clw

Editura Univers